



ВИ МОЖЕТЕ РОЗУМІТИ БІБЛІЮ

***Загальний огляд Нового Заповіту
Євангеліє від Матвія – Об’явлення***

БОБ АТЛІ (BOB UTLEY)

ПРОФЕСОР ГЕРМЕНЕВТИКИ

(ТЛУМАЧЕННЯ БІБЛІЇ)

BIBLE LESSONS INTERNATIONAL: MARSHALL, TEXAS

2000 (Переглянута 2007)

ЗМІСТ

ПОСІБНИК ДЛЯ ПРАВИЛЬНОГО ЧИТАННЯ БІБЛІЇ:	3
ВСТУПНА ЛЕКЦІЯ	11
ВСТУП ДО ЄВАНГЕЛІЯ ВІД МАТВІЯ	13
ВСТУП ДО ЄВАНГЕЛІЯ ВІД МАРКА.	19
ВСТУП ДО ЄВАНГЕЛІЯ ВІД ЛУКИ.	26
ВСТУП ДО ЄВАНГЕЛІЯ ВІД ІВАНА.	34
ВСТУП ДО ДІЙ АПОСТОЛІВ.	43
ВСТУП ДО ПОСЛАННЯ СВ. АПОСТОЛА ПАВЛА ДО РИМЛЯН.	53
ВСТУП ДО ПЕРШОГО ПОСЛАННЯ ПАВЛА ДО КОРИНТЯН.	59
ВСТУП ДО ДРУГОГО ПОСЛАННЯ ПАВЛА ДО КОРИНТЯН.	67
ВСТУП ДО ПОСЛАННЯ СВ. АПОСТОЛА ПАВЛА ДО ГАЛАТІВ.	73
ВСТУП ДО ПОСЛАННЯ СВ. АПОСТОЛА ПАВЛА ДО ЕФЕСЯН	78
ВСТУП ДО ПОСЛАННЯ СВ. АПОСТОЛА ПАВЛА ДО ФИЛІП'ЯН.	87
ВСТУП ДО ПОСЛАННЯ СВ. АПОСТОЛА ПАВЛА ДО КОЛОСЯН.	93
ВСТУП ДО ПОСЛАНЬ СВ. АПОСТОЛА ПАВЛА ДО СОЛУНЯН.	102
ВСТУП ДО ПАСТИРСЬКИХ ПОСЛАНЬ: 1 ТА 2 ТИМОФІЮ ТА ТИТУ.	112
ВСТУП ДО ПОСЛАННЯ СВ. АПОСТОЛА ПАВЛА ДО ТИТА	120
ВСТУП ДО ПОСЛАННЯ СВ. АПОСТОЛА ПАВЛА ДО ФИЛИМОНА	122
ВСТУП ДО ПОСЛАННЯ ДО ЄВРЕЇВ	125
ВСТУП ДО СОБОРНОГО ПОСЛАННЯ СВ. АПОСТОЛА ЯКОВА	131
ВСТУП ДО ПЕРШОГО СОБОРНОГО ПОСЛАННЯ ПЕТРА	137
ВСТУП ДО ДРУГОГО СОБОРНОГО ПОСЛАННЯ ПЕТРА	146
ВСТУП ДО ПЕРШОГО СОБОРНОГО ПОСЛАННЯ ІВАНА	151
ВСТУП ДО ДРУГОГО ТА ТРЕТЬОГО СОБОРНИХ ПОСЛАНЬ ІВАНА	158
ВСТУП ДО СОБОРНОГО ПОСЛАННЯ СВ. АПОСТОЛА ЮДИ	161
ВСТУП ТО СТАРОЗАВІТНОГО ПРОРОЦТВА	166
ВСТУП ДО ОБ'ЯВЛЕННЯ СВЯТОГО ІВАНА БОГОСЛОВА	171
ДОДАТОК 1	190
ДОДАТОК 2	200
ДОДАТОК 3	204

ПОСІБНИК ДЛЯ ПРАВИЛЬНОГО ЧИТАННЯ БІБЛІЇ: ОСОБИСТИЙ ПОШУК НЕГОЛОСЛІВНОЇ ІСТИНИ

Чи можемо ми пізнати істину? Де її знайти? Чи можемо ми її логічно підтвердити? Чи є взагалі якийсь незаперечний авторитет в цьому питанні? Чи є якісь абсолютні, якими можна керуватися в нашому житті, у нашій культурі? Який сенс життя? Чому ми тут? Що буде з нами далі? Над цими питаннями задумувалися всі мислячі люди, і ці ж питання не давали спокою людському розуму ще від початку віків (Екл. 1:13-18; 3:9-11).

Мені пригадується мій власний пошук певної всеохоплюючої основи для мого життя. Я став віруючим у Христа ще в юному віці, завдячуючи, в основному, свідченню моїх визначних родичів. Коли я став дорослим, питання щодо себе і мого світогляду також «виросли» зі мною. Прості культурні та релігійні стереотипи не принесли мені чіткого розуміння того, про що я читав, або того, з чим я зіштовхувався. Це був час поневірянь, пошуків, палких бажань і часто відчуття безнадії через безжальний, жорстокий світ, в якому я жив.

Багато хто стверджував, що знайшов відповіді на ці ключові питання, однак після проведеного дослідження та глибоких роздумів я зрозумів, що всі ці відповіді мають за основу (1) власний філософський світогляд, (2) стародавні міфи, (3) особистий практичний досвід або (4) психологічні уявлення. Однак, мені були потрібні будь-які підтвердження, докази, розумні доводи, на яких я міг би заснувати свій світогляд, мені була потрібна якась всеохоплююча основа, мій власний сенс життя.

Я знайшов все це, коли почав самостійно досліджувати Біблію. Я почав шукати докази її достовірності й знайшов їх через (1) історичну надійність Біблії, яка підтверджується археологією; (2) точне виконання старозавітніх пророцтв; (3) єдність та узгодженість біблійного послання протягом тисячі шістсот років його написання; і (4) особисті свідчення людей, життя яких змінилося після їхнього знайомства з Біблією. Християнство як цілісна система віри та переконань має здатність вирішувати складні питання людського життя. Все це сформувало в мені чітку систему світогляду, а життя на основі біблійної віри принесло мені радість та стабільність.

Мені здавалося, що я знайшов всеохоплюючу основу мого життя – Христа, який пізнається через Писання. Це було запаморочливе відчуття, певне емоційне полегшення. Однак, я все ще пам'ятаю той біль, ту розгубленість, які я пережив, коли дізнався, наскільки багато є різних тлумачень до цієї книги, інколи навіть в межах однієї церкви або богословської школи. Визнання богонатхненності та достовірності Біблії було для мене не кінцем, а лише початком процесу її пізнання. Як я міг приймати або відкидати різні та суперечливі тлумачення багатьох складних місць Писання, коли кожен із тих авторитетних дослідників, які їх написали, був впевнений у власній правоті?

Це завдання стало ціллю мого життя та паломництвом моєї віри. Я знав, що моя віра в Христа принесла мені великий мир і радість. Мій розум прагнув знайти якісь абсолютні істини серед умовностей моєї культури, догматики конфліктуючих релігійних систем та внутрішньо конфесійної зарозумілості. В процесі мого пошуку достовірних підходів тлумачення стародавньої літератури я несподівано відкрив для себе власні історичні, культурні, конфесійні та практичні упередження. Я часто читав Біблію лише для того, щоб знайти підтвердження власним поглядам. Я використовував її як догматичне джерело для нападу на інших та для підтвердження моїх власних ненадійних та недолугих поглядів. Як мені було боляче потім це усвідомити!

Незважаючи на те, що я ніколи не можу бути абсолютно неупередженим, все ж таки, я можу стати більш правильним читачем Біблії. Я можу обмежити мої упередження, якщо я буду їх визнавати та ідентифікувати. Я все ще не є абсолютно вільним від них, однак я вирішив протидіяти моїм слабкостям. Часто сам коментатор є найгіршим ворогом для правильного читання Біблії!

Шановні читачі, дозвольте мені назвати окремі основні принципи, які я використовую для дослідження Біблії, для аби ви могли їх перевірити разом зі мною:

1. Я вірю в те, що Біблія є єдиним богонатхненим відкриттям єдиного істинного Бога. У зв'язку з цим, вона повинна тлумачитися виключно через призму намірів первісного божественного автора (Святого Духа), який діяв через конкретних людей в певний історичний період.

2. Я вірю, що Біблія була написана для звичайних людей – для всіх! Бог обрав такий спосіб, щоб явно говорити з нами в межах конкретного історичного та культурного контексту. Бог не ховає істину – Він хоче, щоб ми її зрозуміли, і саме тому Біблія повинна тлумачитися через призму тих днів, а не наших днів. Писання не повинно означати для нас те, чого воно ніколи не означало для тих, хто читав або слухав його вперше. Воно є зрозумілим для середньостатистичної людини і використовує типові форми та техніки людської комунікації.
3. Я вірю, що Біблія є цілісним твором з точки зору її змісту та мети написання. Вона не суперечить сама собі, однак в ній є складні для розуміння і навіть парадоксальні місця. Тому найкращим інтерпретатором Біблії є все ж сама Біблія.
4. Я вірю, що кожне місце Біблії (за винятком пророцтв) має одне єдине значення, яке відповідає задуму оригінального богонахненного автора. І хоча ми ніколи не можемо бути впевненими, що нам достовірно відомий задум автора, є певні речі, які можуть нам це відкрити:
 - а. літературний жанр, обраний для передачі розповіді
 - б. історичні обставини, або конкретна ситуація, яка стала причиною написання книги
 - в. літературний контекст всієї книги, а також кожної її частини
 - г. структура (план) окремих частин книги у контексті їхнього відношення до всієї розповіді
 - д. специфічні граматичні прийоми подачі розповіді
 - е. конкретні слова, обрані для подачі розповіді

Дослідження кожного із цих аспектів стане предметом нашого дослідження всього біблійного тексту. Однак, перед тим як пояснити власну методологію правильного читання Біблії, дозвольте мені охарактеризувати деякі недоречні методи, які використовуються сьогодні й через які існує така велика різноманітність тлумачень (зрозуміло, що їх потрібно уникати):

1. Нехтування літературним контекстом книг в Біблії та використання кожного речення, його частини або навіть окремих слів як «істинних тверджень», що не мають відношення до авторського задуму та ширшого контексту. Такий підхід часто називають «пошук необхідних доказів у тексті».
2. Ігнорування історичного контексту книги та його паралельна підміна уявним історичним контекстом, який взагалі не впливає з книги або щодо якого в книзі є лише певні натяки.
3. Нехтування історичним контекстом книг, неначе вони були написані в першу чергу для сучасних християн, подібно читанню ранішніх місцевих газет.
4. Ігнорування історичного контексту книги шляхом алегоризації тексту та його прочитання як філософського / богословського послання, яке зовсім не пов'язане з першими слухачами тексту та задумом первісного автора.
5. Нехтування оригінальним повідомленням шляхом його підміни власною богословською системою, улюбленою доктриною, або насущними потребами, які абсолютно не пов'язані з задумом первісного автора та його дійсним повідомленням. Цим часто зловживають ті, хто читає уривок з Біблії, аби утвердити власний авторитет. Це часто називають «читацьким відзивом» (так зване тлумачення «що цей текст означає конкретно для мене»).

Можна назвати щонайменше три компоненти, що характерні для всіх існуючих способів передачі письмової інформації між людьми:



У минулому різні методи читання Біблії фокусувалися на якомусь одному із цих трьох компонентів, але для того щоб по-справжньому підтвердити богонатхненність Біблії, більш підходящою є така схема:



Дійсно, необхідно включити всі три компоненти в процес тлумачення. Тому для того, щоб підтвердити що-небудь, вся моя увага буде зосереджена на перших двох компонентах: первісному (оригінальному) авторі та тексті. Можливо, такий підхід є моєю реакцією на зловживання (1) алегоризацією або одухотворенням тексту та (2) тлумаченням тексту в стилі «читацького відзиву» (що цей текст конкретно означає для мене). Зловживання можуть виникати на будь-якому етапі тлумачення. Ми завжди повинні перевіряти наші мотиви, твердження, дослідницькі методи та практичну старанність. Однак яким чином перевірити все це, якщо не буде чітких рамок, обмежень та критеріїв тлумачення? Саме в цьому випадку авторський задум та структура тексту дають мені ряд критеріїв, за допомогою яких можна обмежити всі можливі інтерпретації.

Отже, як виглядають в світлі цих недоречних підходів можливі методи правильного читання та тлумачення Біблії з високим ступенем достовірності та узгодженості?

Тут я не буду приводити яких-небудь унікальних способів тлумачення окремих жанрів, а лише опишу загальні герменевтичні принципи, які можна застосовувати до всіх типів біблійного тексту. Хорошою книгою, в якій розглядаються різножанрові підходи до тлумачення Біблії, є книга Гордона Фі та Дугласа Стюарта «Як читати Біблію і бачити всю її цінність» (*How To Read The Bible For All Its Worth*, by Gordon Fee and Douglas Stuart, published by Zondervan).

У фокусі моєї методології перебуває перш за все читач, який самостійно дозволяє Святому Духові відкривати йому Біблію під час чотирикратного особистого читання тексту. Це ставить Духа, текст та читача на перший, а не на другий план. Такий підхід також захищає читача від надмірного впливу коментатора. Якось я чув таке висловлювання: «Біблія проливає багато світла на коментарі до неї». Однак, це не означає, що коментарі є недостатньо цінними для освітніх потреб; це є швидше рекомендація, яка вказує на те, коли саме допустимо користуватися коментарями.

Нам необхідно навчитися знаходити підтвердження нашому тлумаченню в самому тексті. Є шість способів, які можуть нам надати хоча б обмежене підтвердження:

1. історичний фон
2. літературний контекст
3. граматичні структури (синтаксис)
4. використання лексики того часу
5. відповідні паралельні місця

Наші тлумачення Біблії мають бути розумними та логічними. Лише Біблія є єдиним джерелом віри і правильної практичної поведінки. На жаль, християни часто не погоджуються з тим, що Біблія вчить, або з тим, що вона стверджує.

Наступні чотири цикли читання текстів Біблії розроблені для того, щоб забезпечити більш глибоке тлумачення тексту:

1. Читання перше
 - а. Прочитайте цілу книгу за один раз. Прочитайте її знову, але в іншому перекладі, в якому (бажано) використовується інший перекладацький підхід:
 - (1) буквальний переклад (NKJV, NASB, NRSV)
 - (2) динамічний еквівалент (TEV, JB)

- (3) перифраз / переказ (Living Bible, Amplified Bible)
 - б. Виявіть основну ціль всього тексту. Визначте його тему.
 - в. Виділіть (якщо можливо) певну частину, главу, фрагмент або речення, в якому чітко виражена основна ціль або тема.
 - г. Визначте основний літературний жанр.
 - (1) Старий Заповіт
 - а) єврейська історія
 - б) єврейська поезія (література мудрості, псалми)
 - в) єврейські пророцтва (проза, поезія)
 - г) звід законів
 - (2) Новий Заповіт
 - а) розповіді (Євангелія, Дії святих апостолів)
 - б) притчі (євангельські)
 - в) послання / листи
 - г) апокаліптична література
2. Читання друге
- а. Прочитайте цілу книгу знову, пробуючи визначити основні теми або питання книги.
 - б. Окресліть основні теми книги і коротко, одним реченням, охарактеризуйте їх.
 - в. Перевірте ваш власний висновок щодо задуму та загальної структури книги з довідниковою літературою.
3. Читання третє
- а. Прочитайте цілу книгу знову, пробуючи визначити історичний контекст та специфічну ситуацію, внаслідок якої була написана біблійна книга.
 - б. Перечисліть історичні особливості книги, які в ній згадуються
 - (1) автор
 - (2) дата написання
 - (3) цільова аудиторія книги
 - (4) специфічна ціль написання книги
 - (5) культурний контекст, який має відношення до цілі написання
 - в. Спробуйте поширити ваше дослідження на рівень фрагментів тієї частини біблійної книги, яку ви хочете витлумачити. Завжди намагайтесь визначити та окреслити межі літературного уривку. Він може складатися як із кількох глав, так і з кількох фрагментів. Це дозволить вам слідувати за оригінальною авторською логікою та особливостями побудови тексту.
 - г. Перевірте ваші історичні висновки за довідниковою літературою.
4. Читання четверте
- а. Прочитайте літературний уривок знову в різних перекладах
 - (1) буквальный переклад (NKJV, NASB, NRSV)
 - (2) динамічний еквівалент (TEV, JB)
 - (3) перифраз / переказ (Living Bible, Amplified Bible)
 - б. Зверніть увагу на літературну або граматичну побудову тексту
 - (1) літературні вирази, які повторюються, Еф. 1:6,12,14
 - (2) граматичні структури, які повторюються, Рим. 8:31
 - (3) протиставлення
 - в. Перелічіть наступні моменти
 - (1) ключові терміни
 - (2) незвичайні терміни
 - (3) важливі граматичні конструкції
 - (4) особливо складні слова, фрази, речення
 - г. Перегляньте відповідні паралельні місця
 - (1) знайдіть найпростіший фрагмент, який стосується теми вашого дослідження, використовуючи:
 - а) книги із «систематичного богослов'я»;

- б) навчальні Біблії;
 - в) симфонії
- (2) знайдіть, чи є серед цих паралельних текстів, які стосуються предмету вашого дослідження, тексти парадоксального характеру. Багато біблійних істин розкриваються саме через такі діалектичні паралелі; багато міжконфесійних конфліктів трапляються через те, що докази будуються лише на одній половині із цих пар текстів. Вся Біблія є богонатхненною, тому ми повинні відшукувати в її тексті цілісні повідомлення для того, щоб забезпечити біблійний баланс у наших інтерпретаціях.
- (3) знайдіть паралелі в межах тієї ж книги, в того ж самого автора або в текстах такого ж жанру. Найкращим інтерпретатором Біблії є сама Біблія, тому що вона написана єдиним автором – Святим Духом.
- д. Використайте довідникову літературу для того, щоб перевірити ваші висновки щодо історичного контексту книги та обставин, внаслідок яких вона була написана
- (1) навчальні Біблії
 - (2) біблійні енциклопедії, довідники та словники
 - (3) вступні книги, присвячені самій Біблії
 - (4) біблійні коментарі (на даному етапі вашого дослідження дозвольте віруючим як минулого, так і теперішнього часу допомогти вам скорегувати ваше дослідження).

Тепер ми переходимо до розгляду питання застосування витлумаченого тексту. Ви вже доклали багато зусиль для того, щоб зрозуміти первісне значення тексту; тепер же вашою ціллю має бути застосування цього тексту в вашому житті, в вашій культурі. Я визначаю авторитет біблійного тексту як «розуміння того, що первісний біблійний автор сказав у свій час, і застосування тієї біблійної істини в наші дні».

Застосування тексту повинно слідувати оригінальному авторському задуму, причому як в часовому, так і в логічному аспекті. Ми не можемо застосовувати біблійний текст в наші дні, поки не знатимемо, що саме він означав в той час, коли він був написаний! Не можна наділяти біблійний текст тим значенням, якого він ніколи не мав!

Тут вашим путівником у цьому процесі буде дослідження тексту на рівні фрагментів (читання трете). Застосування тексту повинно відбуватися на рівні фрагментів (абзаців), а не на рівні окремих слів. Слова набувають значення лише в контексті; фрази набувають значення лише в контексті; речення набувають значення лише в контексті. Лише первісний автор в усьому процесі тлумачення є богонатхненою особою. Ми, просвітлені Святим Духом, можемо тільки слідувати за автором. Але просвітлення не означає богонахнення. Тому для того, щоб сказати «так говорить Господь», ми повинні повністю слідувати намірам первісного автора. Застосування має співвідноситися з загальним сенсом всього написаного, сенсом кожної конкретної частини та розвитком думки на рівні фрагментів.

Ніколи не дозволяйте проблемам і питанням сьогодення тлумачити Біблію. Нехай Біблія сама говорить за себе! Звісно, ви повинні докласти зусиль для того, щоб почерпнути важливі принципи з тексту. І ці принципи будуть діяти лише тоді, коли їх підтверджує текст. На жаль, часто наші принципи є більше «нашими», ніж такими, що містяться в тексті.

Під час застосування Біблії важливо пам'ятати, що конкретний біблійний текст (за винятком хіба що пророцтв) має лише одне єдине істинне значення. Це значення обов'язково пов'язане з намірами оригінального автора, спрямованими на вирішення проблем або потреб того часу, і це єдине значення підлягає застосуванню в різних ситуаціях. Застосування тексту ґрунтується на потребах цільової аудиторії тексту, однак воно повинно обов'язково відповідати тому значенню, яке було закладено в текст первісним автором.

До цього моменту я зачіпав лише інтелектуальні аспекти процесу тлумачення та застосування біблійного тексту. Тепер дозвольте мені коротко описати духовні аспекти процесу тлумачення. Тут мені допомагають наступні дії:

1. Молитва про допомогу Святого Духа (пор. 1Кор. 1:26-2:16).
2. Молитва про особисте прощення та очищення від тих гріхів, про які я знаю (пор. 1Ів. 1:9).
3. Молитва про якомога більше бажання пізнавати Бога (пор. Пс. 19:7-14; 42:1 і далі; 119:1 і далі).

4. Негайне застосування істини, яка мені щойно відкрилася, у власному житті.
5. Подальше смирення та готовність постійно навчатися.

Насправді дуже важко дотримуватися балансу між інтелектуальним процесом та духовною першістю Святого Духа в процесі тлумачення. Наступні цитати допомагають мені знайти баланс у цьому питанні:

1. із книги Джеймса В. Сайра «Перекручення Писання» (J.W. Sire, *Scripture Twisting*), стор. 17-18: «Просвітлення розуму відбувається у всіх Божих людей, а не лише в якоїсь духовної еліти. В біблійному християнстві відсутні гуру, «просвітлені», або які-небудь окремі люди, через яких приходить істинне тлумачення. Тому, поруч з тим, що Святий Дух дає особливі дари мудрості, знання та духовної проникливості, Він не призначає тих особливо обдарованих християн бути єдиними авторитетними інтерпретаторами Його Слова. У Божого народі кожен має вчитися, розмірковувати та вникати в Біблію, яка залишається авторитетом навіть для тих, кого Бог наділив особливими дарами. У підсумку, як я і стверджую на сторінках цієї книги, Біблія є справжнім Божим відкриттям для всього людства, найвищим авторитетом у всьому, про що вона говорить, і саме тому вона не може бути абсолютною загадкою, а навпаки є зрозумілою для будь-яких звичайних людей з різних культур».
2. із К'еркегора / Кіркегарда (Kierkegaard) відповідно до тексту книги Бернарда Рамма «Протестантське тлумачення Біблії» (Bernard Ramm, *Protestant Biblical Interpretation*), стор. 75: «На думку К'еркегора, граматичне, лексичне та історичне дослідження Біблії є необхідним, однак воно має передувати істинному тлумаченню Біблії. “Для того, щоб читати Біблію як Боже слово, потрібно читати її з благоговійним острахом, з напруженим очікуванням, з бажанням відкриття – так, неначе відбувається розмова з Богом. Якщо читати Біблію не задумуючись, недбало або з науковим чи професійним інтересом, то вона не буде прочитана як Слово Боже. Але якщо людина читає її як послання любові – тоді вона читає саме Слово Боже”».
3. із книги Х.Х. Роулі «Відповідність Біблії» (H. H. Rowley, *The Relevance of the Bible*), стор. 19: «Жоден ступінь виключно інтелектуального розуміння Біблії ніколи не відкриє всіх її справжніх скарбів. Звісно ж, таке розуміння не можна відкидати, оскільки воно є необхідним для повного розуміння Біблії. Для того, щоб процес пізнання Біблії був повним і завершеним, інтелектуальне розуміння повинно вести до духовного розуміння духовних скарбів Біблії. А для духовного розуміння необхідно щось більше, ніж просто інтелектуальні намагання. Духовні речі можна побачити лише через духовний вимір, тому дослідники Біблії повинні знаходитися в стані духовного сприйняття, повинні сильно бажати знайти Бога для того, щоб вручити себе Йому, якщо, звісно ж, вони хочуть вийти за рамки просто наукового дослідження багатой спадщини цієї найвеличнішої із всіх книг».

Цей навчальний коментар-посібник розроблений для того, щоб допомогти читачу в процесі тлумачення Біблії наступним чином:

1. Кожна книга починається з короткого історичного огляду. Після завершення «читання третього», звірте себе з цією інформацією.
2. На початку кожної глави знаходиться «контекстуальний погляд», який допоможе вам побачити літературну структуру тексту.
3. На початку кожної глави або великого уривку наводиться поділ тексту на фрагменти по віршах з коротким поясненням основної теми цих фрагментів відповідно до кількох сучасних перекладів Біблії:
 - а. Четверта переглянута редакція грецького Нового Заповіту Об'єднаних біблійних товариств (UBS⁴).
 - б. Нова американська стандартна Біблія, оновлена версія 1995 р. (NASB)
 - в. Біблія Короля Якова, новий переклад (NKJV)
 - г. Нова переглянута стандартна версія (NRSV)
 - д. Сучасна англійська версія (TEV)
 - е. Нова Єрусалимська Біблія (NJB)

Поділ на фрагменти не є богонатхненням, однак він повинен враховувати контекст. При порівнянні кількох сучасних перекладів, що засновані на різних перекладацьких підходах та богословських

принципах, можна проаналізувати ймовірний хід думок первісного автора. Кожен фрагмент тексту має в собі одну основну істину. Її називають «головною темою» або «центральною ідеєю тексту». Ця об'єднуюча думка є ключем до правильного історичного та граматичного тлумачення. Не можна тлумачити, проповідувати або навчати на основі тексту меншого рівня, аніж фрагмент! Також необхідно пам'ятати, що кожен фрагмент взаємопов'язаний з іншими сусідніми фрагментами. Саме тому дуже важливо мати план всієї книги на рівні фрагментів. Ми повинні відслідковувати логіку думки первісного богонатхненного автора щодо конкретної теми.

4. Підхід Боба Атлі полягає в тлумаченні кожного вірша окремо. Це примушує нас слідувати за ходом думок первісного автора. Примітки коментатора надають інформацію в наступних галузях:
 - а. літературний контекст
 - б. історичні та культурні особливості
 - в. граматична інформація
 - г. вивчення окремих слів
 - д. відповідні паралельні місця
5. В окремих місцях даного коментаря текст Нової американської стандартної версії Біблії (оновлена версія 1995 р.) доповнений посиланнями на інші сучасні переклади:
 - а. на нову версію Біблії Короля Якова (NKJV), яка слідує текстуальній традиції манускриптів «Textus Receptus».
 - б. на Нову переглянуту стандартну версію (NRSV), яка є дослівною переробкою Переглянутої стандартної версії, виконаною Національною радою Церков (National Council of Churches).
 - в. на Сучасну англійську версію (TEV), виконану Американським біблійним товариством (American Bible Society) на основі динамічного еквіваленту тексту.
 - г. на Єрусалимську Біблію (JB), яка виконана на основі динамічного еквіваленту тексту, що в свою чергу заснований на католицькому перекладі Біблії на французьку мову.
6. Для тих, хто не володіє грецькою мовою, співставлення англійських перекладів Біблії допоможе відкрити для себе наступні поширені проблеми, які виникають при дослідженні тексту:
 - а. відмінності в рукописах
 - б. багатозначність слів
 - в. важкі з граматичної точки зору тексти та звороти
 - г. тести, які допускають неоднозначне тлумачення.І хоча англійські переклади Біблії не можуть вирішити цих проблем, вони вказують на ті місця, що потребують глибшого та більш скрупульозного дослідження.
7. В кінці кожної глави розміщені відповідні питання для обговорення, які допоможуть зосередитися на основних темах і проблемах прочитаної глави.

Існуючі томи *Коментаря-путівника*:

Том 0 Семінар «Ви можете розуміти Біблію»

Том 1 Перша християнська книга: Євангеліє від Матвія

Том 2 Євангелія від Марка: Марк, Перше та Друге послання Петра

Том 3А Історик Лука: Євангеліє від Луки

Том 3В Історик Лука: Дії Апостолів

Том 4 Мемуари та листи улюбленого учня Ісуса Христа: Євангеліє від Івана, Перше, Друге та Третє послання Івана

Том 5 Євангеліє від Павла: Послання до Римлян

Том 6 Послання Павла до стурбованої церкви: Перше та Друге послання до коринтян

Том 7 Перші послання Павла: Послання до галатів, Перше та Друге послання до солунян

Том 8 В'язничні послання Павла: Послання до колосян, до ефесян, до Филимона та до филип'ян

Том 9 Четверта місіонерська подорож Павла: Перше послання до Тимофія, Послання до Тита та Друге послання до Тимофія

Том 10 Перевага нового завіту: Послання до євреїв
Том 11 Послання єдиноутробних братів Ісуса: Послання Якова та Юди
Том 12 Надія в важкі часи – остання завіса: Об'явлення

Томи до Старого Заповіту

Том 1АОТ Як все починалося: Буття 1-11

Том 8ОТ Післявавилонський період: Ездра, Неемія та Михей

Том 10ОТ Пророки VIII століття: Амос, Осія, Йона та Михей

Том 14ОТ Старозавітні апокаліпсиси: Даниїл та Захарія

ВСТУПНА ЛЕКЦІЯ

I. ВИЗНАЧЕННЯ НАЙУЖИВАНІШИХ ТЕРМІНІВ

A. ІМЕНА БОГА

1. Господь (ЯХВЕ / Куріос)
2. Бог (Елогім / Теос)
3. Син Людський
4. Син Божий
5. Спаситель
6. Ісус
7. Христос

B. НАЗВИ ТЕКСТІВ ТА ПЕРЕКЛАДІВ

1. Масоретський текст
2. Септуагінта
3. Таргуми
4. Вульгата
5. Пешітта
6. Сувої Мертвого моря

B. СЛОВНИК ТЕРМІНІВ (ДИВ. ДОДАТОК 1)

Г. ТЕКСТУАЛЬНА КРИТИКА (ДИВ. ДОДАТОК 2)

Д. ГРЕЦЬКІ ГРАМАТИЧНІ ТЕРМІНИ, ЩО Є ВАЖЛИВИМИ ДЛЯ ТЛУМАЧЕННЯ (ДИВ. ДОДАТОК 3)

II. БАЗОВА ХРОНОЛОГІЧНА ШКАЛА НОВОГО ЗАПОВІТУ

III. БАЗОВА МАПА СЕРЕДЗЕМНОМОР'Я І СТОЛІТТЯ

A. Моря та ріки

- | | |
|--------------------|------------------|
| 1. Середземне море | 4. Егейське море |
| 2. Чорне море | 5. Ріка Ніл |
| 3. Адріатичне море | 6. Ріка Йордан |

B. Країни, що згадуються в Новому Заповіті

- | | |
|----------------|---------------|
| 1. Єгипет | 11. Памфілія |
| 2. Юдея | 12. Лікія |
| 3. Самарія | 13. Азія |
| 4. Десятимістя | 14. Вітінія |
| 5. Галілея | 15. Понт |
| 6. Сирія | 16. Ахая |
| 7. Фінікія | 17. Македонія |
| 8. Кілікія | 18. Іллірік |
| 9. Каппадокія | 19. Італія |
| 10. Галатія | |

В. Острови, що згадуються в Новому Заповіті

1. Кіпр
2. Крит
3. Патмос
4. Сицилія
5. Меліт

Г. Головні міста

1. Олександрія
2. Мемфіс
3. Єрусалим
4. Антіохія
5. Тарс
6. Ефес
7. Пергам
8. Коринт
9. Афіни
10. Рим
11. Солунь

ВСТУП ДО ЄВАНГЕЛІЯ ВІД МАТВІЯ

I. ВСТУПНІ ЗАУВАЖЕННЯ

- А. До епохи Відродження та Реформації Євангеліє від Матвія вважалося першим написаним Євангелієм (католицька церква досі вважає його таким).
- Б. Воно є найбільш переписуваним, найбільш цитованим Євангелієм, що його найбільш використовували в катехізисі та в літургії церкви перших двох століть.
- В. Вільям Барклі у книзі «Перші три Євангелія» (William Barclay, *The First Three Gospels*, стор. 19) відзначив, що «Коли звертаємося до Євангелія від Матвія, то ми звертаємося до книги, яку можна назвати найважливішим документом християнської віри, адже в ній ми маємо найповніший та насистематичніший виклад життя та вчення Ісуса». Тому що в ній учення Ісуса викладено систематично. Цю книгу використовували для навчання ново навернених (як іудеїв, так і язичників) про життя та науку Ісуса Христа з Назарета.
- Г. Ця книга є логічним мостом між старим та новим завітами, між віруючими з іудеїв та язичників. В ній Старий Заповіт використовувався в форматі «обітниця - її здійснення», як у ранніх проповідях книги Дій, що називаються *kerugma* («керигма»). Цитати зі Старого Заповіту зустрічаються понад п'ятдесят разів, а посилань ще більше. Також багато титулів ЯХВЕ та аналогій вживається щодо Ісуса.
- Д. Таким чином, цілями Євангелія від Матвія були євангелізм та учнівство - дві сторони Великого доручення (28:19-20).
 - 1. Вони повинні були розповісти юдеям про життя та вчення Ісуса і тим самим допомогти повернути їх до віри,
 - 2. Вони повинні були навчити віруючих іудеїв та язичників, як слід жити по-християнськи.

II. АВТОРСТВО

- А. Хоча в найраніших копіях грецького Нового Заповіту (200-400 рр. н.е.) міститься назва «від Матвія», сама книга є анонімною.
- Б. За преданням ранньої церкви, це Євангеліє написав Матвій (також відомий як Левій, пор. Мр. 2:14; Лк. 5:27,29), митар (пор. Мт. 9:9; 10:3) та учень Ісуса.
- В. Євангелія від Матвія, від Марка та від Луки є дивовижно схожими одне на одне:
 - 1. старозавітні цитати в них часто подаються в однаковій формі, що не відповідає ані масоретському тексту, ані Септуагінті.
 - 2. вислови Ісуса в ній часто цитуються в незвичних граматичних конструкціях, навіть з рідковживаними грецькими словами,
 - 3. в них часто вживаються фрази або навіть речення з повністю однаковими грецькими словами,
 - 4. літературні запозичення є очевидними.
- Г. Існує кілька теорій щодо взаємозв'язку між Євангеліями від Матвія, від Марка і від Луки (Синоптичними Євангеліями).

1. За преданням ранньої церкви, це Євангеліє написав Матвій (Левій), митар та учень Ісуса. Апостол Матвій одностайно визнавався автором цього твору аж до епохи Відродження та Реформації.
2. Приблизно в 1776 р. н.е. Лессінг (Lessing), а пізніше, в 1818 р. н.е. Гізелер (Gieseler), висунули теорію усного періоду формування Синоптичних («бачити разом») Євангелій. Лессінг стверджував, що всі ці автори використовували єдине усне предання, яке вони пристосовували кожний до своєї цільової аудиторії:
 - а. Євангеліє від Матвія: юдеї
 - б. Євангелії від Марка: римляни
 - в. Євангеліє від Луки: язичники:
 Кожне з них було пов'язане з окремим географічним центром християнства
 - а. Євангеліє від Матвія: Антіохія, Сирія
 - б. Євангеліє від Марка: Рим, Італія
 - в. Євангеліє від Луки: Приморська Кесарія, Палестина
 - г. Євангеліє від Івана: Ефес, Мала Азія
3. На початку XIX століття Й.Я. Грісбах (J. J. Griesbach) висунув теорію про те, що Матвій та Лука зовсім незалежно одне від одного написали дві окремі розповіді про життя Ісуса. Марк написав коротке Євангеліє на основі своїх роздумів над цими двома розповідями.
4. На початку XX століття Г.Ю. Голцманн (H. J. Holtzmann) висунув теорію про те, що Євангеліє від Марка було першим письмовим Євангелієм і що Матвій та Лука використовували його структуру, а також інший документ під назвою «Q» (від німецького *quelle* або «джерело»), що містив в собі вислови Ісуса. Ця теорія називалася теорією «двох джерел» (її також прийняв Фредріх Шлаєрмахер [Fredrick Schleiermacher] у 1832 р.).
5. Пізніше Б.Г. Стрітер (B. H. Streeter) дещо змінив теорію «двох джерел» і запропонував теорію «чотирьох джерел», в якій були «прото Лука», плюс Марк та «Q».
6. Наведені вище теорії формування Синоптичних Євангелій є лише домислами. Немає ані історичних, ані рукописних доказів стосовно джерела «Q» або «прото Луки».

Сучасні вчені не знають, звідки з'явилися Євангелія та хто їх написав (те саме стосується й старозавітного Закону та ранніх пророків). Однак такий брак інформації ніяк не впливає на позицію церкви щодо богонатхнення або достовірності цих творів як історичних та віросповідальних документів.
7. У Синоптиків є місця, безсумнівно схожі за структурою та лексикою, але є також чимало розходжень. У випадках допитування різних свідків розходження є звичайним явищем. Рання церква зовсім не була занепокоєною через розходження в трьох розповідях очевидців життя Ісуса.

Можливо, уявні розбіжності слід пояснювати цільовою аудиторією, авторським стилем та вискористанням різних мов (арамейської та грецької). Слід зазначити, що ці богонатхненні автори, редактори або укладачі могли вільно вибирати, оформляти, пристосовувати і підсумовувати події та вчення життя Ісуса (пор. Фі та Стюарт, «Як читати Біблію і бачити всю її цінність» [Fee and Stuart, *How To Read The Bible For All Its Worth*], стор. 113-148).

Д. Згідно з ранньоцерковним преданням Ієрапольського єпископа Папія (130 р. н.е.), записаним Євсевієм у «Церковній історії» (Eusebius, *Historical Ecclesiasticus*, 3:39:16), Матвій написав своє Євангеліє арамейською мовою. Однак сучасні вчені відкинули це предання, тому що

1. грецька мова Євангелія від Матвія не має характерних ознак перекладу з арамейської
2. це Євангеліє містить в собі грецьку гру слів (пор. 6:16; 21:41; 24:30)
3. більшість цитат із Старого Заповіту наводяться з Септуагінти, а не з масоретського єврейського тексту

Можливо, 10:3 вказує на авторство Матвія. До його імені додано слово «митник». У Євангелії від Марка немає цього самопринижуючого слова. Матвій також не був дуже відомою людиною в Новому Заповіті або в ранній церкві. Чому в преданні так багато говориться про його ім'я та про це перше апостольське Євангеліє?

III. ДАТА

- A. Дата написання цього Євангелія багато в чому пов'язана з синоптичною проблемою. Яке Євангеліє було написане першим, і хто запозичив у кого?
1. Євсевій у «Церковній історії» (Eusebius, *Historical Ecclesiasticus*, 3:39:15) пише, що Євангеліє від Матвія було написане за структурою Євангелія від Марка.
 2. Проте Августин назвав Марка «наслідувачем» та скорочувачем Матвія.
- B. Найкращим підходом є спроба встановити межі можливих дат
1. Ця книга, мабуть, була написана до 96 р. або 115 р. н.е.
 - a. Климент Римський (96 р. н.е.) робив посилання на Євангеліє від Матвія в своєму листі до коринтян.
 - b. Антіохійський єпископ Ігнатій (110-115 рр. н.е.) цитував Євангеліє від Матвія 3:15 у своєму листі «До смирнців» (Ignatius, *To the Smyrneans*, 1:1)
 2. Більш важким питанням є найраніша можлива дата написання
 - a. очевидно, що ця книга була написана після описаних в ній подій, тобто не раніше середини 30-х років
 - b. мав пройти певний час, щоб виникла потреба в цій книзі, а також на її написання та розповсюдження
 - v. як 24-а глава пов'язана з руйнуванням Єрусалима в 70 р. н.е.? Деякі частини Євангелія від Матвія вказують на те, що система жертвоприношень все ще існувала (5:23-24; 12:5-7; 17:24-27; 26:60-61). Отже, воно було написане до 70 р. н.е.
 - г. якщо Євангелія від Матвія та від Марка були написані під час служіння Павла (48-68 рр. н.е.), то чому Павло ніколи не посилається на них? Згідно з «Церковною історією» Євсевія (Eusebius, *Historical Ecclesiasticus*, 5:8:2), Матвій написав своє Євангеліє під час перебування Петра і Павла в Римі. Петро і Павло обидва були вбиті за царювання Нерона, яке скінчилося в 68 р. н.е.
 - д. сучасні вчені припускають, що найраніша можлива дата написання цієї книги є 50 р. н.е.
- B. Багато вчених вважає, що чотири Євангелія більш пов'язані з географічними центрами християнства, ніж із традиційними авторами. Євангеліє від Матвія могло бути написаним в Антіохії Сирійській через церковні проблеми між іудеями та язичниками, можливо, прибіл. в 60 р. або принаймні до 70 р. н.е.

IV. АДРЕСАТИ

- A. Як авторство і дата цього Євангелія, так і адресати є невідомими. Найкраще пов'язувати його як із іудеями, так і з язичниками. Церква в Антіохії Сирійській I століття найкраще відповідає фактам.
- B. Євсевій у своїй «Церковній історії» (Eusebius, *Historical Ecclesiasticus*, 6:25:4) часто цитує слова Оригена про те, що це Євангеліє було написане для іудейських віруючих.

V. ОСНОВНІ СТРУКТУРНІ ЕЛЕМЕНТИ

- А. Яким чином побудована структура цього Євангелія? Намір оригінального богонахненного автора можна краще за все встановити, проаналізувавши структуру всієї книги.
- Б. Учені пропонують декілька різних структур
1. географічні пересування Ісуса
 - а. Галілея
 - б. північ Галілеї
 - в. Перея та Юдея (на шляху до Єрусалима)
 - г. в Єрусалимі
 2. П'ять тематичних частин Євангелія від Матвія. Вони розділяються часто повторюваним виразом «І сталося, як Ісус закінчив» (пор. 7:28; 11:1; 13:53; 19:1; 26:1). Багато богословів вбачають у цих п'яти частинах спробу Матвія зобразити Ісуса «новим Мойсеєм», порівнюючи ці п'ять частин із п'ятьма книгами Мойсея (Бут., Вих., Лев., Чис., Повт. Зак.)
 - а. хіастична структура, що переходить від оповідання до промов
 - б. богословський/біографічний формат, згідно з часто повторюваною фразою «Із того часу Ісус розпочав...» (пор. 4:17; 16:21), що розділяє книгу на три частини (1:1-4:16; 4:17-16:20; 16:21-28:29)
 - в. акцент Матвія на старозавітних пророцтвах із вживанням слів «збулося», «справдилося» тощо (пор. 1:22; 2:15,17,23; 4:14; 8:17; 12:17; 13:35; 21:4; 27:9 та 27:35)
- В. Євангелія – то унікальний літературний жанр. Вони не є біографічними. Вони не є історичними розповідями. Вони є вибіркоким богословським літературним жанром з жорсткою структурою. Кожний з авторів Євангелій вибирав з життя Ісуса події та вчення, що найкраще представляли Його їхній цільовій аудиторії. Євангелія були євангелістичними трактатами.

VI. КОРОТКЕ ВИЗНАЧЕННЯ СЛІВ І ВИРАЗІВ

1. Христос, 1:1
2. Діва, 1:23,25
3. Еммануїл, 1:23
4. мудреці, 2:1
5. Назарянин, 2:23
6. Покайтесь, 3:2
7. визнавали, 3:6
8. фарисеї, 3:7
9. саддукеї, 3:7
10. «понести взуття Йому», 3:11
11. «Це Син Мій Улюблений», 3:17
12. «наріжник храму», 4:5
13. «Закон чи Пророки», 5:17
14. «розводний лист», 5:31
15. «підніжок для ніг Його», 5:35
16. синагога, 6:2
17. «тісні ворота», 7:13
18. книжник, 8:19
19. «біснуваті», 8:28
20. «сидів при столі», 9:10

21. «бурдюки», 9:17
22. дударі, 9:23
23. апостоли, 10:2
24. ярмо, 11:29,30
25. «ані в цім віці, ані в майбутнім», 12:32
26. притча, 13:3
27. кукіль, 13:25-26
28. «передання старших», 15:2
29. ад, 16:18
30. переобразився, 17:2
31. біснується, 17:15
32. «дидрахми», 17:24
33. динарій, 20:2,9
34. «Осанна», букв. «спаси нас нині!» або арамейською «царська влада йому!», 21:9
35. «терпіння породільні», 24:8
36. «гідота спустошення», 24:15
37. талант, 25:20
38. «ввесь синедріон», 26:59
39. «на хмарах небесних приходитиме», 26:64
40. «поле крові», 27:8
41. преторій, 27:27
42. «Голгофа», 27:33
43. «а дехто вагався», 28:17

VII. ГОЛОВНІ ОСОБИ

1. Зоровавель, 1:12
2. Ірод, 2:13
3. Син Давидів, 9:27
4. Син Людський, 10:23
5. Мій Отрок, 12:18
6. Вельзевул, 12:24
7. Іродіяда, 14:6
8. Симон, син Йонин, 16:17
9. «первосвященики й старші народу», 21:23
10. іродіяни, 22:16
11. Учителю (букв. «Раббі»), 23:7
12. Кайяфа, 26:3
13. Пилат (Пілат), 27:2
14. Варавва, 27:16
15. Марія Магдалина, 27:56
16. Йосип із Ариматеї, 27:57

VIII. МІСЦЯ НА МАПІ

1. Віфлеєм (Вифлеєм), 2:1
2. пустиня юдейська, 3:1
3. Галілея, 3:13
4. Назарет, 4:13
5. Капернаум, 4:13
6. країна содомська й гоморська, 10:15
7. Віфсаїда, 11:21

8. землі тирські й сидонські, 15:21
9. Кесарія Пилипова, 16:13
10. Оливна гора, 21:2
11. Гефсиманія, 26:36

ІХ. ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

1. Чому в Матвія та в Луки різні родоводи?
2. Що спільного в Тамари, Рахав та Рут?
3. Що спільного в Іллі та Івана Христителя?
4. Що таке «Царство небесне»?
5. До чого сатана спокушав Ісуса в пустелі?
6. Поясніть 5:17 своїми словами.
7. Поясніть 5:48 своїми словами.
8. Поясніть 7:6 своїми словами.
9. Чому 8:5-13 є таким незвичним та важливим текстом?
10. Поясніть 10:38 своїми словами.
11. Поясніть 10:19 своїми словами.
12. Чому Ісус зціляв у суботу?
13. Що таке богозневага на Духа? (12:31-32)
14. Як проростання зерен пов'язане з плодючістю в притчі про сіяча? (13)
15. Поясніть 13:44 своїми словами.
16. Поясніть 15:11 своїми словами.
17. Поясніть 16:20 своїми словами.
18. Поясніть 18:8 своїми словами.
19. Чи має кожен віруючий ангела-хранителя?
20. Поясніть 19:17 по відношенню до того, що Ісус - Божий Син.
21. Поясніть 21:18-19 своїми словами.
22. Чому Ісус так суворо промовляв до книжників та фарисеїв у 23-й главі?
23. В чому значимість 24:36?

ВСТУП ДО ЄВАНГЕЛІЯ ВІД МАРКА

I. ВСТУПНІ ЗАУВАЖЕННЯ

- A. Стародавня церква зазвичай нехтувала переписуванням та вивченням Євангелія від Марка, віддаючи перевагу Євангеліям від Матвія та від Луки, тому що вони сприймали Євангелії від Марка як скорочену версію («коротке Євангеліє»), саме такого погляду пізніше дотримувався Августин.
- B. Євангеліє від Марка не часто цитують ранні грецькі отці церкви або апологети (захисники віри) II століття.
- B. З часів появи сучасного історико-граматичного підходу до тлумачення Біблії, Євангеліє від Марка набуло нового значення, оскільки його вважали першим написаним Євангелієм. Ним користувалися і Матвій, і Лука в своїх описах життя та особливого значення Ісуса. Таким чином Євангеліє від Марка стало фундаментальним документом церкви, першим офіційним оповіданням про життя Ісуса.

II. ЖАНР

- A. Євангелія – то не сучасні біографії або історії. Вони є вибірконими богословськими творами, призначеними для того, щоб ознайомити з Ісусом різних читачів та привести їх до віри в Нього. Вони є «доброю вісткою», розповіддю про життя Ісуса з метою євангелізму (пор. Ів. 20:30-31).
- B. Марк звертається до чотирьох різних історичних контекстів та чотирьох богословських цілей
 1. життя та вчення Ісуса
 2. життя та служіння Петра
 3. потреби ранньої церкви
 4. євангелістична мета Івана Марка
- B. Чотири Євангелія є унікальними для близькосхідної та греко-римської літератур. Перед богонатхненними авторами стояла задача під керівництвом Духа вибрати такі вчення та дії Ісуса, які ясно розкривають Його характер та (або) ціль.

Ці слова та дії кожен з них оформив по-різному. Наприклад, можна порівняти нагірну проповідь Ісуса у Матвія (Мт. 5-7) з Його проповіддю на рівнині в Луки. Ясно видно, що Матвій зібрав усі вчення Ісуса в одну довгу проповідь, а Лука подав ті самі вчення окремими частинами в своїм Євангелії. Так само Матвій зібрав усі чудеса Ісуса разом, в Лука подав їх у різних частинах свого Євангелія.

Це вказує на те, що автори Євангелій могли не лише вибирати вчення Ісуса та розташовувати їх у певному порядку, але й пристосовувати їх до своїх богословських цілей (див. Фі та Стюарт, «Як читати Біблію і бачити всю її цінність» [Fee and Stuart, *How To Read The Bible For All Its Worth*], стор. 113-134). Читаючи Євангелія, слід весь час запитувати, які богословські думки автор намагається висловити. Чому автор розповідає саме тут про цю подію, це чудо, або це вчення?
- Г. Євангеліє від Марка слугує добрим прикладом грецького койне як другої мови народів Середземномор'я. Рідною мовою Марка була арамейська (як і рідна мова Ісуса та всіх юдеїв Палестини I століття). Цей семітський колорит є характерним для Євангелія від Марка.

III. АВТОРСТВО

- А. Івана Марка традиційно пов'язували з апостолом Петром в написанні цього Євангелія. Сам твір (як і всі Євангелія) є анонімним.
- Б. Іншим доказом того, що це Євангеліє є розповіддю Петра, як очевидця, є те, що Марк не записав три особливих подій, в яких Петро брав безпосередню участь.
1. як Петро ходив по воді (пор. Мт. 14:28-33)
 2. як від був промовцем від імені дванадцятьох апостолів у Кесарії Филиповій (пор. Мт. 16:13-20); у Марка ми маємо лише 8:27-30, а вирази «на скелі оцій» та «ключі від Небесного» пропущені.
 3. як він заплатив храмовий податок за себе та за Ісуса (пор. Мт. 17:24-27)
Можливо, скоромність не дозволяла Петру розповідати про ці події в своїх проповідях.
- В. Ранняцерковне предання
1. Послання Климента (I Clements), написане в Римі прибіл. в 95 р. н.е., містить в собі посилання на Євангеліє від Марка (як і «Пастир Герми» [*Shepherd of Hermes*]).
 2. Ієрапольський єпископ Папій (прибіл. 130 р. н.е.) написав «Пояснення Господніх бесід» (Papias, *Interpretation of the Lord's Sayings*), яке цитував Євсевій (275-339 рр. н.е.) у своїй «Церковній історії» (Eusebius, *Ecclesiastical History*, 3.39.15). Він стверджує, що Марк був перекладачем Петра і точно, але не хронологічно, записав спогади Петра про Ісуса. Очевидно, Марк узяв проповіді Петра та адаптував їх до свого Євангелія. Папій каже, що отримав цю інформацію від «старця», що може означати Апостола Івана.
 3. Юстин Мученик (150 р. н.е.) цитує Мр. 3:17 і додає, що ці слова походять зі спогадів Петра.
 4. Пролог до Євангелія від Марка «Проти Маркіона», написаний прибіл. у 180 р. н.е., називає Петра очевидцем, зі слів якого було написане Євангеліє від Марка. В цьому пролозі також стверджується, що Марк написав це Євангеліє в Італії після смерті Петра (за преданням, у Римі прибіл. 65 р. н.е.).
 5. Іреней прибіл. в 180 р. н.е. писав, що Іван Марк був перекладачем Петра та упорядником його мемуарів після його смерті (пор. Іреней, «Проти єресей» [Irenaeus, *Contra Haereses*. 3:1:2]).
 6. Климент Олександрійський (195 р. н.е.) стверджував, що ті, хто чув проповідь Петра в Римі, просили Марка записати ці проповіді.
 7. Мураторіїв фрагмент (канон), написаний прибіл. 200 р. н.е. в Римі, хоч повного тексту немає, начебто підтверджує те, що Іван Марк записував проповіді Петра.
 8. Тертуліан (200 р. н.е.) у своїй «Суперечці з Маркіоном» (Tertullian, *Against Marcion*, 4:5) каже, що Марк опублікував спогади Петра.
 9. В «Тлумачному коментарі до Біблії» (*The Expositor's Bible Commentary*, Том 8, стор. 606) Волтер Вессел (Walter Wessel) робить цікаве зауваження про те, що наведене вище ранняцерковне предання існувало в різних географічних церковних центрах
 - а. Папій з Малої Азії
 - б. Пролог «Проти Маркіона» та Мураторіїв фрагмент – з Рима
 - в. Іреней (пор. Irenaeus, *Adv. Haer.* 3.1.1) з Ліона у Франції. Предання Іренея можна також знайти в Тертуліана (пор. Tertullian, *Adv. Marc.* 4,5) з Північної Африки та в Климента Олександрійського з Єгипту (пор. Clement of Alexandria, *Hypotyposesis* 6, що його цитує Євсевій у своїй «Церковній історії», Eusebius, *Eccl. His.* 2.15.1-2; 3.24.5-8; 6:14:6-7). Таке географічне розмаїття ще більше підтверджує це предання, тому що вказує на його широке поширення в ранньому християнстві.
 10. Згідно з «Церковною історією» Євсевія (Eusebius, *Eccl. His.* 4:25), Ориген (230 р. н.е.) у «Коментарі до Євангелія від Матвія» (Origen, *Commentary on Matthew*) (про будь-який

коментар на Євангеліє від Марка до V століття нічого не відомо) каже, що Марк написав Євангеліє на основі розповідей Петра.

11. Сам Євсевій, говорячи про Євангеліє від Марка в «Церковній історії» (Eusebius, *Eccl. His.* 2.15), відзначає, що Марк записав проповіді Петра на вимогу тих, хто їх чув, щоб ці проповіді могли читатися в усіх церквах. Євсевій в цьому преданні посилається на твори Климента Олександрійського.

Г. Що нам відомо про Івана Марка

1. Його мати була відомою віруючою в Єрусалимі, і в неї вдома збиралася церква (можливо, там пройшла і таємна вечеря, пор. Мр. 14:14-15; Дії 1:13-14; Дії 12:12). Цілком можливо, що саме він був тим невідомим юнаком, який утік із Гефсиманії (Мр. 14:51-52).
2. Він разом із своїм дядькою Варнавою (пор. Кол. 4:10) та з Павлом повернувся з Єрусалима в Антіохію (Дії 12:25).
3. Він був товаришем Варнави та Павла в першій місіонерській подорожі (Дії 13:5), але раптом повернувся додому (Дії 13:13).
4. Пізніше Варнава хотів взяти Марка в другу місіонерську подорож, але Павло не погодився, і це призвело до великої суперечки між Павлом та Варнавою (Дії 15:37-40).
5. Пізніше Марк знову став приятелем та співробітником Павла (Кол. 4:10; 2Тим. 4:11; Филім. 24).
6. Він був приятелем та співробітником Петра (1Пет. 5:13), можливо, у Римі.

Д. Особисте знайомство Марка з Ісусом, здається, підтверджується в 14:51-52, де юнак голим втікає з Гефсиманського саду одразу після арешту Ісуса. Ця незвичайна і цілком несподівана деталь, очевидно, відображає особисте переживання Марка.

IV. ДАТА

- А. Це Євангеліє написане очевидцем і є розповіддю та тлумаченням життя, дій та вчення Ісуса, мабуть, на основі проповідей Петра, що були записані та розповсюджувалися після його смерті, про що повідомляється в Пролозі «Проти Маркіона» та в творах Іренея (який також додає «і після смерті Павла»). Петро і Павло прийняли мученицьку смерть за правління Нерона (54-68 рр. н.е.) в Римі (церковне предання). Точні дати невідомі, але якщо ці факти є правдивими, то дата написання Євангелія від Марка, напевне, припадає на середину 60-х років.
- Б. Не виключно, що в Пролозі «Проти Маркіона» та в творах Іренея йдеться не про смерть Петра, але про його відправлення («вихід») з Рима. В інших преданнях (Юстин та Іполит) також повідомляється, що Петро відвідав Рим за царювання Клавдія (41-54 рр. н.е.), (Євсевій, «Церковна Історія» [Eusebius, *Eccl. His.* 2.14.6]).
- В. Здається, Лука завершує книгу Дій на тому, що Павло все ще сидить у в'язниці на початку 60-х років. Якщо дійсно Лука в своєму Євангелії використовував Євангеліє від Марка, тоді це Євангеліє було написане до книги Дій, тобто до початку 60-х років.
- Г. Авторство та дата Євангелія від Марка в ніякому разі не впливає на історичні/богословські/євангелістичні істини цього (або будь-якого) Євангелія. Ключовим є не людський автор, але Ісус!
- Д. Дивно, що жодне з Євангелій (навіть від Івана, написане в 95-96 рр. н.е.) не згадує і навіть не натякає на руйнування Єрусалима (пор. Мт. 24; Мр. 13; Лк. 21) в 70 р. н.е. римським генералом, а пізніше імператором, Титом. Євангеліє від Марка, очевидно, було написане

до цієї події. Не виключно навіть таке, що Євангелія від Матвія та від Луки також були написані до цього великого суду над іудаїзмом. Слід лише сказати, що точні дати написання синоптичних Євангелій наразі невідомі (як і літературний зв'язок між ними).

V. АДРЕСАТИ

- А. Декілька ранньоцерковних авторів пов'язують Євангеліє від Марка з Римом
- 1.1 Петра 5:13
 2. Пролог «Проти Маркіона» (Італія)
 3. Іреней (Рим; пор. Irenaeus, *Adv. Haer.* 3.1.2)
 4. Климент Олександрійський (Рим. пор. Євсевій, «Церковна історія» [Eusebius, *Eccl. Hist.* 4.14.6-7; 6.14.5-7])
- Б. Марк конкретно не каже, з якою метою він писав це Євангеліє. Існує декілька теорій.
1. євангелістичний трактат (пор. 1:1), написаний конкретно до римлян (пор. 1:15; 10:45)
 - а. тлумачення юдейських елементів (пор. 7:3-4; 14:12; 15:42)
 - б. переклад арамейських слів (пор. 3:17; 5:41; 7:1,34; 10:46; 14:36; 15:22,34)
 - в. вживання багатьох латинських слів (пор. executioner, 6:27; sextanus, 7:4; census, 12:14; quadrans, 12:42; praetorium, 15:16; centurio, 15:39; flagellare, 15:42)
 - г. інклюзивні вирази щодо Ісуса
 - (1) інклюзивні вирази щодо мешканців Палестини (пор. 1:5,28,33,39; 2:13; 4:1; 6:33,39,41,55)
 - (2) інклюзивні вирази щодо всіх людей (пор. 13:10)
 2. пожежа в Римі в 64 р н.е., в якій Нерон звинуватив християн, спричинила жахливу хвилю переслідувань віруючих. Марк часто говорить про переслідування (пор. страждання Ісуса 8:31; 9:39; 10:33-34,45 та страждання Його послідовників 8:34-38; 10:21,30,35-44).
 3. затримка другого пришествя Христа
 4. смерть очевидців життя Ісуса, особливо апостолів
 5. виникнення ересей в християнських церквах
 - а. іудействующі (Послання до галатів)
 - б. гностики (1 Івана)
 - в. комбінація а. та б. (Послання до колоссян та ефесян; 2Петр. 2)

VI. ОСНОВНІ СТРУКТУРНІ ЕЛЕМЕНТИ

- А. Євангеліє від Марка побудоване таким чином, що останній тиждень життя Ісуса знаходиться в фокусі та займає понад третину книги. Богословське значення страстного тижня є очевидним.
- Б. Оскільки, за преданням ранньої церкви, Євангеліє від Марка було написано на основі проповідей Петра (мабуть у Римі), то зрозуміло, чому в нього не ввійшли оповідання про народження. Євангелії від Марка починається там, де починається досвід Петра, і богословськи пов'язане з проповіддю Івана Христителя про покаяння і віру, що готує шлях Месії.
- Петро в своїх проповідях, напевне, використовував поняття «Син Людський» та «Син Божий». Це Євангеліє віддзеркалює богословські погляди Петра щодо особи Ісуса. Спочатку Він був великим учителем і цілителем, але потім Він став Месією! Цей Месія був не тим очікуваним військовим, але Страждальним рабом (пор. Іс. 53).
- В. Географічна структура Євангелія від Марка загалом відповідає іншим синоптичним Євангеліям (від Матвія та від Луки)

1. служіння в Галілеї (1:14-6:13)
2. служіння поза межами Галілеї (6:14-8:30)
3. подорож до Єрусалима (8:31-10:52)
4. останній тиждень в районі Єрусалима (11:1-16:8)

- Г. Можливо навіть, що структура Євангелія від Марка відповідає зразку ранньоапостольської проповіді (Дії 10:37-43, пор. Ч.Г. Додд «Новозавітні студії» [С. Н. Dodd, *New Testament Studies*, стор. 1-11]). Якщо це правда, то письмові Євангелія є кульмінацією періоду усного предання (*kerygma*). В юдаїзмі усне предання вважалося важливішим за письмові тексти.
- Д. Євангеліє від Марка характеризується швидкою розповіддю про життя Ісуса («і зараз», пор. Мр. 1:10). Марк не записує довгих учень, але швидко рухається від однієї події до іншої (тому часто вживається вираз «і зараз»). В Євангелії від Марка Ісус розкривається через Свої дії. Однак ця швидкісна розповідь насичена яскравими подробицями очевидця (тобто Петра).

VII. КОРОТКЕ ВИЗНАЧЕННЯ СЛІВ І ВИРАЗІВ

1. хрищення на покаєння, 1:4
2. одежа з верблюжого волосу, 1:6
3. як голуб, 1:10
4. сорок днів, 1:13
5. Боже Царство наблизилось, 1:15
6. синагога, 1:23
7. Зневажає Він Бога, 2:7
8. книжники, 2:6
9. бурдюки, 2:22
10. притчи, 4:2
11. одежа, 5:27
12. фарисейська розчина, 8:15
13. Відступись, сатано, від Мене, 8:33
14. переобразивсь, 9:2
15. геєнна, 9:47
16. дом молитви в народів усіх, 11:17
17. гріш податковий («динарій»), 12:15
18. Пасха, 14:1
19. нард, 14:3
20. ця чаша, 14:36
21. надійшла та година, 14:41
22. Приготування, 15:42
23. дня першого в тижні, 16:2

VIII. ГОЛОВНІ ОСОБИ

1. Симон, 1:16
2. Зеведей, 1:20
3. дух нечистий, 1:23
4. Левій, 2:14
5. Авіатар, 2:26
6. Кананіт, 3:18
7. Вельзевул, 3:22
8. Легіон, 5:9

9. цар Ірод, 6:14
- 10.Іродіяда, 6:17
- 11.сирофінікіянка, 7:26
- 12.Вартимей, 10:46
- 13.кесар, 12:14
- 14.гидота спустошення, 24:15
- 15.вибрані, 13:20
- 16.христи неправдиві, 13:22
- 17.первосвященики, 14:1
- 18.Авва, 14:36
- 19.синедріон, 14:55
- 20.Варавва, 15:7, 11
- 21.Симон Кірінеянин, 15:21
- 22.Саломія, 15:40
- 23.сотник, 15:45

IX. МІСЦЯ НА МАПІ

1. країна Юдейська, 1:5
2. Єрусалим, 1:5
3. річка Йордан, 1:5
4. Назарет, 1:9
5. Галілея, 1:9
6. Капернаум, 1:21
7. Ідумея, 3:8
8. Тир, 3:8
9. Сидон, 3:8
- 10.земля Гадаринська, 5:1
- 11.Десятимістя, 5:20
- 12.Віфсаїда, 6:45
- 13.земля Далманутська, 8:10
- 14.Єрихон, 10:46
- 15.Оливна гора, 11:1
- 16.Гефсиманія, 14:32

X. ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

1. Що таке «хрещення Духом»? (1:8)
2. Які вимоги нового завіту? (1:15)
3. Чому слухачі Ісуса дивувалися науці Його? (1:22)
4. Чому Ісус не дозволяв демонам говорити? (1:34)
5. Чому Ісус казав тим, кого Він зціляв, щоб нікому про це не розповідали? (1:43)
6. Чому в 2-й главі Ісуса звинуватили в Богозневазі?
7. Поясніть 2:17 своїми словами.
8. Чому Ісус так часто зціляв у суботу?
9. Чому Ісус навчав притчами? (3:10-13)
- 10.Поясніть своїми словами притчу про сіяча (4:3-9).
- 11.Чому Ісус не міг зробити багато чудес в Своему місті? (6:4-6)
- 12.Чому Ісус в 6-й главі ходив по воді?
- 13.Поясніть пророцтво Ісаї в 7:6-7.
- 14.Поясніть 7:15 своїми словами.
- 15.Чому Марк цитував арамейські слова Ісуса?

16. Поясніть 8:38 своїми словами.
17. Чому фарисеї в 10-й главі запитали Ісуса про розрив шлюбу?
18. Чому учні здивувалися (10:26), почувши слова Ісуса в 10:25?
19. Чому Ісус їхав на осляті в 11-й главі?
20. Чому Ісус очистив храм в 11-й главі?
21. Чому 11:28 є таким важливим питанням?
22. Чому притча на початку 12-ї глави була такою сильною, і кого вона стосувалася?
23. Яка заповідь найбільша в Старому Заповіті?
24. Чому 13:30 так важко тлумачити?
25. Поясніть 15:34 своїми словами.

ВСТУП ДО ЄВАНГЕЛІЯ ВІД ЛУКИ

I. ВСТУПНІ ЗАУВАЖЕННЯ

- A. Євангеліє від Луки є найбільшим за обсягом Євангелієм. Євангеліє від Луки та Дії складають найбільшу кількість сторінок Нового Заповіту, написаних одним автором (якщо не вважати Павла автором Послання до євреїв), причому Лука був язичником та християнином другого покоління.
- B. Лука пише найкращим грецьким койне з усіх авторів Нового Заповіту, за винятком хіба що автора Послання до євреїв. Грецька мова напевно була його рідною мовою. До того ж, він був високоосвіченою людиною та лікарем (пор. Кол. 4:14).
- B. Лука акцентує на любові та піклуванні Ісуса про тих, кого юдейські начальники ніколи навіть не помічали:
 - 1. жінок (напр., Марія, Єлисавета, Анна, Марія і Марта, тощо)
 - 2. бідняків (пор. Заповіді блаженства в Луки, 6:20-23 та його вчення про багатство, пор. 12:13-21; 16:9-13,19-31)
 - 3. тих, до кого негативно ставилися з соціальних, расових та релігійних причин
 - а. розуспних жінок (пор. 7:36-50)
 - б. самарян (пор. 9:51-56; 10:29-37; 17:11-16)
 - в. прокажених (пор. 17:11-19)
 - г. митників (пор. 3:12-13; 18:9-14; 19:1-10)
 - д. злочинців (пор. 23:35-43)
- Г. Лука записав розповіді Марії (перші дві глави Дій), а можливо також її родовід (3:23-38). В Євангелії від Луки описане піклування Ісуса про юдеїв і язичників.

II. АВТОР

- A. Одностайне ранньоцерковне предання
 - 1. Іреней (175-195 рр. н.е. «Проти ересей» [Irenaeus, *Against Heresies*, 3.1.1; 3.14.10]) прямо стверджує, що Лука написав книгу Євангелія, що його проповідував Павло.
 - 2. У Пролозі до Євангелія від Луки «Проти Маркіона» (175 р. н.е.) сказано, що автором цього Євангелія був Лука.
 - 3. Тертуліан (150-160-220/240 рр. н.е. в творі «Проти Маркіона» [Tertullian, *Against Marcion* 4:2,3; 4:5,3]) стверджує, що Лука написав коротку версію Павлового Євангелія
 - 4. Мураторіїв фрагмент (180-200 рр. н.е.) називає автором цього Євангелія Луку, лікаря і товариша Павла. Там також сказано, що він написав свою розповідь з чуток (тобто він опитував очевидців подій).
 - 5. Євсевій цитує Коментарій до Євангелія від Матвія Оригена (Eusebius, *Hist. Eccl.* 6.25.6) і стверджує, що автором цього Євангелія був Лука.
 - 6. Євсевій (Eusebius, *Hist. Eccl.* 3.4.2,6-7) також підтверджує, що Лука написав дві книги: Євангеліє та Дії.
- B. Внутрішнє свідчення авторства Луки
 - 1. Це Євангеліє є анонімним, як і багато інших біблійних книг
 - 2. Якщо Євангеліє від Луки та книга Дій – то єдиний твір у двох томах, – а саме на це вказують схожі вступні частини цих двох творів, – то частини книги Дій, що написані від першої особи множини (пор. 16:10-17; 20:5-16; 21:1-18; 27:1-28:16) вказують на розповідь очевидця місіонерської діяльності Павла.

3. У вступній частині до Євангелія від Луки (пор. 1:1-4) говориться, що Лука дослідив розповіді очевидців, щоб написати історичне оповідання про життя Ісуса, а це вказує на те, що він був віруючим другого покоління. Вступ до Євангелія від Луки відноситься також до книги Дій. Євангеліє від Луки та Дії трохи збігаються в часі (події після воскресіння Ісуса).

III. ОСОБА ЛУКИ

- А. Пролог до Євангелія від Луки «Проти Маркіона» (175 р. н.е.)
1. уродженець Антіохії Сирійської
 2. лікар
 3. неодружений
 4. послідовник Павла
 5. писав з Ахаї
 6. помер у 84-річному віці в Беотії
- Б. Євсевій Кесарійський (275-339 рр. н.е.) у «Церковній історії» (Eusebius of Casarea, *Hist. Eccl.* III.4.2)
1. з Антіохії
 2. місіонерський товариш Павла
 3. автор Євангелія та Дій
- В. Ієронім (346-420 рр. н.е. [Jerome, *Migna* XXVI. 18])
1. писав з Ахаї
 2. помер в Беотії
- Г. був високоосвіченою людиною
1. чудова граматики грецького койне
 2. великий словниковий запас (особ. медичних та морських термінів)
 3. дослідницькі методи (пор. 1:1-4)
 4. він мабуть був лікарем (пор. Кол. 4:14). Також негативні слова Марка про лікарів в Мр. 5:26 пропущені в паралельному Лк. 8:43. Лука щонайменше 300 разів вжив терміни, що стосувалися медицини, лікування, хвороб, тощо (пор. В.К. Гобарт, «Медична мова Луки» [W. K. Hobart, *The Medical Language of Luke*], або краще А. Гарнак, «Лікар Лука» [A. Harnack, *Luke the Physician*]).
- Д. Він був язичником
1. Павло в своєму списку помічників у Кол. 4:10-11, здається, чітко поділяв між юдеями («із обрізаних») та іншими (Епафрас, Лука та Димас).
 2. У Діях 1:19 Лука каже «їхньою мовою», маючи на увазі, що арамейська не була його рідною мовою.
 3. Лука в своєму Євангелії зовсім не розповідає про суперечки з фарисеями стосовно юдейського усного закону.
- Е. Дивно, що Бог обрав маловідомого язичника, який не був апостолом і свідком євангельських подій, і доручив йому написати найдовше Євангеліє та книгу Дій, зробивши його автором найбільшої частини Нового Заповіту. Однак це – одностаїне предання ранньої церкви, а не думка якоїсь окремої групи інакодумців!

IV. ДАТА НАПИСАННЯ

- А. Нам невідомий точний зв'язок між (1) оригінальними дослідницькими замітками Луки (які він, мабуть, зробив під час перебування Павла у кесарійській в'язниці [пор. Дії 23-26, особ. 24:27]); (2) останнім варіантом його твору (тобто Євангелієм від Луки у відомій нам формі); та (3) розповсюдженням Євангелія від Луки та книги Дій (до або для Теофіла).
- Б. Це напевне сталося до 95 р. н.е., якщо в 1 Климента наводяться цитати з книги Дій або посилення на неї і якщо книга Дій є продовженням Євангелія
1. Дії 13:22 – 1 Климент 18:1
 2. Дії 20:36 – 1 Климент 2:1
- В. Книга Дій очевидно була написана до зруйнування Єрусалима в 70 р. н.е. римським генералом Титом
1. немає згадки про смерть
 - а. Апостола Якова (62 р. н.е.)
 - б. Апостола Павла (64-67 рр. н.е.)
 2. Степан у своїй проповіді в 7-й главі Дій не згадує про зруйнування Храму, що було б сильною ілюстрацією Божого суду над іудаїзмом
 3. У 21-й главі Дій Павло відвідує Єрусалим, і Лука – якщо він писав після 70 р. н.е. – напевне згадав би в своєму Євангелії про зруйнування Єрусалима
- Г. Якщо Лука під час написання свого Євангелія користувався Євангелієм від Марка і якщо він писав невдовзі після часу своїх досліджень у Палестині, то цю книгу слід датувати кінцем п'ятидесятих – початком шестидесятих років (а Дії слід відносити до часу перебування Павла у римській в'язниці в 62-63 рр. н.е.).

V. АДРЕСАТИ

- А. Книги Луки адресовані Теофілу (пор. Лк. 1:1-4; Дії 1:1). Існує кілька теорій стосовно особи Теофіла:
1. римський урядовий службовець, адже Лука називає його «високодостойним» у Лк. 1:3, і тим самим титулом він називає Фелікса (пор. Дії 23:26; 24:3) та Феста (пор. Дії 26:25)
 2. багатим патроном (ім'я Теофіл широко вживалося і серед іудеїв, і серед греків), який допомагав платити за створення, переписування та розповсюдження Євангелія від Луки та книги Дій.
 3. його ім'я означає «улюблений Божий» або «Боголюб», і тому воно могло бути кодовим зверненням до когось із християн
- Б. Євангеліє від Луки написане для язичників
1. В ньому пояснюються іудейські звичаї
 2. Євангеліє – для всіх людей (пор. 2:10)
 3. В ньому цитуються пророцтва стосовно «кожної людини» (досл. «вся плоть», пор. 3:5-6, де наводиться цитата з Іс. 40)
 4. родовід починається від Адама (тобто всі люди, пор. 3:38)
 5. наводиться багато прикладів любові Бога до язичників (напр., Лука розширює коло тих, хто буде прийнятий на месіанському застіллі, 13:29)
 6. приклади із Старого Заповіту звіщають любов Бога до язичників (пор. 2:32; 4:25-77)
 7. Велике доручення в Євангелії від Луки – прощення буде проповідано всім народам (пор. 24:47)

VI. ЦІЛЬ (ЦІЛІ) НАПИСАННЯ ТВОРІВ ЛУКИ

- А. Усі Євангелія були написані до конкретної цільової групи ціллю євангелізму (пор. Ів. 20:30-31)
1. Євангеліє від Матвія до юдеїв
 2. Євангелії від Марка до римлян
 3. Євангеліє від Луки до язичників
 4. Євангеліє від Івана до язичників
- Лише в Євангелії від Луки розповідається про місію семидесяти учнів (пор. 10:1-24). Для рабинів число 70 означало мови світу (пор. Бут. 10). Коли Ісус послав 70 проповідників з доброю вісткою, Він тим самим визнав Євангеліє для всіх народів.
- Б. Інші можливі цілі
1. щоб пояснити затримку другого пришествя Христа
 - а. Розповідь про близьке пришествя Христа і кінець світу в 21-й главі Євангелія від Луки схожа на Мт. 24 та Мр. 13, але дещо відрізняється від них.
 - б. Лука говорить про проповідь Євангелія у всьому світі, для чого треба багато часу (пор. 24:47).
 - в. Також Лука (як і Павло) акцентує на тому, що Боже Царство вже настало (пор. 10:9, 11; 11:20; 17:21), але в той же залишається в майбутньому.
 - г. Гарний підсумок думок та дискусій біблійних дослідників на цю тему викладено в «Тлумачній Біблії "Anchor Bible"» (Anchor Bible, Том 28, стор. 231-235).
 2. пояснити християнство римським урядовцям (як і книга Дій)
 - а. Титул «високодостойний» у вступі
 - б. В Лк. 23 Пілат тричі каже: «Я не знаходжу жодної провини в Цій Людині» (пор. 23:4, 14-15, 22)
 - в. урядові посадовці в книзі Дій представлені позитивно, Павло звертається до римських посадовців з повагою, і вони теж відповідають йому позитивно (пор. Дії 26:31-32)
 - г. римський сотник під час розп'яття також дає позитивне свідчення про Ісуса (пор. Лк. 23:47)
- В. Деякі унікальні богословські теми відіграють важливу роль в цілях написання творів Луки
1. Лука ставиться з особливим піклуванням до певних груп людей.
 - а. Бідні, а не та багаті (напр., Заповіді блаженства в Євангелії від Луки, Лк. 6:20-23)
 - б. Вигнанці
 - (1) розпусні жінки (пор. Лк. 7:36-50)
 - (2) самаряни (пор. Лк. 9:51-56; 10:29-37)
 - (3) бунтівні втікачі (пор. Лк. 15:11-32)
 - (4) митники (пор. Лк. 19:1-10)
 - (5) прокажені (пор. Лк. 17:11-19)
 - (6) злочинці (пор. Лк. 23:39-43)
 2. Лука згадує Храм в Єрусалимі. Євангеліє починається з іудеїв та їхнього Писання (Ісус виконує старозавітне пророцтво), але іудеї відкидають Ісуса (пор. 11:14-36) і Він стає Спасителем усього світу (пор. 10:1-24) та заміняє храм Самим Собою (пор. ??).

VII. Джерела Євангелія від Луки

- А. Існує кілька теорій щодо взаємозв'язку між Євангеліями від Матвія, від Марка і від Луки (Синоптичними Євангеліями).
1. За преданням ранньої церкви, це Євангеліє написав Лука, грецький лікар та місіонерський товариш Апостола Павла.

2. Приблизно в 1776 р. н.е. Лессінг (Lessing), а пізніше, в 1818 р. н.е. Гізелер (Gieseler), висунули теорію усного періоду формування Синоптичних («бачити разом») Євангелій. Лессінг стверджував, що всі ці автори використовували єдине усне предання, яке вони пристосували кожний до своєї цільової аудиторії

- а. Євангеліє від Матвія: юдеї
- б. Євангелії від Марка: римляни
- в. Євангеліє від Луки: язичники

Кожне з них було пов'язане з окремим географічним центром християнства

- а. Євангеліє від Матвія: Антіохія, Сирія або Юдея
- б. Євангелії від Марка: Рим, Італія
- в. Євангеліє від Луки: Приморська Кесарія, Палестина або Ахая
- г. Євангеліє від Івана: Ефес, Мала Азія

3. На початку XIX століття Й.Я. Грісбах (J. J. Griesbach) висунув теорію про те, що Матвій та Лука незалежно одне від одного написали дві окремі розповіді про життя Ісуса. Марк написав коротке Євангеліє на основі своїх роздумів над цими двома розповідями.

4. На початку XX століття Г.Ю. Голцманн (H. J. Holtzmann) висунув теорію про те, що Євангеліє від Марка було першим письмовим Євангелієм і що Матвій та Лука використовували його структуру, а також інший документ під назвою «Q» (від німецького *quelle* або «джерело»), який містив в собі вислови Ісуса. Ця теорія називалася теорією «двох джерел» (її прийняв Фрідріх Шлаєрмахер [Fredrick Schleiermacher] у 1832 р.).

Дехто припускає, що ця збірка висловів Ісуса зі структурою як у старозавітній літературі мудрості була тими записами Матвія, про які писав Папій. Справа в тому, що в нас немає жодної копії цієї збірки висловів. Якщо церква так сильно дорожила Євангеліями, то як вона могла втратити збірку висловів Засновника віри, яку використовували і Матвій, і Лука?

5. Пізніше Б.Г. Стрітер (B. H. Streeter) дещо змінив теорію «двох джерел» і запропонував теорію «чотирьох джерел», в якій були «прото-Лука», плюс Марк та «Q».

6. Наведені вище теорії формування Синоптичних Євангелій є лише домислами. Немає ані історичних, ані рукописних доказів стосовно джерела «Q» або «прото-Луки».

Сучасні вчені не знають, звідки з'явилися Євангелія та хто їх написав (те саме стосується й старозавітного Закону та ранніх пророків). Однак цей брак інформації ніяк не впливає на позицію церкви щодо богонатхнення або достовірності цих творів як історичних та віросповідальних документів.

7. У Синоптиків є місця, безсумнівно схожі за структурою та лексикою, але є також чимало розходжень. У випадках допитування різних свідків розходження є звичайним явищем. Рання церква зовсім не була занепокоєною розходженнями в трьох розповідях очевидців життя Ісуса.

Можливо, уявні розбіжності слід пояснювати цільовою аудиторією, авторським стилем та вискористанням різних мов (арамейської та грецької). Слід зазначити, що ці богонатхненні автори, редактори або укладачі могли вільно вибирати, оформляти, пристосовувати і підсумовувати події та вчення життя Ісуса (пор. Фі та Стюарт, «Як читати Біблію і бачити всю її цінність» [Fee and Stuart, *How To Read The Bible For All Its Worth*], стор. 113-148).

Б. Лука особливо відзначає, що він проводив дослідження (пор. Лк. 1:1-4), в тому числі опитування очевидців життя Ісуса. Коли Павла було ув'язнено в приморській Кесарії, у Луки з'явився час та доступ до цих людей. Гл. 1-2, мабуть, відображають спогади Марії (пор. Сер Вільям Рамзай, «Чи правда, що Христос народився в Вифлеємі?» [Sir William Ramsay, *Was Christ Born at Bethlehem?*]), як і родовід у 3-й главі.

В. Деякі ранньоцерковні джерела повідомляють, що Лука був мандруючим місіонерським товаришем Апостола Павла. Деякі з цих ранніх джерел також стверджують, що Євангеліє

від Луки зазнало впливу проповідей Павла. Не можна заперечувати, що всесвітня місія Євангелія чітко визначена у здійснених пророцтвах в Євангелії від Луки, Діях та посланнях Павла.

VIII. ВИНЯТКОВІСТЬ ЄВАНГЕЛІЯ ВІД ЛУКИ

- A. Інформацію в перших двох главах подає виключно Лука; можливо, він отримав її від Марії, як і родовід в 3:23-28.
- B. Чудеса, які є виключно в Луки
 - 1. воскресіння сина вдови з міста Наїн, 7:12-17
 - 2. зцілення хворої жінки в синагозі у суботу, 13:10-17
 - 3. зцілення хворого чоловіка в синагозі у суботу, 14:1-6
 - 4. зцілення десяти прокажених, коли лише один з них, і той самарянин, повернувся, щоб подякувати Богові, 17:11-18
- B. Притчі, які є виключно в Луки
 - 1. добрий самарянин, 10:25-37
 - 2. настирливий приятель, 11:5-13
 - 3. нерозумний багач, 12:13-21
 - 4. загублена монета, 15:8-10
 - 5. два сини, 15:11-32
 - 6. неправедний управитель, 16:1-8
 - 7. багач і Лазар, 16:19-31
 - 8. неправедний суддя, 18:1-8
 - 9. фарисей та митар, 18:9-14
- Г. Притчі в Євангелії від Луки, що є також в Євангелії від Матвія, але дещо в іншій формі
 - 1. 12:39-46 (Мт. 24:43-44)
 - 2. 14:16-24 (Мт. 22:2-14)
 - 3. 19:11-27 (Мт. 25:14-30)
- Д. Інші розповіді, що є лише в Луки
 - 1. події перших двох глав
 - 2. Митник Закхей, 19:1-10
 - 3. Пілат відправляє Ісуса до Ірода, щоб той Його допитав, 23:8-12
 - 4. двоє на дорозі до Еммауса, 24:13-32
- Е. Найбільше унікальних елементів в Луки знаходяться в главах 9:51-18:14. Тут Лука не покладається на Марка або на джерело «Q» (тобто, вислови Ісуса, можливо, записані Матвієм). Навіть схожі події або вчення подаються в різних формах. Об'єднуючою темою цього розділу є «похід до Єрусалима» (пор. 9:51; 13:22, 33; 17:11; 18:31; 19:11,28), тобто до хрестної смерті.

IX. КОРОТКЕ ВИЗНАЧЕННЯ СЛІВ І ВИРАЗІВ

- 1. неплідна, 1:7
- 2. возволив, 1:68
- 3. ріг спасіння, 1:69
- 4. перепис, 2:1
- 5. Зилот, 6:15
- 6. Царство Боже, 6:20

7. грали, 7:32
8. старшина синагоги, 8:49
9. Синіві Людському треба багато страждати, 9:22
10. самарянин, 10:33
11. Горе вам, 11:42, 43, 44, 47, 52
12. покається, 13:3, 5
13. тісними ворітьми, 13:24
14. нести свій хрест, 14:27
15. багатство (мамона), 16:11
16. Закон і Пророки, 16:16
17. Авраамове лоно, 16:22
18. жорно млинове, 17:2
19. аж поки не скінчиться час тих поган, 21:24
20. старші народу, 22:66
21. рай, 23:43

X. ГОЛОВНІ ОСОБИ

1. Теофіл, 1:3
2. Захарій, 1:5
3. Ангел Господній, 1:11; 2:9
4. Гавриїл, 1:26
5. Квіріній, 2:2
6. Анна, 2:36
7. Тиверій, 3:1
8. Ірод тетрарх, 3:1, 19
9. Кайяфа, 3:2
10. Неєман, 4:27
11. Цариця південна, 11:31
12. Захарія, 10:51
13. Лазар, 16:23
14. Закхей, 19:2
15. Йосип, 23:50
16. Клеопа, 24:18

XI. МІСЦЯ НА МАПІ

1. Галілея, 1:26
2. Назарет, 1:26
3. Віфлеєм (Вифлеєм), 2:4
4. Ітурія, 3:1
5. Віфсаїда, 9:10
6. Хоразін, 10:13
7. Тир, 10:13
8. Капернаум, 10:15
9. Самарія, 17:11
10. Содом, 17:29
11. Єрихон, 19:1
12. Еммаус, 24:13
13. Віфанія, 24:50

ХІІ. ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

1. Яке значення має те, що Бог спочатку відкрив народження Ісуса пастухам?
2. В чому значимість слів Ісуса в 2:49?
3. Чому родовід Луки простирається до самого Адама?
4. Яким чином учні порушували закон в 6:1-5? Який саме закон вони порушували?
5. Поясніть слова Ісуса в 6:46.
6. Чому в 17:18-23 Іван сумнівався в тому, що Ісус – обіцяний Месія?
7. Чому народ Гадаринського краю хотів, щоб Ісус пішов від них?
8. Поясніть своїми словами, які висновки ви робите з 9:62.
9. Коли сатана впав з неба? (10:18)
10. Чому іудеї ненавиділи самарян?
11. Чи вчить 12:41-48 про те, що в аді є різні міри або рівні покарання?
12. Поясніть 13:28-30 своїми словами.
13. Яка ціль (або цілі) причти про блудного сина в 15:11-32?
14. Поясніть 16:18 своїми словами, але обов'язково витлумачте цей вірш в його історичному контексті.
15. Чи є вірші 17:34-35 основою для віри в таємне підхоплення на небо? Чому так або чому ні?
16. Чому 20:2 є таким важливим питанням?
17. Хто такі винарі в 20:10?
18. Чи був Юда відповідальним за свої вчинки, згідно з 22:3?
19. Чому для Луки було важливо записати вірш 23:20?

ВСТУП ДО ЄВАНГЕЛІЯ ВІД ІВАНА

I. ВСТУПНІ ЗАУВАЖЕННЯ

- А. Матвій та Лука починають з народження Ісуса, Марк – з Його хрещення, однак Іван починає з того, що було перед створенням світу.
- Б. Іван показує повну божественність Ісуса із Назарета з найпершого вірша першої глави та постійно наголошує на цьому в своєму Євангелії. Синоптичні Євангелія розкривають цю істину значно пізніше («Месіанська таємниця»).
- В. Очевидно, що Іван викладає своє Євангеліє, спираючись на основні твердження Синоптичних Євангелій. Він намагається доповнити та витлумачити життя і вчення Ісуса в контексті потреб ранньої церкви (кінець I століття).
- Г. Схоже на те, що Іван структурував свою історію про Ісуса-Месію наступним чином
1. сім чудес/знаків та їхнє тлумачення
 2. двадцять сім розмов та/або діалогів з окремими людьми
 3. окремі дні поклоніння / свята
 - а. Шабат (Субота)
 - б. Пасха (пор. гл. 5-6)
 - в. Свято кущів (пор. гл. 7-10)
 - г. Ханука (пор. 10:22-39)
 4. твердження «Я є»
 - а. яке прямо пов'язане із іменем Бога (ЯХВЕ)
 - 1) Я є Він (4:26; 8:24,28; 13:19; 18:5-6)
 - 2) перш, ніж був Авраам, Я є (8:54-59)
 - б. разом із іменниками в називному відмінку, які є частиною складеного іменного присудка
 - 1) Я (є) хліб життя (6:35, 41, 48, 51)
 - 2) Я (є) світло для світу (8:12)
 - 3) Я (є) двері вівцям (10:7, 9)
 - 4) Я (є) пастир добрий (10:11, 14)
 - 5) Я (є) воскресіння і життя (11:25)
 - 6) Я (є) дорога, правда і життя (14:6)
 - 7) Я (є) правдива виноградина (15:1, 5)
- Д. Відмінності Євангелія від Івана від інших Євангелій
1. Незважаючи на те, що первинна ціль Івана, безсумнівно, була теологічною, він з високим рівнем точності та деталізованості використовує історичний та географічний контекст. Точна причина відмінностей між Синоптичними Євангеліями та Євангелієм від Івана невідома щодо
 - а. раннього періоду іудейського служіння Ісуса (перше очищення Храму)
 - б. хронології та дат останнього тижня життя Ісуса
 2. Було б дуже корисно паралельно дослідити очевидні відмінності між Євангелієм від Івана та Синоптичними Євангеліями. Дозвольте мені навести декілька цитат із праці Джорджа Елдона Ледда «Богослов'я Нового Заповіту» (George Eldon Ladd, *A Theology of the New Testament*):
 - а. «Четверте Євангеліє настільки відрізняється від Синоптичних, що ми повинні чесно поставити собі такі запитання: чи дійсно воно точно передає вчення Ісуса,

- або чи дійсно християнська віра настільки змінила традицію, що вся історія розчинилася в богословському тлумаченні?» (стор. 215).
- б. «Відповідь, яка лежить на поверхні, полягає у тому, що Іван передав вчення Ісуса у власній своєрідній манері. Якщо це вірно, і якщо ми погоджуємося з такою точкою зору, то виникає наступне дуже важливе запитання: якою мірою богослов'я Четвертого Євангелія відображає саме вчення Ісуса, а не погляди Івана? Якою мірою вчення Ісуса було засвоєне Іваном, щоб ми могли називати те, що маємо, точним відтворенням власного вчення саме Ісуса, а не просто тлумачення його вчення Іваном?» (стор. 215).
- в. Ледд також наводить цитату В. Ф. Олбрайта із його розділу «Останні відкриття в Палестині та Євангеліє від Івана» (W. F. Albright, *Recent Discoveries in Palestine and the Gospel of John*), що міститься в книзі «Джерела Нового Заповіту та його есхатологія» за редакцією В. Д. Дейвіса та Д. Дауба (*The Background of the New Testament and Its Eschatology*, edited by W. D. Davies and D. Daube)
- «Немає жодної істотної відмінності у вченні, яке міститься в Івана та в Синоптичних Євангеліях; наявний між ними контраст спричинений нагромадженням традиції по відношенню до окремих аспектів вчення Христа, зокрема тих, які мають досить близьке відношення до вчення есенів.
- Зовсім немає нічого такого, що вказало б на те, що вчення Ісуса було спотворене або сфальсифіковано чи до нього було додано щось нове та життєво важливе. Ми, звісно ж, можемо погодитися з тим, що потреби ранньої Церкви вплинули на те, які теми були відібрані для Євангелія, однак немає жодних підстав вважати, що такі потреби Церкви стали причиною появи домислів або нововведень богословського характеру.
- Одним із найбільш дивних припущень науковців та богословів – критиків Нового Заповіту є те, що розум Ісуса є настільки обмеженим, що будь-які очевидні відмінності між Євангелієм від Івана та Синоптичними Євангеліями існують як результат відмінностей між поглядами ранньохристиянських богословів. Однак кожна велика особистість або мислитель має бути готовим до того, що їхні друзі та слухачі будуть тлумачити їх по-різному, обираючи з того, що вони побачили та почули, тільки те, що їм видалося найбільш підходящим та корисним» (стор. 170-171).
- г. І знову цитата з Джорджа Е. Ледда:
- «Наявна відмінність між ними не в тому, що Євангеліє від Івана є більш богословським, тоді як інші не є такими, а в тому, що кожне Євангеліє є богословським по-своєму. Викладена історія може передати більше істинних фактів щодо конкретної ситуації, ніж просто саму хронологічну послідовність подій. Якщо Євангеліє від Івана є богословською інтерпретацією, то це саме інтерпретація тих подій, щодо реальності яких Іван був цілковито впевненим. Очевидно, що Синоптичні Євангелія не мали на меті передати *ipsissima verba* (дослівні висловлювання) Ісуса, або ж його біографію. Вони лише розкривають образ Ісуса та відображають загальний підсумок його вчення. Матвій і Лука могли як вільно опрацювати матеріал Марка, так і вільно викласти вчення Ісуса по-своєму. Якби Іван дозволяв собі бути ще більш вільним, ніж Матвій чи Лука, то це заради того, щоб зобразити більш глибокий та в кінці кінців більш реальний образ Ісуса» (стор. 221-222).

II. АВТОР

- А. Це Євангеліє є анонімним, однак в ньому існує натяк на авторство Апостола Івана
1. автор є очевидцем подій (пор. 19:35)
 2. фраза «люблений учень» (і Полікарп, і Іреней ототожнювали його саме з Апостолом Іваном)
 3. Іван, син Зеведея, жодного разу не був названий на ім'я
- Б. Історичний контекст Євангелія є самоочевидним, через що питання щодо його авторства не є ключовим фактором для його тлумачення. Однак підтвердження богонатхненного характеру цієї книги є дуже суттєвим!
- Авторство та дата написання Євангелія від Івана впливають не на питання щодо його богонатхненності, а на питання щодо його тлумачення. Коментатори займаються пошуками історичного контексту та тієї передумови, яка обумовила написання книги. Однак з чим необхідно порівнювати дуалізм Івана: (1) з іудейськими вченнями про дві епохи; (2) з кумранськими настановами щодо праведності; (3) із зороастризмом; (4) з ідеями гностиків; чи (5) з унікальним поглядом Ісуса?
- В. За ранньою традицією людським джерело був Апостол Іван, син Зеведея і очевидець подій. Це потрібно підкреслити, тому що деякі зовнішні джерела з II століття нашої ери намагаються приписати створення Євангелія іншим особам:
1. Віруючим та старцям з Ефесу, які надихнули старого Апостола на написання Євангелія (Євсеній цитує Климента Олександрійського)
 2. Апостола Андрію (Мураторіїв фрагмент, 180-200 рр. н.е., із Рима)
- Г. Дехто з сучасних дослідників, спираючись на деякі припущення щодо стилю та тематики цього Євангелія, вважає, що його автором міг бути хтось інший. Багато хто також вважає, що датою написання книги міг бути початок II століття (до 115 р. н.е.):
1. вона написана учнями Івана (на яких Іван справив значний вплив), які добре запам'ятали його вчення (Дж. Вайсс [J. Weiss], Б. Лайтфут [B. Lightfoot], Ч.Х. Додд [C. H. Dodd], О. Куллман [O. Cullmann], Р.А.Калппер [R. A. Culpepper], Ч.К. Барретт [C. K. Barrett])
 2. вона написана «старцем Іваном» (один із багатьох церковних лідерів з Азії, на якого суттєво вплинуло богослов'я та термінологія Апостола Івана), про що говориться в незрозумілому уривку Папія (70-146 рр. н.е.), який в свою чергу цитує Євсеній (280-339 рр. н.е.).
- Д. Докази того, що саме Іван особисто був первинним джерелом матеріалу Євангелія
1. докази внутрішнього характеру
 - а. автор знав іудейські вчення та ритуали, а також розділяв старозавітну картину світу
 - б. автор знав, які умови існували в Палестині та Єрусалимі до 70 р. н.е.
 - в. автор називає себе очевидцем
 - 1) 1:14
 - 2) 19:35
 - 3) 21:24
 - г. автор був членом групи апостолів, оскільки він знав:
 - 1) нюанси щодо часу та місця подій (нічні суди)
 - 2) окремі кількісні характеристики (кількість глеків для води в 2:6 та кількість рибин в 21:11)
 - 3) особисті характеристики конкретних осіб
 - 4) автор знав деталі конкретних подій та реакцію інших осіб на них

- 5) схоже на те, що автор говорячи про «улюбленого апостола» вказував на себе
 - а) 13:23,25
 - б) 19:26-27, 34-35
 - в) 20:2-5,8
 - г) 21:7, 20-24
 - 6) здається, автор був членом внутрішнього кола апостолів разом з Петром
 - а) 13:24
 - б) 20:2
 - в) 21:7
 - 7) ім'я Івана, сина Зеведея, ніколи не називається в Євангелії, що було б дуже незвично, оскільки він був членом внутрішнього кола апостолів
- д. докази зовнішнього характеру
- 1) авторство Івана підтверджували
 - а) Іреней (120-202 рр. н.е.), який був учнем Полікарпа, який в свою чергу знав Апостола Івана особисто (пор. Євсевій, «Історія Церкви» [Irenaeus, *Historical Eccleasticus*, 5:20:6-7]) — «Іван, учень Господа, який лежав на Його грудях і сам особисто написав Євангеліє в Ефесі, в Азії» («Проти ересей» [Polycarp, *Haer*], 3:1:1, цитується в «Історії Церкви» Євсевія [Eusebius, *Hist. Eccl.* 5:8:4]).
 - б) Климент Олександрійський (153-217 рр. н.е.) — «Іван, якого спонукали його друзі, під натхненням Духа написав духовне Євангеліє» (Євсевій, «Історія Церкви» [Eusebius, *Historical Eccleasticus*, 6:14:7])
 - в) Юстин Мученик (110-165 рр. н.е.) в своєму «Діалозі з Трифоном» (Justin Martyr, *Dialogue with Trypho*, 81:4)
 - г) Тертуліан (145-220 рр. н.е.)
 - 2) найбільш ранні свідчення про авторство Івана
 - а) Полікарп (70-156 рр. н.е., зі слів Іреней), який був єпископом Смирни (155 р. н.е.)
 - б) Папій (70-147 рр. н.е.), що був Іерапольським єпископом та відомий учнем Апостола Івана (про що записано в Пролозі «Проти Маркіона» та в Євсевія)

Е. Підстави, які зазвичай використовують для того, щоб піддати сумніву традиційне авторство Івана

- 1. Зв'язок цього Євангелія з гностичною тематикою
- 2. Очевидна вставка тексту гл. 21
- 3. Хронологічні розбіжності з Синоптичними Євангеліями
- 4. Іван не міг називати сам себе «улюбленим учнем»
- 5. Ісус у Євангелії від Івана використовує інший словниковий запас та стиль висловлювань, ніж у Синоптичних Євангеліях

Ж. Якщо ми все-таки погодимося з тим, що Апостол Іван був автором цього Євангелія, то що ми ще можемо зазначити про нього?

- 1. Він написав Євангеліє в Ефесі (Іреней говорив «склав Євангеліє в Ефесі»)
- 2. Він написав Євангеліє у похилому віці (Іреней говорив, що Іван дожив аж до часу правління Траяна, 98-117 рр. н.е.)

III. ДАТА

- А. Якщо ми погодимося з авторством Івана, то це Євангеліє могло бути написано
1. до 70 р. н.е., тобто до того, як Єрусалим був зруйнованим римським воєначальником (який пізніше став імператором) Титом
 - а. в Ів. 5:2 сказано в теперішньому часі наступне: «А в Єрусалімі, біля брами Овечої, є купальня, Віфесда по-єврейському зветься, що мала п'ять ганків...»
 - б. присутнє неодноразове використання ранньохристиянського терміну «учні» по відношенню до апостолів
 - в. існує імовірна схожість із гностичними елементами, що були виявлені в Сувоях Мертвого моря; це вказує на те, що вони були частиною богословського стилю мови I століття
 - г. в Євангелії немає згадок про зруйнування Храму та Єрусалима в 70 р. н.е.
 - д. відомий американський археолог В.Ф. Олбрайт (W. F. Albright) припускає, що це Євангеліє було написано в кінці 70-х рр. або на початку 80-х рр. I століття
 2. в першому столітті, однак значно пізніше
 - а. розвинуте богослов'я Івана
 - б. зруйнування Єрусалиму не згадується, тому що воно сталося майже 20 років до того
 - в. Іван використовує вирази та підсилювальні фрази гностичного характеру
 - г. раннє предання церкви
 - 1) Іреней
 - 2) Євсевій
- Б. Якщо ми припустимо, що автором Євангеліє є старець Іван», тоді дата її написання може знаходитися в проміжку між початком та серединою II століття. Така теорія бере свій початок від Діонісія, який рішуче заперечував авторство апостола Івана (з літературних підстав). Євсевій, який з богословських причин відкидав авторство апостола Івана щодо книги Об'явлення, вважав, що він знайшов іншого «Івана» в правильному місці та в правильний час в цитаті Папія («Історія Церкви» [*Historical Eccleasticus*] 3:39:5,6), де йдеться про двох «Іванів» (1) апостола та (2) старця (пресвітера).

IV. АДРЕСАТИ

- А. Від самого початку це Євангеліє було написано церквам римської провінції Мала Азія, зокрема ефеській церкві.
- Б. Через одночасну простоту та глибину зображення життя та особистості Ісуса із Назарета, це Євангеліє стало дуже популярним як серед віруючих із числа елліністичних язичників, так і серед груп гностиків.

V. МЕТА НАПИСАННЯ ЄВАНГЕЛІЯ

- А. Книга сама по собі має євангелізаційне завдання, 20:30-31
1. для читачів-євреїв
 2. для читачів-язичників
 3. для читачів, в яких зароджуються гностичні погляди
- Б. Схоже, що в цьому Євангелії присутній і апологетичний задум
1. проти фанатичних послідовників Івана Хрестителя
 2. проти лжеучителів-гностиків (особливо Пролог), які почали з'являтися; їм приділяється також увага в інших новозавітних книгах:

- а. в Посланні до ефесян
 - б. в Посланні до колоссян
 - в. в пастирських посланнях (в 1 Посланні до Тимофія, в Посланні до Тита, в 2 Посланні до Тимофія)
 - г. в 1 Посланні Івана (можливо, що це послання навіть було супровідним листом до Євангелія)
- В. Існує така можливість, що мета, яка сформульована в тексті Ів. 20:31, містить в собі як захоплення до проявлення наполегливості в вірі, так і до євангелізації, на що вказує постійне використання ТЕПЕРІШНЬОГО ЧАСУ для опису процесу спасіння. В цьому сенсі Іван, як і Яків, можливо, певним чином зрівноважує надмірне захоплення деякими групами в Малій Азії богослов'ям Павла (пор. 2 Петр. 3:15-16). Досить дивним є те, що ранньоцерковне предання пов'язує з Ефесом Івана, а не Павла (пор. Ф. Ф. Брюс «Петро, Степан, Яків та Іван: Дослідження не-Павлового християнства» [F. F. Bruce, *Peter, Stephen, James and John: Studies in Non-Pauline Christianity*], стор. 120-121).
- Г. Епілог (гл. 21) швидше за все містить відповіді на деякі специфічні питання ранньої Церкви
- 1. Іван доповнює розповіді, які містяться в Синоптичних Євангеліях. Однак, він зосереджує свою увагу на служінні Ісуса в Іудеї, і особливо в Єрусалимі.
 - 2. Три питання, які піднімаються в додатку, гл. 21
 - а. повторне покликання Петра
 - б. довголіття Івана
 - в. відстрочка часу повернення Ісуса
- Д. Дехто вважає, що Іван приписує значно менше значення таїнствам, навмисно опускаючи, не записуючи на не роз'яснюючи обрядові нюанси, незважаючи на те, що у нього була прекрасна можливість це зробити у главі 3 (щодо хрещення) та в главі 6 (щодо Євхаристії або Вечері Господньої).

VI. ОСНОВНІ СТРУКТУРНІ ЕЛЕМЕНТИ ЄВАНГЕЛІЯ

- А. Філософський / богословський Пролог (1:1-18) та практичний Епілог (гл. 21)
- Б. Сім чудес-знаків, які Ісус вчинив під час Свого публічного служіння (гл. 2-12), а також їхнє тлумачення:
- 1. перетворення води у вино на весіллі в Кані (2:1-11)
 - 2. зцілення сина царедворця в Капернаумі (4:46-54)
 - 3. зцілення недужого чоловіка біля купальні Віфесда (5:1-18)
 - 4. насичення близько 5000 чоловік у Галілеї (6:1-15)
 - 5. ходіння по воді на Галілейському морі (6:16-21)
 - 6. зцілення в Єрусалимі чоловіка, сліпого від народження (9:1-41)
 - 7. воскресіння Лазаря в Віфанії (11:1-57)
- В. Бесіди та розмови з окремими людьми
- 1. з Іваном Хрестителем (1:19-34; 3:22-36)
 - 2. з учнями
 - а. з Андрієм і Петром (1:35-42)
 - б. з Пилипом та Нафанаїлом (1:43-51)
 - 3. з Никодимом (3:1-21)
 - 4. з самарянкою (4:1-45)
 - 5. з іудеями в Єрусалимі (5:10-47)

6. з натовпом в Галілеї (6:22-66)
7. з Петром на учнями (6:67-71)
8. з братами Ісуса (7:1-13)
9. з іудеями в Єрусалимі (7:14-8:59; 10:1-42)
10. з учнями у горниці (13:1-17:26)
11. з іудеями під час арешту та суду (18:1-27)
12. з римлянами під час суду (18:28-19:16)
13. після воскресіння, 20:11-29
 - а. з Марією
 - б. з десятьма апостолами
 - в. з Хомою
14. заключна розмова з Петром, 21:1-25
15. (текст 7:53-8:11 з історією про жінку, схоплену в перелюбі, був відсутній в оригіналі Євангелія від Івана!)

- Г. Окремі дні поклоніння / свята
1. Шабати (Суботи) (5:9; 7:22; 9:14; 19:31)
 2. Пасхи (2:13; 6:4; 11:55; 18:28)
 3. Свято кущів (гл. 8-9)
 4. Ханука (свято світла, пор. 10:22)

- Д. Використання стверджень «Я є»
1. «Я є «Він»» (4:26; 6:20; 8:24,28,54-59; 13:19; 18:5-6,8)
 2. «Я є хліб життя» (6:35,41,48,51)
 3. «Я є світло для світу» (8:12; 9:5)
 4. «Я є двері вівцям» (10:7,9)
 5. «Я є пастир добрий» (10:11, 14)
 6. «Я є воскресіння і життя» (11:25)
 7. «Я є дорога, правда і життя» (14:6)
 8. «Я є правдива виноградина» (15:1, 5)

VII. КОРОТКЕ ВИЗНАЧЕННЯ СЛІВ І ВИРАЗІВ

1. Слово, 1:1
2. повірили, 1:7
3. «світ через Нього повстав», 1:10
4. «Слово сталося тілом», 1:14
5. правда, 1:17
6. пророк, 1:21
7. «Агнець Божий», 1:29
8. «як голуб», 1:32
9. Учителю (букв. «Раббі»), 1:38
10. «Поправді, поправді», 1:51
11. «Анголів Божих, що... підіймаються та спускаються», 1:51
12. «шість камінних посудин на воду», 2:6
13. «начальник юдейський», 3:1
14. «народиться згори», 3:3
15. «мусить піднесений бути й Син Людський», 3:14; 12:34
16. «життя вічне», 3:16
17. «Я хліб життя», 6:35,48
18. «свято юдейське Кучки», 7:2
19. «Ти демона маєш», 7:20; 8:48; 10:20

20. виселенці (діаспора), 7:35
21. «не був бо Ісус ще прославлений», 7:39
22. «перш, ніж був Авраам, Я є», 8:58
23. «був відлучений від синагоги», 9:22
24. «двері вівцям», 10:7
25. «свято Відновлення», 10:22
26. Зневажаєш Ти Бога, 10:36
27. «знайшовши ося, сів на нього», 12:14
28. «година», 12:23
29. «в нього ввійшов сатана», 13:27
30. «нова заповідь», 13:34
31. «оселі», 14:2
32. «Перебувайте в Мені», 15:4
33. «очі Свої звів до неба», 17:1
34. «єдиного Бога правдивого», 17:3
35. «перше закладин світу», 17:24
36. збичувати, 19:1
37. гаввата, 19:13
38. Голгофа, 19:17
39. «просили Пилата зламати голінки розп'ятим», 19:31
40. «юдейського дня Приготовлення», 19:42

VIII. ГОЛОВНІ ОСОБИ

1. Іван, 1:6
2. Божий Син, 1:34
3. Месія, 1:41
4. Кифа, 1:42
5. Никодим, 3:1
6. пророк, 7:40
7. Лазар, 11:2
8. Близнюк, 11:16
9. Юда Іскаріот, 13:2
10. Утішитель, 14:26
11. Малх, 18:10
12. Анна, 18:24
13. Марія Клеопова, 19:25

IX. МІСЦЯ НА МАПІ

1. Галілея, 1:43
2. Назарет, 1:45
3. Кана, 2:1
4. Капернаум, 2:12
5. Енон поблизу Салиму, 3:23
6. Самарія, 4:4
7. Тіверіадське море, 6:1
8. Віфлеєм (Вифлеєм), 2:4
9. Віфанія, 11:1
10. Кедрон, 18:1
11. Тіверіадське море, 21:1

Х. ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

1. Чому Ів. 1:1 – такий важливий вірш?
2. Чому хрещення Івана було незвичайним?
3. Що означає «народитися згори»?
4. Як «віра» і «послух» пов'язані між собою в вірші 3:35?
5. Що означає вірш 4:24?
6. Чому вірш Ів. 5:4 поданий у дужках?
7. Чи можна вивести реінкарнацію з вірша 9:2? Якщо ні, то поясніть чому.
8. Поясніть іронію в 9:41.
9. Поясніть 10:34-35 своїми словами.
10. Чому Ісус обмив учням ноги в 13-й главі? На якому фоні відбуваються події глав 13-17?
11. Чому Ів. 14:6 – такий важливий вірш?
12. Чому Ів. 14:23 – такий важливий вірш?
13. Поясніть Ів. 15:16.
14. Ів. 17 називають «Первосвященницькою молитвою Ісуса». Ісус молиться про три різні групи людей. Назвіть їх.
15. Перекажіть розмову між Ісусом та Пілатом в Ів. 18:33-38.
16. Коли цня прийняли Духа: в Ів. 20:22 чи в день П'ятидесятниці в Діях 1?
17. Чому Ів. 20:31 – такий важливий вірш?

ВСТУП ДО ДІЙ АПОСТОЛІВ

I. ВСТУПНІ ЗАУВАЖЕННЯ

- А. Книга Дій Апостолів слугує необхідним зв'язком між розповіддю про життя Ісуса (Євангелія), проповіддю Євангелія в Діях і його тлумаченням та застосуванням в апостольських Посланнях Нового Заповіту.
- Б. Рання церква створила й розповсюдила дві збірки новозавітних творів: (1) Євангелія (чотири Євангелія) та (2) Апостол (Послання Павла). Однак з появою перших христологічних ересей II століття цінність книги Дій Апостолів стала очевидною. У цій книзі відкриваються зміст і ціль апостольської проповіді (*kerygma*; укр. керигма) та дивовижні результати Євангелія.
- В. Історична точність Дій Апостолів підтверджується сучасними археологічними відкриттями, зокрема тими, що пов'язані з титулами римських урядових службовців (напр. *stratēgoi*, 16:20,22,35,36 [також вживається в значенні храмових службовців, Лк. 22:4,52; Дії 4:1; 5:24-26]; *politarchas*, 17:6,8; та *prōtō*, Дії 28:7, пор. А.Н. Шервін-Вайт, «Римське суспільство і римський закон в Новому Заповіті» [A. N. Sherwin-White, *Roman Society and Roman Law in the New Testament*]). Лука писав про конфлікти всередині ранньої церкви, навіть між Павлом та Варнавою (пор. Дії 15:39). Це вказує на правдиву, збалансовану оповідь, що ґрунтується на історичному й богословському дослідженні.
- Г. Назва цієї книги дещо різниться в давньогрецьких текстах:
1. У рукописі κ (Sinaiticus; Синайський кодекс), у Тертуліана, Дідіма та Євсевія – просто «Дії» (ASV, NIV)
 2. У рукописі В (Ватиканус), D (Бези), а також в Іренія, Тертуліана, Кіріяна та Афанасія – «Дії Апостолів» (Біблія короля Якова [KJV], RSV, NEB)
 3. У рукописах A^2 (перша корекція Олександрінуса), E, G, а також в Івана Золотоустого – «Дії Святих Апостолів»
- Можливо, грецькі слова *praxeis*, *praxis* (дії, шляхи, поведінка, вчинки, практика) відображають стародавньо-середземноморський літературний жанр, що розповідає про життя та дії знаменитих або впливових осіб (напр., Іван, Петро, Степан, Пилип, Павло). Мабуть, спочанку ця книга взагалі не мала назви (як і Євангеліє від Луки).
- Д. Є дві різні текстові традиції книги Дій. Коротша – олександрійська (манускрипти P^{45} , P^{74} , κ , A, B, C). Західна сім'я манускриптів (P^{29} , P^{38} , P^{48} і D) очевидно містить в собі більше деталей. Невідомо, чи були ці деталі подані самим автором, або вони були пізніше додані в текст переписчиками, згідно з преданням ранньої церкви. Більшість вчених текстологів вважають, що західні рукописи містять в собі пізніші додатки, тому що переписчики (1) намагалися згладити або виправити незвичні чи складні тексти; (2) додавали більше деталей; (3) додавали особливі фрази, щоб наголосити на тому, що Ісус є Христос; і (4) ці додатки не цитувалися в роботах жодного з християнських авторів протягом перших трьох століть (пор. Ф.Ф. Брюс, «Дії: грецький текст» [F. F. Bruce, *Acts: Greek Text*], стор. 69-80). Для більш детального дослідження цієї теми див. Брюс М. Метцгер, «Текстовий коментар до грецького Нового Заповіту» (Bruce M. Metzger, *A Textual Commentary on the Greek New Testament*), видавництво Об'єднаних біблійних товариств (United Bible Societies), стор. 259-272.

У цьому коментарі не будуть розглядатися всі різночитання через велике число пізніших додатків. Ми розглядатимемо лише ті різночитання, в яких певний варіант є суттєво важливим для тлумачення.

II. АВТОР

- А. Книга є анонімною, але авторство Луки майже не підлягає сумніву.
1. Унікальні й дивовижні частини тексту, де оповідання ведеться від першої особи множини – 16:10-17 (друга місіонерська подорож у Филипах); 20:5-15; 21:1-18 (кінець третьої місіонерської подорожі) та 27:1-28:16 (Павла відправлено до Рима як в'язня) – переконливо вказують на авторство Луки.
 2. Порівняння Лк. 1:1-4 з Діями 1:1-2 свідчить про зв'язок між третім Євангелієм та Діями.
 3. Лука, лікар язичницького походження, згадується як товариш Павла в Кол. 4:10-14, Филім. 24 та 2Тим. 4:11. Лука є єдиним автором язичницького походження в Новому Заповіті.
 4. Рання церква одногласно свідчила про те, що саме він був автором цих текстів.
 - а. Мураторіїв фрагмент (180-200 рр. н.е., Рим; там написано, що ці тексти «були укладені лікарем Лукою»)
 - б. твори Іренея (130-200 рр. н.е.)
 - в. твори Климента Олександрійського (156-215 рр. н.е.)
 - г. твори Тертуліана (160-200 рр. н.е.)
 - д. твори Оригена (185-254 рр. н.е.)
 5. Внутрішнє свідчення стилю та слововжитку (особливо медичні терміни) підтверджує авторство Луки (Сер Вільям Рамзай та Адольф фон Гарнак [Sir William Ramsay and A. Harnack]).
- Б. Інформацію про Луку ми отримуємо з трьох джерел.
1. Три тексти в Новому Заповіті (Кол. 4:10-14; Филім. 24; 2Тим. 4:11) та вся книга Дій.
 2. Пролог до Євангелія від Луки «Проти Маркіона», II століття (160-180 рр. н.е.)
 3. Церковний історик IV століття Євсевій у своїй «Церковній історії» (Eusebius, *Ecclesiastical History*, 3:4) писав: «Лука, уродженець Антіохії, за професією лікар, головним чином спілкувався з Павлом і не так часто з іншими апостолами; він навчився від них зціленню душі й залишив нам описи про них у своїх двох богонатхненних книжках: Євангелії від Луки та Діях Апостолів».
 4. Широкий профіль Луки.
 - а. язичник (у Кол. 4:12-14 його ім'я згадується разом з Епафрасом та Димас, а не з іудейськими помічниками Павла)
 - б. або з Антіохії Сирійської (Пролог до Євангелія від Луки «Проти Маркіона»), або з Филипів Македонських (Сер Вільям Рамзай [Sir William Ramsay] про Дії 16:19)
 - в. лікар (пор. Кол. 4:14; або, щонайменше, високоосвічена людина)
 - г. навернувся до віри в середньому віці після того, як в Антіохії була заснована церква (Пролог до Євангелія від Луки «Проти Маркіона»)
 - д. супроводжував Павла в його подорожах (ті частини книги Дії, що написані від першої особи множини)
 - е. неодружений
 - ж. написав третє Євангеліє та книгу Дій (схожі вступні частини, однаковий стиль і слововжиток)
 - з. помер на 84-річному віці в Беотії
- В. Заперечення проти авторства Луки
1. У своїй проповіді на Марсовому пагорбі в Афінах Павло вживає грецькі філософські категорії та терміни, щоб знайти спільну мову з греками (пор. Дії 17), але в Рим. 1-2 Павло начебто вважає даремними будь-які спроби «знайти спільну мову» (природа, внутрішнє свідчення).

2. У книзі Дій Павло з його проповідями і промовами зображується як іудейський християнин, який серйозно ставиться до Мойсея, але в своїх Посланнях Павло каже, що закон є проблематичним та тимчасовим.
 3. Проповіді Павла в книзі Дій не мають того есхатологічного акценту, який притаманний його раннім творам (напр., 1 та 2 Солунянам).
 4. Цей контраст термінів, стилю та акценту є цікавим, але не є вирішальним. Якщо судити за тими самими критеріями про Євангелія, то у синоптиків Ісус розмовляє зовсім не так, як в Івана. Однак майже ніхто з богословів не заперечує того, що і синоптики, і Іван зображують Ісуса вірно.
- Г. Розглядаючи питання авторства Дій Апостолів, необхідно звертати увагу на джерела, якими користувався Лука, тому що багато вчених (напр. Ч.К. Торі [С.С. Torrey]) вважають, що при написанні перших п'ятнадцяти глав Лука використовував арамейські документи (або усне предання). Якщо це правда, то Лука був редактором, а не автором цього матеріалу. Навіть у більш пізніших проповідях Павла Лука дає нам лише підсумок його промов, а не стенографічний звіт. Питання використаних Лукою джерел є не менш важливим, ніж питання авторства книги.

Ш. ДАТА

- А. А. Навколо часу написання Дій ведуться численні дискусії, але описані події відносяться приблизно до 30-63 рр. н.е. (Павло був звільнений з ув'язнення в Римі в середині 60-х рр., а потім знову арештований та страчений в часи правління Нерона, очевидно під час переслідувань 65 р. н.е.).
- Б. Якщо брати до уваги апологетичний характер цієї книги щодо римського уряду, тоді його можна датувати (1) періодом до 64 р. н.е. (початок переслідування християн в Римі Нероном) і / або (2) періодом іудейського повстання 66-73 рр. н.е.
- В. Якщо ж спробувати датувати книгу Дій у послідовності з Євангелієм від Луки, то дата написання Євангелія впливає на дату написання Дій. Оскільки в Євангелії від Луки падіння Єрусалима за часів правління Тита в 70 р. н.е. лише згадується (Лк. 21), але не описується, то це Євангеліє слід датувати до 70 р. н.е. В такому разі книга Дій повинна бути датована 80-ми роками I століття.
- Г. Якщо в когось виникають питання щодо несподіваної кінцівки книги (Павло все ще в'язень у Римі, Ф.Ф. Брюс [F.F. Bruce]), то можна датувати цю книгу кінцем Павлового першого ув'язнення в Римі, 58-63 рр. н.е.
- Д. Деякі історичні дати, пов'язані з історичними подіями, записаними в Діях Апостолів.
1. великий голод під час правління Клавдія, Дії 11:28; 44-48 рр. н.е.
 2. смерть Ірода Агріпи I, Дії 12:20-23; 44 р. н.е. (весна)
 3. проконсульство Сергія Павла, Дії 13:7, призначений на посаду 53 р. н.е.
 4. вигнання іудеїв з Риму за правління Клавдія, Дії 18:2, 49 (?) р. н.е.
 5. проконсульство Галліона, Дії 18:12, 51 або 52 (?) р. н.е.)
 6. проконсульство Фелікса, Дії 23:26; 24:27, 52-56 (?) рр. н.е.
 7. заміщення Фелікса Фестом, Дії 24:27, 57-60 (?) рр. н.е.
 8. Римські правителі Юдеї
 - а. Прокуратори
 - (1) Понтій Пілат, 26-36 рр. н.е.
 - (2) Марцелл, 36-37 рр. н.е.
 - (3) Марулл, 37-41 рр. н.е.

- б. У 41 р. н.е. прокураторський спосіб римської адміністрації було замінено на емпіричну модель. Римський імператор Клавдій в 41 р. н.е. призначив на посаду Ірода Агріпу І.
- в. Після смерті Ірода Агріпи І в 44 р. н.е. прокураторський спосіб правління був відновлений та проіснував до 66 р. н.е.
 - (1) Антоній Фелікс
 - (2) Порцій Фест

IV. МЕТА НАПИСАННЯ КНИГИ ТА ЇЇ СТРУКТУРА

А. Однією з цілей написання книги Дій було задокументувати стрімкий ріст послідовників Ісуса, які з невеличкого юдейського паростку вирости у всесвітнє служіння і, розпочавши з зачиненої горниці, розширилися до палацу кесаря:

1.Ця географічна модель відповідає Діям 1:8, що є версією Великого доручення (Мт. 28:19-20) у книзі Дій.

2.Це географічне розширення показано з декількох сторін.

- а. Через великі міста та державні кордони. У Діях згадуються імена 32 країн, 54 міст та 9 середземноморських островів. Три головні міста – то Єрусалим, Антіохія та Рим. (пор. Дії 9:15).
- б. Через ключових осіб. Дії можна практично поділити на дві половини: служіння Петра та служіння Павла. У Діях згадуються імена понад 95 осіб, але головними особами виступають: Петро, Степан, Филип, Варнава, Яків та Павло.
- в. Є дві-три літературні форми, що часто повторюються в Діях і, очевидно, відображають свідомі спроби автора побудувати текст в певній структурі:

(1) підсумкові заяви	(2) повідомлення про	(3) вживання
1:1 – 6:7 (у Єрусалимі)	зріст	чисел
6:8 – 9:31 (у Палестині)	2:47	3:41
9:32 – 12:24 (до Антіохії)	5:14	4:4
12:25 – 15:5 (до Малої Азії)	6:7	5:14
16:6 – 19:20 (до Греції)	9:31	6:7
19:21 – 28:31 (до Рима)	12:24	9:31
	16:5	11:21,24
	19:20	12:24
		14:1
		19:20

Б. Книга Дій очевидно пов'язана з непорозумінням навколо смерті Ісуса за зраду. Лука явно пише до язичників (Теофіл мабуть був римським чиновником). Він використовує (1) промови Петра, Степана й Павла, щоб показати підступні задуми юдеїв та (2) позитивне ставлення римських урядових службовців до християнства. У римлян не було причин, щоб боятися послідовників Ісуса.

1.промови християнських лідерів

- а. Петро, 2:14-40; 3:12-26; 4:8-12; 10:34-43
- б. Степан, 7:1-53
- в. Павло, 13:10-42; 17:22-31; 20:17-25; 21:40-22:21; 23:1-6; 24:10-21; 26:1-29

2.контакти з урядовими службовцями

- а. Понтій Пілат, Лк. 23:13-25
- б. Сергій Павло, Дії 13:7,12
- в. начальники міського магістрату Филипів, Дії 16:35-40
- г. Галліон, Дії 18:12-17
- д. Азійські начальники Ефеса, Дії 19:23-41 (особ. в. 31)
- е. Клавдій Лісій, Дії 23:29

- ж. Фелікс, Дії 24
- з. Порцій Фест, Дії 24
- и. Агріпа II, Дії 26 (особ. в. 32)
- к. Публій, Дії 28:7-10

3. При порівнянні проповідей Петра з проповідями Павла стає очевидним те, що Павло не був новатором, але вірно проголошував апостольські, євангельські істини. *Kerygma* (керигма) єдина!

- В. Лука не лише захищав християнство перед римським урядом, але й захищав Павла перед язичницькою церквою. На Павла постійно нападали іудейські групи (іудействующі з Галатів, «вищі апостоли» з 2Кор. 10-13), а також елліністичні групи (гностицизм із Колосян та Ефесян). Описуючи подорожі Павла і його проповіді, Лука також ясно показує його серце й богослов'я, представляючи Павла нормальним проповідником.
- Г. Хоча книга Дій не була написана як доктринальна книга, в ній відзначені елементи ранньоапостольської проповіді, що їх Ч.Г. Додд (С.Н. Dodd) назвав «*Kerygma*» (керигма, тобто головні істини про Ісуса). Це дає нам можливість побачити, що саме вони вважали головним в Євангелії, особливо стосовно смерті й воскресіння Ісуса.

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «*KERYGMA*» (SPECIAL TOPIC: THE *KERYGMA*)

Існує безліч уявлень про християнство. Ми живемо в час релігійного плюралізму, подібний до I століття. Власне я цілком приймаю всі групи, які стверджують, що знають Ісуса Христа і вірують в Нього. Всі ми не погоджуємося в тих чи інших моментах, але по суті християнство повністю стосується тільки Ісуса. Однак існують групи, що називають себе християнами, але насправді не є такими, а лише ззовні схожі на християн, так звані «культи». Як же розрізнити між ними?

Є два способи:

- А. корисна книга про те, у що вірять сучасні культу (згідно з їхніми текстами) – то книга Волтера Мартіна «Царство культів» (Walter Martin, *The Kingdom of the Cults*).
- В. проповіді ранньої церкви, особливо апостолів Петра та Павла в книзі Дій, дають нам уявлення про те, як богонатхненні автори I століття представляли християнство різним групам людей. Це раннє «проголошення» або «повідь» (викладене коротко в книзі Дій) називається грецьким словом *kerygma* (керигма). Головні євангельські істини про Ісуса в книзі Дій такі:
 1. Ісус виконує багато старозавітних пророцтв – Дії 2:17-21,30-31,34; 3:18-19,24; 10:43; 13:17-23,27; 33:33-37,40-41; 26:6-7,22-23
 2. Ісус був посланий ЯХВЕ, за обітницею – Дії 2:23; 3:26
 3. Він робив чудеса, що підтверджували Його вчення та являли Боже милосердя – Дії 2:22; 3:16; 10:38
 4. Його видали, зреклися – Дії 3:13-14; 4:11
 5. Його розп'яли – Дії 2:23; 3:14-15; 4:10; 10:39; 13:28; 26:23
 6. Він воскрес – Дії 2:24,31-32; 3:15,26; 4:10; 10:40; 13:30; 17:31; 26:23
 7. Він був вознесений і сів праворуч Бога – Дії 2:33-36; 3:13,21
 8. Він знову прийде – Дії 3:20-21
 9. Він поставлений Суддею – Дії 10:42; 17:31
 10. Він послав Святого Духа – Дії 2:17-18,33,38-39; 10:44-47
 11. Він є Спасителем усіх віруючих – Дії 13:38-39
 12. іншого Спасителя немає – Дії 4:12; 10:34-36

Ось яку відповідь треба дати на ці головні апостольські істини:

1. Покаятися – Дії 2:38; 3:19; 17:30; 26:20
2. Вірувати – Дії 2:21; 10:43; 13:38-39

3. Хреститися – Дії 2:38; 10:47-48
4. Прийняти Духа – Дії 2:38; 10:47
5. Усі можуть прийти – Дії 2:39; 3:25; 26:23

Це – головні істини, що проголошувалися ранньою церквою, хоча різні новозавітні автори в своїх писаннях ставили акценти на різних моментах і пропускали інші частини. Євангеліє від Марка слідує Петровому аспекту керигми. За преданням, Марк написав Євангеліє на основі проповідей Петра в Римі. Матвій та Лука теж сліднують загальній структурі Марка.

- Д. Френк Стег (Frank Stagg) у своєму коментарі «Книга Дій - рання боротьба за беззаборонне Євангеліє» (*The Book of Acts, the Early Struggle for an Unhindered Gospel*) стверджує, що цілком є перш за все показати, як вістка про Ісуса (Євангеліє) з суто іудейської стала всесвітньою вісткою для всього людства. У коментарі Стега головна увага приділяється меті (цілям) написання Лукою книги Дій. Гарний підсумок та аналіз різних теорій знаходиться на стор. 1-18. Стег ставить в центр уваги слово «беззаборонно» в 28:31, бо це – незвичайний спосіб завершення книги, і він є ключем до розуміння нагласу Луки на поширенні християнства, незважаючи на жодні перешкоди.
- Е. Хоча в Діях Апостолів понад п'ятдесят разів згадується Святий Дух, книга не є «Діями Святого Духа». В одинадцяти главах Дух не згадується взагалі. Він найчастіше згадується в першій половині книги, де Лука наводить цитати з інших джерел (можливо, написаних арамейською мовою). Дії не є книгою про Духа, як Євангелія – про Ісуса! Це не значить, що треба зневажати роль Духа, але це стримує нас від створення богослов'я Духа головним чином або виключно на основі книги Дій.
- Ж. Дії написані не для того, щоб вчити доктрину (див. Фі та Стюарт, «Як читати Біблію і бачити всю її цінність» [Fee and Stuart, *How To Read The Bible For All Its Worth*], стор. 94-112). Прикладом цього можуть бути невдалі спроби вибудувати богослов'я навернення на основі книги Дій. Порядок та елементи навернення бувають різними в книзі Дій, то який же з них вважати нормативним? Стосовно доктрин нам потрібно шукати допомогу в соборних Посланнях.
- Проте цікаво, що деякі вчені (Ганс Конзельман [Hans Conzelmann]) вважають, що Лука навмисне переорієнтував пануючу в I столітті есхатологію близького кінця на терпеливе служіння в умовах затримки Парусії. Царство зараз є тут і діє в своїй силі, змінюючи життя людей. Фокус змінюється з есхатологічної надії на діючу нині церкву.
- З. Ще одна можлива ціль написання Дій схожа на Рим. 9-11: Чому юдеї відкинули юдейського Месію і церква стала в більшості язичницькою? В деяких частинах книги Дій ясно зв'язується всесвітня природа Євангелія. Ісус посилає їх всіх у весь світ (пор. 1:8). Юдеї відкидають Його, але язичники відкликаються. Його вістка доходить до Рима.
- Можливо, Лука мав на меті показати, що іудейське християнство (Петро) та язичницьке християнство (Павло) можуть жити й розвиватися разом. Вони не суперничать одне з одним, але разом несуть в світ Євангеліє.
- И. І. Стосовно мети написання Дій, я погоджуюся з Ф.Ф. Брюсом («Новий Міжнародний Коментар» [F. F. Bruce, *New International Commentary*], стор. 18) в тому, що Євангеліє від Луки та книга Дій мабуть спочатку були одним томом; пролог до Євангелія від Луки (1:1-4) слугує також прологом до книги Дій. Лука хоч сам і не був свідком всіх подій, уважно дослідив їх та з точністю записав в своїй історичній, літературній та богословській системі.
- Таким чином, Лука як в своїй Євангелії, так і в своїй оповіді хоче показати історичну дійсність та богословську правдивість (пор. Лк. 1:4) Ісуса і церкви. Можливо, в фокусі Дій

Апостолів знаходиться тема завершення (беззаборонного, пор. 28:31, – в оригіналі текст закінчується цим словом Ця тема просувається вперед кількома різними словами та фразами (пор. Волтер Л. Лайфелд, «Тлумачення книги Дій» [Walter L. Liefeld, *Interpreting the Book of Acts*], стор. 23-24). Євангеліє не є пізнішим задумом Бога, планом «Б» або чимось новим. Це Божий передвизначений план (пор. Дії 2:23; 3:18; 4:28; 13:29).

V. ЖАНР

- А. У Новому Заповіті книга Дій займає таке місце, яке в Старому Заповіті займає частина історична розповідь від книги Ісуса Навина до Другої книги Царств. Біблійна історична розповідь передає факти, але в її фокусі знаходиться не хронологія і не вичерпний запис подій. В ній описуються певні події, які вчать про Бога, про нас, про те, як мати правильні стосунки з Богом і як Бог велить нам жити.
- Б. Проблема тлумачення біблійної розповіді полягає в тому, що автори ніколи не пояснюють в тексті, (1) яка в них ціль, (2) що є головною істиною або (3) які висновки нам треба зробити з написаного. Читач повинен думати над такими питаннями:
1. Чому ця подія була записана?
 2. Як вона пов'язана з попереднім біблійним текстом?
 3. В чому полягає головна богословська істина?
 4. Чи важливий літературний контекст? (Яка подія описана перед або після даної події? Чи йдеться про цю саму тему десь в іншому місці?)
 5. Наскільки великий літературний контекст? (Іноді великі частини розповіді складають одну богословську тему або ціль).
- В. Доктрину не можна будувати на основі лише історичної розповіді. Описані події часто бувають несуттєвими для цілі автора. Історична розповідь може ілюструвати істини, записані в інших текстах Біблії. Якщо якась подія трапилась і записана в Біблії, то це зовсім не значить, що така воля Божа для всіх віруючих в усі часи (напр. самогубство, полігамія, священна війна, брати в руки змії, тощо).
- Г. Про те, як тлумачити історичну розповідь, коротко написано в книзі Гордона Фі та Дугласа Стюарта «Як читати Біблію і бачити всю її цінність» (Gordon Fee and Douglas Stuart, *How To Read The Bible For All Its Worth*, стор. 78-93 і 94-112).

VI. БІБЛІОГРАФІЯ ПРО ІСТОРИЧНИЙ ФОН

Нещодавно вийшли нові книги, які допомагають розглядати книгу Дій в контексті I століття. Такий міждисциплінарний підхід дійсно допомагає краще розуміти Новий Заповіт. Редактором цієї серії виступає Брюс М. Мінтер (Bruce M. Minter).

- А. *The Book of Acts in Its Ancient Literary Setting* («Книга Дій в її стародавньо-літературному контексті»)
- Б. *The Book of Acts in Its Graeco-Roman Setting* («Книга Дій в її греко-римському контексті»)
- В. *The Book of Acts and Paul in Roman Custody* («Книга Дій та Павло в римському ув'язненні»)
- Г. *The Book of the Acts in Its Palestinian Setting* («Книга Дій в її палестинському контексті»)
- Д. *The Book of Acts in Its Diaspora Setting* («Книга Дій в її діаспорському контексті»)
- Е. *The Book of Acts in Its Theological Setting* («Книга Дій в її богословському контексті»)

Також в нагоді стануть такі видання:

1. A. N. Sherwin-White, *Roman Society and Roman Law in the New Testament* (Н. Шервін-Вайт, «Римське суспільство і римський закон в Новому Заповіті»)

2. Paul Barnett, *Jesus and the Rise of Early Christianity* (Поль Барнетт, «Ісус та виникнення раннього християнства»)
3. James S. Jeffers, *The Greco-Roman World* (Джеймс С. Джефферз, «Греко-римський світ»)

VII. КОРОТКЕ ВИЗНАЧЕННЯ СЛІВ І ВИРАЗІВ

1. «із засвідченнями багатьма», 1:3
2. «сорок день», 1:3
3. «Божеє Царство», 1:3
4. «хмара забрала Його», 1:9
5. «на віддаль дороги суботнього дня», 1:12
6. «Поле крові», 1:19
7. «жеребок», 1:26
8. «П'ятдесятниця» (П'ятидесятниця), 2:1
9. «сповнилися Духом Святим», 2:4
10. «почали говорити іншими мовами», 2:4
11. «прозелити» («нововірці побожні»), 2:10; 13:43
12. «певною волею та передбаченням Божим», 2:23
13. «ад», 2:31
14. «правиця Божа», 2:33
15. «Покайтеся», 2:38; 3:19
16. «ламання хліба», 2:42,46
17. «година молитви», 3:1
18. «просити милостині», 3:2
19. «Соломоновий ганок», 3:11; 5:12
20. «Святий та Праведний», 3:14
21. «часи відпочинку», Acts 3:20
22. «невчені та прості», 4:13
23. «він спочив», 7:60
24. «дорога», 9:2
25. «руку на нього поклав», 9:12 (пор. 8:17)
26. «полк», 10:1
27. «християни», 11:26
28. «ворожбитство», 16:16
29. «та його всі домашні», 16:33
30. «епікуреї», 17:18
31. «стойки», 17:18
32. «ареопаг», 17:22
33. «ворожбити юдейські», 19:13
34. «чарами... книги», 19:19
35. «срібляні Артемініні храмки», 19:24

VIII. ГОЛОВНІ ОСОБИ

1. Теофіл, 1:1
2. жінки, 1:14
3. Маттій, 1:23
4. саддукеї, 4:1
5. Анна, 4:6
6. Кайяфа, 4:6
7. «Начальники люду та старшини Ізраїлеві», 4:8
8. Ананія, 5:1; 9:10

9. Сапфіра, 5:1
10. Гамаліїл, 5:34
11. Степан, 6:5
12. Савл, 7:58; 8:1; 9:1
13. Пилип, 8:5
14. Доркас (Сарна), 9:36
15. Корнилій, 10:1
16. Агав, 11:28; 21:10
17. Євтих, 20:9

ІХ. МІСЦЯ НА МАПІ

1. Єрусалим, 1:8
2. Юдея, 1:8
3. Самарія, 1:8
4. Парфяни, 2:9
5. Каппадокія, 2:9
6. Понт, 2:9
7. Азія, 2:9
8. Фрігія, 2:10
9. Памфілія, 2:10
10. Єгипет, 2:10
11. Лівія, 2:10
12. Кірена, 2:10
13. Крит, 2:11
14. Назарет, 2:22
15. Олександрія, 6:9
16. Кілікія, 6:9
17. Дамаск, 9:2
18. Кесарія
19. Йоппія, 9:36
20. Фінікія, 11:19
21. Кіпр (Кипр), 11:20
22. Тарс, 11:25
23. Сидон, 12:20
24. Филипи, 16:12
25. Верія, 17:10
26. Афіни, 17:16
27. Коринт, 18:1

Х. ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

1. Як вірш 1:6 виявляє обмежене розуміння Апостолів?
2. Яким чином вірш 1:8 пов'язаний з Мт. 28:19-20?
3. Перелічіть вимоги до Апостола (1:22).
4. Чому з Духом асоціюються «вітер» і «вогонь»? (2:2-3)
5. Поясніть чудо в 2:8.
6. Петро каже, що пророцтво Йоїла здійснилося. Тоді як ви можете пояснити 1:17 та 19-20?
7. В чому богословське значення того, що Ісус названий «Господом» та «Христом»? (2:36)
8. Чи можна вважати вірш 2:44 біблійною основою для комунізму? (пор. 4:34-35)
9. Поясніть значення вірша 3:18.

10. Поясніть, як в вірші 4:11 Старий Заповіт застосовується до Ісуса.
11. Чи завжди в Діях сповнення Духом асоціюється із свідченням про Ісуса?
12. Перелічіть вимоги до «семи мужів» в Діях 6. Чи були вони дияконами?
13. Чому Савл так ненавидів християн? (8:1-3)
14. Чи вчить текст 8:15-16 сучасних віруючих про послідовність подій у спасінні?
15. Яка ціль говоріння мовами в 10:44-48?
16. Чому Павло спочатку проповідував в місцевих синагогах? (13:5)
17. Яка подія в Лістрі змусила Павла і Варнаву розідрати свої одежі? (14:8-18)
18. З якою метою зібрався Єрусалимський собор у Діях 15?
19. Через що між Павлом та Варнавою виникла суперечка? (15:36-41)
20. Чому Дух не дозволив Павлу йти до Азії? (16:6)
21. Що так стривожило начальників міста в 16:35-40?
22. Як Прискилла та Акила допомогли Аполлосу? (18:24-28)
23. Чому вірш 20:21 є важливим?
24. Який висновок можна зробити з 21:9?
25. Чому Павло був ув'язнений в Єрусалимі в 21-й главі Дій?
26. Поясніть 23:6-7 своїми словами.

ВСТУП ДО ПОСЛАННЯ СВ. АПОСТОЛА ПАВЛА ДО РИМЛЯН

I. ВСТУПНІ ЗАУВАЖЕННЯ

- А. Послання до римлян є найбільш систематичною та логічною доктринальною працею Апостола Павла. Воно було написано в зв'язку з певними обставинами в Римі, і тому є «обумовленим» документом. Тобто, склалися певні передумови, в зв'язку з якими Павло написав цей лист. Однак це – найбільш нейтральне послання Павла, адже в ньому Павло обрав шляхом вирішення проблеми (можливо, суперечки між лідерами віруючих іудеїв та язичників) чіткий виклад Євангелія та його втілення в повсякденне життя.
- Б. Виклад Євангелія Павла в Посланні до римлян мав могутній вплив на церковне життя в усі часи.
1. Августин навернувся до віри в 386 р. н.е., коли читав Рим. 13:13-14.
 2. Уявлення Мартіна Лютера про спасіння радикально змінилося в 1513 р. н.е., коли він порівнював Пс. 30:2 з Рим. 1:17 (пор. Ав. 2:4).
 3. Джон Веслі навернувся до віри в 1738 р. н.е., коли почув проповідь Мартіна Лютера, присячену Посланню до римлян.
- В. Знати Послання до римлян – це фактично те ж саме, що знати християнство! Це послання перевтілює життя та вчення Ісуса Христа в основні істини для Церкви всіх часів.

II. АВТОР

- А. Безумовно, автором цього послання був Павло. У вірші 1:1 ми бачимо його типове привітання. За загальноприйнятою думкою, Павловою «колючкою в тілі» був його слабкий зір, а тому Павло не міг писати власноручно, але диктував писарю Тертію (пор. 16:22).

III. ДАТА

- А. Вірогідна дата написання Послання до римлян – 56-58 рр н.е. Це одна з книг Нового Заповіту, дату написання якої можна встановити більш-менш точно. Для цього достатньо порівняти Дії 20:2 і далі з Рим. 15:17 і далі. Послання до римлян, вірогідно, було написано в Коринфі наприкінці третьої місіонерської подорожі Павла, якраз перед тим, як відвідправився до Єрусалима.
- Б. Далі наводиться можлива хронологія послань Павла за Ф.Ф. Брюсом та Марі Герісом (F.F. Bruce and Murry Harris) з незначними адаптаціями.

<u>Книга</u>	<u>дата</u>	<u>Місце написання</u>	<u>Зв'язок з книгою Дій</u>
1. Послання до галатів	48	Антиохія Сирій.	14:28; 15:2
2. Перше Послання до солунян	50	Коринт	18:5
3. Друге Послання до солунян	50	Коринт	
4. Перше Послання до коринтян	55	Ефес	19:20
5. Друге Послання до коринтян	56	Македонія	20:2
6. Послання до римлян	57	Коринт	20:3
7.-10. В'язничні послання			
Послання до колосян	поч. 60-х		
Послання до ефесян	поч. 60-х	Рим	
Послання до Филімона	поч. 60-х		
Послання до филип'ян	62-63 рр.		28:30-31

11.-13.	Четверта місіонерська подорож		
	1 Тимофія	63 (або пізніше,	Македонія
	Послання до Тита	63, але раніше	Ефес (?)
	2 Тимофія	64-68 рр. н.е.)	Рим

IV. АДРЕСАТИ

У посланні сказано, що воно адресовано до Рима. Нам не відомо, хто заснував церкву в Римі.

- А. Це могли бути деякі люди, які відвідували Єрусалим в день П'ятидесятниці й були навернені та після повернення додому заснували там церкву (пор. 2:10);
- Б. Це могли бути учні, які спасалися від переслідувань в Єрусалимі після вбивства Степана (пор. Дії 8:4); або
- В. Це могли бути люди, які увіروвали під час місіонерських подорожей Павла та приїхали до Рима. Павло ніколи не бував в цій церкві, але хотів відвідати її (пор. Дії 19:21). Він мав багатьох друзів там (пор. Рим. 16).

Очевидно, в його планах було відвідати Рим по дорозі в Іспанію (пор. Рим. 15:28) після поїздки до Єрусалиму з «даром любові». Павло відчував, що його служіння на Східному Присередземномор'ї завершується, і він шукав нові поля (пор. Рим. 16:20-23). Цей лист Павла привезла з Коринта до Рима Фіва, диякониса, яка їхала туди по своїх справах (пор. Рим. 16:1). Чому цей лист, написаний в I столітті євреєм-виробником наметів десь на завулках Коринта, є таким важливим? Мартін Лютер називав його: «головною книгою в Новому Заповіті та найчистішим Євангелієм!» Цінність цього послання в тім, що воно є глибоким тлумаченням Євангелія, написаним наверненим рабином Савлом із Тарса, який був покликаний апостолом язичників. Більшість послань Павла сильно обумовлені місцевими обставинами, але про Послання до римлян такого не скажеш. У цьому посланні систематично викладена віра апостола.

Чи усвідомлюєте ви, шановний християнине, що більшість термінів, які ми сьогодні живимо для описання «віри» («виправдання», «залічення», «всиновлення» та «освячення») походять від Послання до римлян? Моліться, щоб Бог відкрив вам це дивне послання в процесі нашого спільного пошуку Його волі для нашого життя сьогодні!

V. МЕТА НАПИСАННЯ ПОСЛАННЯ

- А. Звернення за допомогою для місіонерської подорожі Павла до Іспанії. Павло бачив завершення своєї апостольської діяльності на Східному Присередземномор'ї (пор. 16:20-23).
- Б. Щоб вирішити проблеми в римській церкві між віруючими іудеями та віруючими язичниками. Можливо, ці проблеми виникли через те, що всіх іудеїв було вигнано з Рима, а коли вони повернулися, то іудейські керівники християнських громад були вже замінені християнськими керівниками з язичників.
- В. Щоб представити себе римській церкві. Павло зазнавав опору з боку щиро віруючих іудеїв в Єрусалимі (Єрусалимський собор, Дії 15), нещирих іудеїв (іудействующих, про яких йдеться в Посланні до галатів та у Другому Посланні до коринтян 3, 10-13), а також язичників (Послання до Колосян та до Ефесян), які намагалися по'єднати Євангеліє зі своїми улюбленими поглядами або філософіями.
- Г. Павла звинуватили в тім, що він – небезпечний новатор, який нерозважливо додає до вчення Ісуса свої власні думки. Послання до римлян було для нього засобом

систематичного захисту від усіх звинувачень, і він показав на основі Старого Заповіту та вчення Ісуса Христа (Євангелій), наскільки вірним було його Євангеліє.

VI. ОСНОВНІ СТРУКТУРНІ ЕЛЕМЕНТИ ПОСЛАННЯ

- A. Вступ (1:1-17)
 - 1.Привітання (1:1-7)
 - а. Автор (1-5)
 - б. Призначення Послання (6-7а)
 - в. Привітання (7б)
 - 2.Обставини написання (1:8-15)
 - 3.Тема (1:16-17)

- Б. Потреба в Божій праведності (1:18-3:20)
 - 1.Занепад язичницького світу (1:18-32)
 - 2.Лицемірство іудейських або язичницьких моралістів (2:1-16)
 - 3.Суд над іудеями (2:17-3:8)
 - 4.Засудження всього світу (3:9-20)

- В. Що таке Божа праведність (3:21-8:39)
 - 1.Праведність лише через віру (3:21-31)
 - 2.Основа праведності: Божа обітниця (4:1-25)
 - а. Праведне положення Авраама (4:1-5)
 - б. Давид (4:6-8)
 - в. Відношення Авраама до обрізання (4:9-12)
 - г. Божа обітниця Аврааму (4:13-25)
 - 3.Досягнення праведності (5:1-21)
 - а. Суб'єктивний аспект: незаслужена любов, незрівнянна радість (5:1-5)
 - б. Об'єктивна основа: дивовижна Божа любов (5:6-11)
 - в. Типологія Адам/Христос: переступ Адама та Боже забезпечення (5:12-21)
 - 4.Божа праведність має проявлятися в особистій праведності (6:1-7:25)
 - а. Свобода від гріха (6:1-14)
 - (1) Очікування заперечення (6:1-2)
 - (2) Суть хрещення (6:3-14)
 - б. Бути рабом сатани або рабом Бога – вибір ваш (6:15-23)
 - в. «Шлюб» людини з законом (7:1-6)
 - г. Закон добрий, але гріх перешкоджає добру (7:7-14)
 - д. Вічна боротьба добра і зла в віруючій людині (7:15-25)
 - 5.Помітні наслідки Божої праведності (8:1-39)
 - а. Життя в Духу (8:1-17)
 - б. Відкуплення створіння (8:18-25)
 - в. Повсякчасна допомога Духа (8:26-30)
 - г. Законний триумф виправдання вірою (8:31-39)

- Г. Божий задум для всього людства (9:1-11:32)
 - 1.Обрання Ізраїля (9:1-33)
 - а. Справжні наслідники віри (9:1-13)
 - б. Суверенність Бога (9:14-26)
 - в. Божий вселенський план розповсюджується і на язичників (9:27-33)
 - 2.Спасіння Ізраїля (10:1-21)
 - а. Божа праведність та людська праведність (10:1-13)
 - б. Божа милість потребує посланців, заклик до місії (10:14-18)

- в. Тривала невіра Ізраїля в Христа (10:19-21)
 - 3. Занепад Ізраїля (11:1-36)
 - а. Останок Ізраїля (11:1-10)
 - б. Заздрість іудеїв (11:11-24)
 - в. Тимчасова сліпота Ізраїля (11:25-32)
 - г. Павлова хвала (11:33-36)
- Д. Наслідки дару Божої праведності (12:1-15:13)
 - 1. Заклик до посвячення (12:1-2)
 - 2. Використання дарів (Рим. 12:3-8)
 - 3. Відносини віруючих з іншими віруючими (12:9-21)
 - 4. Відносини з державою (13:1-7)
 - 5. Відносини з сусідами (13:8-10)
 - 6. Відносини з нашим Господом (13:11-14)
 - 7. Відносини з іншими членами церкви (14:1-12).
 - 8. Наш вплив на інших (12:13-23)
 - 9. Відносини в уподібненні Христу (15:1-13)
- Е. Завершення (15:14-33)
 - 1. Особисті плани Павла (15:14-29)
 - 2. Прохання про молитву (15:30-33)
- Ж. Постскрипtum (16:1-27)
 - 1. Привітання (16:1-24)
 - 2. Благословення (16:25-27)

VII. КОРОТКЕ ВИЗНАЧЕННЯ СЛІВ І ВИРАЗІВ

1. апостол, 1:1
2. «тілом із насіння Давидового», 1:3
3. святі, 1:7
4. правда, 1:17
5. гнів Божий, 1:18
6. покаєння, 2:4
7. «не дивиться Бог на обличчя», 2:11
8. обрізання, 2:25
9. «Слова Божі», 3:2
10. виправданий, 3:4
11. відпущення, 3:25
12. «хвалимося в утисках», 5:3
13. «кров'ю Його ми виправдані», 5:9
14. «дар праведности», 5:17
15. «хто вмер, той звільнився від гріха», 6:7
16. освячення, 6:19
17. «Дух Божий живе в вас», 8:9
18. Авва, 8:15
19. терпеливість, 8:25
20. передбачив, 8:29
21. призначив, 8:29
22. прославив, 8:30
23. «праворуч Бога», 8:34
24. «влади... сили», 8:38

25. синівство, 9:4
26. заповіді (завіти), 9:4
27. «камінь спотикання», 9:33
28. «визнаватимеш», 10:9
29. вірує, 10:4,11
30. природні галузки, 11:21
31. таємниця, 11:25
32. Амінь, 11:36
33. будьте гостинні до чужинців, 12:13
34. проклинайте, 12:14
35. «Нехай кожна людина кориться вищій владі», 13:1
36. «відкиньмо... зодягнімось», 13:12
37. «Слабий в вірі», 14:1
38. «Ми, сильні», 15:1

VIII. ГОЛОВНІ ОСОБИ

1. Авраам, 4:1
2. отці, 9:5
3. Ісав, 9:13
4. Ваал, 11:4
5. Фіва, 16:1
6. Прискилла й Акила, 16:3
7. Юній, 16:7 (KJV, Юнія)
8. Тертій, 16:22

IX. МІСЦЯ НА МАПІ

1. Рим, 1:7
2. Кенхреї, 16:1

X. ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

1. Чому вірш 1:16 є таким характерним для Павла?
2. У яких двох значеннях усі люди знають Бога? (гл. 1-2)
3. Як 1:26-27 стосується сучасна проблема гомосексуалізму?
4. Як вірш 2:6 пов'язаний з Гал. 6:7?
5. У гл. 3 віршах 9-18 наводиться низка цитат зі Старого Заповіту. Яка богословська істина звіщаються в них?
6. Чому вірш 4:6 є таким важливим?
7. Поясніть 4:15 своїми словами.
8. Що говориться про Бога в вірші 5:8?
9. Яким чином паралельні 5:18 і 19?
10. Поясніть практичне значення вірша 6:11.
11. Рим. 6:23 називають «Євангелієм в двох словах». Чому?
12. Поясніть різницю між «обновленням духа» та «старістю букви». (7:6)
13. Хто описаний у 7-й главі?
14. Що говориться в 7:7-12 про ціль старозавітного закону?
15. Як вірш 7:19 стосується вашого життя?
16. Поясніть 8:22 своїми словами.
17. Чи цдється в 8:26-27 про «говоріння мовами»?
18. Яким чином вірш 8:28 пов'язаний з 8:29?

19. Якій темі присвячені глави 9-11?
20. Поясніть 10:4 своїми словами.
21. Поясніть 11:7 своїми словами.
22. Поясніть 11:26 своїми словами.
23. Чи досі існують і діють дари, про які йдеться в гл. 12?
24. Поясніть 12:20 своїми словами.
25. Поясніть 14:14 своїми словами.
26. Поясніть 14:23 своїми словами.

ВСТУП ДО ПЕРШОГО ПОСЛАННЯ АПОСТОЛА ПАВЛА ДО КОРИНТЯН (ПРАКТИЧНА ПОРАДА ДЛЯ СТУРБОВАНОЇ ЦЕРКВИ)

I. ВИНЯТКОВІСТЬ ПЕРШОГО ПОСЛАННЯ ДО КОРИНТЯН

- А. Отці ранньої церкви наводили цитати з цього послання більше, ніж з будь-якого іншого твору Павла, що вказує на його важливість та корисність.
- Б. У «Мураторієвому фрагменті», списку канонічних книг із Рима (200 р. н.е.), ця книга подана першою в списку творів Павла, і це теж вказує на її важливість.
- В. Павло в цьому практичному посланні чітко розрізняє свої власні думки та Божі накази. Проте навіть його власні думки ґрунтуються на його знаннях про вчення Ісуса на будь-які теми. Він, коли міг, передавав слова Ісуса. Він вірив, що його думки також богонатхненні та авторитетні (пор. 7:25, 40).
- Г. Головним принципом Павла для церковної спільноти було те, що свобода окремих віруючих, а також, відповідно, їхня колективна відповідальність, засновані не на законі, а на любові. Здоров'я та ріст всієї церкви важливіші, ніж будь-які особисті вподобання чи привілеї (пор. 12:7).
- Д. Цей лист (разом із 2 Коринтян) дає нам можливість заглянути в ранньохристиянську новозавітну церкву, подивитися на її структуру, методи і послання. Проте слід також пам'ятати, що ця церква була проблематичною, нетиповою громадою.

II. МІСТО КОРИНТ

- А. Зимові корабельні шляхи навколо півночі Греції (мис Малея) були дуже небезпечними. Тому найкоротший сухопутний шлях був дуже важливим. Через своє географічне розташування на чотиримильному перешийку між Коринтською затокою (на Адріатичному морі) та Саронічною затокою (на Егейському морі) Коринт став важливим комерційним (центром доставки та торгівлі особливими видами посуду та міді) і військовим центром. За часів Павла тут буквально сходилися Схід і Захід.
- Б. Коринт також був значним культурним центром греко-римського світу, тому що там раз на два роки проводилися Істмійські ігри, що почалися в 581 р. до н.е. (в храмі Посейдона). За своїми розміром та важливістю ці ігри можна порівняти хіба що з Олімпійськими іграми, що проводилися раз на чотири роки в Афінах (Фукідід, «Історія» [Thucydides, *Hist.* 1.13.5]).
- В. У 146 р. до н.е. Коринф брав активну участь в повстанні проти Рима (Ахейський союз) і був знищений римським генералом Луцієм Муммієм. Тоді грецькі мешканці міста потрапили в рабство. З причини економічного та військового значення цього міста, воно було відбудоване Юлієм Цезарем в 46 або 48 р. до н.е. Воно стало римською колонією, де поселялися відставні римські воїни. За своєю архітектурою та культурою Коринт був подобою Рима. Це місто стало адміністративним центром римської (сенаторської) провінції Ахая в 27 р. до н.е. В 15 р. н.е. ця провінція стала імператорською.
- Г. В акрополі Старого Коринта, що стояв на висоті 570 метрів над рівниною, знаходився храм Афродіти. В тому храмі служили 1000 проституток (Страбон, «Географія» [Strabo, *Geography*, 8.6.20-22]). Слово «коринтянин» (*Korinthiazesthai*, введене Арістофаном [450-

385 рр. до н.е.]) було синонімом розпусного, бунтівного життя. Храм, як і більша частина міста, були зруйновані землетрусом за 150 років до того, як туди прибув Павло, а потім знову в 77 р. н.е. Невідомо, чи продовжувався там культ плодючості за часів Павла. З того часу, як римляни в 146 р. до н.е. зруйнували місто та повбивали або поневолили всіх його мешканців, грецька атмосфера в місті була замінена його римським колоніальним статусом («Павсаній» II.3.7). У тлумаченні I Коринтян важливу роль відіграє римський культурний контекст, а не грецька культура.

III. АВТОР

- А. Саме в це місто Апостол Павло прийшов у своїй другій місіонерській подорожі; про це розповідається в Діях 18:1-21. Господь у видінні відкрив Павлу, що багато хто увірує і жодне протистояння його служінню не матиме успіху (пор. Дії 18:9-10).
- Б. Місіонерська стратегія Павла була насаджувати церкви в тогочасних головних містах, адже Павло знав, що гості міста, мандрівні торговці та мореплавці, які увірують там, потім проповідуватимуть Євангеліє всюди, куди підуть. Помісна церква повинна була взяти на себе відповідальність за євангелізм та учнівство в своєму регіоні.
- В. Саме в Коринті Павло знайшов Акилу та Прискиллу, подібних йому віруючих іудейського походження, виробників наметів або кожум'як. Вони змушені були полишити Рим у 49 р. н.е. через наказ Клавдія (Оросій, «Історія» [Orosius, *Hist.* 7:6:15-16]) проти будь-яких іудейських обрядів або ритуалів (пор. Дії 18:2). Павло прибув до Коринта один. Сила і Тимофій були в той час в Македонії за дорученнями (пор. Дії 18:5). Павло був дуже засмучений (пор. Дії 18:9-19; 1Кор. 2:3), однак терпів і залишався в Коринті вісімнадцять місяців (пор. Дії 18:11).
- Г. Про те, що автором цього послання був саме Павло, свідчить Климент Римський у своєму листі до Коринта в 95/96 р. н.е. (1 Послання Климента [Clement of Rome, *I Clement*] 37:5; 47:1-3; 49:5). Авторство Павла ніколи не ставилося під сумнів, навіть сучасними вченими.

IV. ДАТА НАПИСАННЯ

- А. Дату відвідання Павлом Коринта можна встановити за написом імператора Клавдія в Дельфах, де повідомляється, що проконсульство Галліона тривало від липня 51 р. н.е. до липня 52 р. (пор. Дії 18:12-17); отже дата прибуття Павла припадає на прибіл. 49-50 рр. н.е.
- Б. В такому випадку, Павло, мабуть, написав свій лист в середині 50-х років. Він написав його з Ефеса, де він служив від двох (пор. Дії 19:10) до трьох років (пор. Дії 20:34).
- В. Далі наводиться можлива хронологія послань Павла за Ф.Ф. Брюсом та Марі Герісом (F.F. Bruce and Murry Harris) з незначними адаптаціями.

<u>Книга</u>	<u>дата</u>	<u>Місце написання</u>	<u>Зв'язок з книгою Дій</u>
1. Послання до галатів	48	Антіохія Сирій.	14:28; 15:2
2. Перше Послання до солунян	50	Коринт	18:5
3. Друге Послання до солунян	50	Коринт	
4. Перше Послання до коринтян	55	Ефес	19:20
5. Друге Послання до коринтян	56	Македонія	20:2
6. Послання до римлян	57	Коринт	20:3
7.-10. В'язничні послання			
Послання до колосян	поч. 60-х	Рим	

	Послання до ефесян	поч. 60-х	Рим	
	Послання до Филімона	поч. 60-х	Рим	
	Послання до филип'ян	62-63 рр.	Рим	28:30-31
11.-13.	Четверта місіонерська подорож			
	1 Тимофій	63 (або пізніше,	Македонія	
	Тит	63, але раніше	Ефес (?)	
	2 Тимофій	64-68 рр. н.е.)	Рим	

(Павло, мабуть, був страчений у 65 р. н.е.)

V. АДРЕСАТИ ПОСЛАННЯ

- A. Послання було адресоване новій церкві, що в більшості складалася з язичників. Населення Коринта складалося з представників різних народів та культур. Як відомо з археології та Писання (пор. Дії 18:4-8), в Коринті була синагога.
- B. Там жили римські солдати у відставці після завершення двадцятирічної військової служби. Коринт був вільним містом, римською колонією і столицею римської провінції Ахая.
- B. Це послання, здається, був адресований кульком групам в церкві: (1) грекам-інтелектуалам, які все ще дуже гордилися своїми філософськими традиціями і намагалися поєднати християнське одкровення з цими старими звичаями та інтелектуальними традиціями; (2) римським патронами і соціальною елітою; (3) віруючим іудеям, що в більшості складалася з «богобійних» язичників, які ходили в синагогу; (4) великому числу навернених рабів.

VI. ЦІЛЬ ПОСЛАННЯ

- A. Павло дізнався про проблеми в Коринті з інших джерел
 - 1. від Хлоїних, 1:11
 - 2. з листа від церкви, в якому були різні запитання, 7:1,25; 8:1; 12:1; 16:1,12
 - 3. з приходу Степана, Фортуната і Ахайка, 16:17. Не виключно, що листа (№2) принесли ці люди (№3).
 Цікаво, що Марі Геріс (Murty Harris) поділив 1 Коринтян на частини за інформацією, яку Павло отримав про церкву.
 - 1. усна розповідь Хлоїних – з нею пов'язані гл. 1-4
 - 2. усна розповідь представників церкви (Степана, Фортуната і Ахайка) – з нею пов'язані гл. 5-6
 - 3. письмові запитання від церкви – з ними пов'язані гл. 7-16
- B. Церква розділилася на групи прихильників різних лідерів: Павла, Аполлоса, Петра і, можливо, Христа (пор. 1:12). В церкві панували суперечки не тільки щодо типу керівництва, але і через моральні проблеми та використання духовних дарів. Головною причиною суперечок було питання про апостольську владу Павла (особ. 2 Коринтян)!

VII. СТОСУНКИ ПАВЛА З КОРИНТСЬКОЮ ЦЕРКВОЮ – ПРИПУЩЕННЯ

- A. Скільки листів Павло написав коринтській церкві?
 - 1. лише два – 1 і 2 Коринтян
 - 2. три – один лист не зберігся
 - 3. чотири – два листи не збереглися
 - 4. деякі сучасні вчені вбачають частини двох листів, що не збереглися, у 2 Коринтян

- а. попередній лист (1Кор. 5:9) – 2Кор. 6:14-7:1
 - б. суворий лист (2Кор. 2:3-4,9; 7:8-12) – 2Кор. 10-13
5. п'ять листів – вважаючи 2Кор. 10-13 п'ятим листом, посланим після того, як Тит приніс ще більше поганих новин

Б. Теорія №3 виглядає найкращою

- 1. попередній лист, що не зберігся (1Кор. 5:9)
- 2.1 Коринтян
- 3. суворий лист, що не зберігся (можливо, його частини збереглися в 2Кор. 2:1-11; 7:8-12)
- 4.2 Коринтян

В. Спроба відтворення

ДАТА	ВІДВІДАННЯ	ЛИСТ
50-52 рр. н.е. Друга місіонерська подорож Павла	а. Під час другої місіонерської подорожі Павло залишався в Коринті вісімнадцять місяців (пор. Дії 18:1-11)	
52 р. н.е. Галліон був проконсулом з 52 р. н.е. (пор. Дії 18:12-17)		а. У 1Кор. 5:9-11, очевидно, мова йде про лист, в якому розповідалося про аморальність в церкві. Цей лист невідомий, якщо не вважати, (1) що 2Кор. 6:14-7:1 є його частиною, як дехто вважає, або (2) що в 2Кор. 2:3,4,9 вживаються епістолярні аористи, що відносяться до 2 Коринтян.
56 р. н.е. (весна)	б. Павло дізнався про проблеми в церкві під час свого перебування в Ефесі з двох джерел: (1) від Хлоїних, 1Кор. 1:11 та (2) від Степана, Фортуната і Ахаїка, 1Кор. 16:17. Видно, вони принесли від коринтських домашніх церков лист із питаннями	
56 р. н.е. (зима) або 57 р. н.е. (зима)	в. Павлу довелося терміново піти до Коринта, і його відвідання було тяжким (про це не написано в книзі Дій, пор. 2Кор. 2:1). Він не досяг успіху, але дав собі обіцянку повернутися.	б. Павло написав 1 Коринтян у відповідь на ці запитання (пор. 1Кор. 7:1,25; 8:1; 12:1; 16:1,2). Тимофій (пор. 1Кор. 4:17) відносить відповідь з Ефеса (пор. 1Кор. 16:8) до Коринта. Тимофій не міг вирішити проблем в церкві.
		в. Павло написав коринтським домашнім церквам суворий лист (пор. 2Кор. 2:3-4,9; 7:8-12), якого Тит відніс до адресатів (пор. 2Кор. 2:13; 7:13-15). Цей лист невідомий, якщо не вважати, що він є 2Кор. 10-13 (як дехто вважає).

57-58 pp. н.е. (зима)	<p>г. Павло планував зустрітися з Титом в Троаді, але Тит не прибув тули, і тому Павло пішов до Македонії (пор. 2Кор. 2:13; 7:5,13), можливо, до Филипів (пор. манускрипти В^с, К, L, P).</p> <p>д. Останнє записане відвідання Павлом Коринта, здається, згадується в Діях 20:2-3. Хоча там не згадується назва міста, саме Коринт мається на увазі. Він перебув там зиму.</p>	<p>г. Він знайшов Тита і дізнався від нього про те, що церква прийняла його керівництво, і тоді він написав 2 Коринтян з подякою Богові (пор. 7:11-16). Тит доставив цей лист адресатам</p> <p>д. Очевидну зміну настрою між главами 1-9 та 10-13 деякі богослови пояснюють тим, що після написання глав 1-9 Павло отримав додаткові погані новини (можливо, про повернення старих та з'явлення нових супротивників) (Ф.Ф. Брюс [F. F. Bruce]).</p>
-----------------------	---	---

VIII. ЗАВЕРШЕННЯ

- A. В Першому посланні до коринтян ми бачимо Павла як пастора, який має справу з проблематичною церквою. В цьому посланні, а також в Посланні до галатів, ми бачимо, як Павло по-різному прикладає загальну євангельську істину до потреб церкви: галатським церквам він проповідує свободу, а коринтській церкві – обмеження.
- B. Ми повинні бути обережними, щоб не плутати істину з її застосуванням до певної культури. Для гарного розгляду цієї важливої герменевтичної проблеми див. Гордон Фі та Дуглас Стюарт «Як читати Біблію і бачити всю її цінність» (Gordon Fee and Douglas Stuart, *How To Read the Bible for All Its Worth*, стор. 65-76).
- B. Ця книга змусить вас напружити всі свої духовні сили й здібності тлумачити Біблію; вона змусить вас переглянути різні аспекти вашого богослов'я. Вона відкриє вам вікно Божої волі для наших днів, практично кажучи, так, як майже ніяка інша книга в Біблії.

IX. ОСНОВНІ СТРУКТУРНІ ЕЛЕМЕНТИ ПЕРШОГО ПОСЛАННЯ ДО КОРИНТЯН

- A. Вступ 1:1-9
 - 1.Привітання, 1:1-3
 - 2.Подяка, 1:4-9
- B. Повідомлення про проблеми в Коринті, 1:10-6:20
 - 1.Поділ на групи в церкві через незрозуміння мотивів та послання християнського керівництва (Павла, Аполлоса, Петра), 1:10-4:12
 - 2.Неймовірна розпуста, 5:1-13
 - 3.Судові позови серед християн, 6:1-11
 - 4.Християнська свобода, обмежена відповідальністю, 6:12-20
- B. Лист із Коринта з неприємними запитаннями, 7:1-1-16:4
 - 1.Людська сексуальність, 7:1-40
 - 2.Стосунки з ідолопоклонницькою культурою та християнська свобода, 8:1-11:1
 - 3.Християнські поклоніння та духовність, 11:2-14:40
 - 4.Думки про есхатологію, особливо про воскресіння, 15:1-58

5.Допомога материнській церкві в Єрусалимі, 16:1-4

Г. Завершальні зауваження

1.Мандрівні плани Павла (та інших служителів із ним), 16:5-12

2.Останні заохочення та привітання, 16:13-24

X. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЛЯ ЧИТАННЯ КНИГИ ПРО ДУМКУ ПАВЛА

A. *The Mind of St. Paul*, William Barclay, published by Harper & Row (Вільям Барклі, «Думка Святого Павла»)

B. *Paul, Apostle of the Heart Set Free*, F. F. Bruce, published by Eerdmans (Ф.Ф. Брюс, «Павло: Апостол визволеного серця»)

B. *The Origins of Paul's Religion*, J. Gresham Machen, published by Eerdmans (Грешем Мачен, «Походження релігії Павла»)

Г. *Paul, An Outline of His Theology*, Herman Ridderbos (translated by John De Witt), published by Eerdmans (Герман Ріддербос, «Павло: короткий опис його богослов'я»)

Д. *Epochs in the Life of Paul*, A. T. Robertson, published by Baker (А.Т. Робертсон, «Періоди в житті Павла»)

Е. *A Man In Christ*, James S. Stewart, published by Harper & Row (Джеймс Стюарт, «Людина у Христі»)

Ж. *Dictionary of Paul and His Letters*, published by IVP («Словник Павла та його послань», опублікований IVP)

З. *Paul in the Roman World, The Conflict at Corinth*, Robert M. Grant, published by Westminster, John Knox Press (Роберт М. Грант, «Павло в римському світі: конфлікт в Коринті»)

И. *Philo and Paul Among the Sophists*, Bruce W. Winter, published by Eerdmans (Брюс. В. Вінтер, «Філон та Павло серед софістів»)

К. *After Paul Left Corinth*, Bruce W. Winter (Брюс. В. Вінтер, «Коли Павло полишив Коринт»)

XI. КОРОТКЕ ВИЗНАЧЕННЯ СЛІВ І ОСІБ

1. посвяченим, 1:2

2. віки, 2:7,8

3. «Божі глибини», 2:10

4. «Божа будівля», 3:9

5. «ви Божий храм», 3:16,17

6. «Божі таємниці», 4:1

7. «віддати такого сатані», 5:5

8. «ми будем судити Анголів», 6:3

9. «І такими були дехто з вас», 6:11

10.«Про дівчат же», 7:25

11.«не стати самому негідним», 9:27

12.«демонам... в жертву приносять», 10:20

13.«пити чаші Господньої», 10:21

14.«ради Анголів», 11:10

15.«я чую, що... між вами бувають поділення», 11:18

16.«Нехай анатема буде на Ісуса», 12:3

17.«розпізнавання духів», 12:10

18.мідь та дзвінка, 13:1

19.«коли ж досконале настане», 13:10

20.«бачимо ми ніби у дзеркалі, у загадці», 13:12

21.прокувати, 14:39

22.зруйнує, 15:24

ХІІ. ГОЛОВНІ ОСОБИ

1. Состен, 1:1
2. Хлоїні, 1:11
3. Аполлос, 1:12
4. Кифа, 1:12
5. Крісп та Гай, 1:14
6. «володарі цього віку», 2:6,8
7. людина тілесна, 2:14
8. духовні, 3:1
9. немовлята у Христі, 3:1
- 10.Кифа, 15:5
- 11.Дванадцять, 15:5
- 12.Яків, 15:7

ХІІІ. МІСЦЯ НА МАПІ

- 1.Коринт, 1:2
- 2.церкви галатійські, 16:1
- 3.Єрусалим, 16:3
- 4.Македонія, 16:5
- 5.Ефес, 16:8
- 6.Ахая, 16:15
- 7.Азія, 16:19

ХІV. ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

1. Чому іудеї відкидали Ісуса як Месію?
2. Чому греки відкидали Ісуса?
3. Чому Павло так негативно говорить про філософію в 1:18-25 та 2:1-5?
4. Поясніть значення тексту 1:26-31.
5. Кого стосується 3:10-15?
6. Чому Павло осуджував цю церкву в 5:1-8?
7. Чи забороняє 6:1-11 християнам судові позови в наші дні?
8. Чи говорить Павло в 7-й главі про те, що celibat є Божою волею?
9. Чи говориться в 7:12-13 про те, що віруючі можуть одружуватися з невіруючими?
- 10.Яким чином 8-а глава нагадує Рим. 14?
- 11.Чому Павло не брав грошей від церкви в Коринті? (9:3-18)
- 12.Поясніть значення тексту 9:19-23.
- 13.Поясніть 10:1-13 своїми словами.
- 14.Чому 10:13 - такий чудовий вірш для віруючих?
- 15.Поясніть духовний принцип 10:23 своїми словами.
- 16.Яким чином 11:5 суперечить віршу 14:34?
- 17.Чи говориться в 11:30 про те, що дехто з віруючих помер від участі в вечері Господній?
- 18.Поясніть обставини, за яких Павло написав 11:34.
- 19.Який висновок можна зробити з духовного принципу в 11:7?
- 20.Як духовні дари пов'язані з природними здібностями? Коли віруючі приймають свої духовні дари?
- 21.Яку відповідь дає текст 12:29-30 на запитання «Чи повинні всі віруючі говорити іншими мовами?» (14:5)

22. У 13:8 що мине, а що залишиться?
23. Що в 14-й главі говориться про використання інших мов на Богослужінні?
24. Яким трьом групам Павло ставить обмеження на Богослужінні в 14-й главі?
25. Перелічіть положення Євангелія в 15:1-4.
26. Коли саме в житті Ісуса сталося те, про що написано в вірші 15:6?
27. Яким чином вірш 15:22 схожий на Рим. 5:12-21?

ВСТУП ДО ДРУГОГО ПОСЛАННЯ АПОСТОЛА ПАВЛА ДО КОРИНТЯН

I. ВСТУПНІ ЗАУВАЖЕННЯ

- A. В цій книзі більше, ніж в будь-якому іншому посланні Павла, показане серце апостола язичників. Тут ми найбільше наближаємося до духовно-пастирської автобіографії апостола.
- B. Це, мабуть, є найбільш вдалим риторичним твором Павла. Реймонд І. Браун у «Вступі до Нового Заповіту» (Raymond E. Brown, *An Introduction to the New Testament*) стверджує, що «можливо, це – найбільш переконливий твір з ораторської точки зору», стор. 541. Однак це пов'язано з необхідністю спростувати твердження софістів, які прийшли до Коринта і виступали проти методів проповіді Павла та їхнього змісту (його виступи проти «мудрості» в 1Кор. 1-4).

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «СОФІСТИ» (SPECIAL TOPIC: SOPHISTS)

Грецьке слово *sophia* означає мудрість. Споріднене з цим словом *sophistēs* означає «вмілого» або «навченого в риторичі». Зазвичай це слово означало публічного промовця, часто мандрівного, який приходив до міста й намагався відкрити школу для дітей місцевої еліти. Публічне мовлення (тобто риторика) вважалося важливим предметом, і батьки шукали для своїх дітей приватних вчителів з цього предмету.

Ці «мудреці» жорстоко конкурували між собою і дуже цінували свою репутацію та вміння набирати учнів. Існували навіть встановлені правила, за якими їм надавалася можливість показати, на що вони здібні. Зокрема, філософу давали час, щоб він підготував список своїх здібностей та сильних сторін.

Проблеми Павла в Коринті, здається, були пов'язані з

1. групами послідовників окремих вчителів в церкві (1 Коринтян 1-4)

2. іудейськими лжевчителями з Єрусалима, які отримали елліністичну освіту (2Кор. 10-13)

Відмова Павла від «мудрості» в 1Кор. 1-4 призвела до критики на його адресу з боку тих, хто хвалився своєю філософською та риторичною освітою і судив усіх інших за цими критеріями. Дивно, що юдейські вчителі могли хвалитися філософськими категоріями, але такий прецедент уже мав місце в іудаїзмі в творах Філона Олександрійського і, можливо, навіть у вченні Аполлоса Олександрійського.

Павло не був сильним оратором, і за це його критикували. У відповідь критикам він написав глави 10-13 Другого Послання до коринтян вишуканим, збалансованим, риторичним стилем. Він вживав їхні терміни, використовував їхні форми та викривав їхнє неправильне відношення та їхню гордість. Див. Брюс. В. Вінтер, «Філон та Павло серед софістів» (Bruce W. Winter, *Philo and Paul Among the Sophists*).

- V. У цій книзі, як і в самому Павлі, дивовижним чином поєднуються духовні злети та падіння, емоції змінюються від гніву до великої радості.
- G. Ця книга є справжнім листом, і тому вона містить в собі лиш одну половину розмови. Багато питань і обставин, яких стосувалися відповіді Павла, були втрачені. Це чудово ілюструє ту істину, що послання Нового Заповіту були спочатку написані у зв'язку з конкретними потребами і не були окремими богословськими творами.
- D. Богослови і проповідники рідко звертаються до цієї книги, і дуже шкода, адже ця книга є найголовнішим джерелом вчення Павла про страждання в християнському житті.

- Е. Для пасторів ця книга містить в собі корисні поради щодо того, як вирішувати проблеми в помісних церквах. Павло дає нам усім приклад для наслідування серед нападків та непорозумінь.

II. АВТОР

- А. Хоча сучасні вчені ставлять під сумнів авторство майже всіх біблійних книг, авторство цієї книги ніколи не ставилося під сумнів.
- Б. Вона є настільки автобіографічною і деякі вирази в ній – настільки важкими для розуміння, що важко собі навіть уявити, щоб хтось інший написав таку книгу від імені Павла. Правда, багато дослідників Нового Заповіту вважають, що 2 Коринтян складається з кількох окремих листів Павла. Я вважаю, що це один лист, тому що:
1. В жодному давньогрецькому рукописі немає ознак роз'єднаності тексту.
 - а. Немає різних варіантів побудови тексту.
 - б. Усі наявні рукописи містять в собі всі тринадцять глав.
 2. Хоча Климент Римський в 96 р. н.е., здається, не знав про 2Кор. 13, Полікарп у 105 р н.е. наводив цитату з цієї глави.
 3. Ця книга легко сприймається як один цілий текст. В ній можна побачити деякі об'єднуючі теми, такі як «страждання».
 4. Для ствердження складеного характеру цього твору немає достатніх доказів внутрішнього характеру.
- В. Павло названий автором у віршах 1:1 і 10:1.

III. ДАТА

- А. Дата написання 2 Коринтян нерозривно пов'язана з 1 Коринтян та книгою Дій.
- Б. У Діях 18:1-18 і 20:2-3 розповідається про те, як Павло відвідав Коринт, але він, здається, ходив туди ще принаймні один раз (2Кор. 2:1; про третій візит також написано в 12:14; 13:1-2).
- В. Головним питанням є час між відвідинами Павла та його листами до Коринта.
- Г. Головна проблема датування подій, пов'язаних з Коринтом, полягає в тому, що ми не маємо доказів зовнішнього характеру або інформації щодо часу між Діями 18:1-18 та Діями 20:2-3, окрім неоднозначної інформації в самих Посланнях до коринтян.
- Д. Стосунки Павла з коринтською церквою – Спроба відтворення

ДАТА	ВІДВІДАННЯ	ЛИСТ
50-52 рр. н.е. Друга місіонерська подорож Павла	а. Під час другої місіонерської подорожі Павло залишався в Коринті вісімнадцять місяців (пор. Дії 18:1-11)	
52 р. н.е. Галліон був проконсулом з 52 р. н.е. (пор. Дії 18:12-17)		а. У 1Кор. 5:9-11, очевидно, мова йде про лист, в якому розповідалося про аморальність в церкві. Цей лист невідомий, якщо не вважати, (1) що 2Кор. 6:14-7:1 є його частиною, як дехто вважає, або (2) що в 2Кор.

<p>56 р. н.е. (весна)</p> <p>56 р. н.е. (зима) або 57 р. н.е. (зима)</p>	<p>б. Павло дізнався про проблеми в церкві під час свого перебування в Ефесі з двох джерел: (1) від Хлоїних, 1Кор. 1:11 та (2) від Степана, Фортуната і Ахаїка, 1Кор. 16:17. Видно, вони принесли від коринтських домашніх церков лист із питаннями</p> <p>в. Павлу довелося терміново піти до Коринта, і його відвідання було тяжким (про це не написано в книзі Дій, пор. 2Кор. 2:1). Він не досяг успіху, але дав собі обіцянку повернутися.</p> <p>г. Павло планував зустрітися з Титом в Троаді, але Тит не прибув тули, і тому Павло пішов до Македонії (пор. 2Кор. 2:13; 7:5,13), можливо, до Филипів (пор. манускрипти В^ε, К, L, P).</p>	<p>2:3,4,9 вживаються епістолярні аористи, що відносяться до 2 Коринтян.</p> <p>б. Павло написав 1 Коринтян у відповідь на ці запитання (пор. 1Кор. 7:1,25; 8:1; 12:1; 16:1,2). Тимофій (пор. 1Кор. 4:17) відносить відповідь з Ефеса (пор. 1Кор. 16:8) до Коринта. Тимофій не міг вирішити проблем в церкві.</p> <p>в. Павло написав коринтським домашнім церквам суворий лист (пор. 2Кор. 2:3-4:9; 7:8-12), якого Тит відніс до адресатів (пор. 2Кор. 2:13; 7:13-15). Цей лист невідомий, якщо не вважати, що він є 2Кор. 10-13 (як дехто вважає).</p>
<p>57-58 рр. н.е. (зима)</p>	<p>д. Останнє записане відвідання Павлом Коринта, здається, згадується в Діях 20:2-3. Хоча там не згадується назва міста, саме Коринт мається на увазі. Він перебув там зиму.</p>	<p>г. Він знайшов Тита і дізнався від нього про те, що церква прийняла його керівництво, і тоді він написав 2 Коринтян з подякою Богові (пор. 7:11-16). Тит доставив цей лист адресатам</p> <p>д. Очевидну зміну настрою між главами 1-9 та 10-13 деякі богослови пояснюють тим, що (1) після написання глав 1-9 Павло отримав додаткові погані новини (можливо, про повернення старих та з'явлення нових супротивників) (Ф.Ф. Брюс [F. F. Bruce]); або (2) глави 1-9 є посланням Павла до вірних християн в Коринті, а гл. 10-13 адресовані непокірним християнам в Коринті (за Дж.В. Макгорманом [J. W. MacGorman]).</p>

IV. СКІЛЬКИ ЛИСТІВ ПАВЛО НАПИСАВ КОРИНТСЬКІЙ ЦЕРКВІ?

- А. Лише два – 1 і 2 Коринтян
- Б. Три – один лист не зберігся
- В. Чотири – два листи не збереглися
- Г. Деякі сучасні вчені вбачають у 2 Коринтян листи, що не збереглися
 - 1. попередній лист (1Кор. 5:9) – 2Кор. 6:14-7:1
 - 2. суворий лист (2Кор. 2:3-4,9; 7:8-12) – 2Кор. 10-13
- Д. П'ять листів – вважаючи 2Кор. 10-13 п'ятим листом, посланим після того, як Тит приніс ще більше поганих новин
- Е. Я приймаю третій варіант («В») (див. тж. Г.К. Тіссен, «Вступ до Нового Заповіту» [Н. С. Thiessen, *Introduction to the New Testament*, стор. 209])
 - 1. попередній лист, що не зберігся (1Кор. 5:9)
 - 2. 1 Коринтян
 - 3. суворий лист, що не зберігся (2Кор. 2:1-11; 7:8-12)
 - 4. 2 Коринтян

V. ВОРОГИ ПАВЛА В КОРИНТІ

- А. У 2 Коринтян, очевидно, проблема полягає в тому, що різні домашні церкви знаходяться під впливом кількох груп (причому це не обов'язково ті самі групи, що і в 1 Коринтян).
 - 1. група віруючих, що підтримує традиційну римську культуру та звичаї римлян
 - 2. група віруючих, що підтримує традиційну грецьку риторичну освіту
 - 3. група віруючих, що підтримує традиційну юдейську культуру та звичаї юдеїв
 - 4. група віруючих із безсилах та безправних соціальних груп.
- Б. Прихід іудеїв з Палестини ще більше підсилив протистояння (пор. 2Кор. 10-13). Ці юдеї відрізнялися від іудействующих в Посланні до галатів та юдейських/грецьких законників у Посланні до колоссян. Мабуть, вони були харизматичними лідерами, що отримали освіту в риторичній школі, подібній до Аполлоса.
- В. Нижче наводимо деякі звинувачення проти Павла, на які той дає свою відповідь.
 - 1. Павло був непостійним (його плани щодо подорожей змінювалися, пор. 1:15 і далі).
 - 2. Павло добре писав, але в особистій бесіді був слабим (пор. 10:10).
 - 3. Павло не був сильним оратором (10:10; 11:6).
 - 4. Павло не брав грошей (пор. 11:7 і далі; 12:13 і далі).
 - 5. Павло не був справжнім апостолом (пор. 11:5,13; 12:4).
 - 6. Павло не був ортодоксальним іудеєм (пор. 11:21 і далі).
 - 7. Павло, на відміну від них, не мав прямого одкровення і духовних видінь (пор. 12:1 і далі).

VI. ОБСТАВИНИ Й МЕТА НАПИСАННЯ ДРУГОГО ПОСЛАННЯ ДО КОРИНТЯН

- А. Вдячність за позитивний відклик церкви на лідерство Павла (пор. 2:12,13; 7:11-16)
- Б. Підготовка до третього візиту Павла (пор. 10:1-11). Його другий візит, очевидно, був тяжким і безуспішним. Зміна емоційного тону в гл. 10-13 є очевидною. Дехто вважає це

наслідком об'єднання кількох листів Павла до коринтської церкви в 2 Коринтян. Не виключно й те, що Павло написав ці глави після того, як дізнався про виникнення нового протистояння в коринтській громаді віруючих. Це – емоційний додаток.

- В. Він був написаний у відповідь на слова іудейських лжевчителів (пор. 10-12), які відкидали:
- 1.самого Павла
 - 2.його мотиви
 - 3.його авторитет
 - 4.стиль його проповіді
 - 5.Євангеліє, яке від проповідував

VII. МОЖЛИВІ СТРУКТУРНІ ЧАСТИНИ КНИГИ

- А. Цю книгу вкрай важко поділити на структурні частини з причини:
- 1.частих змін настрю
 - 2.різноманітності тем
 - 3.широких відступів (2:14-7:1 або 7:4)
 - 4.наших обмежених знань про місцеву ситуацію
- Б. Однак ця книга очевидно має три головні розділи за темами:
- 1.Павло відповідає на повідомлення Тита і розповідає про свої плани щодо подорожей, гл. 1-7 (тут є великий відступ, в якому Павло говорить про своє апостольське служіння, 2:14-7:1 або 7:4)
 - 2.Павло заохочує їх довести до кінця справу матеріальної допомоги єрусалимській церкві, гл. 8-9
 - 3.Павло захищає своє керівництво, гл. 10-13
- В. Я вважаю Друге Послання до коринтян єдиним твором з таких причин:
- 1.В жодному давньогрецькому рукописі немає ознак роз'єднаності тексту.
 - а. немає різних варіантів побудови тексту
 - б. усі наявні рукописи містять в собі всі тринадцять глав
 - 2.Хоча Климент Римський в 96 р. н.е., здається, не знав про 2Кор. 13, Полікарп у 105 р н.е. наводив цитату з цієї глави.
 - 3.Ця книга легко сприймається як один цілий текст. В ній можна побачити деякі об'єднуючі теми, такі як «страждання».
 - 4.Для ствердження складеного характеру цього твору немає достатніх доказів внутрішнього характеру.

VIII. КОРОТКЕ ВИЗНАЧЕННЯ СЛІВ І ВИРАЗІВ

1. благодать і мир, 1:2
2. «у день Господа нашого Ісуса», 1:14
3. назнаменував, 1:22
4. «чинить нас переможцями», 2:14
5. запашність, 2:14
6. «Боже Слово фальшують», 2:17
7. «листи доручальні», 3:1
8. «від Духа Господнього», 3:18
9. зовнішній чоловік, 4:16
- 10.внутрішній [чоловік], 4:16
- 11.земний мешкальний намет, 5:1
- 12.«завдаток Духа», 5:5

13. створіння нове, 5:17
14. примири́в, 5:18
15. «збро́я бо нашо́го воюва́ння не тілесна», 10:4
16. а́нгел сві́тла, 11:14
17. тре́тє не́бо, 12:2
18. ра́й, 12:4
19. святи́й поці́лунок, 13:12

ІХ. ГОЛОВНІ ОСОБИ

1. «бог цього віку», 4:4
2. белійя́р, 6:15
3. Ти́т, 7:6

Х. МІСЦЯ НА МАПІ

1. А́хя, 1:1
2. А́зя, 1:8
3. Македо́нія, 1:16
4. Юде́я, 1:16
5. Ко́ринт, 1:23
6. Троа́да, 2:12
7. Дама́ск, 11:32

ХІ. ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

1. До яких богословських висновків приводить нас текст 1:20?
2. Поясніть своїми словами вірш 3:6.
3. В якому значенні вживається в 3-й главі слово «покривало»? (4:3)
4. Перелічіть страждання Павла в 4:7-11; 6:4-10; 11:23-28
5. Чи з'являться віруючі перед судовим престолом Христа? Якщо так, то для чого?
6. Поясніть своїми словами духовний принцип 5:14-15.
7. Яку доктрину навчає вірш 5:21?
8. Перелічіть принципи давання в главах 8-9.
9. Як описують Павла його вороги в вірші 10:10?
10. Про кого Павло говорить у вірші 11:4?
11. Опишіть, як Павло порівнює себе з іншими в 11:21-30.
12. Що було «колючкою в тілі» Павла? (12:7)

ВСТУП ДО ПОСЛАННЯ СВ. АПОСТОЛА ПАВЛА ДО ГАЛАТІВ

I. ВСТУП

- А. Послання до галатів є одним із найяскравіших творів, що навчають про радикально нову істину про спасіння благодаттю і тільки через віру. Цю книгу часто називають «Великою хартією християнської свободи».
- Б. Це послання розпалило вогнище протестантської реформації.
1. Мартін Лютер сказав: «коротке Послання до галатів – то моя книга; я заручився з нею, і вона стала мені дружиною!»
 2. Джон Веслі (John Wesley) знайшов вічний мир у своєму серці, почувши проповідь на тему Послання до галатів.
 3. Куртіс Воган у своєму «Коментар-путівнику» (Curtis Vaughan, *Study Guide Commentary*, стор. 11) пише: «небагато книг так сильно вплинули на думки людей, так серйозно змінили хід історії людства і досі залишаються такими актуальними для найгостріших проблем сучасного життя».
- В. Цей доктринальний лист, – можливо, перший твір Павла, – був попередником Послання до римлян з його розвиненою доктриною виправдання вірою на відміну від акценту іудеїв на дотриманні Закону:
1. Спасіння не може ґрунтуватися і на Законі, і на благодаті.
 2. Спасіння повинно ґрунтуватися або на Законі, або на благодаті.
 3. Уподобнення Христу є наслідком справжнього навернення.
 4. Стережіться християнського законництва.
- Г. Це абсолютно незаслужене спасіння виключно благодаттю і лише через віру потрібне нам сьогодні через глибоко приховану схильність нашої релігійної свідомості до постійного зосередження на нас самих і на наших ділах. Проста істина про Божу самовіддану безумовну любов і відгук людини на неї через покаяння і віру в усі часи сприймалася важко! Лжевчителі не заперечували центрального місця відкуплення Христа, але просто щось додавали до Христа. Справа не в тому, що саме ми додаємо, але в тому, що ми взагалі щось додаємо!

II. АВТОР

Те, що автором цього послання був Павло, ніколи серйозно не ставилося під сумнів, тому що це послання є важливим «стовпом» у творах Павла. Послання до галатів – дуже автобіографічне й особисте, глибоко емоційне і водночас логічне.

III. ДАТА НАПИСАННЯ І АДРЕСАТИ ПОСЛАННЯ

- А. Ці два аспекти фонового матеріалу треба розглянути разом, тому що дві протилежні теорії щодо адресатів впливають на датування послання. Обидві теорії мають логічне підґрунтя та обмежене біблійне підтвердження.
- Б. Ці дві теорії такі:
1. Традиційна теорія, що приймалася одностайно до XVIII століття.
 - а. Вона називається «Північно-галатською теорією».

- б. Згідно з цією теорією, «Галатія» означає етнічних галатійців з північно-центрального плато Туреччини (пор. 1Петр. 1:1). Ці етнічні галати були кельтами (грецьке *Keltoi* або латинське *Gall*), що захопили цю територію в III ст. до н.е. Їх називали «галло-греками», тим самим відрізняючи їх від їхніх західноєвропейських родичів. У 230 р. до н.е. вони зазнали поразки від Аттала I, царя Пергама. Географічно їхній вплив був обмежений північно-центральним регіоном Малої Азії або сучасної Туреччини.
 - в. Якщо мова йде про цю етнічну групу, то написання Послання до галатів датується серединою 50-х років, під час другої або третьої місіонерської подорожі Павла. Павло подорожував разом з Силою та Тимофієм.
 - г. Дехто пов'язував хворобу Павла в Гал. 4:13 із малярією і вважав, що саме в зв'язку з малярією Павло пішов на північ, до гірських місцевостей, подальше від болотистих прибережних низин.
2. Другу теорію обстоював Сер Вільям Рамзай в своїй книзі «Апостол Павло, мандрівник та римський громадянин» (Sir Wm. M. Ramsay, *St. Paul the Traveller and Roman Citizen*, New York: G. P. Putnam's Sons, 1896).
- а. Якщо традиційна теорія визначала «Галатію» як етнічний термін, ця теорія визначає її як адміністративний термін. Здається, Павло часто вживав провінційні назви (пор. 1Кор. 16:19; 2Кор. 1:1; 8:1, тощо) Римська провінція «Галатія» охоплювала територію, більшу від етнічної «Галатії». Ці етнічні кельти дуже рано підтримали Рим, і тому Рим надав їм більше автономії та розширив їхні території. Якщо ця велика область називалася «Галатією», тоді можливо, що ці церкви знаходилися в південних містах, відвіданих Павлом під час першої місіонерської подорожі в Діях 13-14: у Писидійській Антіохії, Лістрі, Дервії та Іконії.
 - б. Якщо прийняти цю «південну теорію», то дата написання Послання до галатів пересувається на ще раніший час, незадовго до «Єрусалимського собору» в 15-й главі Дій, де обговорювалася та сама тема, що і в Посланні до галатів. Собор стався в 48-49 рр. н.е., і Послання було мабуть написано в той самий період. Якщо це правда, то Послання до галатів є першим Посланням Павла в Новому Заповіті.
 - в. Деякі свідчення на користь південно-галатійської теорії:
 - (1) Імена супутників Павла не згадуються, але ім'я Варнави згадується тричі (пор. 2:1,9,13). Це відповідає першій місіонерській подорожі Павла.
 - (2) Сказано, що Тит не був обрізаним (пор. Гал. 2:1-5). Це більш відповідає часу перед Єрусалимським собором в 15-й главі книги Дій.
 - (3) Розповідь про Петра (пор. 2:11-14) та проблему спілкування з язичниками більше підходить до часу перед Єрусалимським собором.
 - (4) Під час відправлення грошей до Єрусалима згадуються декілька товаришів Павла з різних областей (пор. Дії 20:4). Але з північно-галатійських міст ніхто не згадується, хоча ми знаємо, що ті етнічно-галатійські церкви брали участь у допомозі (пор. 1Кор. 16:1).
3. Детальне викладення позицій сторін щодо цього питання можна знайти в «технічних» коментарях. Кожна із сторін має справедливі причини для своєї позиції, але сторони поки що не дійшли згоди. «Південна теорія» здається більш обґрунтованою фактами.

В. Зв'язок Послання до галатів з книгою Дій:

1. Лука записав п'ять відвідань Павлом Єрусалима в книзі Дій:
 - а. 9:26-30, після свого навернення
 - б. 11:30; 12:25, коли він передавав допомогу від язичницької церкви в час голоду
 - в. 15:1-30, Єрусалимський собор
 - г. 18:22, короткий візит
 - д. 21:15 і далі, ще одне пояснення роботи серед язичників
2. У Посланні до галатів записані два випадки відвідання Павлом Єрусалима:

- а. 1:18, через три роки
 - б. 2:1, через чотирнадцять років
3. Дуже вірогідно, що Дії 9:26 пов'язані з Гал. 1:18. Дії 11:30 та 15:1 і далі – це фон тих незаписаних зустрічей, про які написано в Гал. 2:1.
4. Між оповіданнями в Діях 15 та Гал. 2 існують певні розходження, але причиною цих розходжень, очевидно, були:
- а. різні кути зору
 - б. різні цілі Луки та Павла
 - в. те, що 2-а глава Послання до галатів могла бути написана до подій, описаних в Діях 15, але в зв'язку із ними.

Г. Далі наводиться можлива хронологія послань Павла за Ф.Ф. Брюсом та Марі Герісом (F.F. Bruce and Murry Harris) з незначними адаптаціями.

<u>Книга</u>	<u>дата</u>	<u>Місце написання</u>	<u>Зв'язок з книгою Дій</u>
1. Послання до галатів	48	Антиохія Сирій.	14:28; 15:2
2. Перше Послання до солунян	50	Коринт	18:5
3. Друге Послання до солунян	50	Коринт	
4. Перше Послання до коринтян	55	Ефес	19:20
5. Друге Послання до коринтян	56	Македонія	20:2
6. Послання до римлян	57	Коринт	20:3
7.-10. В'язничні послання			
Послання до колосян	поч. 60-х	Рим	
Послання до ефесян	поч. 60-х	Рим	
Послання до Филімона	поч. 60-х	Рим	
Послання до филип'ян	62-63 рр.	Рим	28:30-31
11.-13. Четверта місіонерська подорож			
1 Тимофій	63 (або пізніше,	Македонія	
Тита	63, але раніше	Ефес (?)	
2 Тимофій	64-68 рр. н.е.)	Рим	

IV. МЕТА НАПИСАННЯ ПОСЛАННЯ

- А. Павло тут розглядає вчення лжевчителів з трьох окремих сторін. Цих єретиків називали «іудействующими», тому що вони вважали, що для того, щоб язичник міг стати християнином, йому треба спершу стати юдеєм (пор. 6:12). Він давав відповідь на звинувачення тих іудействующих:
1. Павло не був справжнім апостолом, одним із дванадцяти (пор. Дії 1:21-22), і тому він мусив підкорятися їхньому авторитету або принаймні авторитету материнської церкви в Єрусалимі.
 2. Павлове вчення відрізнялося від їхнього, а значить, було неправильним. Здається, це безпосередньо пов'язане із вченням про «виправдання вірою незалежно від виконання Закону». Апостоли в Єрусалимі все ще жили як справжні юдеї.
 3. В цих церквах бували якісь випадки розпусти (пор. 5:18-6:8). Які саме – точно не відомо. Дехто навіть вбачає в цьому посланні Павла дві групи адресатів (пор. 4:8-11). Однак ці вірші, здається, краще відносити до язичницького поведіння. Юдеї були занепокоєні способом життя язичників. Як радикальне вчення Павла про незаслужений дар благодаті можна застосовувати до ідолопоклонства та крайнощів язичників?
- Б. За доктриною цей лист дуже схожий на Послання Павла до римлян. Ці два твори містять в собі головні доктрини Павла, викладені в різних обставинах.

V. ОСНОВНІ СТРУКТУРНІ ЕЛЕМЕНТИ ПОСЛАННЯ

- A. Пролог, 1:1-10
 - 1. загальний вступ до книги
 - 2. обставини написання книги
- Б. Павло захищає своє апостольство, 1:11-2:14
- В. Павло захищає доктринальні істини свого Євангелія, 2:15-4:20
- Г. Павло захищає практичні висновки із свого Євангелія, 5:1-6:10
- Д. Особистий підсумок та завершення, 6:11-18

VI. КОРОТКЕ ВИЗНАЧЕННЯ СЛІВ І ВИРАЗІВ

- 1. «від злого сучасного віку», 1:4
- 2. «інше Євангеліє», 1:6
- 3. юдейство, 1:13
- 4. отцівські передання, 1:14
- 5. «Зовсім ні», 2:17
- 6. «нерозумні галати», 3:1,3
- 7. звів, 3:1
- 8. «Коли б тільки надармо», 3:4; 4:11
- 9. «під прокляттям», 3:10
- 10. «насіння його», 3:16
- 11. «учинений був Анголами рукою посередника», 3:19
- 12. «під Законом стережено нас», 3:23
- 13. «стихії світу», 4:3,9
- 14. Авва, 4:6
- 15. «в немочі тіла», 4:13
- 16. «від рабині... від вільної», 4:23
- 17. інакше («алегорично»), 4:24
- 18. «ходіть за духом», 5:16
- 19. «плід духа», 5:22
- 20. «якими великими буквами», 6:11
- 21. «Ісусові рани», 6:17

VII. ГОЛОВНІ ОСОБИ

- 1. «Ангол із неба», 1:8
- 2. Кифа, 1:18
- 3. Варнава, 2:1
- 4. Тит, 2:2
- 5. «знатніші», 2:2,6
- 6. «фальшиві брати», 2:4
- 7. «що стовпами вважаються», 2:9
- 8. «обрізані», 2:12
- 9. «під опікунами та керівниками», 4:2
- 10. Агар, 4:25

VIII. МІСЦЯ НА МАПІ

1. церкви галатійські, 1:2
2. Арабія, 1:17
3. Дамаск, 1:17
4. Сирія, 1:21
5. Кілікія, 1:21
6. Антіохія, 2:11

IX. ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

1. Поясніть своїми словами 1:11-12.
2. Коли Павло переслідував Божу Церкву? (1:13)
3. Чому дехто хотів, щоб Тит обрізався? (2:3)
4. Поясніть 2:6 своїми словами.
5. Можливо, тема всього Послання до галатів виражена в вірші 2:16. Чому?
6. Поясніть 2:20 своїми словами.
7. Як би ви відповіли на запитання Павла в 3:3?
8. Поясніть важливість того, що Павло цитує Бут. 15:6,8 в Гал. 3:6-8.
9. Яким чином Ісус був «проклятий»? (3:13)
10. Згідно з віршом 3:19, що є ціллю Старого Заповіту?
11. Чому 3:22 – така гарна підсумкова заява?
12. Чому 3:28 – така важлива істина?
13. Про яку тілесну хворобу Павла йдеться в 4:13?
14. Що є ціллю християнства? (4:19)
15. Яку богословську думку висловлює Павло в 5:3?
16. Поясніть притчу в вірші 5:9.
17. Що означає вираз «відпали від благодаті» у вірші 5:4?
18. Як вірш 5:13 пов'язаний з Рим. 14:1-15:13?
19. Поясніть 5:23 своїми словами.
20. Як віруючі повинні ставитися до інших віруючих, які грішать? (6:1-5)
21. Який духовний принцип проголошується в вірші 6:7?
22. Як вірш 6:10 стосується людей за межами громади віруючих?

ВСТУП ДО ПОСЛАННЯ СВ. АПОСТОЛА ПАВЛА ДО ЕФЕСЯН

I. ВСТУПНІ ЗАУВАЖЕННЯ

- A. Істини цієї книги мали величезний вплив на життя багатьох святих
 - 1. Самуель Колрідж (Samuel Coleridge) називав це послання «божественним твором людини»
 - 2. Жан Кальвін (John Calvin) називав його своєю улюбленою книгою Біблії
 - 3. Джон Нокс (John Knox) просив, щоб йому на смертнім одрі читали проповіді Кальвіна на Послання до ефесян
- B. Цю книгу називали «вінцем» або «наріжним каменем» богослов'я Павла. В ньому всі великі теми Павла чудово виражені в стислій формі.
- B. Так сам, як Бог через Послання до римлян здійснив Реформацію, через Послання до ефесян Він знову об'єднає роз'єдане Тіло Христа. Єдність і спільність віруючих у Христі значно перевершують їхні відмінності.

II. АВТОР

- A. Павло
 - 1. Прямо стверджується в 1:1; 3:1
 - 2. Говориться про ув'язнення (мабуть у Римі) в 3:1; 4:1; 6:20
 - 3. Майже однотайно підтверджується церковним преданням
 - а. Климент Римський в 95 р. н.е. написав листа до коринтян, в якому він цитує 4:4-6
 - б. Ігнатій (30-107 рр. н.е.) цитує 1:9; 2:19; 3:4-9
 - в. Поїкарп (65-155 рр. н.е.), учень Апостола Івана та єпископ Смирни, стверджує авторство Павла
 - г. Ірней (130-200 рр. н.е.) стверджує авторство Павла
 - д. Климент Олександрійський (150-210 рр. н.е.) стверджує авторство Павла
 - 4. Списки, в які увійшла ця книга
 - а. Маркіонів (який прийшов до Рима в 140-х рр. н.е.) список прийнятих книг
 - б. Мураторіїв фрагмент (180-200 рр. н.е.), список канонічних книг з Рима, в якому це послання подається разом з іншими посланнями Павла
 - 5. В заключних частинах Послань до колосян і до ефесян є 29 слів, що майже повністю співпадають в грецькому тексті (в Посланні до колосян є ще два слова).
- B. Інший автор
 - 1. Еразм перший поставив під сумнів авторство Павла з таких причин:
 - а. Стиль – в інших посланнях Павло не використовує довгі речення
 - б. Відсутність особистих привітань
 - в. Незвичайний слововжиток
 - 2. у XVIII ст. критичні богослови почали заперечувати авторство Павла
 - а. Деякі вірші начебто написані віруючим другого покоління, 2:20; 3:5
 - б. Богословські слова вживаються в інших значеннях (напр. «таємниці»)
 - в. Винятковість жанру циркулярного листа
- B. Відповіді на сумніви Еразма
 - 1. Стиль цього твору відрізняється тому, що Павло мав час подумати, коли писав Послання до ефесян у в'язниці.

2. Відсутність особистих привітань пов'язана з тим, що Послання до ефесян було циркулярним листом, написаним для багатьох церков в тому регіоні. В Об. 2-3 можна побачити поштовий шлях, що проходив через Ефес та долину ріки Лікос. Павло написав схоже послання – Послання до колосян – конкретній групі трьох церков, де він вітає кількох людей.
3. Число унікальних слів у Посланні до ефесян повністю співпадає з числом унікальних слів (*hapax legomena*) в Посланні до римлян. Вживання нових слів можна пояснити ціллю, темою, адресатами і обставинами написання цих послань.
4. В 1 Кор. 12:28 Павло говорить про «апостолів і пророків», що схоже на Еф. 2:20 та 3:5. Те, що автором 1 Коринтян був Павло, ніхто не ставить під сумнів.

III. ЛІТЕРАТУРНИЙ ЗВ'ЯЗОК МІЖ ПОСЛАННЯМ ДО КОЛОСЯН І ПОСЛАННЯМ ДО ЕФЕСЯН

A. історичний зв'язок між Посланнями до колосян та до ефесян

1. Епафрас (Кол. 1:7; 4:12; Филім. 23) на вернувся до Христа під час місіонерської діяльності Павла в Ефесі (Дії 19)
 - а. Він проповідував свою нову віру в рідній землі, в долині ріки Лікос.
 - б. Він розпочав три церкви – в Іераполісі, Лаодикії та Колосах.
 - в. Епафрас звернувся до Павла за порадою, як йому протидіяти впливу цих єретиків на церкву. Павло був у в'язниці в Римі (на початку 60-х років).
2. Лжевчителі намагалися по'єднати Євангеліє з грецькою онтологією
 - а. дух і матерія співіснували від вічності
 - б. дух (Бог) був добром
 - в. матерія (створіння) було злим
 - г. між добрим вищим богом та меншим богом, який створив матерію, існувало кілька еонів (ангельських сфер)
 - д. спасіння досягалося секретними паролями, знаючи які, людина могла пройти через еони (ангельські сфери)

B. Літературний зв'язок між двома посланнями Павла

1. Павло почув від Епафраса про ересь в цих церквах, з якими він особисто не був знайомий.
2. Павло написав лист проти лжевчителів короткими емоційними реченнями. Головною темою листа було панування Ісуса над Всесвітом. Цей лист ми називаємо «Посланням Апостола Павла до колосян».
3. Видно, невдовзі після написання цього листа, Павло у в'язниці більш ретельно попрацював над цими темами. Для Послання до ефесян характерні довгі речення і розвинуті богословські концепти (1:3-14, 15-23; 2:1-10, 14-18, 19-22; 3:1-12, 14-19; 4:11-16; 6:13-20). Павло використовує Послання до колосян як основу і робить богословські висновки. Головною темою є єдність усього в Христі, на протилежність гностичному вченню.

V. Спорідненість літературної та богословської форми

1. Схожість загальної структури
 - а. дуже схожі вступні частини
 - б. наявність доктринальних частин, в яких мова йде переважно про Христа
 - в. наявність практичних розділів, в яких автор закликає читачів до християнського способу життя, вживаючи однакові категорії, слова і фрази
 - г. в завершальній частині вживається 29 однакових грецьких слів в однаковій послідовності, за винятком лише двох додаткових слів в Посланні до колосян.
2. Схожість слів або коротких фраз
Еф. 1:1с та Кол. 1:2а «вірні»

- | | |
|-----------------------------|--|
| Еф. 1:4 та Кол. 1:22 | «святі й непорочні» |
| Еф. 1:7 та Кол. 1:14 | «відкуплення... прощення» |
| Еф. 1:10 та Кол. 1:20 | «усе... на небі... на землі» |
| Еф. 1:15 та Кол. 1:3-4 | «прочувши... любов до всіх святих» |
| Еф. 1:18 та Кол. 1:27 | «багатство слави» |
| Еф. 2:1 та Кол. 1:13 | «[ви] мертві були» |
| Еф. 2:16 та Кол. 1:20 | «хрестом примирити» |
| Еф. 3:2 та Кол. 1:25 | «зарядження» |
| Еф. 3:3 та Кол. 1:25 | «таємниця» |
| Еф. 4:3 та Кол. 3:14 | «єдність» |
| Еф. 4:15 та Кол. 2:19 | «Голова» і «зростати» |
| Еф. 4:24 та Кол. 3:10,12,14 | «зодягнутися в...» |
| Еф. 4:31 та Кол. 3:8 | «подратування», «гнів», «лютість», «лайка» |
| Еф. 5:3 та Кол. 3:5 | «розпуста», «нечисть», «зажерливість» |
| Еф. 5:5 та Кол. 3:5 | «ідолослуження» (зажерливість) |
| Еф. 5:6 та Кол. 3:6 | «гнів Божий» |
| Еф. 5:16 та Кол. 4:5 | «використовуючи час» |
3. Однакові фрази або речення
- | | |
|---------------------------|--|
| Еф. 1:1a та Кол. 1:1a | |
| Еф. 1:1b та Кол. 1:2a | |
| Еф. 1:2a та Кол. 1:2b | |
| Еф. 1:13 та Кол. 1:5 | |
| Еф. 2:1 та Кол. 2:13 | |
| Еф. 2:5b та Кол. 2:13c | |
| Еф. 4:1b та Кол. 1:10a | |
| Еф. 6:21-22 та Кол. 4:7-8 | (29 однакових грецьких слів в однаковій послідовності, за винятком « <i>kai syndoulos</i> » в Посланні до колосян) |
4. Схожі фрази або речення
- | | |
|-----------------------------|--|
| Еф. 1:21 та Кол. 1:16 | |
| Еф. 2:1 та Кол. 1:13 | |
| Еф. 2:16 та Кол. 1:20 | |
| Еф. 3:7a та Кол. 1:23d, 25a | |
| Еф. 3:8 та Кол. 1:27 | |
| Еф. 4:2 та Кол. 3:12 | |
| Еф. 4:29 та Кол. 3:8; 4:6 | |
| Еф. 4:32b та Кол. 3:13b | |
| Еф. 5:15 та Кол. 4:5 | |
| Еф. 5:19-20 та Кол. 3:16 | |
5. Концепти, що є богословськими синонімами:
- | | |
|--------------------------|---|
| Еф. 1:3 та Кол. 1:3 | молитва подяки |
| Еф. 2:1,12 та Кол. 1:21 | відчуження від Бога |
| Еф. 2:15 та Кол. 2:14 | ворожість Закону |
| Еф. 4:1 та Кол. 1:10 | гідне поводження |
| Еф. 4:15 та Кол. 2:19 | Тіло Христа зростає й досягає зрілості від Голови |
| Еф. 4:19 та Кол. 3:5 | сексуальна розпуста |
| Еф. 4:22,31 та Кол. 3:8 | «відкинути» гріхи |
| Еф. 4:32 та Кол. 3:12-13 | добре ставлення християн одне до одного |
| Еф. 5:4 та Кол. 3:8 | як християни повинні розмовляти |
| Еф. 5:18 та Кол. 3:16 | сповнення Духом = слово Христове |
| Еф. 5:20 та Кол. 3:17 | подяка Богові за все |
| Еф. 5:22 та Кол. 3:18 | нехай дружини коряться своїм чоловікам |
| Еф. 5:25 та Кол. 3:19 | нехай чоловіки люблять своїх дружин |

Еф. 6:1 та Кол. 3:20	нехай діти слухаються своїх батьків
Еф. 6:4 та Кол. 3:21	нехай батьки не дратують своїх дітей
Еф. 6:5 та Кол. 3:22	нехай раби слухаються своїх панів
Еф. 6:9 та Кол. 4:1	пани і раби
Еф. 6:18 та Кол. 4:2-4	Павло просить молитися за нього

6. Слова, які вживаються в Посланнях до колосян та до ефесян але не вживаються в інших творах Павла
- а. «повнота»

Еф. 1:23	«повня Того, що все всім наповняє»
Еф. 3:19	«щоб були ви наповнені всякою повнотою Божою»
Еф. 4:13	«у міру зросту Христової повноти»
Кол. 1:19	«щоб у Нім перебувала вся повнота»
Кол. 2:9	«бо в Ньому тілесно живе вся повнота Божества»
 - б. Христос як «Голова» церкви

Еф. 4:15, 5:23 та Кол. 1:18; 2:19	
-----------------------------------	--
 - в. «відчужені» (або «чужі»)

Еф. 2:12; 4:18 та Кол. 1:21	
-----------------------------	--
 - г. «використовуючи час»

Еф. 5:16 та Кол. 4:5	
----------------------	--
 - д. «закорінені» (або «вкорінені»)

Еф. 3:17 та Кол. 2:7	
----------------------	--
 - е. «слово істини, Євангеліє»

Еф. 1:13 та Кол. 1:5	
----------------------	--
 - ж. «терпіти»

Еф. 4:2 та Кол. 3:13	
----------------------	--
 - з. незвичні фрази або слова («зв'язане», «чинність»)

Еф. 4:16 та Кол. 2:19	
-----------------------	--

Г. Підсумок

1. Приблизно третина слів у Послання до колосян вживаються також в Посланні до ефесян. Встановлено, що 75 із 155 віршів Послання до ефесян мають паралелі в Посланні до колосян. В обох листах сказано, що вони написані Павлом у в'язниці.
2. Обидва листи були доставлені приятелем Павла Тихиком.
3. Обидва листи були відправлені до тієї самої місцевості (Мала Азія).
4. В обох листах розглядається христологічна тема.
5. В обох листах ставиться акцент на Христі як «Голові» церкви.
6. Обидва листи закликають до достойного християнського життя.

Д. Головні розходження між двома посланнями

1. В Послання до колосян під «церквою» завжди мається на увазі помісна церква, а в Посланні до ефесян – вселенська церква. Можливо, це пов'язано з циркулярним характером Послання до ефесян.
2. Єресь, що була важливою темою Послання до колосян, не є темою Послання до ефесян. Однак в обох посланнях вживаються характерні гностичні терміни («мудрість», «знання», «повнота», «таємниця», «початки і влади» та «зарядження»).
3. Друге пришествя Христа в Посланні до колосян є близьким, а в Послання до ефесян – затримувється. Церква була і є покликаною служити в грішному світі. (2:7; 3:21; 4:13).
4. Декілька характерних для Павла термінів вживаються в дещо інших значеннях. Наприклад, «таємниця». У Посланні до колосян таємницею є Христос (Кол. 1:26-27; 2:2;

- 4:3), але в Посланні до ефесян (1:9; 5:32) – то раніше прихований, але тепер відкритий Божий задум щодо єдності язичників і юдеїв.
5. У Посланні до ефесян є ціла низка посилань на Старий Заповіт (1:22 - Пс. 8; 2:17 - Ис. 57:19) (2:20 - Пс. 118:22) (4:8 - Пс. 68:18) (4:26 - Пс. 4:4) (5:15 - Ис. 26:19, 51:17, 52:1, 60:1) (5:3 - Бут. 3:24) (6:2-3 - Вих. 20:12) (6:14 - Ис. 11:5, 59:17) (6:15 - Ис. 52:7), але в Посланні до колоссян є лише *are only one* одне або два посилання (2:3 - Ис. 11:2) або (2:22 - Ис. 29:13).
- Е. При всіх схожих словах, фразах і елементах структури, ці послання також мають свої особливі істини.
1. Тринітарне благословіння благодаті - Еф. 1:3-14
 2. Текст про благодать - Еф. 2:1-10
 3. Об'єднання юдеїв і язичників в одне нове тіло - Еф. 2:11-3:13
 4. Єдність та дарування Тіла Христового - Еф. 4:1-16
 5. «Христос та Церква» як приклад для «чоловіка та жінки» - Еф. 5:22-33
 6. Текст про духовну зброю - Еф. 6:10-18
 7. Христологічний текст - Кол. 1:13-18
 8. Людські релігійні ритуали та правила - Кол. 2:16-23
 9. Тема вселенського значення Христа в Посланні до колоссян і тема єдності всього у Христі в Посланні до ефесян
- Ж. На завершення, виходячи з висновків А.Т. Робертсона та Ф.Ф. Брюса (А. Т. Robertson and F. F. Bruce), слід зазначити, що Павло написав ці два листи приблизно в один час, розвиваючи свої думки з Послання до колоссян у більш фундаментальний виклад в Посланні до ефесян.

IV. ДАТА

- А. Дата написання цього листа пов'язана з часом перебування Павла у в'язниці – в Ефесі, Філіпах, Кесарії або Римі. Згідно з книгою Дій, він скоріш за все написав цього листа із римської в'язниці.
- Б. Якщо припустити, що місцем написання послання був Рим, то виникає питання коли було написане це послання? Павло був у в'язниці напочатку 60-х років, про що розповідається в книзі Дій, але він вийшов на волю і написав пасторські послання (1 і 2 Тимофій та Тит). Потім він був знову арештований і вбитий до 9 червня 68 р. н.е. (дата самогубства Нерона).
- В. Найкращим припущенням щодо дати написання Послання до ефесян є час першого ув'язнення Павла в Римі напочатку 60-х років.
- Г. Тихик разом з Онисимом, можливо, віднесли в Малу Азію Послання до колоссян, до ефесян та до Філімона.
- Д. Далі наводиться можлива хронологія послань Павла за Ф.Ф. Брюсом та Марі Герісом (F.F. Bruce and Murry Harris) з незначними адаптаціями.

<u>Книга</u>	<u>дата</u>	<u>Місце написання</u>	<u>Зв'язок з книгою Дій</u>
1. Послання до галатів	48 (півд.т.)	Антиохія Сирій.	14:28; 15:2
2. Перше Послання до солунян	50	Коринт	18:5
3. Друге Послання до солунян	50	Коринт	
4. Перше Послання до коринтян	55	Ефес	19:20
5. Друге Послання до коринтян	56	Македонія	20:2

6.	Послання до римлян	57	Коринт	20:3
7.-10.	Послання до кол. поч. 60-х(в'язн.)		Рим	
	Послання до еф. поч. 60-х (в'язн.)		Рим	
	Посл. до Филим. поч. 60-х(в'язн.)		Рим	28:30-31
	Посл. до филип. 61-62 рр. (в'язн.)		Рим	
11.	1 Тимофій	63 (або пізніше,	Македонія	
12.	Тит	63, але раніше	Ефес (?)	
13.	2 Тимофій	64-68 рр. н.е.)	Рим	

V. АДРЕСАТИ

- A. У багатьох рукописах (Папіруси Честера Бітті [Chester Beatty Papyri], P⁴⁶; Синайський кодекс [Sinaiticus], κ ; Ватиканус [Vaticanus], В; грецький текст Оригена та грецький текст Тертуліана) фраза «в Ефесі» в 1:1 пропущена. Також пропущена вона і в англійських перекладах RSV та Вільямса (Williams).
- B. Грецька граматична структура 1-го вірша дозволяє вживання тут географічної назви. Оскільки це був циркулярний лист, не виключно, що географічна назва місця церкви було пропущено, щоб кожна церква могла вставляти туди ім'я своєї місцевості при читанні листа всій громаді. Цим можна пояснити фразу «[лист,] що написаний з Лаодикії» в Кол. 4:15-16; можливо, малося на увазі Послання до ефесян (Маркіон називав Послання до ефесян «Листом до лаодикійців»).
- B. Послання до ефесян було написане в першу чергу до язичників (2:1; 4:17), з якими Павло особисто не був знайомий, 1:15; 3:2. Церкви в долині ріки Лікос (Лаодикія, Ієраполіс та Колоси) насадив не Павло, але Епафрас (Кол. 1:7; 4:12; Филим. 23).

VI. МЕТА НАПИСАННЯ ПОСЛАННЯ

- A. Тема цього послання знаходиться в 1:10 та 4:1-10, де підкреслюється єдність усього в Христі. Христос відновлює образ Божий в людстві та в світі (*kosmos*).
- B. Послання до ефесян – одне з чотирьох в'язничних послань Павла. Послання до ефесян та до колосян дуже схожі за структурою. Послання до колосян написане в боротьбі проти ересі гностицизму, що почала розповсюджуватися в долині ріки Лікос у Малій Азії. Послання до ефесян – циркулярний лист, написаний до церков в тому самому регіоні, щоб приготувати інші церкви до протистояння з цією ерессю. Послання до колосян – коротке і конкретне, а Послання до ефесян є більш широким і логічно обґрунтованим викладом тим самих істин дуже довгими реченнями: (1:3-14, 15-23; 2:1-9; 3:1-7, тощо).

VII. ОСНОВНІ СТРУКТУРНІ ЕЛЕМЕНТИ ПОСЛАННЯ

- A. Це послання природно поділяється на дві частини (як більшість творів Павла)
1. Єдність у Христі, гл. 1-3 (богослов'я)
 2. Єдність в церкві, гл. 4-6 (застосування)
- B. Пропоноване поділення книги за темами
1. Традиційний вступ Павла, 1:1-2
 2. Задум Отця про єдність усього в Христі, 1:3-3:21
 - a. Павло прославляє Отця, 1:3-14
 - (1) за любов Отця, що була до початку часу
 - (2) за любов Отця, що Він явив її в Своєму Сині в правильний час

- (3) за любов Отця, що продовжується Духом в усі часи
- б. Павло молиться Отцю за церкви, 1:15-23
 - (1) за те, щоб вони зрозуміли одкровення Отця в Христі
 - (2) за те, щоб сила Отця могутньо діяла в віруючих
 - (3) за те, щоб Отець возвеличив Христа понад усе
- в. Павлове розуміння задуму Отця про всіх людей, 2:1-3:13
 - (1) потреба грішного людства
 - (2) забезпечення благодаті Отця
 - (3) необхідна відповідь людини в завіті
 - (4) повне розкриття задуму Отця
- г. Павло молиться Отцю про віруючих, 3:14-21
 - (1) щоб вони прийняли внутрішню силу (Духом)
 - (2) щоб вони зрозуміли Євангеліє (не тільки в проголошенні певних істин) на власному досвіді та в любові
 - (3) щоб вони сповнилися Божою повнотою (що вона є в Христі)
 - (4) все це – від всемогутнього Бога
- 3. Бог бажає єдності Його нового народу, 4:1-6:20
 - а. Єдність триєдиного Бога віддзеркалюється в єдності Його дітей, 4:1-16
 - (1) єдність значить не бути однаковими, але жити в любові
 - (2) Бог є триєдиним
 - (3) духовні дари призначені на користь всього тіла, а не для звеличення окремих його членів
 - (4) єдність потребує служіння
 - (5) єдність знаходиться під ангельською атакою
 - (6) єдність знаходиться в Христі
 - б. християнська єдність протиставляється язичницькому егоцентризму, 4:17-5:14
 - (1) відкиньте вчинки старого життя
 - (2) зодягніться в хриstopодібність
 - в. Засоби досягнення і збереження єдності, 5:15-6:9
 - (1) завжди наповнюватися Духом
 - (2) опис життя, сповненого Духом
 - (а) п'ять дієприкметників, в. 19-21
 - (б) три приклади з сімейних стосунків
 - i. чоловіки - дружини
 - ii. батьки - діти
 - iii. пани - раби
 - г. Боротьба заради досягнення хриstopодібної єдності, 6:10-20
 - (1) духовна битва
 - (2) Божа зброя
 - (3) сила молитви
- 4. Заключні зауваження, 6:21-24

VIII. ФІЛОСОФСЬКО-БОГОСЛОВСЬКИЙ ФОН ЛЖЕВЧИТЕЛІВ (ГНОСТИЦИЗМ)

- А. Гностичні вірування I і II століть:
 - 1. Онтологічний (передвічний) дуалізм духа (Бог) та матерії (фізичні явища).
 - 2. Дух є добром, а матерія – злом.
 - 3. Кілька ангельських сфер (*еонів*) між святим вищим Богом та меншим богом, який створив злу матерію.
 - 4. Шлях до спасіння
 - а. знання секретних паролів, завдяки якому можна було пройти через ангельські сфери з землі на небо

- б. божественна іскра в усіх людях, хоча не всі могли зрозуміти або прийняти знання, що веде до спасіння
- в. знання давалося лише елітній групі через особливе одкровення.

5. Етика

- а. ніяк не пов'язана із духовним життям (лібертаріани, антиноміани)
- б. необхідна для спасіння (законники).

Б. Розходження з історичним, біблійним християнством

- 1. відділення людської природи від Його божественності (гностики стверджували, що Він не міг бути повністю Богом і повністю людиною)
- 2. відкидання викупної смерті Христа як єдиної дороги спасіння
- 3. заміна Божого дару благодаті людським знанням.

IX. КОРОТКЕ ВИЗНАЧЕННЯ СЛІВ І ВИРАЗІВ

- 1. святі, 1:1
- 2. Господь, 1:2
- 3. небеса, 1:3
- 4. «перше заложення світу», 1:4
- 5. непорочні, 1:4
- 6. призначив, 1:5
- 7. «відкуплення», 1:7
- 8. таємниця, 1:9
- 9. «виповнення часів», 1:10
- 10. запечатані, 1:13
- 11. задаток, 1:14
- 12. слава, 1:17
- 13. «посадивши [Його]... праворуч Себе», 1:20
- 14. «повня Того, що все всім наповняє», 1:23
- 15. «за звичаєм віку цього», 2:2
- 16. «дар Божий», 2:8
- 17. «співгорожани», 2:19
- 18. «наріжний камінь», 2:20
- 19. «відвага та доступ у надії», 3:12
- 20. «людська омана», 4:14
- 21. «за лукавством до хитрого блуду», 4:14
- 22. «поводьтєся в любові», 5:2
- 23. «приємні пахощі», 5:2
- 24. «Христове і Боже Царство», 5:5
- 25. «корячися один одному», 5:21
- 26. «повна Божа зброя», 6:11
- 27. «підперезавши стєгна свої», 6:14
- 28. «меч духовний», 6:17

X. ГОЛОВНІ ОСОБИ

- 1. гностики
- 2. «князь, що панує в повітрі», 2:2
- 3. язичники
- 4. апостоли, 4:11
- 5. пророки, 4:11
- 6. благовісники, 4:11

7. Голова, 4:15
8. диявол, 4:27
9. «неслухняні» («діти непослуху»), 5:6
10. «діти світла», 5:8
11. «піднебесні духи злоби», 6:12
12. Тихик, 6:21

XI. МІСЦЯ НА МАПІ - НЕМАЄ

XII. ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

1. Яка головна тема 1:3-14?
2. Чому фраза «на хвалу Його слави» вживається тричі в 1:3-14?
3. Чому Павло в цій книзі так часто говорить про «мудрість та розважність» або «знання»?
4. Кого стосується вірш 1:19?
5. Поясніть іудейський концепт двох віків. (1:21)
6. Підсумуйте тему 2:1-3.
7. Підсумуйте тему 2:4-6.
8. Поясніть історичне посилання в вірші 2:14.
9. Про яке одкровення Павло говорить у вірші 3:3?
10. Чому Павло називає себе «найменшим від усіх святих»? (3:8)
11. Чому в 4:4-6 так часто вживається слово «один»?
12. Що означає вираз «дар Христовий» в 4:7?
13. Де в Старому Заповіті знаходиться текст, який Павло цитує в 4:8? Чому цитата Павла відрізняється від старозавітного тексту?
14. Чому вірш 4:12 є таким важливим?
15. Чи обмежує вірш 5:5 тих, хто може спаситися?
16. Яким чином «упиватися вином» пов'язано з наповненням Духом? (5:18)
17. Чому любов Христа і Його жертва за церкву пов'язані з християнською сім'єю? (5:25-33)
18. Як пов'язані між собою «пошана» (досл. «боятися») і «попора»?
19. Чому вірш 6:18 є таким важливим сьогодні?

ВСТУП ДО ПОСЛАННЯ СВ. АПОСТОЛА ПАВЛА ДО ФИЛИП'ЯН

I. ВСТУПНІ ЗАУВАЖЕННЯ

- А. Це – одне з найбільш неформальних послань Павла. У відносинах із цією церквою він не відчував потреби говорити про свій апостольський авторитет. Його велика любов до них є очевидною. Він навіть дозволив їм матеріально допомогти йому (пор. 1:5,7; 4:15), що для нього було дуже нетиповим.
- Б. Хоча Павло перебував у в'язниці, він вживав слово «радість» в різних формах (іменник, дієслово) понад шістнадцять разів. Його мир та надія не залежали від обставин.
- В. В тій церкві був присутній певний елемент лжевчення (пор. 3:2, 18-19). Тамашні єретики, здається, були подібні тим, що були в церквах Галатії і називалися іудействующими. Вони стверджували, начебто для того, щоб язичник міг стати християнином, йому треба спершу стати юдеєм.
- Г. В це послання увійшов один ранньохристиянський гімн, символ віри або літургійний вірш (пор. 2:6-11). Це один із найкращих христологічних текстів в усьому Новому Заповіті (пор. Ів. 1:1-14; Кол. 1:13-20; Євр. 1:2-3). Павло наводить тут його в першу чергу не в доктринальному сенсі, але як приклад христового смирення, що його має наслідувати кожний віруючий (пор. 2:1-5).
- Д. В цьому творі, що ділиться на 104 вірши, ім'я Ісуса вживається в 51 вірші. Зрозуміло, хто займає головне місце в серці Павла, в його думках і богослов'ї.

II. ФИЛИПИ І МАКЕДОНИЯ

A. Місто Филипи

- 1. Це місто завоював в 356 р. до н.е. Філіпп II Македонський, батько Олександра Македонського. До того це було фракійське містечко *Kreinides* (дат. «Креїнідес» означає «криниці»). Воно було важливим завдяки золотій руді в тій місцевості.
- 2. В результаті битви при Підні 168 р. до н.е. цей регіон став римською провінцією, а пізніше – однією з чотирьох в Македонії.
- 3. У 42 р. до н.е. Брут та Кассій (прихильники республіки) билися з Антонієм та Октавіаном (прихильниками імперії) біля Филипів, щоб провести в Римі урядову реформу. Після тієї битви Антоній поселив в цьому місті деяких переможних ветеранів.
- 4. У 31 р. до н.е., після битви при Акції, в якій Октавіан переміг Антонія, прихильники Антонія в Римі були заслані до цього міста.
- 5. У 31 р. до н.е. місто Филипи стало римською колонією (пор. Дії 16:12). Мешканці міста були проголошені громадянами Рима. В місті поширилася латинська мова і місто перетворилося на маленький Рим. Филипи були розташовані на Егнатієвій дорозі – важливій римській дорозі зі сходу на захід. Вони користувалися такими привіліями римських громадян:
 - а. звільнення від подушного податку та від податків на землю
 - б. право купувати і продавати власність
 - в. повний захист і всі права римського закону
 - г. власні місцеві урядові посадовці (претори і ліктори)

Б. Євангеліє проповідується в Филипах

1. Під час другої місіонерської подорожі Павло хотів піти на північ до північно-центрального регіону Азії (сучасна Туреччина, біблійна Вітінія). Натомість він побачив у видінні чоловіка (можливо Луку) з Македонії (північна Греція), який кликав його прийти і допомогти їм (Дії 16:6-10). Цим видінням Дух спрямував Павла до Європи.

2. У Солуні Павла супроводжували помічники

а. Сила

- (1) Сила був лідером єрусалимської церкви та пророком, який став місіонерським співробітником Варнави замість Варнави (пор. Дії 15:15:22,32; 36-41);
- (2) Сила та Павло обидва потрапили до в'язниці в Филипах (Дії 16:16-26);
- (3) Павло завжди називав його «Силуан» (пор. 2Кор. 1:19; 1Сол. 1:1; 2Сол. 1:1);
- (4) Не виключно, що пізніше Сила, як і Іван Марк, став супутником Петра (пор. 1Петр. 5:12).

б. Тимофій

- (1) він навернувся до віри під час першої місіонерської подорожі Павла (пор. Дії 16:1-2; 2Тим. 1:5; 3:15);
- (2) його бабуся та мати були юдеянками, але його батько був греком (пор. Дії 16:1; 2Тим. 1:5);
- (3) оскільки брати про нього дуже добре говорили (пор. Дії 16:2) і Павло бачив у ньому дари служіння (пор. 1Тим. 4:14; 2Тим. 1:6), Павло обрав його своїм помічником замість Івана Марка (пор. Дії 13:13);
- (4) Павло обрізав Тимофія, щоби його прийняли іудеї (пор. Дії 16:3);
- (5) Тимофій став довіреним апостольським представником Павла (пор. Фил. 2:19-22; 1Кор. 4:17; 3:2,6; 2Кор. 1:1,19).

в. Лука

- (1) анонімний, але найбільш вірогідний автор Євангелія від Луки та книги Дій;
- (2) очевидно, він був язичницьким лікарем (пор. Кол. 4:14). Духто вважає, що слово «лікар» означало «високоосвічений». Безумовно, він мав чудові знання не лише з медицини, але і з багатьох інших галузей, таких як мореплавство. Однак Ісус вживав це грецьке слово в значенні «лікар» (пор. Мт. 9:12; Mr. 2:17; 5:26; Лк. 4:23; 5:31);
- (3) Супутник Павла (пор. Дії 16:10-17; 20:5-15; 21:1-18; 27:1-28:16; Кол. 4:14; 2Тим. 4:11; Фил. 24);
- (4) цікаво, що частини книги Дій, які написані від першої особи множини («ми»), починаються і закінчуються в Филипах. Ф.Ф. Брюс у своїй книзі «Павло: Апостол визволеного серця» (F. F. Bruce, *Paul, Apostle of the Heart Set Free*, стор. 219) припускає, що Лука залишився в Филипах, щоб допомагати новонаверненим і збирати кошти для єрусалимської церкви.
- (5) У певному сенсі Лука був особистим лікарем Павла. Павло мав деякі проблеми зі здоров'ям внаслідок свого навернення (пор. Дії 9:3,9), служіння (пор. 2Кор. 4:7-12; 6:4-10; 11:23-29) та особливої немочі (пор. 2Кор. 12:1-10).

3. Він повернувся до Филипів під час третьої місіонерської подорожі (пор. Дії 20:1-3,6).

Він раніше відправив Силу і Тимофія (пор. Дії 19:19-24; Фил. 2:19-24).

В. Филипи як римська колонія (пор. Дії 16:12).

1. Павло вживав стосовно цього міста терміни, які вказують на те, що воно було римською колонією

- а. «преторія», 1:13
- б. «громадянство» (в укр. перекладі «життя») 3:20 (Дії 16:22-34, 35-40)
- в. «кесаревий дім», 4:22

2. У цьому місті мешкали римські солдати у відставці та в засланні. Багато в чому це був «малий Рим». На вулицях Филипів можна було побачити традиції Рима (пор. Дії 16:21).
3. Як Павло (Дії 22:25; 26:32), так і Сила (Дії 16:37) були римськими громадянами, завдяки чому вони мали відповідні права та соціальне положення.

Г. Провінція Македонія

1. В Македонії жінки мали більше соціальної свободи та економічних можливостей, ніж в будь-якій іншій частині Римської імперії.
2. Про це свідчить
 - а. присутність багатьох жінок на Богослужінні біли ріки за Филипами (пор. Дії 16:13);
 - б. ділова жінка Лідія (пор. Дії 16:14);
 - в. жінки, які співпрацювали з Павлом в проповіді Євангелія (пор. 4:2-3);
 - г. декілька шляхетних жінок в Солуні (також в Македонії, пор. Дії 17:4).

III. АВТОР

- А. Автором цього дуже особистого листа завжди вважався Павло. Займенники першої особи однини «я», «мій» тощо вживаються тут 51 раз.
- Б. Ранні автори наводили цитати з цього послання та робили посилання на нього (повний список цитат див: Г.К.Г. Мул, «Дослідження Послання до филип'ян» [H.C.G. Moule, *Studies in Philippians*, стор. 20-21, published by Kregel]):
 1. Климент Римський в «1 Климента» (*I Clement*), написаному до коринтської церкви при бл. в 95 р. н.е.;
 2. Ігнатій в «Листах Ігнатія» (*Ignatius, Letters of Ignatius*), написаних при бл. в 110 р. н.е.;
 3. Полікарп, учень Апостола Івана, в «Посланні до филип'ян» (*Polycarp, Letter to the Philippians*), при бл. в 110 р. н.е.;
 4. У пролозі проти Маркіона (послідовника ересі Маркіона) до Послання Павла до филип'ян, при бл. 170 р. н.е.
 5. Іреней, при бл. 180 р. н.е.;
 6. Климент Олександрійський, при бл. 190 р. н.е.;
 7. Тертуліан Карфагенський, при бл. 210 р. н.е.;
- В. Хоча в 1:1 Тимофій згадується разом із Павлом, він був співробітником Павла, а не співавтором цього послання (хоча він іноді міг виступати писарем Павла).

IV. ДАТА

- А. Дата написання цього Послання залежить від місця ув'язнення Павла (пор. 2Кор. 11:23)
 1. Филипи, Дії 16:23-40;
 2. Ефес, 1Кор. 15:32; 2Кор. 1:8;
 3. Єрусалим/Кесарія, Дії 21:32-33:30;
 4. Рим, Дії 28:30 (про це сказано в Пролозі проти Маркіона до Послання до филип'ян)
- Б. Більшість богословів вважає, що ув'язнення в Римі найкраще відповідає контексту життя Павла і книги Дій. Якщо це так, то найвірогіднішою датою написання є 60-і роки.
- В. Ця книга відома як одне з в'язничних послань Павла (Послання до колосян, до ефесян, до Филимона та до филип'ян). Судячи за внутрішніми показниками, Послання до колосян, до ефесян та до Филимона були написані раніше, під час ув'язнення Павла в Римі, і Тихих відніс їх всіх разом до Малої Азії (Кол. 4:7; Еф. 6:21). Тон Послання до филип'ян дещо

відрізняється. Павло здається впевненим в тому, що він вийде на волю (1:17-26) і відвіде їх (2:24).

Ця структура також дає необхідний період часу для того, (1) щоб вплив Павла досягнув солдатів імператора (пор. 1:13; Дії 28:16) та його слуг (пор. 4:22); і (2) щоб посланці церкви в Филипах змогли кілька разів прийти до Павла і повернутися назад.

V. ЦІЛЬ (ЦІЛІ) ПОСЛАННЯ

А. Донести подяку Павла до цієї люблячої церкви, яка неодноразово надала йому матеріальну допомогу і навіть послала до нього помічника, Епафродита (пор. 1:3-11; 2:19-30; 4:10-20). Можливо, це послання також було написано для того, щоб пояснити, чому Епафродит повернувся додому рано, залишивши Павла у в'язниці.

Б. Підбадьорити филип'ян в їхніх обставинах. Євангеліє фактично розповсюджувалося у в'язниці. Павло був в кайданах, але Євангеліє неможливо було закувати в кайдани!

В. Підбадьорити филип'ян серед лжевчень, подібних до вчень іудействующих в Посланні до галатів. Ці єретики вимагали, щоб новонавернені спершу ставали юдеями, а потім християнами (пор. Дії 15).

Однак оскільки список гріхів в 3:19 більш підходить до грецьких лжевчителів (гностиків), аніж до юдейських, то неможливо точно встановити, якими саме були ті єретики. Можливо, що деякі віруючі повернулися до колишнього язичницького способу життя.

Г. Підбадьорити віруючих филип'ян радіти навіть під час внутрішніх і зовнішніх переслідувань. Радість Павла не залежала від обставин, але залежала тільки від його віри в Христа.

Радість серед проблем не була підкоренням цим проблемам, як у стоїків, але базувалася на християнському світогляді й супроводжувалася постійною боротьбою. Павло використовував метафори з кількох галузей життя, щоб продемонструвати цю напругу християнського життя:

1. спорт (пор. 3:12,14; 4:3);
2. армія (пор. 1:7,12,15,16,17,22,28,30);
3. торгівля (пор. 3:7,8; 4:15,17,18).

VI. СТРУКТУРНІ ЕЛЕМЕНТИ ПОСЛАННЯ

А. Послання до филип'ян важко поділити на частини, тому що воно таке особисте і неформальне. Павло звертався в ньому до друзів і довірених співробітників у Христі. Його серце було переповнене, і розум не встигав організувати думки. Це послання чудово розкриває серце великого апостола язичників. Павло відчував «радість» у Христі в усіх обставинах і в служінні Євангелія!

Б. Структурні частини книги

1. типовий вступ Павла, 1:1-2

а. привітання

- (1) від Павла (і Тимофія) 1:1
- (2) до святих у Филипах (включаючи єпископів та дияконів), 1:1
- (3) молитва в стилі Павла, 1:2

б. молитва, 1:3-11:

- (1) співробітники Павла в проповіді Євангелія від першого дня, 1:5
- (2) помічники служіння Павла, 1:7

- (3) Прохання Павла:
 - (а) більше любові, 1:9
 - (б) більше знання, 1:9
 - (в) більше дослідження, 1:9
 - (г) більше святості, 1:10
- 2. Павло у в'язниці турбується про них через їхню турботу про нього, 1:12-26
 - а. Під час перебування Павла у в'язниці Бог використовує його для розповсюдження Євангелія
 - (1) у преторії, 1:13
 - (2) серед інших в домі кесаря, 1:13; 4:22
 - (3) додає сміливості проповідникам, 1:14-18
 - б. Павло впевнений в тому, що вийде на волю:
 - (1) їхніми молитвами, 1:19
 - (2) Святим Духом, 1:19
 - в. Павло спокійний в будь-якому випадку: якщо звільниться і якщо помре, 1:20-26
- 3. підбадьорення Павла, 1:27-2:18:
 - а. заклик до хриstopодібної єдності серед переслідувань, 1:27-30
 - б. життя в хриstopодібному самозреченні, 2:1-4
 - в. Христос – наш приклад, 2:5-11
 - г. живіть у мирі та єдності, беручи приклад із Христа, 2:12-18
- 4. Плани Павла, пов'язані з Філіпами, 2:19-30
 - а. послати Тимофія, 2:19-24
 - б. повернути Епафродита, 2:25-30
- 5. стійте мійно проти лжевчителів, 1:27; 4:1
 - а. собаки, лихі «обрізальники», іудействующі (Дії 15, Послання до галатів), 3:1-4
 - б. Іудейська спадщина Павла:
 - (1) з точки зору лжевчителів, 3:5-6
 - (2) з точки зору Христа, 3:7-16
 - в. Павло сумує через них, 3:17-21
- 6. Павло повторює свої настанови:
 - а. єдність, 4:1-3
 - б. хриstopодібний характер, 4:4-9
- 7. Павло знову дякує філіп'янам за допомогу
 - а. дар, який вони нещодавно послали, 4:10-14
 - б. їхній дорогоцінний дар, 4:15-20 (1:5)
- 8. типове завершення Павла, 1:1-2

VII. КОРОТКЕ ВИЗНАЧЕННЯ СЛІВ І ВИРАЗІВ

1. «в кайданах моїх», 1:7,13
2. «в сердечній любові», 1:8
3. «Христового дня», 1:10
4. «плоди праведності», 1:11
5. «преторія», 1:13
6. «страждати за Нього», 1:29
7. «умалив Самого Себе», 2:7
8. «подібним до людини», 2:7
9. визнавав, 2:11
10. «я біг не надармо... я працював не надармо», 2:16
11. «стаю я жертвою», 2:17
12. «Стережіться собак», 3:2
13. «євреї із євреїв», 3:5

14. «поводяться, як вороги хреста Христового», 3:18
15. «Життя [=громадянство] ж наше на небесах», 3:20
16. «яких імення записані в Книзі Життя», 4:3

VIII. ГОЛОВНІ ОСОБИ

1. єпископи, 1:1
2. диякони, 1:1
3. Тимофій, 2:19
4. Епафродит, 2:25
5. «[ложне] обрізання», 3:2
6. Синтихія, 4:2

IX. МІСЦЯ НА МАПІ

1. Филипи, 1:1
2. Македонія, 4:15
3. Солунь, 4:16

X. ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

1. Яка доктрина проголошується в вірші 1:6?
2. Поясніть, що мав на увазі Павло в вірші 1:16.
3. Що означає вираз «Дух Ісуса Христа»?
4. Поясніть 1:21 своїми словами.
5. Як вірш 2:6 пов'язаний з передвічним існуванням Ісуса та Його божественністю?
6. Чому Ісус помер на хресті? (2:8)
7. Про кого веде мову Павло, коли говорить про «небесних, і земних, і підземних»?
8. Що значить «зо страхом і тремтінням виконуйте своє спасіння»? (2:12)
9. Перелічіть іудейські характеристики Павла в 2:4-6.
10. В чому значимість вірша 3:9?
11. У Фил. 4:5 сказано: «Господь близько!» Чому ж Він ще не з'явився?

ВСТУП ДО ПОСЛАННЯ СВ. АПОСТОЛА ПАВЛА ДО КОЛОСЯН

I. ВСТУПНІ ЗАУВАЖЕННЯ

- A. Слава Богу за єретиків в Колосах, адже завдяки ним Павло написав цей могутній твір! Пам'ятайте, що для того, щоб зрозуміти книгу, треба вивчати її в її історичному контексті. Послання Павла називають «обумовленими документами», тому що Павло писав в конкретних умовах, застосовуючи загальні євангельські істини до місцевих проблем. Єресь у Колосах була незвичайною сумішшю грецької філософії (гностицизм) та іудаїзму.
- B. Головною темою цього послання є вселенське панування Ісуса (пор. 1:15-17). Христологія цієї книги є непевершеною! Послання до колосян слугує підґрунтям Послання до ефесян. Павло знав, що ця єресь розповсюдиться по всій Малій Азії. Послання до колосян спрямоване проти тих лжевчень, а Послання до ефесян, беручи за основу головні теми цього послання, готує інші церкви до боротьби з цими ересями. В Посланні до колосян наголос ставиться на христології, а в Посланні до ефесян – на єдності всього в Христі, Який є Господом усього.
- V. Павло переконливо спростовує законництво: як іудейське, так і грецьке (2:6-23).

II. МІСТО КОЛОСИ

- A. Спочатку Колоси входили до царства Пергама у Фрігії. В 133 р. до н.е. це місто було підпорядковане римському сенату.
- B. Місто Колоси було великим комерційним центром ще до часів Павла (пор. Геродот, «Історії» [Heroditus, *Histories* VII:30] та Ксенофон, «Анабасис» [Xenophon *Anabasis* 1:2:6]).
 - 1. Колоси знаходилися в долині, де вироблялося чи не найбільше в світі бавовни, особливо чорної, а також пофарбованої, пурпурної та червоної. Вулканічний ґрунт створював чудові пастбища, а вапняна вода сприяла процесу фарбування (Страбон, 13:4:14).
 - 2. Вулканічна активність (Страбон, 12:8:6) неодноразово призводила до зруйнування міста; останній такий випадок був в 60 р. н.е. (Тацит) або 64 р. н.е. (Євсевій).
- V. Місто Колоси було розташоване на річці Лікос, що була притокою ріки Меандр, яка протікала прибіл. в 160 км біля Ефеса. В цій самій долині знаходилися Іераполіс (прибіл. в 10 км) та Лаодикія (прибіл. в 16 км) (пор. 1:2; 2:1; 4:13, 15-16).
- Г. Після того, як римляни збудували свою велику дорогу зі сходу на захід, Егнатієву дорогу (*Via Ignatia*), яка проходила мимо Колосів, це місто майже зовсім втратило своє значення (Страбон). Щось побідне сталося з містом Пётра за Йорданом.
- Д. У цьому місті мешкали переважно язичники (фрігійці та грецькі поселенці), але там було також багато юдеїв. Йосип Флавій розповідає, що Антіох III (223-187 рр. до н.е.) переселив 2 000 юдеїв з Вавилону до Колосів. Згідно з записами, в 76 р. н.е. в регіоні, столицею якого було Колоси, проживало 11 000 юдеїв чоловічої статі.

III. АВТОР

- A. Послання надіслано двома особами: Павлом та Тимофієм (пор. Кол. 1:1). Однак головним автором є Павло; Тимофій передавав свої привітання як співробітник Павла і, можливо, як його писар (*amanuensis*).

- Б. Стародавня література одноставно підтверджує, що автором цього послання є Павло:
 1. Маркіон (який прийшов до Рима в 140-х рр. н.е.), єретик, який не приймав Старого Заповіту, включив це послання до свого списку творів Павла.
 2. Воно є в Мураторіївому каноні (списку канонічних книг з Рима, 200 р. н.е.)
 3. Декілька раних отців церкви цитували його і називали Павла автором
 - а. Іреней (писав в 177-190 рр. н.е.)
 - б. Климент Олександрійський (жив в 160-216 рр. н.е.)

IV. ЛІТЕРАТУРНИЙ ЗВ'ЯЗОК МІЖ ПОСЛАННЯМ ДО КОЛОСЯН І ПОСЛАННЯМ ДО ЕФЕСЯН

- А. Історичний зв'язок між цими двома в'язничними посланнями показаний нижче
 1. Епафрас (Кол. 1:7; 4:12; Филім. 23) навернувся до Христа під час місіонерської діяльності Павла в Ефесі (Дії 19)
 - а. Епафрас проповідував свою нову віру в рідній землі, в долині ріки Лікос (пор. 4:12).
 - б. Епафрас заснував три церкви: ієрапольську, лаодикійську (пор. 4:13) та колоську.
 - в. Епафрас звернувся до Павла за порадою, як йому протидіяти суміші християнського, юдейського та грецького вчень, яку розповсюджували ці єретики. Павло був у в'язниці (пор. 4:3,18) в Римі (на початку 60-х років).
 2. Лжевчителі дотримувалися грецької метафізики
 - а. Дух і матерія співіснували від вічності
 - б. Дух (Бог) був добром
 - в. Матерія (створіння) було злом
 - г. Між добрим вищим богом та меншим богом, який створив матерію, існувало кілька *еонів* (ангельських сфер)
 - д. Спасіння досягалося секретними паролями, знаючи які, людина могла пройти через ангельські сфери (*еони*) до вищого доброго Бога
- Б. Літературний зв'язок між двома посланнями Павла
 1. Павло почув про ересь в цих церквах, які він особисто ніколи не відвідував (пор. 1:7-8).
 2. Павло написав лист проти лжевчителів короткими емоційними реченнями. Головною темою листа було панування Ісуса над Всесвітом. Цей лист ми називаємо «Посланням Апостола Павла до колосян».
 3. Видно, невдовзі після написання цього листа, Павло у в'язниці більш ретельно попрацював над цими темами і в результаті він написав Послання до ефесян. Він знав, що ця спроба змішати грецьку філософію з Євангелієм заради «приближення» християнства до грецької культури розійдеться по всіх церквах в Малій Азії. Для Послання до ефесян характерні довгі речення і розвинуті богословські концепції (1:3-14, 15-23; 2:1-10, 14-18, 19-22; 3:1-12, 14-19; 4:11-16; 6:13-20). Павло використовує Послання до колосян як основу і робить богословські висновки. Головною темою є єдність усього в Христі, в протилежність *еонам* (ангельським сферам) гностицизму.
- В. Спорідненість літературної та богословської форми
 1. Загальна структура
 - а. Дуже схожі вступні частини
 - б. Наявність доктринальних частин, в яких мова йде переважно про Христа
 - в. Наявність практичних розділів, в яких автор закликає читачів до християнського способу життя, вживаючи однакові категорії, слова і фрази
 - г. Вони мають практично однакові завершальні вірші. У грецькому тексті вживаються 29 однакових грецьких слів в однаковій послідовності; тільки в Посланні до колосян є два додаткових слова («і співробітник»). Порівняйте Еф. 6:21-22 з Кол. 4:7-9.

2. Однакові слова або короткі фрази

Еф. 1:1с та Кол. 1:2а	«вірні»
Еф. 1:4 та Кол. 1:22	«святі й непорочні»
Еф. 1:7 та Кол. 1:14	«відкуплення... прощення»
Еф. 1:10 та Кол. 1:20	«усе... на небі... на землі»
Еф. 1:15 та Кол. 1:3-4	«прочувши... любов до всіх святих»
Еф. 1:18 та Кол. 1:27	«багатство слави»
Еф. 1:27 та Кол. 1:18	«Голова... Церкви»
Еф. 2:1 та Кол. 1:13	«[ви] мертві були»
Еф. 2:16 та Кол. 1:20	«хрестом примирити»
Еф. 3:2 та Кол. 1:25	«зарядження»
Еф. 3:3 та Кол. 1:25	«таємниця»
Еф. 4:3 та Кол. 3:14	«єдність»
Еф. 4:15 та Кол. 2:19	«Голова» і «зростати»
Еф. 4:24 та Кол. 3:10, 12, 14	«зодягнутися в...»
Еф. 4:31 та Кол. 3:8	«подратування», «гнів», «лютість», «лайка»
Еф. 5:3 та Кол. 3:5	«розпуста», «нечисть», «зажерливість»
Еф. 5:5 та Кол. 3:5	«ідолослуження» (зажерливість)
Еф. 5:6 та Кол. 3:6	«гнів Божий»
Еф. 5:16 та Кол. 4:5	«використовуючи час»

3. Однакові фрази або речення

Еф. 1:1а та Кол. 1:1а	
Еф. 1:1b та Кол. 1:2а	
Еф. 1:2а та Кол. 1:2b	
Еф. 1:13 та Кол. 1:5	
Еф. 2:1 та Кол. 2:13	
Еф. 2:5b та Кол. 2:13с	
Еф. 4:1b та Кол. 1:10а	
Еф. 6:21-22 та Кол. 4:7-8	(29 однакових грецьких слів в однаковій послідовності, за винятком « <i>kai syndoulos</i> » в Посланні до колосян)

4. Схожі фрази або речення

Еф. 1:21 та Кол. 1:16
Еф. 2:1 та Кол. 1:13
Еф. 2:16 та Кол. 1:20
Еф. 3:7а та Кол. 1:23d, 25а
Еф. 3:8 та Кол. 1:27
Еф. 4:2 та Кол. 3:12
Еф. 4:29 та Кол. 3:8; 4:6
Еф. 4:32b та Кол. 3:13b
Еф. 5:15 та Кол. 4:5
Еф. 5:19-20 та Кол. 3:16

5. Концепти, що є богословськими синонімами:

Еф. 1:3 та Кол. 1:3	молитва подяки
Еф. 2:1,12 та Кол. 1:21	відчуження від Бога
Еф. 2:15 та Кол. 2:14	ворожість Закону
Еф. 4:1 та Кол. 1:10	гідне поведження
Еф. 4:15 та Кол. 2:19	Тіло Христа зростає й досягає зрілості від Голови
Еф. 4:19 та Кол. 3:5	сексуальна розпуста
Еф. 4:22,31 та Кол. 3:8	«відкинути» гріхи
Еф. 4:32 та Кол. 3:12-13	добре ставлення християн одне до одного
Еф. 5:4 та Кол. 3:8	як християни повинні розмовляти
Еф. 5:18 та Кол. 3:16	сповнення Духом = слово Христове

- | | |
|------------------------|--|
| Еф. 5:20 та Кол. 3:17 | подяка Богові за все |
| Еф. 5:22 та Кол. 3:18 | нехай дружини коряться своїм чоловікам |
| Еф. 5:25 та Кол. 3:19 | нехай чоловіки люблять своїх дружин |
| Еф. 6:1 та Кол. 3:20 | нехай діти слухаються своїх батьків |
| Еф. 6:4 та Кол. 3:21 | нехай батьки не дратують своїх дітей |
| Еф. 6:5 та Кол. 3:22 | нехай раби слухаються своїх панів |
| Еф. 6:9 та Кол. 4:1 | пани і раби |
| Еф. 6:18 та Кол. 4:2-4 | Павло просить молитися за нього |
- б. Слова, які вживаються в Посланнях до колосян та до ефесян але не вживаються в інших творах Павла
- а. «повнота»

Еф. 1:23	«повня Того, що все всім наповняє»
Еф. 3:19	«щоб були ви наповнені всякою повнотою Божою»
Еф. 4:13	«у міру зросту Христової повноти»
Кол. 1:19	«щоб у Нім перебувала вся повнота»
Кол. 2:9	«бо в Ньому тілесно живе вся повнота Божества»
 - б. Христос як «Голова» церкви
Еф. 4:15, 5:23 та Кол. 1:18; 2:19
 - в. «відчужені» (або «чужі»)

Еф. 2:12; 4:18 та Кол. 1:21

 - г. «використовуючи час»

Еф. 5:16 та Кол. 4:5

 - д. «закорінені» (або «вкорінені»)

Еф. 3:17 та Кол. 2:7

 - е. «слово істини, Євангеліє»

Еф. 1:13 та Кол. 1:5

 - ж. «терпіти»

Еф. 4:2 та Кол. 3:13

 - з. незвичні фрази або слова («зв'язане», «чинність»)

Еф. 4:16 та Кол. 2:19

Г. Підсумок

1. Приблизно третина слів у Послання до колосян вживаються також в Посланні до ефесян. Встановлено, що 75 із 155 віршів Послання до ефесян мають паралелі в Посланні до колосян. В обох листах сказано, що вони написані Павлом у в'язниці.
2. Обидва листи були доставлені приятелем Павла Тихиком.
3. Обидва листи були відправлені до тієї самої місцевості (Мала Азія).
4. В обох листах розглядається христологічна тема.
5. В обох листах ставиться акцент на Христі як «Голові» церкви.
6. Обидва листи закликають до достойного християнського життя.

Д. Головні розходження між двома посланнями

1. В Послання до колосян під «церковю» завжди мається на увазі помісна церква, а в Посланні до ефесян - вселенська церква. Можливо, це пов'язано з циркулярним характером Послання до ефесян.
2. Єресь, що була важливою темою Послання до колосян, не є темою Послання до ефесян. Однак в обох посланнях вживаються характерні гностичні терміни («мудрість», «знання», «повнота», «таємниця», «початки і влади» та «зарядження»).
3. Друге пришестя Христа в Посланні до колосян є близьким, а в Послання до ефесян – затримується. Церква була і є покликаною служити в грішному світі. (2:7; 3:21; 4:13).
4. Декілька характерних для Павла термінів вживаються в дещо інших значеннях. Наприклад, «таємниця». У Посланні до колосян таємницею є Христос (Кол. 1:26-27; 2:2;

- 4:3), але в Посланні до ефесян (1:9; 5:32) – раніше прихований, але тепер відкритий Божий задум щодо єдності язичників і юдеїв.
5. У Посланні до ефесян є ціла низка посилань на Старий Заповіт (1:22 - Пс. 8; 2:17 - Іс. 57:19) (2:20 - Пс. 118:22) (4:8 - Пс. 68:18) (4:26 - Пс. 4:4) (5:15 - Іс. 26:19, 51:17, 52:1, 60:1) (5:3 - Бут. 3:24) (6:2-3 - Вих. 20:12) (6:14 - Іс. 11:5, 59:17) (6:15 - Іс. 52:7), але в Посланні до колоссян є лише *are only one* одне або два посилання (2:3 - Іс. 11:2) або (2:22 - Іс. 29:13).
- Е. При всіх схожих словах, фразах і елементах структури, ці послання також мають свої особливі істини.
1. Тринітарне благословіння благодаті - Еф. 1:3-14
 2. Текст про благодать - Еф. 2:1-10
 3. Об'єднання юдеїв і язичників в одне нове тіло - Еф. 2:11-3:13
 4. Єдність та дарування Тіла Христового - Еф. 4:1-16
 5. «Христос та Церква» як приклад для «чоловіка та жінки» - Еф. 5:22-33
 6. Текст про духовну зброю - Еф. 6:10-18
 7. Христологічний текст - Кол. 1:13-18
 8. Людські релігійні ритуали та правила - Кол. 2:16-23
 9. Тема вселенського значення Христа в Посланні до колоссян і тема єдності всього у Христі в Посланні до ефесян
- Ж. На завершення, виходячи з висновків А.Т. Робертсона та Ф.Ф. Брюса (A. T. Robertson and F. F. Bruce), слід зазначити, що Павло написав ці два листи приблизно в один час, розвиваючи свої думки з Послання до колоссян у більш фундаментальний виклад в Посланні до ефесян.

V. ДАТА

- А. Дата написання Послання до колоссян пов'язана з часом перебування Павла у в'язниці (в Ефесі, Филипах, Кесарії або Римі). Згідно з книгою Дій, він скоріш за все написав цього листа із римської в'язниці.
- Б. Якщо припустити, що місцем написання послання був Рим, то виникає питання коли було написане це послання? Згідно з книгою Дій, Павло був ув'язнений напочатку 60-х років. Однак він вийшов на волю і написав пасторські послання (1 і 2 Тимофій та Тит). Потім він був знову арештований і вбитий до 9 червня 68 р. н.е. (дата самогубства Нерона), скоріш за все в 67 р. н.е.
- В. Найкращим припущенням щодо дати написання Послання до колоссян (до ефесян і до Филимона) є час першого ув'язнення Павла напочатку 60-х років. (Послання до филип'ян було останнім із в'язничних послань, написаним близько до середини 60-х років).
- Г. Тихий разом з Онисимом, можливо, віднесли в Малу Азію Послання до колоссян, до ефесян та до Филимона. Пізніше, мабуть через кілька років, Епафродит видужав і відніс Послання до филип'ян до своєї рідної церкви.
- Д. Далі наводиться можлива хронологія послань Павла за Ф.Ф. Брюсом та Марі Герісом (F.F. Bruce and Murry Harris) з незначними адаптаціями.

<u>Книга</u>	<u>дата</u>	<u>Місце написання</u>	<u>Зв'язок з книгою Дій</u>
1. Послання до галатів	48	Антиохія Сирій.	14:28; 15:2
2. Перше Послання до солунян	50	Коринт	18:5
3. Друге Послання до солунян	50	Коринт	
4. Перше Послання до коринтян	55	Ефес	19:20
5. Друге Послання до коринтян	56	Македонія	20:2
6. Послання до римлян	57	Коринт	20:3
7.-10. В'язничні послання			
Послання до колосян	поч. 60-х	Рим	
Послання до ефесян	поч. 60-х	Рим	
Послання до Филимона	поч. 60-х	Рим	
Послання до филип'ян	62-63 рр.	Рим	28:30-31
11.-13. Четверта місіонерська подорож			
1 Тимофій	63 (або пізніше,	Македонія	
Тит	63, але раніше	Ефес (?)	
2 Тимофій	64-68 рр. н.е.)	Рим	

VI. АДРЕСАТИ ПОСЛАННЯ ТА ОБСТАВИНИ НАПИСАННЯ

А. Цю церкву очевидно заснував Епафрас (пор. 1:7,8; 2:1; 4:12-13), якого привів до віри Павло в Ефесі (пор. Кол. 1:7-8 та пор. 2:1). Церква складалася переважно з язичників (пор. 1:21; 3:7). Епафрас прийшов до Павла у в'язницю і розповів йому про проблеми із лжевчителями, які в своєму вченні змішували християнську віру з грецькою філософією (гностицизм, 2:8), і які проповідували іудейське законництво (елементи юдаїзму, 2:11, 16, 17; 3:11; поклоніння анголам, 1:16; 2:15, 18 та аскетизм 2:20-23). В Колосах була велика юдейська громада, яка стала дуже елліністичною. Головною проблемою для них було питання про особу та роботу Христа. Виходячи з положень антагоністичного дуалізму матерії і духа, ці гностики не визнавали Ісуса справжньою людиною, але визнавали його Богом. Вони стверджували Його божественність, але заперечували Його людську природу. До того ж вони заперечували Його посередництво. За їхнім переконанням, між добрим вищим богом та людством існувало багато ангельських сфер (*еонів*), а Ісус був лише одним із цих богів, хоч і найвищим із них. Крім того, вони також вважали себе виключними мудрецами (пор. 3:11, 14, 16, 17) і наголошували на тому, що людина приходить до Бога через особливе таємне знання (пор. 2:15, 18, 19), а не через відкуплення Ісуса, Його заступницьку жертву та відповідь людини на Божий дар прощення покаянням та вірою.

Б. Через таку богословсько-філософську атмосферу, у Посланні до колосян акцент ставиться на:

1. Унікальності особи Христа і Його завершеного діла спасіння.
2. Космологічному володарюванні, царюванні та значимості Ісуса з Назарета – Його народження, вчення, життя, смерті, воскресіння і вознесіння! Він – Господь усіх в всього!

VII. МЕТА НАПИСАННЯ ПОСЛАННЯ

Ціллю Павла було спростування колоської ересі. Для цього Павло звеличував Христа як образ Бога (1:15), як Творця (1:16), як предвічного забезпечувача існування всіх речей (1:17), як Голову Церкви (1:18), як першого воскреслого із мертвих (1:18), як повноту Божества в тілесній формі (1:19, 2:9) і як примирителя (1:20-22). Отже, Христос був цілком достатнім. Віруючі «ма[ють] в Нім повноту» (2:10). Колоська ересь з богословської точки зору була неспроможною дати їм

духовне спасіння. Це була порожня й оманлива філософія (2:8), яка ніяк не могла стримувати стару грішну природу (2:23).

В центрі Послання до колосян знаходиться тема достатності Христа в порівнянні з порожністю людської філософії. Ця достатність виражається в пануванні Ісуса над Всесвітом. Він – володар, творець і господар усього видимого й невидимого (пор. 1:15-18).

VIII. СТРУКТУРНІ ЕЛЕМЕНТИ ПОСЛАННЯ

- A. Традиційні вступні слова Павла
 - 1. Про відправителя, 1:1
 - 2. Про адресатів, 1:2a
 - 3. Привітання, 1:2b

- B. Панування Христа (теми 1-10 взято з поділу на частини в англійському перекладі Біблії «NKJV»)
 - 1. Віра в Христа, 1:3-8
 - 2. Верховенство Христа, 1:9-18
 - 3. Примирення в Христі, 1:19-23
 - 4. Жертвенне служіння Христу, 1:24-29
 - 5. Не філософія, але Христос, 2:1-10
 - 6. Не законництво, але Христос, 2:11-23
 - 7. Не тілесний спосіб життя, але Христос, 3:1-11
 - 8. Зодягніться Христом, 3:12-17
 - 9. Нехай Христос впливає на вашу сім'ю, 3:19-4:1
 - 10. Нехай Христос впливає на ваше повсякденне життя, 4:2-6

- V. Посланці Павла, 4:7-9

- Г. Друзі Павла передають свої привітання, 4:10-14

- Д. Павло передає свої привітання, 4:15-17

- Е. Завершення, написане Павлом власноручно, 4:18

IX. ГНОСТИЦИЗМ

- A. Ми в знаємо про цю ересь в основному з гностичних творів II століття. Однак перші гностичні ідеї з'явилися вже в I столітті (Сувої Мертвого моря).

- B. У Колосах проблема була в гібриді християнства, гностицизму та юдейського законництва.

- V. Деякі вчення гностичних вчителів II століття Валентинія й Керинфа
 - 1. матерія й дух співіснували від вічності (онтологічний дуалізм). Матерія – то зло, а дух – добро. Бог є дух, отже Він не може безпосередньо займатися злою матерією.
 - 2. Є еманції (*еони* або ангельські сфери) між Богом та матерією. Останньою або найнижчою з них був ЯХВЕ Старого Заповіту, Хто створив всесвіт (*kosmos*).
 - 3. Ісус був еманцією, як ЯХВЕ, але вищим від Нього, ближчим до істинного Бога. Деякі гностики вважали Христа найвищою еманцією, але все таки нижчим від Бога і, звичайно, не втіленим Богом (пор. Ів. 1:14). Оскільки матерія є злом, Ісус не міг мати людське тіло і при цьому бути божественним. Він лише виглядав людиною, але насправді був духом (пор. Ів. 1:1-3; 4:1-6).

4. Спасіння досягається через віру в Ісуса та особливе знання, яким володіють лише особливі люди. Для того, щоб проходити через небесні сфери, потрібне знання (паролі). Для того, щоб досягти Бога, також необхідне іудейське законництво.

Г. Гностичні лжевчителі відстоювали дві протилежні етичні системи:

1. Одні вважали спосіб життя, поведінку ніяк не пов'язаними із спасінням. Для них спасіння та духовність були виключно питанням таємного знання (паролей), що проводило їх через ангельські сфери (*еони*).

2. Інші вважали спосіб життя, поведінку вирішальними для спасіння. В цьому посланні лжевчителі проголошували аскетичне життя доказом істинної духовності (пор. 2:16-23).

Д. Гарним посібником для вивчення цієї теми є книга Ганса Йонаса «Гностична релігія» (Hans Jonas, *The Gnostic Religion*, published by Beacon Press).

X. КОРОТКЕ ВИЗНАЧЕННЯ СЛІВ І ВИРАЗІВ

1. «надія, приготована в небі», Кол. 1:5
2. Євангеліє, 1:5
3. «влада темряви», 1:13
4. відкуплення, 1:14
5. «невидимий Бог», 1:15
6. «щоб у Нім перебувала вся повнота», 1:19
7. «примиривши кров'ю хреста Його», 1:20
8. «доповнюю недостачу скорботи Христової», 1:24
9. «людське предання», 2:8
10. «стихії світу», 2:8,20
11. «з Ним поховані у хрищенні», 2:12
12. «вас, що мертві були в гріхах», 2:13
13. «знищивши рукописання на нас [=документ про борги]», 2:14
14. «життя ваше сховане в Бозі», 3:3
15. варвар, 3:11
16. «того, що написаний з Лаодикії», 4:16

XI. ГОЛОВНІ ОСОБИ

1. Епафрас, 1:7; 4:12
2. «роджений перш усякого творива», 1:15
3. «престоли, чи то господства, чи то влади, чи то начальства», 1:16
4. первороджений з мертвих, 1:18
5. скит, 3:11
6. Тихик, 4:7
7. Онисим, 4:9
8. Марк, 4:10
9. Лука, 4:14
10. Димас, 4:14

XII. МІСЦЯ НА МАПІ

1. Колоси, 1:2
2. Лаодикія, 2:1
3. Іераполіс, 4:13

ХІІІ. ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

1. Чому Павло так багато говорить про знання та мудрість? (1:9)
2. Який висновок можна зробити з попередження в вірші 1:23?
3. В чому полягає Божа таємниця, захована від віків? (1:27)
4. Хіба Павло не був знайомий з людьми в цій церкві? (2:1)
5. Як хтось міг звести їх філософією? (2:8)
6. Яка доктрина проголошується в вірші 2:9?
7. Поясніть римський історичний фон вірша 2:15.
8. Про кого йдеться в віршах 2:16-17?
9. Що говорить про законництво в тексті 2:14-23?
10. Чому гріхи в вірші 3:5 рівноважні ідолопоклонству?
11. Як Кол. 3:11 пов'язаний із Гал. 3:28?
12. Як вірш 3:16 пов'язаний із Еф. 5:18?
13. Якому духовному принципу навчає 3:23?
14. Поясніть своїми словами приказку в вірші 4:6.
15. Чому Павло писав кінцівку всіх своїх листів своєю рукою? (4:18)

ВСТУП ДО ПОСЛАНЬ СВ. АПОСТОЛА ПАВЛА ДО СОЛУНЯН

I. ВСТУПНІ ЗАУВАЖЕННЯ

A. Короткий огляд

1. Послання до солунян є дуже важливими для розуміння Павла як місіонера й пастора. Ми бачимо, як Павло за короткий час засновує церкву, молиться за неї та піклується про її зріст, розвиток і служіння.
2. Ми бачимо, як він вірно проповідує Євангеліє, піклується про новонавернених, дорікає їм, хвалить їх, скеровує їх, заохочує, навчає і любить їх, і навіть жертвує самим собою заради них. Павло радів їхньому прогресу, але був розчарованим через те, що вони так повільно досягають зрілості.
3. В цих посланнях ми бачимо завзятого, люблячого раба Христового і невелику церкву – завзяту, але все ще зростаючу. І Павло, і церква служили Богові, а також служили одне одному, як Христос, що досить рідко трапляється серед Божого народу.

B. Місто Солунь

1. Коротка історія Солуні

- a. Місто Солунь було портом, розташованим в затоці Термаїкос, на Егнатієвій дорозі (шляху народів), важливому римському шляху, що йшов від Рима на схід. Цей морський порт знаходився дуже близько до багатой, добре зрошеної прибережної рівнини. Завдяки цим трьом перевагам, місто Солунь було найбільшим і найважливішим комерційним та політичним центром в Македонії.
- б. Солунь спочатку називалася «Терма». Ця назва була пов'язана з тамошніми гарячими джерелами. Римський історик Пліній писав, що Терма та Солунь знаходилися поруч. Якщо це правда, то Солунь просто захопила Терму та приєднала до себе (Леон Морріс, «Перше і Друге Послання до солунян» [Leon Morris, *The First and Second Epistles to the Thessalonians*, Grand Rapids: Wm. B. Eerdmans Publishing Company, 1991, стор. 11]). Але більшість істориків вважають, що Кассандр, один з генералів Олександра Македонського, переіменував Терму в 315 р. до н.е. на честь Фессалоніки, дочки Філіппа Македонського, зведеної сестри та дружини Олександра (Страбон, VII Фрагмент 21). В перші століття поширення християнства Солунь в певний час називали «правовірним містом» через християнський характер міста (Дін Фаррар, «Життя і робота Апостола Павла» [Dean Farrar, *The Life and Work of St. Paul*, New York: Cassell and Company, Limited, 1904, стор. 364]). Сьогодні це місто має назву Солоніки і все ще залишається важливим містом Греції.
- в. Солунь була космополітичним метрополісом, подібним до Коринта, де мешкали люди з усього знаного світу.
 - (1) Там жили варварські германські народи з півночі, і вони принесли туди свою язичницьку релігію та культуру.
 - (2) Там жили греки, що прийшли з Ахаї на південь та з островів Егейського моря. Вони принесли з собою благородство та філософію.
 - (3) Жили там і римляни з заходу. То були переважно відставні воїни, які принесли туди свою силу волі, багатство і політичну владу.
 - (4) Нарешті, там були і юдеї, що прийшли туди із сходу великим числом, так що вони склали третю частину населення міста. Юдеї принесли з собою віру в єдиного Бога та свої національні упереження.
- г. Солунь була справжнім космополітичним містом з населенням 200 тисяч чоловік. То був курорт та центр здоров'я завдяки своїм гарячим джерелам. То був

комерційний центр завдяки морському порту, родючим рівнинам та розташуванню близько до Егнатієвої дороги.

- д. Солунь як столиця і найбільше місто Македонії була її політичним центром. Оскільки то була столиця римської провінції і там мешкало багато римських громадян (переважно відставних солдат), Солунь стала вільним містом, не платила данину і жила за римським законом, адже більшість солунян були римськими громадянами. Правителів Солуні називали «політархами». Ця назва ніде в іншій літературі не зустрічається, але зберігається в написі на триумфальній арці в Солуні, що відома під назвою Вардарські ворота (Фаррар, стор. 371n.).

2. Події, що призвели до появи Павла в Солуні

- а. Павла привели в Солунь різні події, але за всіма фізичними обставинами стоїть ясне і пряме покликання Бога. Павло спочатку взагалі не мав наміру іти на європейський материк. Натомість він хотів в цю другу місіонерську подорож знову відвідати церкви в Малій Азії, які він був заснував під час першої місіонерської подорожі, а потім піти на схід. Проте коли він вже готовий був іти на північний схід, Бог раптом перекрив йому дорогу. Кульмінацією стало видіння македонянина (пор. Дії 16:6-10). Це призвело до двох наслідків: по-перше, Євангеліє було проповідано на європейському материку, і по-друге, Павло через певні обставини в Македонії почав писати свої Послання (Томас Картер, «Життя і листи Павла» [Thomas Carter, *Life and Letters of Paul*, Nashville: Cokesbury Press, 1921, стор. 112]).
- б. Зауваживши на наведене вище водіння Духа, розглянемо фізичні обставини, що привели Павла в Солунь:
- (1) Павло пішов до Филипів, невеличкого міста, де не було синагоги. Там його діяльність була зупинена через панів «пророчиці» – одержимої служниці – та начальників міста. Павла побили та принизили, але серед усіх цих подій там була заснована церква. З причини протистояння та фізичної кари Павлу довелося полишити місто, мабуть, скоріше, ніж він того хотів.
 - (2) Куди він міг піти далі? Він пройшов через Амфіполіс та Аполонію, де також не було синагоги.
 - (3) І тоді він прийшов до Солуні, найбільшого міста в тій області, в якому була синагога. Павло мав звичай спершу йти до помісної синагоги. Він робив так, тому що:
 - (а) люди в синагозі добре знали Старий Заповіт;
 - (б) синагога надавала йому можливість учити і проповідувати;
 - (в) вони були обраним народом, з яким Бог уклав завіт (пор. Мт. 10:6; 15:24; Рим. 1:16-17; 9-11);
 - (г) Ісус віддав Себе в жертву спершу за них, а потім за весь світ, отже і Павло наслідував приклад Христа.

2. Супутники Павла

- а. В Солуні Павла супроводжували Сила та Тимофій. Лука був з Павлом у Филипах і залишився там. На це вказує форма оповідання від I та III особи множини в 16-й та 17-й главах Дій. Лука розповідає про події в Филипах від I особи множини («ми»), а про подорож до Солуні – в III особі множини («вони»).
- б. Сила або Силуан – чоловік, якого Павло взяв із собою в другу місіонерську подорож, коли Варнава з Іваном Марком повернулися на Кіпр
- (1) Його ім'я вперше згадується в Біблії в Діях 15:22, де його названо головним серед братів єрусалимської церкви.
 - (2) Він також був пророком (пор. Дії 15:32).
 - (3) Він був римським громадянином, як Павло (пор. Дії 16:37).
 - (4) Його разом з Юдою Варсаввою єрусалимська церква послала в Антіохію, щоб розвідати положення діл (пор. Дії 15:22,30-35).

- (5) Павло хвалить його в 2Кор 1:19 і також згадує його в кількох своїх посланнях.
- (6) Пізніше і Петро згадує його в своєму Першому посланні (пор. 1Петр. 5:12).
- (7) І Павло, і Петро називають його Силуаном, а Лука – Силою.
- в. Тимофій також був супутником та співробітником Павла:
 - (1) Павло познайомився з ним в Лістрі, де він навернувся до віри під час першої місіонерської подорожі Павла.
 - (2) Тимофій був наполовину греком (по батьку) і наполовину юдеєм (по матері). Павло хотів скористатися його допомогою в проповіді Євангелія язичникам.
 - (3) Павло обрізав Тимофія, щоб він міг служити серед іудейського народу.
 - (4) Ім'я Тимофія згадується в привітаннях у Другому Посланні до коринтян, Посланні до колосян, Першому та Другому Посланні до солунян і Посланні до Филімона.
 - (5) Павло називав його «сином за вірою» (пор. 1Тим. 1:2; 2Тим. 1:2; Тит. 1:4). Судячи з тону Послань Павла Тимофію, Тимофій був значно молодшим та боязким.
 - (6) Павло мав велику довіру до нього (пор. Дії 19:27; 1Кор. 4:17; Фил. 2:19).
- г. Говорячи про супутників Павла, слід згадати і чоловіків, які прийшли до Солуні та супроводжували Павла в його подальших місіонерських подорожах. То були Аристарх (Дії 19:29; 20:4; 27:2) та Секунд (Дії 20:4). Можливо, Димас також був з Солуні (Филим. 24; 2Тим. 4:10).

3. Служіння Павла в місті Солунь

- а. Служіння Павла в Солуні відповідало звичній моделі – спершу іти до іудеїв, а потім звертатися до язичників. Павло проповідував в синагозі протягом трьох субот. Він звіщав, що «Ісус – то Месія». Він використовував тексти Старого Заповіту, щоб показати, що Месія мав бути страждальним (пор. Бут. 3:15; Іс. 53), а не політичним спасителем. Павло також акцентував на воскресінні та закликав всіх спастися. Він ясно звіщав Христа як Месію, обіцяного Спасителя всіх народів.
- б. У відповідь на цю проповідь дехто з іудеїв, багато побожних язичників та впливових жінок прийняли Ісуса Спасителем і Господом. Аналіз цих груп навернених людей є дуже важливим для розуміння пізніших послань Павла до цієї церкви.
- в. Ця церква складалася переважно з язичників, і тому в обох Посланнях до солунян зовсім немає посилань на Старий Заповіт. Язичники охоче приймали Ісуса Спасителем і Господом з кількох причин:
 - (1) Їхні традиційні релігії не мали сили і були лише забобонами. Солунь знаходилася біля підніжжя гори Олімп, і всі мешканці міста знали, що на вершині гори ніхто не живе.
 - (2) Євангеліє було вільним для всіх.
 - (3) Християнство не мало іудейського ексклюзивізму та націоналізму. Юдейська релігія приваблювала багатьох своїм єдинобожжям та високою мораллю, але водночас вона відштовхувала багатьох відразливими ритуалами (такими як обрізання) та притаманними їй расовими й національними упередженнями.
- г. Багато «знатних жінок» прийняло християнство, тому що ці жінки могли самі вільно обирати собі релігію. Жінки в Македонії та Малій Азії були більш вільними, ніж жінки в інших частинах греко-римського світу (Сер Вільям М. Рамзай, «Апостол Павло, мандрівник та римський громадянин» [Sir Wm. M. Ramsay, *St. Paul the Traveller and Roman Citizen*, New York: G. P. Putnam's Sons,

- 1896, стор. 227]). Однак жінки біднішого класу, хоч і були вільними, все ще перебували під впливом забобонів та багатобожжя (Рамзай [Ramsay], стор. 229).
- д. Багато хто вбачав проблему в тривалому періоді перебування Павла в Солуні:
- (1) В Діях 17:2 розповідається про те, що під час перебування в Солуні Павло протягом трьох субот сперечався в синагозі.
 - (2) В 1 Сол. 2:7-11 сказано, що Павло працював своїми руками. Він виготовляв намети або, на думку деяких дослідників, обробляв шкіру.
 - (3) Фил. 4:16 свідчить про більш довге перебування Павла в Солуні, коли Павло принаймні двічі отримав фінансову допомогу від церкви в Филипах. Ці два міста знаходяться на відстані приблизно 160 км одне від одного. Дехто припускає, що Павло залишався там приблизно два-три місяці і що три суботи пов'язані лише з його служінням іудеям (Шепард [Shepard], стор. 165).
 - (4) Цю думку підтверджують також і різні розповіді про навернених в Діях 17:4 та 1 Сол. 1:9 і 2:4, що головним чином відрізняються зреченням язичників від ідолів. Язичники в книзі Дій були юдейськими прозелітами і ще раніше зреклися ідолів. Згідно з контекстом, Павло, можливо, мав там ширше служіння серед суто язичників, ніж серед іудеїв.
 - (5) Коли саме могло здійснюватися це служіння, залишається невідомим, тому що Павло завжди йшов спершу до юдеїв. Коли юдеї відкинули його вістку, він звернувся до язичників. Багато язичників прийняли Євангеліє, і тому юдеї почали ревнувати (це було особливою «місіонерською тактикою» Павла, пор. Рим. 9-11) і підбурили мешканців міста проти Павла.
- е. Тому Павло був вимушений полишити дім Ясона і ховатися разом з Тимофієм та Силою; принаймні, коли люди юрбою пішли до дому Ясона, їх там не було. Політархи змусили Ясона дати заруку, щоб забезпечити спокій. Через це Павлу довелося вночі полишити місто і піти до Верії. Проте церква продовжувала свідчити про Христа, незважаючи на таке велике протистояння.

II. АВТОР

- А. Перше Послання до солунян. Лише сучасні критики серйозно поставили під сумнів авторство Павла та справжність 1 Солунян, але більшість богословів не вважає їхні висновки переконливими. 1 Солунян включено в канон Маркіона (140 р. н.е.) та в Мураторіїв фрагмент (200 р. н.е.). Обидва ці списки канонічних книг Нового Заповіту були широко розповсюдженими в Римі. Ірней цитував 1 Солунян, вказуючи назву цієї книги; він писав прибіл. в 180 р. н.е.
- Б. Друге Послання до солунян.
- 1.2 Солунян не завжди приймали як твір Павла; для цього існувало кілька підстав:
 - а. Проблема слововжитку. В цьому посланні вживаються слова, яких немає в інших посланнях Павла.
 - б. «Стиль є стереотипним, місцями навіть надзвичайно формальним» (Герд [Heard], стор. 186).
 - в. Стверджується, начебто есхатологія цих двох послань є несумісною.
 - г. Вчення про антихриста в 2 Солунян є унікальним в Новому Заповіті, і тому дехто вважає, що Павло не міг бути автором цієї книги.
 2. Автентичність 2 Солунян ґрунтується на кількох фактах:
 - а. Його визнавали Полікарп, Ігнатій та Юстин;
 - б. Воно увійшло в канон Маркіона;
 - в. Воно увійшло в Мураторіїв фрагмент;
 - г. Ірней цитував його, вказуючи назву книги;

д. Слововжиток, стиль і богослов'я є Павловими так само, як і в 1 Солунян

В. Порівняння двох послань

1. Ці два послання дуже схожі, причому не лише за ідеями, але й за фразеологією. Навіть якщо виключити вступну й заключну частини, схожість спостерігається в приблизно третині тексту.
2. Загальний тон 2 Солунян дещо відрізняється від першого послання відносно холодністю та формальністю. Однак це стає цілком зрозумілим, якщо зауважити на емоційні обставини написання першого послання та проблеми, про які йде мова в другому посланні.

Г. Послідовність послань

1. Іншу цікаву гіпотезу висунув Ф.В. Менсон (F. W. Manson), посилаючись на замітки Йоганнеса Вайса (Johannes Weiss). Згідно з цієї гіпотезою, книги були написані в іншій послідовності. На це є такі причини:
 - а. в 2Сол. про випробування й утиски говориться в теперішньому часі, але в 1Сол. про них говориться в минулому часі;
 - б. в 2Сол. про внутрішні труднощі говориться як про нову подію, про яку автор щойно дізнався, але в 1Сол. ці обставини були добре відомі всім учасникам;
 - в. твердження, що солунянам не потрібно писати про часи та про пори (1Сол. 5:1) є цілком актуальним, якщо вони вже були знайомі з 2Сол. 2;
 - г. фраза «А про...» в 1Сол. 4:9, 13; 5:1 схожа на подібну фразу в 1Кор. 7:1,25; 8:1; 12:1; 16:1,12, де автор відповідає на писання, про які було написано в листі, надісланому до нього. Менсон (Manson) вважає, що ці відповіді можуть стосуватися певних питань, поставлених в 2Сол.
2. Проти цієї гіпотези можна висловити кілька зауважень:
 - а. проблеми, на які звертає увагу Павло, посилюються та поглиблюються з переходом від 1Сол. до 2Сол.;
 - б. у 2Сол. є місця, де говориться про лист від Павла (2:2, 15; 3:17), і якщо припустити, що йдеться не про 1Сол., але про якийсь інший лист, тоді в нас виникає проблема загубленого листа;
 - в. особисті спогади Павла, що складають важливу частину першого листа, відсутні в другому листі, і це цілком зрозуміло, якщо вважати другий лист продовженням першого;
 - г. тон цих листів здається цілком неприродним для цієї ситуації, якщо вважати перший лист другим, а другий – першим.

III. ДАТА НАПИСАННЯ

- А. Дата написання Послань до солунян є однією з найточніших серед усіх послань Павла. Написано, що поки Павло був в «Коринті, його арештували і привели до Галліона, проконсула Ахаї. Знайдений в Дельфах напис містить в собі запитання цього Галліона до імператора Клавдія. Цей напис датується дванадцятим роком трибунальної посади цього імператора та двадцять шостим роком від його проголошення імператором. Цей дванадцятий рік почався 25 січня 52 р. н.е. та продовжувався до 24 січня 53 р. н.е. І хоча точно не відомо, коли саме був двадцять шостий рік від проголошення його імператором, відомо, що двадцять сьомий рік був до 1 серпня 52 р. н.е. Галліон міг отримати рішення Клавдія під час першої половини 52 р. Проконсули зазвичай займали посаду від початку літа протягом одного року. Тому, здається, Галліон зайняв свою посаду напочатку літа 51 р.» (Morris [Morris], стор. 15).

- Б. Це датування терміна посади проконсула повністю не вирішує проблеми датування Послань до солунян. Павло перебував у Коринті протягом 18 місяців (Дії 18:11), але коли саме він з'явився перед Галліоном – невідомо. Більшість коментаторів датують Перше і Друге Послання до солунян 50-51 рр. н.е.
- В. Далі наводиться можлива хронологія послань Павла за Ф.Ф. Брюсом та Марі Герісом (F.F. Bruce and Murry Harris) з незначними адаптаціями.

<u>Книга</u>	<u>дата</u>	<u>Місце написання</u>	<u>Зв'язок з книгою Дій</u>
1. Послання до галатів	48	Антіохія Сирій.	14:28; 15:2
2. Перше Послання до солунян	50	Коринт	18:5
3. Друге Послання до солунян	50	Коринт	
4. Перше Послання до коринтян	55	Ефес	19:20
5. Друге Послання до коринтян	56	Македонія	20:2
6. Послання до римлян	57	Коринт	20:3
7.-10. В'язничні послання			
Послання до колосян	поч. 60-х	Рим	
Послання до ефесян	поч. 60-х	Рим	
Послання до Филимона	поч. 60-х	Рим	
Послання до филип'ян	62-63 рр.	Рим	28:30-31
11.-13. Четверта місіонерська подорож			
1 Тимофій	63 (або пізніше,	Македонія	
Тит	63, але раніше	Ефес (?)	
2 Тимофій	64-68 рр. н.е.)	Рим	

IV. ПОДІЇ НАВКОЛО ПОСЛАНЬ ПАВЛА ДО СОЛУНЯН

- А. Події, що призвели до написання Послань до солунян, є складними й переплетеними. Варто відзначити деякі з найголовніших подій, особливо ті, що пов'язані з фізичними та емоційними обставинами. Павло був вимушений полишити новонавернених солунян, коли юдеї підбурили юрбу язичників піти до дому Ясона та вчинити там безпорядки, шукаючи Павла та його товаришів. Тоді політархи змусили Ясона та інших християнських лідерів дати заруку, щоб забезпечити мир і спокій. Коли Павло дізнався про це, він знав, що повинен іти далі, полишивши цю молоду й незрілу церкву. Отже він пішов до Верії з Тимофієм та Силою. Тимофій, очевидно, спочатку залишився (пор. Дії 17:10), але потім приєднався до Сили і пішов разом із ним до Афін (пор. Дії 17:15). Спочатку теплий прийом з боку юдеїв в Верії був для Павла благословінням, порівняно з нещодавним протистоянням юдеїв. Однак це тривало недовго. Юдеї з Солуні прийшли до Верії й почали створювати проблеми. Тому Павлу прийшлося знову полишити місто.
- Б. Цього разу Павло пішов до Афін, де його прийняли холодно і без ентузіазму. Вчені філософи сприйняли його просто як новинку. В Македонії він зазнав переслідувань і протистояння. Його побили, роздягли і прогнали за місто вночі. Вчені насміхалися над ним, язичники й багато його співвітчизників ненавиділи його (пор. 2Кор. 4:7-11; 6:4-10; 11:23-29).
- В. Павло змушений був в такий вирішальний час полишити цю багатообіцяючу церкву в Солуні. Вони були незрілими в вірі, зазнавали страждань і переслідувань. Павло більше не в змозі був терпіти такі душевні муки. Занепокоєний долею новонавернених в регіоні від Верії до Афін, він послав Тимофія й Силу назад до нових македонських церков. Тимофій пішов до Солуні. Багато хто вважає, що Тимофій залишався і служив там від півроку до цілого року. У церкві була гостра потреба, щоб хтось її навчав, утішав та підбадьорював.

Тимофій і сам був ще відносно молодим віруючим. Він увірував під час першої місіонерської подорожі Павла і був із Павлом лише з того часу, як Павло відвідав Лістру в другій місіонерській подорожі. Таким чином, Тимофій був новим у служінні, але Павло глибоко вірив в нього. Це було першим дорученням Тимофія як офіційного представника Павла.

- Г. Павло служив в Афінах сам; він був дуже засмученим, навіть пригніченим через слабку реакцію на Євангеліє в Македонії та через те, що він постійно турбувався про новонавернених македонійців, зокрема про солунську церкву. Чи могла вистояти церква, заснована за такий короткий час і в таких тяжких обставинах? (Картер [Carter], стор. 115). До того ж Павло нічого не чув від Тимофія й Сили протягом довгого часу (від півроку до цілого року, хоча на думку деяких, один-два місяці) (Фаррар [Farrar], стор. 369). Таким був емоційний стан Павла, коли він прибув до Коринта.
- Д. В Коринті сталися дві події, які дуже сильно підбадьорили Павла.
 - 1. Видіння про те, що Бог має в Коринті багато людей, які приймуть Євангеліє (Дії 18:9-10).
 - 2. Тимофій та Сила прибули й принесли добру вістку (Дії 18:5). Саме ця вістка з Солуні побудила Павла написати їм листа з Коринта. Павло відповідав на питання з тієї церкви щодо доктрин та практичних речей.
- Е. 2 Солунян було написано невдовзі після 1 Солунян, тому що перший лист не дав того результату, на який очікував Павло. Також він дізнався про деякі інші проблеми. Багато богословів вважає, що 2Сол. було написано приблизно через шість місяців після 1Сол.

V. МЕТА НАПИСАННЯ ПОСЛАННЯ

- А. Павло написав Послання до солунян з трьома цілями:
 - 1. поділитися радістю й висловити подяку Богові за вірність і христоподібність солунян навіть серед переслідувань.
 - 2. відповісти на критику його мотивів і характеру з боку його супротивників.
 - 3. торкнутися теми другого пришествя Господа. Цей есхатологічний елемент проповіді Павла ставив перед солунськими християнами два питання:
 - а. Що станеться з віруючими, які померли до пришествя Господа?
 - б. Що станеться з віруючими в церкві, які кинули роботу і сиділи нічого не роблячи, чекаючи пришествя Господа (Барклі [Barclay], стор. 21-22).
- Б. Більшість із описаних вище ситуацій можна пояснити тим, що то була молода і дуже завзята церква. Але через ці обставини вони були слабо навчені й дисципліновані. Ці проблеми показують, чого можна чекати від такої церкви: новонавернені віруючі, слабкі, ледачі, бездіяльні, мрійники й нерозумні.
- В. Причину написання 2 Солунян добре визначив Волкер (Walker): «Це просто другий рецепт від тієї самої хвороби, який лікар прописав після того, як побачив, що після першого лікування ще залишаються деякі симптоми» (стор. 2968).

VI. СПИСОК ЦИТОВАНИХ ДЖЕРЕЛ:

Barclay, William. *The Letters and the Revelation. The New Testament*. 2 vol. New York: Collins, 1969. (Вільям Барклі, «Новозавітні послання і книга Об'явлення»)

Carter, Thomas. *Life and Letters of Paul*. Nashville: Cokesbury Press, 1921. (Томас Картер, «Життя і листи Павла»)

Farrar, Dean. *The Life and Work of St. Paul*. New York: Cassell and Company, Limited, 1904. (Дін Фаррар, «Життя і робота Апостола Павла»)

Heard, Richard. *An Introduction to the New Testament*. New York: Harper and Row Publishers, 1950. (Річард Герд, «Вступ до Нового Заповіту»)

Metzger, Bruce Manning. *The New Testament: Its Background, Growth and Content*. Nashville: Abingdon Press, 1965. (Брюс Меннінг Метцгер, «Новий Заповіт: його культурно-історичний фон, формування та зміст»)

Manson, T. W. *Studies in the Gospels and Epistles*. Philadelphia: Westminster, 1962. (Т.В. Менсон, «Студії Євангелій та послань»)

Morris, Leon. *The First and Second Epistles to the Thessalonians*. Grand Rapids: Eerdmans, 1991. (Леон Морріс, «Перше і Друге Послання до солунян»)

Ramsay, W. M. *St. Paul the Traveller and Roman Citizen*. New York: G. P. Putnam's Sons, 1896. (Сер Вільям Рамзай, «Апостол Павло, мандрівник та римський громадянин»)

Shepard, J. W. *The Life and Letters of Paul*. Grand Rapids: Wm. B. Eerdmans Publishing Company, 1950. (Дж.В. Шепард, «Життя і листи Павла»)

Walker, R. H. *The International Standard Bible Encyclopedia*. Vol. V. N. D. (Р.Г. Волкер, «Міжнародна стандартна біблійна енциклопедія»)

VII. СТРУКТУРНІ ЕЛЕМЕНТИ ПОСЛАННЯ *

А. Привітання, 1:1

Б. Молитва подяки, 1:2-4

В. Спогади, 1:5-2:16

1. Відгук солунян на першу проповідь, 1:5-10

2. Проповідь Євангелія в Солуні, 2:1-16

а. Чистота мотивів Павла й його команди, 2:1-6а

б. Відмова Павла й його команди від матеріальної допомоги, 2:6b-9

в. Бездоганне поведження Павла й його команди, 2:10-12

г. Слово Боже, яке проповідують Павло і його команда, 2:13

д. Переслідування, 2:14-16

Г. Відносини Павла з солунянами, 2:17-3:13

1. Його бажання знов прийти до них, 2:17,18

2. Павло радіє за солунян, 2:19, 20

3. Місія Тимофія, 3:1-5

4. Звіт Тимофія, 3:6-8

5. Задоволення Павла, 3:9, 10

6. Молитва Павла, 3:11-13

- Д. Заохочення до християнського життя, 4:1-12
 - 1. Загальне, 4:1, 2
 - 2. Статева чистота, 4:3-8
 - 3. Братня любов, 4:9, 10
 - 4. Заробляти собі на хліб, 4:11, 12
- Е. Проблеми, пов'язані з другим пришестям Христа, 4:13-5:11
 - 1. Віруючі, які померли до парусії, 4:13-18
 - 2. Час парусії, 5:1-3
 - 3. Діти світла, 5:4-11
- Ж. Загальні настанови, 5:12-22
- З. Завершення, 5:23-28

* Це послання не так легко поділяється на доктринальну та практичну частини, як більшість послань Павла. Якщо традиційно поділити її на такі дві частини, то вірші 4:17-18, в яких Павло говорить про друге пришестя Христа, потрапляють не в доктринальну, але в практичну частину! Друге пришестя – то не лише доктрина, воно безпосередньо пов'язане з життям в очікуванні можливого пришестя Христа в кожному мить.

VIII. КОРОТКЕ ВИЗНАЧЕННЯ СЛІВ І ВИРАЗІВ

1. «ви стали наслідувачі нам», 1:6
2. «живому й правдивому Богові», 1:9
3. «майбутній гнів», 1:10
4. «годувальниця», 2:7
5. «супротивні всім людям», 2:15
6. «сатана перешкодив був нам», 2:18
7. «доповнити те, чого не вистачає вашій вірі», 3:10
8. «освячення», 4:3
9. «про покійних», 4:13
10. «ми не попередимо покійних», 4:15
11. «Божа сурма», 4:16
12. «на хмарах», 4:17
13. «і так завжди будемо з Господом», 4:17
14. «спати... сплять», 5:6,7
15. «тверезі», 5:8
16. «броня віри й любові», 5:8
17. «шолом надії спасіння», 5:8
18. «святий поцілунок», 5:26
19. «переносите», 2Сол. 1:4
20. «вічна погібіль», 2Сол. 1:9
21. «відступлення», 2Сол. 2:3
22. «що його Господь Ісус заб'є Духом уст Своїх», 2Сол. 2:8

IX. ГОЛОВНІ ОСОБИ

1. Силуан, 2Сол. 1:1
2. архангел, 1Сол. 4:16
3. «коли говоритимуть», 1Сол. 5:3
4. «беззаконник», 2Сол. 2:3

- 5.«той, хто тримає», 2Сол. 2:7
- 6.«живе по-ледачому», 2Сол. 3:6

X. МІСЦЯ НА МАПІ

- 1.Солунь, 1:1
- 2.Македонія, 1:8
- 3.Ахая, 1:8
- 4.Филипи, 2:2
- 5.Юдея, 2:14
- 6.Атени (Афіни), 3:1

XI. ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

1. Павло говорить п'ять речей про свою проповідь у віршах 2:3 і 5. Перелічіть їх.
2. Чому Павло не брав грошей від церков, яким проповідував? (2:9)
3. Як вірш 4:11 пов'язаний із історичними обставинами, за яких Павло написав це послання? (Тж. 2Сол. 3:6-12)
4. Як вірш 4:17 стосується підхоплення на небо?
5. Про що говориться в вірші 5:1?
6. Чому Павло говорить про віруючого, як про солдата? (5:8)
7. Як текст 5:12-13 стосується сьогоднішніх служителів?
8. Перелічіть, до чого покликані віруючі, згідно з текстом 5:14-22.
9. Згідно з 5:23, чи складається людина з трьох частин?
- 10.Що є головною темою 2Сол. 1? Як вона відрізняється від 1Сол. 1?
- 11.Чи говориться в 2Сол. 2:4 про те, що храм неодмінно буде відбудований?
- 12.Як 2Сол. 2:11 стосується свободної волі людини та її відповідальності?
- 13.Яким чином в 2Сол. 2:13-15 збалансовані передвизначення та свободна воля?

ВСТУП ДО ПАСТОРСЬКИХ ПОСЛАНЬ 1 ТА 2 ТИМОФІЮ ТА ТИТУ

I. ВСТУПНІ ЗАУВАЖЕННЯ

- А. Географічні місця, що згадуються в Першому Посланні Тимофія, Посланні Титу і Другому Посланні Тимофію, не узгоджуються з хронологією книги Дій або інших послань Павла.
1. відвідання Ефеса (пор. 1Тим. 1:3)
 2. відвідання Троади (пор. 2Тим. 4:13)
 3. відвідання Мілета (пор. 2Тим. 4:20)
 4. місія в Криті (пор. Тит. 1:5)
 5. місія в Іспанії (за Климентом Римським, 95 р. н.е., та вступом до Мураторіївого канону, 180-200 рр. н.е.)
- Тому я вважаю, що Павло вийшов на волю (на початку – в середині 60-х років; це записано в 1 Климента 5, написаному прибіл. в 95 р. н.е.) і відправився в четверту місіонерську подорож, а потім був знову арештований і вбитий до 68 р. н.е. (рік самогубства Нерона).
- Б. Ціль написання цих послань вважається головним чином адміністративною (організація церкви). Однак у «Новому Міжнародному Біблійному Коментарі» (*New International Biblical Commentary*), у 13-му томі, в коментарі до 1 і 2 Тимофія і Тита, Гордон Фі (Gordon Fee) переконливо доводить, що причиною написання цих листів було проникнення лжевчення до домашніх церков в Ефесі (1 Тимофій) та на острові Крит (Тит).
- В. Пасторські послання в якійсь мірі встановлюють адміністративний лад, схожий на той, що описаний в «Статуті» ессенів (*Manual of Discipline*). Ці правила були ще життєво важливими з причини частих відхилень від апостольського вчення і предання.
- Г. Схожість між слововжитком у Пасторських посланнях та творах Луки (Євангеліє від Луки та Дії), можливо, пов'язана з тим, що Лука послужив писарем Павла (пор. К.Ф.К. Мул, «Проблема Пасторських послань: перегляд» [C. F. C. Moule, *The Problem of the Pastoral Epistles: A Reappraisal*]). С.Г. Вілсон в своїй книзі «Лука і Пасторські послання» (S. G. Wilson, *Luke and the Pastoral Epistles*) навіть припускає, що ці три послання могли бути спробою Луки написати третій том, в якому описати проповідь Євангелія за межами Рима.
- Д. Чому ці три послання стоять разом? Чи можливо, що вони пов'язані з окремими місцями, часами і проблемами? Про організацію церкви говориться тільки в 1 Тимофія і Тита. Насправді ці книги об'єднують: (1) їхній слововжиток; (2) лжевчителі; і (3) те, що вони легко не узгоджуються з хронологією книги Дій (якщо їх брати разом).

II. АВТОР

- А. В самих цих посланнях говориться, що вони написані Апостолом Павлом (пор. 1Тим. 1:1; 2Тим. 1:1; Тит. 1:1) і адресовані двом його апостольським представникам: Тимофію і Титу.
- Б. Суперечки щодо авторства Пасторських послань почалися в XIX-XX століттях. Заперечення авторства Павла зазвичай ґрунтується на:
1. розвинутій церковній організації (вимоги до керівників громад)
 2. розвинутому гностицизмі (задокументованому в II столітті)
 3. розвинутому богослов'ї (положенні віросповідання)

4. різному слововжитку і стилі (одна третина слів не вживається в інших посланнях Павла)

В. Цим відмінностям можна дати пояснення:

1. це останні твори Павла, і Лука міг служити його писарем
2. слововжиток та стиль залежать від обставин
3. гностичні ідеї були продовженням іудейської думки I століття (пор. Сувої Мертвого моря)
4. Павло був прекрасним богословом і творчим письменником з великим запасом слів

Г. Поступово вимальовується картина історичних обставин

1. Павло користувався послугами професійного християнського автора (в даному випадку, мабуть, Луки)
2. Павло писав разом із співавторами (учасниками його місіонерської команди, пор. 2Тим. 4:11)
3. Павло наводив цитати з літургійних текстів або християнських гімнів (про це добре написано в «Словнику Павла та його послань» під редакцією Гоусорна і Мартіна [*Dictionary of Paul and His Letters*, edited by Hawthorne and Martin, published by IVP, стор. 664]).

Якщо брати до уваги те, що до Пасторських послань увійшли цитати з інших джерел, то стає зрозумілою велика кількість *hapax legomena* (слів, що вживаються лише один раз у Новому Заповіті), нетипових для Павла ідіом, а також незвичайне вживання слів, які Павло зазвичай вживає в іншому значенні.

- а. славослів'я (пор. 1Тим. 1:17; 6:15-17)
 - б. перелік пороків (пор. 1Тим. 1:9-10)
 - в. правильна поведінка жінок (пор. 1Тим. 2:9-3:1а)
 - г. вимоги до служителів (пор. 1Тим. 3:1б-13)
 - д. сповідання в формі гімнів (пор. 1Тим. 2:5-6; 3:16; 2Тим. 1:9-10; Тит. 3:3-7)
4. гімни (пор. 1Тим. 6:11-12,15-16; 2Тим. 2:11-13; Тит. 2:11-14)
- а. Старозавітний *midrash* («Мідраш») (пор. 1Тим. 1:9-10; 2:9-3:1а; 5:17-18; 2Тим. 2:19-21; Тит. 3:3-7)
 - б. формула
 - (1) «Вірне це слово» (пор. 1Тим. 1:15; 2:9-3:1а; 2Тим. 2:11-13; Тит. 3:3-8)
 - (2) «Знаючи це, що» (пор. 1Тим. 1:9-10; 2Тим. 3:1-5)
 - (3) «це [ці речі]» (пор. 1Тим. 4:6,11; 2Тим. 2:14; Тит. 1:15-16; 2:1)
5. цитата з грецького поета (пор. Тит. 1:12 [Епіменід та/або Евріпід])

Д. Якщо вважати ці послання творами автора II століття, який підписався Апостолом Павлом, то дивно, чому він говорить про такі деталі, як імена людей (Гіменей, 1Тим. 1:20; 2Тим. 2:17; Олександр, 1Тим. 1:20; Зина, Тит. 3:13) та події (хвороба Трохима в Мілеті, 2Тим. 4:20; або ролі вдовиць, 1Тим. 5:9), про які Павло навіть не згадує в жодному із своїх інших послань. Ці факти не узгоджуються з теорією псевдографів.

Гарна стаття про псевдонімію в Новому Заповіті знаходиться в книзі Карсона, Му та Морріса «Вступ до Нового Заповіту» (*An Introduction to the New Testament*, by Carson, Moo, and Morris), стор. 367-371.

IV. ДАТА

А. Якщо Павло дійсно вийшов на волю (після завершення книги Дій, прибіл. в 59-61 рр. н.е.), то чи є в преданні якась інформація щодо його діяльності після визволення (напр., проповідь в Іспанії, пор. Рим. 15:24,28)?

1. Пасторські послання (пор. 2Тим. 4:10)
- 2.1 Климент 5

- а. Павло проповідував на сході й заході (тобто в Іспанії)
 - б. Павло був страчений за часів «префектів» (тобто Тигелліна і Сабіна, які служили в останній рік правління Нерона, 68 р. н.е.)
3. вступ до Мураторієвого фрагмента (списку канонічних книг із Рима, 180-200 рр. н.е.)
4. У «Церковній історії» Євсевія (Eusebius, *Historical Ecclesiastical History*, 2:22:1-8) говориться, що Павло був відпущений на волю із римського ув'язнення
- Б. Здається, 1 Тимофій і Тит були написані незадовго перед повторним арештом Павла. 2 Тимофій – то останній твір Павла, його прощальний лист із в'язниці.
- В. Далі наводиться можлива хронологія послань Павла за Ф.Ф. Брюсом та Марі Герісом (F.F. Bruce and Murry Harris) з незначними адаптаціями.

<u>Книга</u>	<u>дата</u>	<u>Місце написання</u>	<u>Зв'язок з книгою Дій</u>
1. Послання до галатів	48	Антіохія Сирій.	14:28; 15:2
2. Перше Послання до солунян	50	Коринт	18:5
3. Друге Послання до солунян	50	Коринт	
4. Перше Послання до коринтян	55	Ефес	19:20
5. Друге Послання до коринтян	56	Македонія	20:2
6. Послання до римлян	57	Коринт	20:3
7.-10. В'язничні послання			
Послання до колосян	поч. 60-х	Рим	
Послання до ефесян	поч. 60-х	Рим	
Послання до Филимона	поч. 60-х	Рим	
Послання до филип'ян	62-63 рр.	Рим	28:30-31
11.-13. Четверта місіонерська подорож			
1 Тимофій	63 (або пізніше,	Македонія	
Тит	63, але раніше	Ефес (?)	
2 Тимофій	64-68 рр. н.е.)	Рим	

V. АДРЕСАТИ

- А. Назва «Пасторські послання» була введена в коментарі Д.Н. Бердота (D. N. Berdot) в 1703 р. н.е. Вона вказує на унікальний характер та зміст цих послань. Однак Тимофій і Тит були не пасторами, але апостольськими делегатами.
- Б. Ці послання були написані до церков, але в літературній формі листів Павла до своїх співробітників Тимофія і Тита. Звертаючись до своєю команди керівників, Павло насправді звертається до всієї громади. На те, що ці послання написані до більш широкої аудиторії, вказують:
1. формальні вступні частини, де Павло говорить про своє апостольство
 2. звернення до II особи множини в завершенні всіх трьох листів
 3. Павло захищає своє покликання (пор. 1Тим. 2:7)
 4. Павло пише Тимофію про те, що було вже відомо Тимофію із його спілкування з Павлом (пор. 1Тим. 3:15)

VI. ОБСТАВИНИ/ЦІЛЬ НАПИСАННЯ ЦИХ ПОСЛАНЬ

- А. Головною ціллю була боротьба з ересями (пор. 1Тим. 1:3-7). Конкретною ерессю могло бути поєднання юдейських та гностичних елементів (як лжевчителі в Посланнях до ефесян та до колосян). Не виключно, що були дві окремі групи.

- Б. У Старому Заповіті даються конкретні вказівки щодо організації громади віруючих. В Новому Заповіті немає конкретних вказівок стосовно організації та управління церкви. Найближчими до «новозавітних вказівок» є Пасторські послання (1 Тимофій, 2 Тимофій і Тит).
- В. Перше Послання до Тимофія було написане з ціллю:
- 1.попрохати Тимофія залишитися в Ефесі (пор. 1Тим. 1:3)
 - 2.вжити заходів щодо лжевчителів (пор. 1Тим. 1:19-20; 4:1-5; 6:4-5,20-21)
 - 3.допомогти організувати керівництво (пор. 1Тим. 3)
- Г. Титові було дано подібне доручення – боротися з ересю і організувати громади на Криті (пор. 1:5)
- Д. У 2 Тимофія Павло знаходиться у в'язниці, майже не маючи надії на визволення (пор. 4:6-8, 16-18)
- Е. У цих посланнях відчувається сильний наголос на «здоровій науці» (тобто на правильному вченні; пор. 1Тим. 1:10; 4:6; 6:3; 2Тим. 1:13; 4:3; Тит. 1:9; 2:1) або «здоров'ї у вірі» (пор. Тит. 1:13; 2:2). Бог довірив Павлу цю «здорову науку» (пор. 1Тим. 1:11); Павло довірив її Тимофію (пор. 1Тим. 6:20), а Тимофій повинен був довірити її вірним людям (пор. 2Тим. 2:2).

VII. ЛЖЕВЧИТЕЛІ

- А. Про лжевчителів говорити важко, тому що в нас немає достатньої інформації з I століття. Павло писав до людей, що були безпосередньо знайомі з тими лжевчителями, і тому він не говорив про їхні вчення, але засуджував їхній спосіб життя та їхні мотиви (те саме бачимо і в Посланні Юди).
- Б. Для глумачення головним є питання, ким були ті лжевчителі
- 1.іудеями
 - 2.греками
 - 3.і тими, й іншими
- В. Здається, ці лжевчителі поєднували в собі як іудейські, так і грецькі елементи. Але як могли поєднуватися ці абсолютно різні релігійні течії?
- 1.іудаїзм завжди включав в себе певні дуалістичні елементи (пор. Сувої Мертвого моря)
 - 2.гностицизм II століття розвинув ці загальні близькосхідні філософські та богословські теми
 - 3.іудаїзм діаспори був набагато більш еклектичним, ніж вважають сучасні вчені
 - 4.в Посланні до колосян ми маємо прецедент іудейсько-гностичної ересі I століття
- Г. Деякі елементи цих лжевчителів
- 1.іудейські аспекти
 - а. лжевчителі
 - (1) вчителі Закону (пор. 1Тим. 1:7)
 - (2) обрізані (пор. Тит. 1:10)
 - б. попередження про іудейські байки лжевчителів (пор. 1Тим. 3:9; Тит. 1:14)
 - в. лжевчителі захоплені законами про їжу (пор. 1Тим. 4:1-5)
 - г. лжевчителі захоплені родоводами (пор. 1Тим. 1:4; 4:7; 2Тим. 4:4; Тит. 1:14-15; 3:9)
 - 2.гностичні аспекти (Див. Спеціальну тему до Тит. 1)
 - а. аскетичні заборони та обмеження

- (1) заборона одружуватися (пор. 1Тим. 2:15; 4:3)
- (2) обмеження певних видів їжі (пор. 1Тим. 4:4)
- б. сексуальна експлуатація (пор. 1Тим. 4:3; 2Тим. 3:6-7; Тит. 1:11,15)
- в. наголос на знанні (пор. 1Тим. 4:1-3; 6:20)

VIII. КАНОНІЧНІСТЬ

- А. Послання Павла були зібрані й поширені в церквах в одному томі під назвою «Апостол». Єдиним грецьким манускриптом Послань Павла, в якому немає 1 і 2 Тимофія та Тита (а також 2 Солунян і Филимона), є папірус з 200-х років, що позначається кодом P⁴⁶ (з папірусів Честера Бітті [Chester Beatty Papyri]). Але і це лише припущення, аде в цьому манускрипті недостає кількох завершальних сторінок. В усі інші грецькі манускрипти так звані «Пасторські послання» увійшли.
- Б. Стародавні джерела, в яких є цитати з Пасторських послань або посилання на них.
1. керівники ранньої церкви
 - а. Псевдоварнава (70-130 рр. н.е.) цитує 2 Тимофія й Тита.
 - б. Климент Римський (95-97 рр. н.е.) посилається на 1 Тимофія і 2 Тимофія та цитує Тит. 3:1
 - в. Полікарп (110-150 рр. н.е.) посилається на 1 Тимофія, 2 Тимофія і Тита
 - г. Герма (115-140 рр. н.е.) цитує 1 Тимофія і 2 Тимофія
 - д. Іреней (130-202 рр. н.е.) часто наводить цитати з 1 Тимофія, 2 Тимофія і Тита
 - е. Діогнет (150 р. н.е.) цитує Послання до Тита
 - ж. Тертуліан (150-220 рр. н.е.) цитує 1 Тимофія, 2 Тимофія і Тита
 - з. Ориген (185-254 рр. н.е.) цитує 1 Тимофія, 2 Тимофія і Тита
 2. списки канонічних книг, до яких увійшли Пасторські послання
 - а. Мураторіїв фрагмент (із Рима, припл. 200 р. н.е.)
 - б. Варососіо (206 р. н.е.)
 - в. Апостольський список (300 р. н.е.)
 - г. Челтнемський список (360 р. н.е.)
 - д. Список Афанасія (367 р. н.е.)
 3. ранні версії, до яких увійшли Пасторські послання
 - а. давньолатинська (150-170 рр. н.е.)
 - б. давньосирійська (200 р. н.е.)
 - в. ранньоцерковні собори, на яких затвердилося богонатхнення Пасторських послань
 - г. Нікейський собор (325-340 рр. н.е.)
 - д. Гіппонський собор (393 р. н.е.)
 - е. Карфагенський собор (397 та 419 рр. н.е.)
- В. Канон виник в процесі досягнення консенсусу між ранньохристиянськими громадами віруючих в Римській імперії. На цей консенсус напевне вплинули внутрішні й зовнішні соціальні тиски. Основними умовами для включення книги до канону, здається, були такі:
1. відношення до Апостола
 2. зміст, що відповідає іншим апостольським творам
 3. позитивні зміни в житті людей, які читали ці тексти
 4. зростаюча згода між списками прийнятих книг в цих ранніх церквах
- Г. Потреба в каноні виникла з таких причин
1. затримка другого пришествя Христа
 2. географічна відстань між церквами та Апостолами
 3. смерть Апостолів
 4. з'явлення лжевчителів

- а. іудаїзм
 - б. грецька філософія
 - в. поєднання іудейських та грецьких елементів (Послання до колосян)
 - г. інші греко-римські містичні релігії (напр. мітраїзм)
- Канон сформувався в процесі проповіді Євангелія в різних культурах.

Д. Проблема канонічності історично пов'язана з авторством. Рання церква приймала Пасторські послання як твори Павла. Моя особиста думка про канонічність така, що Божий Дух керував не лише написанням біблійних книг, але й процесом їхнього укладання і збереження. Питання авторства Павла (а я вірю, що саме Павло був автором цих послань) не впливає на богонатхнення і канонізацію.

ІХ. ПЕРШЕ ПОСЛАННЯ ДО ТИМОФІЯ - КОРОТКЕ ВИЗНАЧЕННЯ СЛІВ І ВИРАЗІВ

1. «правдивий син у вірі», 1:2
2. зневажав Господа, 1:13
3. амінь, 1:17
4. Посередник, 2:5
5. викуп, 2:6
6. «підіймаючи чисті руки», 2:8
7. «бездоганний», 3:2
8. «багато віддані вину», 3:8
9. «таємниця віри», 3:9
10. «науки демонів», 4:1
11. «спалив сумління своє», 4:2
12. «бабські байки», 4:7
13. «покладення рук», 4:14; 5:22
14. пресвітери, 4:14
15. «Шануй вдів, удів правдивих», 5:3
16. «першої віри відкинулись», 5:12
17. «подвійна честь», 5:17
18. задоволення, 6:6
19. в неприступному світлі, 6:16

Х. ПЕРШЕ ПОСЛАННЯ ДО ТИМОФІЯ - ГОЛОВНІ ОСОБИ

1. Батько, 1:2
2. «законовчителі», 1:7
3. «Цар віків», 1:17
4. Гіменей та Олександр, 1:20
5. єпископ, 3:2
6. диякони, 3:8
7. жінки, 3:11
8. пресвітери, 5:17
9. Понтій Пілат, 6:13

ХІ. ПЕРШЕ ПОСЛАННЯ ДО ТИМОФІЯ - МІСЦЯ НА МАПІ

1. Македонія, 1:3
2. Ефес, 1:3

XII. ПЕРШЕ ПОСЛАННЯ ДО ТИМОФІЯ - ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

1. Опишіть своїми словами лжечителів, про яких ідеться в 1:3-4.
2. Чи віддзеркалюються Десять Заповідей в 1:9-11? Якщо так, то з якою різницею?
3. Чому Павло вважав себе першим грішником? (1:15)
4. Про яку подію в житті Тимофія йде мова в вірші 1:18?
5. Що означає вираз «передав сатані» у вірші 1:20?
6. Чому 2:4 – такий важливий вірш?
7. Поясніть 2:9 в контексті культури I століття.
8. Як вірш 2:12 стосується сьогоденного життя?
9. Поясніть 2:15 своїми словами.
10. Перелічіть вимоги до єпископа. (3:1-7)
11. Чому вірш 3:16 вважається цитатою з раннього гімну?
12. Чому лжечителі забороняли одружуватися? (4:3)
13. Як вірш 4:4 пов'язаний з Рим. 14?
14. Поясніть 4:10 своїми словами.
15. Яку подію описано в 4:14?
16. Як 5:19 відображає Старий Заповіт?
17. Якої культурної проблеми стосується вірш 5:23?
18. Поясніть 6:10 своїми словами.
19. Звідки походять імена Ісуса в вірші 6:15?

XIII. ДРУГЕ ПОСЛАННЯ ДО ТИМОФІЯ - КОРОТКЕ ВИЗНАЧЕННЯ СЛІВ І ВИРАЗІВ

1. «розгрівав Божого дара», 1:6
2. «Добро припоручене», 1:14
3. рак, 2:17
4. «має печатку оцю», 2:19
5. посуд, 2:20
6. Володар, 2:21
7. «вчасно-невчасно», 4:2
8. байки, 4:4
9. «книжки... пергаменові», 4:13
10. «з пащі лев'ячої», 4:17

XIV. ДРУГЕ ПОСЛАННЯ ДО ТИМОФІЯ - ГОЛОВНІ ОСОБИ

1. предки, 1:3
2. Лоїда, 1:5
3. Евнікія, 1:5
4. Онисифор, 1:16
5. Гіменей, 2:17
6. Філіт, 2:17
7. Янній та Ямврій, 3:8,9
8. благовісник, 4:5
9. Димас, 4:10
10. Лука, 4:11
11. Марк, 4:11
12. Тихик, 4:12
13. Олександр, 4:14

XV. ДРУГЕ ПОСЛАННЯ ДО ТИМОФІЯ - МІСЦЯ НА МАПІ

1. Азія, 1:15
2. Рим, 1:17
3. Ефес, 1:18; 4:12
4. Антіохія, 3:11
5. Іконія, 3:11
6. Лістри, 3:11
7. Солунь, 4:10
8. Галатія, 4:10
9. Далматія, 4:10
10. Троада, 4:13
11. Коринт, 4:20
12. Мілет, 4:20

XVI. ДРУГЕ ПОСЛАННЯ ДО ТИМОФІЯ - ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

1. Де Павло був ув'язнений?
2. Поясніть 1:12 своїми словами.
3. Яким чином вірш 1:9 схожий на Тит. 3:5а?
4. Що Онисифор зробив для Павла у в'язниці? (1:16-18)
5. 2Тим. 2:2 – то дуже важливий вірш. Чому?
6. Чому вірш 2:11 вважається цитатою з раннього гімну?
7. Про що говориться в вірші 2:15?
8. Чи говориться в вірші 2:25, що Бог дає покаяння? Якщо так, то що з цього слідує?
9. Перелічіть, що повинні робити віруючі, щоб допомагати «зведеним» (2:24-25)
10. Про кого і про що йдеться в віршах 3:6-7?
11. Чому 3:16 – такий важливий вірш?
12. Чому Павло не міг зцілити Трохима?

ВСТУП ДО ПОСЛАННЯ СВ. АПОСТОЛА ПАВЛА ДО ТИТА

I. КОРОТКИЙ ІСТОРИЧНИЙ ФОН

- А. Ця книга входить до групи послань Павла, відомих як «Пасторальні послання». Перше Послання Тимофія, Друге Послання Тимофія і Послання Тита називають так тому, що в цих посланнях Апостол Павло навчає своїх співробітників, (1) як слід поводитися із лжевчителями, (2) як призначати керівників помісних церков і (3) як заохочувати до благочестя. Хронологія написання цих послань виглядає так: 1 Тимофій та/або Тит, потім 2 Тимофій. У Посланні до Тита розглядаються ті самі питання, що і в Першому Посланні до Тимофія. Не виключно, що першим було написане Послання до Тита, адже в ньому вступна частина дуже довга і за богослов'ям схожа на Послання до римлян.
- Б. Географічні пересування Павла і цих його співробітників не узгоджуються з тими, які описані в книзі Дій. На думку багатьох, це є підтвердженням того, що Павло вийшов на волю і відправився в четверту місіонерську подорож.
- В. Ця четверта подорож, мабуть, сталася між початком 60-х років та 68 р. н.е., тому що Павло був страчений за правління Нерона, а Нерон наклав на себе руки в 68 р. н.е. (багато хто вважає, що навіть раніше, в 65 р. н.е.).

II. ОСОБА ТИТА

- А. Тит був одним із найбільш довірених співробітників Павла. Це підтверджується тим, що Павло посилав його до найбільш проблемних місць: Коринта і Криту.
- Б. Тит був повним язичником (Тимофій – лиш наполовину язичником), який навернувся під час проповіді Павла. Павло відмовився обрізувати його (пор. Гал. 2:3)
- В. Його ім'я часто згадується в Посланнях Павла (пор. 2Кор. 2:13; 7:6-15; 8:6-24; 12:18; Гал. 2:1-3; 2Тим. 4:10), і дуже дивно, що Лука зовсім не згадує його в книзі Дій. Деякі коментатори пояснюють це тим, що:
 - 1. Тит міг бути родичем Луки (можливо, його братом), і тому Лука міг вважати нескромним згадку його імені (за тодішніми культурними нормами).
 - 2. Тит був головним джерелом інформації про життя та служіння Павла, і тому його, як і самого Луку, не можна було згадувати в книзі.
- Г. Тит разом із Павлом і Варнавою брав участь в дуже важливому Єрусалимському соборі, про який написано в 15-й главі книги Дій і на якому обговорювалося й вирішувалося питання ставлення віруючих до Закону Мойсеєвого.
- Д. В фокусі цієї книги знаходяться поради Павла до Тита щодо його служіння на Криті. Тит виступає офіційним представником Павла.
- Е. Останнє, що Новий Заповіт повідомляє про Тита, – це те, що він був посланий служити в Далматії (пор. 2Тим. 4:10).

III. ЛЖЕВЧИТЕЛІ

- А. Очевидно, що на Криті була група лжевчителів, які противилися Євангелію Павла.

1. Їхнє богословське вчення призводило до конфлікту з благочестивим способом життя, який вимагається від усіх віруючих.
2. тексти, де йде мова про благочестиве життя: 1:1,16; 2:7,14; 3:1,8,14
3. тексти, де описується характер: 2:11-14; 3:4-7

Б. Як видно, це лжевчення мало юдейську сторону (пор. 1:10,14; 3:8-9). Ці ересі поєднували в собі іудейське законництво та грецькі ідеї (гностицизм, див. Спеціальну тему до 1:1). Ці лжевчителі схожі на тих, про яких ідеться в 1 Тимофія та Посланнях до колосян і до ефесян. У фокусі Пасторських послань знаходиться не тільки організація церкви, але і ересь.

IV. КОРОТКЕ ВИЗНАЧЕННЯ СЛІВ І ВИРАЗІВ

1. благочестя, 1:1
2. «в надії вічного життя», 1:2
3. «необманливий Бог», 1:2
4. гостинний, 1:8
5. юдейські байки, 1:14
6. здорова наука, 2:1
7. терпеливість, 2:2
8. «в теперішнім віці», 2:12
9. «блаженна надія», 2:13
10. визволити, 2:14
11. «купіль відродження», 3:5

V. ГОЛОВНІ ОСОБИ

1. пресвітери, 1:5
2. єпископ, 1:7
3. «обрізані», 1:10
4. «їхній власний пророк», 1:12
5. «верховна влада», 3:1
6. Тихик, 3:12
7. Аполлос, 3:13

VI. МІСЦЯ НА МАПІ

1. Крит (Крит), 1:5
2. Нікополь, 3:12

VII. ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

1. Чому так важливо, що в Посланні до Тита як Бог Отець, так і Бог-Син Ісус названий «Спасителем» (або «Спасом»; кожний по три рази)?
2. Як вірш 1:16 пов'язаний із лжевчителями?
3. Текст 2:1-5 стосується керівників церкви чи членів церкви?
4. Чому 2:11 – такий важливий вірш?
5. Чи названий Ісус Богом у вірші 2:13?
6. Чому 3:5а є головною темою Павла?
7. Чи вчить 3:5b про відродження людини через хрещення?

ВСТУП ДО ПОСЛАННЯ СВ. АПОСТОЛА ПАВЛА ДО ФИЛИМОНА

I. ВСТУПНІ ЗАУВАЖЕННЯ

- A. Ця книга є зразком особистого листа, дуже поширеного в греко-римському світі I століття. Такий лист, мабуть, вміщався на одному папірусному аркуші (пор. 3 Івана). Неясно, кому саме він був адресований: (1) Филимону; (2) Апфії й Архіпу (пор. Кол. 4:17); або (3) в якомусь сенсі, всій домашній церкві.
- B. Цей лист відкриває дає читачу можливість побачити:
 - 1. пасторські методи Апостола Павла
 - 2. домашні церкви I століття (пор. Рим. 16:5; 1Кор. 10:19; Кол. 4:15)
- B. Християнство вже почало докорінно змінювати суспільне середовище Присередземномор'я. Соціальні бар'єри, що стояли перед Євангелієм, почали руйнуватися (пор. 1Кор. 12:13; Гал. 3:28; Кол. 3:11).

II. АВТОР

- A. Приватний характер листа переконує більшість читачів (за винятком Ф.К. Баура [F. C. Baug]) в тому, що його автором був Апостол Павло.
- B. Послання до Филимона та до колосян тісно пов'язані між собою
 - 1. Однакове походження
 - 2. Ті самі люди передають привіти
 - 3. Однакова кінцівка
 - 4. Тихик відніс Послання до колосян і подорожував разом із Онисимом (пор. Кол. 4:7,9). Якщо автором Послання до Филимона є Павло, то він також є автором Послання до колосян (в чому сумніваються деякі сучасні вчені)
- B. Це послання увійшло до списку раннього еретика Маркіона (який прийшов до Рима в 140-х рр. н.е.) та до списку канонічних книг під назвою «Мураторіїв фрагмент» (написаному в Римі прибіл. в 180-200 рр. н.е.).

III. ДАТА

- A. Дата написання цього листа пов'язана з часом перебування Павла у в'язниці (в Ефесі, Филипах, Кесарії або Римі). Згідно з книгою Дій, він скоріш за все написав цього листа із римської в'язниці.
- B. Якщо припустити, що місцем написання послання був Рим, то виникає питання коли було написане це послання? Павло був у в'язниці напочатку 60-х років; про це написано в книзі Дій. Однак він вийшов на волю і написав пасторські послання (1 і 2 Тимофій, Тит). Потім він знову був арештований і вбитий до 9 червня 68 р. н.е. (дата самогубства Нерона). Найкращим припущенням щодо дати написання Послань до колосян, до ефесян та до Филимона, є час першого ув'язнення Павла напочатку 60-х років. Послання до филип'ян очевидно було написане близько до середини 60-х років.
- B. Тихик разом з Онисимом, можливо, віднесли в Малу Азію Послання до колосян, до ефесян та до Филимона. Пізніше, мабуть через кілька років, Епафродит видужав і відніс Послання до филип'ян до своєї рідної церкви.

- Г. Далі наводиться можлива хронологія послань Павла за Ф.Ф. Брюсом та Марі Герісом (F.F. Bruce and Murry Harris) з незначними адаптаціями.

<u>Книга</u>	<u>дата</u>	<u>Місце написання</u>	<u>Зв'язок з книгою Дій</u>
1. Послання до галатів	48	Антіохія Сирій.	14:28; 15:2
2. Перше Послання до солунян	50	Коринт	18:5
3. Друге Послання до солунян	50	Коринт	
4. Перше Послання до коринтян	55	Ефес	19:20
5. Друге Послання до коринтян	56	Македонія	20:2
6. Послання до римлян	57	Коринт	20:3
7.-10. В'язничні послання			
Послання до колосян	поч. 60-х	Рим	
Послання до ефесян	поч. 60-х	Рим	
Послання до Филимона	поч. 60-х	Рим	
Послання до филип'ян	62-63 рр.	Рим	28:30-31
11.-13. Четверта місіонерська подорож			
1 Тимофій	63 (або пізніше,	Македонія	
Тит	63, але раніше	Ефес (?)	
2 Тимофій	64-68 рр. н.е.)	Рим	

IV. ОБСТАВИНИ НАПИСАННЯ ПОСЛАННЯ (особи, згадані в Посланні до Филимона)

- А. Филимон був рабовласником в Колосах. Його привів до віри Павло – мабуть, під час свого служіння в Ефесі.
- Б. Онисим був рабом-втікачем. Його також привів до віри Павло під час свого перебування у в'язниці в Римі. (61-63 рр. н.е.). Невідомо, як саме вони познайомилися. Можливо, (1) вони обидва були у в'язниці, (2) Онисим був посланий до Павла з дорученням, або (3) Онисим шукав у Павла поради після того, як змінив свою думку щодо втікання.
- В. Епафрас був віруючим з Малої Азії і засновником церков в долині ріки Лікос (Колоси, Лаодикія та Іераполіс). Він повідомив Павлу у в'язниці про єресь в Колосах та про вірність Филимона.
- Г. Тихик відніс в ті краї три послання Павла: до колосян, до ефесян і до Филимона (пор. Кол. 4:7-9; Еф. 6:21-22). Онисим також пішов разом із ним, щоб повернутися до свого пана (пор. в. 11). Послання до Филимона – одне з двох особистих послань, що збереглися в Новому Заповіті (пор. 3 Івана).

Через п'ятдесят років (в 110 р. н.е.) Ігнатій ішов до Риму, де скоро мав бути страченим, і на дорозі написав листа («До ефесян» 1:3) до єпископа Ефеського на ім'я Онисим! Не виключно, що це був той самий колишній раб!

V. МЕТА НАПИСАННЯ ПОСЛАННЯ

- А. В цьому посланні видно, як Павло використовував свою апостольську владу і заохочував людей як пастор.
- Б. Ми бачимо, як християнство перетворило рабів та рабовласників, бідним та багатих на братів і сестер! З часом ця істина докорінно змінила Римську імперію.
- В. Ми бачимо, що Павло вірив в те, що вийде на волю і повернеться до Малої Азії.

VI. КОРОТКЕ ВИЗНАЧЕННЯ СЛІВ І ВИРАЗІВ

- 1.«Церкві домашній твоїй», в. 2
- 2.мій син, Онисим, в. 10
- 3.непотрібний... потрібний, в. 11
- 4.« ти навіть самого себе мені винен», в. 19

VII. ГОЛОВНІ ОСОБИ

- 1.Апфія, в. 2
- 2.Онисим, в. 10
- 3.Епафрас, в. 23
- 4.Марко, в. 24

VIII. МІСЦЯ НА МАПІ - НЕМАЄ

IX. ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

- 1.Як Павло стверджує свій апостольський авторитет у вірші 1:8?
- 2.Як ця невелика книга впливає на проблему рабства?
- 3.Чи є в 18-му вірші натяк на те, що Онисим щось вкрав у свого пана?
- 4.Чи можна зробити з 19-го вірша висновок, що Павло зазвичай користувався послугами писаря?

ВСТУП ДО ПОСЛАННЯ ДО ЄВРЕЇВ

I. ВСТУПНІ ЗАУВАЖЕННЯ

Коли я вивчав цю книгу, я дедалі більше розумів, що моє богослов'я зазнало сильного впливу богослов'я Павла. Мені дуже важко сприймати богонатхненні думки різних авторів у їхній різноманітності, тому що я дивлюся на них через призму Павлових категорій. Це особливо яскраво проявляється в Посланні до євреїв, де акцент ставиться на непохитному перебуванні в вірі. У цьому посланні віра є не юридичним положенням (виправдання вірою), але вірним життям до самого кінця (гл. 11-12).

Боюся, що багато питань, які так турбують мене в Посланні до євреїв, взагалі не ставилися автором цього твору (а також Петром і Яковом). Послання до євреїв є «обумовленим» документом, як і всі книги Нового Заповіту. Треба дати автору можливість говорити, навіть коли мені незручно від його слів, коли він чи вона не користується моїми улюбленими категоріями, або навіть руйнує ці категорії. Я не смію замінити послання богонатхненого новозавітного автора своїм систематичним богослов'ям.

Краще мені покаятися в своєму богословському догматизмі та жити з новозавітною суперечливістю, яке я не зовсім розумію або яке мені не дуже подобається! Боюся, що я читаю Новий Заповіт через конфесійну призму сучасної євангельської церкви. Я охоче приймаю біблійні обітниця – обіцянки Божої любові, забезпечення та сили, що нас береже, – однак я також приймаю суворі попередження й накази новозавітних авторів. Мені конче необхідно прислухатися до Послання до євреїв, але це так боляче! Мені хочеться дати пояснення, яке б вирішило цю суперечливість. Гадаю, що насправді мені слід прийняти незаслужений дар спасіння та водночас християнське життя повного зречення від усього. Але де проводити межу, коли ідеал не досягається? Вічне спілкування з Богом залежить від початкового відгуку віри чи від постійного відгуку віри? Послання до євреїв ясно наказує віруючим постійно відгукуватися вірою. Християнське життя оцінюється не за його початком, але за його кінцем!

Це зовсім не значить, що ми спасаємося ділами; це значить, що наше спасіння підтверджується ділами. Віра є доказ спасіння, а не його засіб (засобом спасіння є благодать). Віруючі спасаються не через діла, але для діл. Діла є не засобом спасіння, але його наслідком. Вірне уподібнення Христу в повсякденному житті є не нашим ділом, але наслідком того, хто ми є у Христі. Без життя віри – життя, що змінилося й надалі змінюється – немає доказу спасіння, немає й безпеки. Лише одному Богу відомі серце та обставини. Впевненість у спасінні повинна супроводжувати життя віри, а не бути якимось богословським положенням, що не підтверджується життям людини.

Я молю Бога про те, щоб ми дозволили автору цього богонатхненого послання ясно навчати нас і не зводити Послання до євреїв до «примітки» в систематичному богослов'ї: кальвіністському або армініанському.

II. ВСТУПНІ ДУМКИ

- A. У цій книзі істина передається шляхом тлумачення старозавітних текстів на принципах рабиністичної герменевтики. Для того, щоб зрозуміти задум первісного автора, треба підходити до тлумачення цієї книги з позицій рабиністичного юдаїзму I століття, а не сучасної західної думки.
- B. Ця книга починається, як проповідь (без жодних привітань), і закінчується, як лист (типове для Павла завершення 13-ї глави). Можливо, це була проповідь в синагозі, записана в формі листа. Сам автор в 13:22 називає свою книгу «словом потіхи» (або «заохоченням»). Той самий вираз вжито в Діях 13:15 у значенні проповіді.

- В. Це – глибокий новозавітний коментар до Закону Мойсеївого:
1. Старий Заповіт визнається авторитетом
 2. проводиться порівняння старого та нового завітів
 3. єдина новозавітна книга, в якій Ісус називається первосвящеником
- Г. У цій книзі багато попереджень стосовно відступництва («захитається», пор. 10:38) або повернення до юдаїзму (гл. 2,4,5,6,10,12; пор. Р.К. Глейз, «Немає легкого спасіння» [*No Easy Salvation* by R. C. Glaze, Jr., published by Insight Press]).
- Д. Дещо узагальнюючи, можна сказати, що Павло із своїм акцентом на спасінні як завершеній роботі Всевишнього Бога (тобто на виправданні вірою) проголошує безпеку віруючого початковою істиною. Послання Петра, Якова і перші два послання Івана акцентують на триваючій відповідальності віруючих в новому завіті та висвітлюють цей «повсякденний» аспект безпеки віруючого, який підтверджується життям, що змінилося й надалі змінюється. Автор Послання до євреїв наголошує на вірності в житті віруючого (пор. гл. 11) і розглядає безпеку з перспективи кінця земного життя. Сучасні західні люди в своєму раціональному мисленні схильні протиставляти ці кути зору одне одному, але новозавітні автори, водимі одним Божественним Автором (тобто Духом), хочуть зберегти всі три кути зору з їхньою суперечливістю. Впевненість – то не ціль, але «побічний продукт» активної віри в Божі обітниці.

III. АВТОРСТВО

- А. Авторство Послання до євреїв є питанням спірним; але оскільки воно неодноразово цитувалося в кількох ранніх гностичних творах («Євангеліє Істини», «Євангеліє від Пилипа» та «Апокриф Івана» [*Gospel of Truth, Gospel of Philip and The Apocrypha of John*]), то можна зробити висновок, що в II столітті воно вважалося авторитетним християнським твором (пор. Ендрю Гельмболд, «Гностичні тексти Наг-Хаммаді та Біблія» [*Andrea Helmbold's The Nag Hammadi Gnostic Texts and the Bible*], стор. 91).
- Б. Східна церква (Олександрія, Єгипет) вважала автором цього послання Апостола Павла, і в ранньому папірусному рукописі P⁴⁶ помістила його в один перелік із посланнями Павла. Цей рукопис відомий під назвою «Папіруси Честера Бітті» (*Chester Beatty Papyri*); він був переписаний в кінці II століття. В ньому Послання до євреїв стоїть одразу після Послання до римлян. Деякі олександрійські християнські керівники визнавали літературні проблеми, пов'язані з авторством Павла.
1. Климент Олександрійський (150-215 рр. н.е., за цитатою Євсевія) стверджує, що Павло написав це послання єврейською мовою, а Лука переклав його на грецьку.
 2. Ориген (185-253 рр. н.е.) стверджує, що в цьому посланні викладені думки Павла, але автором є його послідовник, можливо, Лука або Климент Римський.
- В. Це послання пропущене в списку послань Павла, прийнятому західною церквою, – так званому Мураторіївому фрагменті (список новозавітних канонічних книг із Рима, прибл. 180-200 рр. н.е.).
- Г. Що нам відомо про автора
1. Він напевне був християнином іудейського походження другого покоління (2:3).
 2. Він цитує грецький переклад Старого Заповіту, що називається Септуагінтою.
 3. Він використовує стародавні правила стосовно шкіни, а не храмові ритуали свого часу.
 4. Він пише класичною грецькою граматикую та синтаксисом (ця книга написана не в платонічному стилі – вона орієнтується на Старий Заповіт, а не на Філона).

- Д. Ця книга є анонімною, але автор був добре відомий цільовій аудиторії (пор. 6:9-10; 10:34; 13:7,9).
- Е. Причина сумнівів в авторстві Павла
1. Стиль дуже відрізняється від інших творів Павла (окрім 13-ї глави).
 2. Слововжиток відрізняється.
 3. Є суттєві відмінності у вживанні слів і виразів та в акцентах.
 4. Коли Павло звертається до своїх друзів та співробітників словом «брат», це слово завжди стоїть після імені людини (пор. Рим. 16:23; 1Кор. 1:1; 16:12; 2Кор. 1:1; 2:13; Фил. 2:25), але в Євр. 13:23 написано «наш брат Тимофій».
- Ж. Теорії стосовно авторства:
1. Климент Олександрійський в своїх книзі «Гіпотіпозиси» (Clement of Alexandria, *Hypotyposes*; за цитатою Євсевія) записав своє переконання, що Лука переклав на грецьку мову єврейський оригінал цього послання, написаний Павлом (Лука писав відмінним грецьким койне).
 2. Ориген сказав, що це послання було написане або Лукою, або Климентом Римським, але в ньому викладено вчення Павла.
 3. Ієронім та Августин стверджували авторство Павла тільки для того, щоб західна церква легше прийняла цю книгу до канону.
 4. Тертуліан (*De Pudic.* 20) вважав автором цього послання Варнаву (левита, який товаришував із Павлом).
 5. Мартін Лютер казав, що його написав інтелегентний Аполлос, який товаришував із Павлом (пор. Дії 18:24).
 6. На думку Кальвіна, автором цього послання був Климент Римський (перший, хто цитував його в 96 р. н.е.) або Лука.
 7. Адольф фон Гарнак (Adolph von Harnack) стверджував, що це послання написали Акила та Прискилла (вони навчили Аполлоса повному Євангелію і були товаришами Павла та Тимофія, пор. Дії 18:26).
 8. Сер Вільям Рамзай (Sir William Ramsay) казав, що Пилип (євангеліст) написав його для Павла, коли Павло перебував у кесарійській в'язниці.
 9. Інші стверджували, що автором цього послання був Пилип або Сила.

IV. АДРЕСАТИ

- А. Назва «Послання до євреїв» вказує на те, що це послання адресоване єврейському народу, отже воно було написана всім іудеям (пор. Климент Олександрійський, за цитатою Євсевія в «Церковній історії» [Eusebius, *Eccl. Hist.* VI, 14]).
- Б. За доказами внутрішнього характеру, наведеними в книзі Р.К. Глейза «Немає легкого спасіння» (R. C. Glaze, Jr., *No Easy Salvation*), це послання адресоване конкретній групі віруючих іудеїв або синагозі (пор. 6:10; 10:32-34; 12:4; 13:7,19,23).
1. Очевидно, адресатами були юдейські віруючі, адже в посланні наводиться безліч цитат зі Старого Заповіту і розглядаються відповідні теми (пор. 3:1; 4:14-16; 6:9; 10:34; 13:1-25).
 2. Вони зазнали переслідувань (пор. 10:32; 12:4). Римська влада визнавала юдаїзм як законну релігію, але пізніше в I столітті християнство, відділившись від синагоги, стало незаконним.
 3. Вони вже довгий час були віруючими, але все ще залишалися незрілими (пор. 5:11-14). Вони боялися повністю розірвати зв'язки з іудаїзмом (пор. 6:1-2).

- В. Двозначний текст в 13:24 може вказувати на те, що це послання було написане (1) з Італії, або (2) до Італії – скоріш за все, до Рима.
- Г. Місце, де знаходилися адресати, пов'язане з різними теоріями щодо авторства.
1. Олександрія – Аполлос
 2. Антіохія – Варнава
 3. Кесарія – Лука або Пилип
 4. Рим – Климент Римський та згадка про Італію в 13:24.
 5. Іспанія – Це була теорія Миколая з Ліри (1270-1340 рр. н.е.)

V. ДАТА

- А. Незадовго перед зруйнуванням Єрусалима в 70 р. н.е. римським генералом (пізніше імператором) Титом
1. автор згадує ім'я Тимофія, товариша Павла (пор. 13:23)
 2. автор говорить про те, що в храмі приносяться жертви (пор. 8:13; 10:1-2)
 3. автор говорить про переслідування, що може відповідати періоду Нерона (54-68 рр. н.е.)
 4. автор заохочує читачів не повертатися до юдаїзму та його ритуалів
- Б. Після 70 р. н.е.
1. автор використовує ритуали скинії, а не Іродового храму
 2. автор говорить про переслідування
 - а. можливо в часи Нерона (пор. 10:32-34)
 - б. пізніше, можливо, за правління Доміціана (пор. 12:4-13)
 3. ця книга може бути пов'язана з відродженням рабиністичного юдаїзму (Явне) пізніше в I столітті
- В. Климент Римський часто цитує цю книгу до 95 р. н.е.

VI. МЕТА НАПИСАННЯ ПОСЛАННЯ

- А. Автор заохочує іудейських християн полишити синагогу й публічно (повністю) приєднатися до церкви (пор. 13:13).
- Б. Автор заохочує іудейських християн до виконання доручення проповіді Євангелія (пор. Мт. 28:19-20; Дії 1:8).
- В. У фокусі гл. 6 та 10 стоїть спілкування цих віруючих іудеїв з невіруючими юдеями. Зверніть увагу на присутність трьох груп: «ми», «ви» та «вони». Автор попереджує читачів особисто прийняти числені ясні докази в житті їхніх християнських друзів та співробітників.
- Г. Р.К. Глейз у своїй книзі «Немає легкого спасіння» (R. C. Glaze, Jr., *No Easy Salvation*) намагається відтворити історичний фон послання:
- «Проблема була пов'язана не з конфліктом між християнською більшістю та нехристиянською меншістю. Навпаки, іудейські християни з цієї громади пішли в своїй вірі на такі компроміси з юдаїзмом, що вони могли поклонитися разом з юдеями, як єдина громада, не турбуючи одна одну і без мук совісті. Проповідь християн більше не призводила до усвідомлення неспасеними членами синагоги їхньої провини і не закликала їх до рішення. Християни були в стані застою через небажання виконувати всі вимоги сміливого християнського життя. Невіруючі в постійному зреченні Христа стали запеклими і байдужими. Тепер ці дві групи гарно уживалися разом.

Небажання тих християн "звернутися до досконалості" (6:1) мало дві причини: занадто велика повага до традицій іудаїзму та неготовність платити ціну за повне ототожнення з християнством, яке ставало дедалі більше язичницьким рухом» (стор. 23).

VII. ОСНОВНІ СТРУКТУРНІ ЕЛЕМЕНТИ ПЕРШОГО ПОСЛАННЯ ДО ЄВРЕЇВ

1:1-3	Син вищий від пророків
1:4-2:18	Син вищий від ангелів
3:1-4:13	Син вищий від Мойсеєвого завіту
4:14-5:10; 6:13-7:28	Син вищий від Ааронового священства
5:11-6:12	Віруючі юдеї вищі від невіруючих юдеїв
8:1-10:18	Син вищий від постанов Мойсеєвого завіту
10:19-13:25	Верховенство Сина проявляється в віруючих

VIII. КОРОТКЕ ВИЗНАЧЕННЯ СЛІВ І ВИРАЗІВ

1. «в останні ці дні», 1:2
2. «сяєво слави Його», 1:3
3. «образ істоти Його», 1:3
4. величність, 1:3
5. «щоб ми не відпали коли», 2:1
6. «слово, що сказали його Анголи», 2:2
7. «щоб смерть скуштувати за всіх», 2:9
8. «досконалий Провідник їхнього спасіння», 2:10
9. «Первосвященик», 2:17; 4:15
10. вблагання, 2:17
11. Апостол, 3:1
12. Первосвященик, 3:1
13. ісповідання, 3:1; 4:14
14. Сьогодні, 3:13
15. «день сьомий», 4:4
16. «суботство, спочинок», 4:9
17. «небо перейшов», 4:14
18. «окрім гріха», 4:15
19. «приступаймо», 4:16
20. «перші початки», 5:12
21. хрищення, 6:2
22. «обітниця», 6:15
23. «заслона», 6:19
24. «Ісус став за порукою кращого Заповіту», 7:22
25. заступитись, 7:25
26. скинія, 8:2
27. «образ і тінь небесного», 8:5
28. «Новий Заповіт», 8:8,13
29. «Святеє Святих», 9:3
30. жезло Ааронове, 9:4
31. престол благодаті, 9:5
32. «велику таку хмару свідків», 12:1
33. «гіркий корінь», 12:15
34. «Єрусалим небесний», 12:22

ІХ. ГОЛОВНІ ОСОБИ

1. «Перворідний», 1:6
2. «той, хто має владу смерті», 2:14
3. «Котрі розгнівали Бога», 3:16
4. Мелхиседек, 5:6
5. У 5:11-6:8 є три групи: «ви», «вони» та «ми». Хто входить до кожної з цих груп?
6. херувими, 9:5
7. Енох, 11:5
8. Рахав, 11:31
9. «великий Пастир», 13:20
10. Тимофій, 13:23

Х. МІСЦЯ НА МАПІ

1. Салим, 7:1
2. Єрихон, 11:30
3. гора Сіонська, 12:22
4. Італія, 13:24

ХІ. ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

1. Перелічіть аспекти «Сина», згадані в віршах 1:2-4.
2. Чому в перших главах Послання до євреїв так часто говориться про ангелів?
3. Як ангели пов'язані з віруючими? (1:14)
4. Як Ісус був «мало чим уменшеним від ангелів»? (2:9)
5. В чому полягає велика істина віршів 2:18; 4:15?
6. Як у віршах 3:1-6 порівнюються Мойсей та Ісус?
7. Що говориться про Духа в вірші 3:7?
8. Про що йдеться в вірші 3:12?
9. Що означає вираз «вони до Мого відпочинку не ввійдуть» у вірші 3:11?
10. Що в вірші 3:14 говориться про християнську впевненість?
11. Поясніть 4:12 своїми словами.
12. Чому автор цього послання згадує про стародавнього священика-ханаанейця? (5:6-10)
13. Поясніть значення тексту 5:8-9.
14. Перелічіть доктрини в віршах 6:1-2. Це юдейські чи християнські доктрини? Чому?
15. Чому вираз «не можна» в тексті 6:4-6 спростовує вчення про те, що можна спастися, потім знову повернутися до загибелі, а після цього знову спастися?
16. Чому про Мелхиседека говориться, що він – без батька й без матері? (7:3)
17. Чому так важливо, що Авраам віддав десятину Мелхиседеку? (7:4-10)
18. Який висновок можна зробити з віршів 8:13 та 10:4 стосовно Старого Заповіту?
19. Як вірш 9:22 спростовує індуїзм?
20. Як 10:25 і 39 пов'язані з історичним фоном?
21. Яким чином 6-а глава пов'язана з 10-ю главою?
22. Підсумуйте 11-у главу своїми словами.
23. Про що говориться в вірші 12:2?
24. Чому вірш 13:8 є таким важливим?

ВСТУП ДО СОБОРНОГО ПОСЛАННЯ СВ. АПОСТОЛА ЯКОВА

I. ВСТУПНІ ЗАУВАЖЕННЯ

- A. Це була улюблена книга Сорена К'єркегора (Soren Kierkegaard) в Новому Заповіті, тому що в ній ставиться акцент на практичному повсякденному християнстві.
- Б. Це була найменш улюблена книга Мартіна Лютера (Martin Luther) в Новому Заповіті, тому що йому здавалося, нібито вона суперечить «виправданню вірою», на якому Павло акцентує в Посланнях до римлян та до галатів.
- В. Ця книга дуже відрізняється за жанром від інших книг Нового Заповіту
 - 1. вона схожа на новозавітну книгу Приповістей (тобто літературу мудрості), написану полум'яним пророком
 - 2. це послання було написане невдовзі після смерті Ісуса, і воно все ще глибоко юдейське та практичне

II. АВТОР

- A. Традиційно автором цього послання вважається Яків, єдиноутробний брат Ісуса (один з чотирьох, пор. Мт. 13:55; Мр. 6:3; Дії 1:14; 12:17; Гал. 1:19). Він був керівником єрусалимської церкви (48-62 рр. н.е., пор. Дії 15:13-21; Гал. 2:9).
 - 1. Його називали «Яковом Справедливим», а пізніше йому дали прізвисько «коліна верблюда», тому що він постійно молився на колінах (з Гегесіппа, за цитатою Євсевія).
 - 2. Яків увірував вже після воскресіння (пор. Мр. 3:21; Ів. 7:5), коли Ісус особисто явився йому (пор. 1Кор. 15:7).
 - 3. Він перебував у горниці разом з учнями (пор. Дії 1:14), а можливо, він був там і коли Дух зійшов у день П'ятидесятниці.
 - 4. Яків був одружений (пор. 1Кор. 9:5).
 - 5. Павло називав його стовпом (можливо, апостолом, пор. Гал. 1:19), але він не був одним з Дванадцяти апостолів (пор. Гал. 2:9; Дії 12:17; 15:13 і далі).
 - 6. Йосип Флавій в «Юдейських старожитностях» (Josephus, *Antiquities of the Jews*) 20:9:1 пише, що Якова побили камнями в 62 р. н.е. за наказом саддукеїв із Синедріону, але згідно з іншим преданням (автори II століття Климент Олександрійський або Гегесіпп), його скинули зі стіни Храму.
 - 7. Після смерті Ісуса протягом багатьох поколінь керівником церкви в Єрусалимі був родич Ісуса.
 - Б. А.Т. Робертсон в «Дослідженні Послання Якова» (A. T. Robertson, *Studies in the Epistle of James*) підтверджує авторство Якова:
 - «Існує багато доказів того, що це послання було написане автором промови в Діях 15:13-21, – певна схожість думки та стилю, яка настільки тонка, що не може бути наслідком простої імітації. Така сама схожість існує між Посланням Якова та листом до Антіохії, можливо теж написаним Яковом (Дії 15:23-29). Окрім того, є очевидні паралелі з нагірною проповіддю, яку Яків або чув власно, або принаймні чув її зміст. В цьому посланні ми бачимо ту саму яскравість образів, яка була характерною для вчення Ісуса» (стор. 2).
- А.Т. Робертсон (A. T. Robertson) тут слідує книзі Дж.Б. Мейора «Послання Св. Якова» (J. В. Mayor, *The Epistle of St. James*, стор. iii-iv).

- В. В новозавітній групі Апостолів є ще два чоловіки на ім'я Яків. Однак Якова, брата Івана, ще в 44 р. н.е. вбив Ірод Агріпа I (пор. Дії 12:1-2). Інший Яків, «молодший» (пор. Мр. 15:40) згадується лише в списках Апостолів. Автор Послання Якова, очевидно, був добре відомим.
- Г. Існує три теорії щодо зв'язку Якова з Ісусом:
1. Ієронім стверджував, що він був двоюрідним братом Ісуса (сином Алфея та Марії Клеопової). Він дійшов до такого висновку, порівнявши Мт. 27:56 з Ів. 19:25.
 2. За римо-католицьким преданням, він був єдиноклубним братом Ісуса від шлюбу Йосипа з Марією (пор. коментар Оригена до Мт. 13:55 та «Єресі» Єпіфанія [Eriphanus, *Heresies*, 78]).
 3. Тертуліан (160-220 рр. н.е.), Гельвідій (366-384 рр. н.е.) та більшість протестантів стверджують, що він був єдиноклубним братом Ісуса від шлюбу Йосипа з Марією (пор. Мр. 6:3; 1Кор. 9:5).
 4. Теорії №1 і №2 були створені для захисту римо-католицької доктрини постійного дівочтва Марії.

III. ДАТА

- А. Якщо приймати вищенаведене авторство, то є дві можливі дати:
1. Рання, до Єрусалимського собору (Дії 15) в 49 р. н.е. (в такому разі Послання Якова було першою розповсюдженою книгою Нового Заповіту).
 2. Пізня, незадовго перед смертю Якова в 62 р. н.е.
- Б. Аргументи на користь ранньої дати:
1. у вірші 2:2 вжито термін «синагога»
 2. немає церковної організації
 3. у вірші 5:14 вжито слово «старійшина» (в укр. перекладі «пресвітер») в єврейському значенні
 4. не згадуються спори щодо місії до язичників (пор. Дії 15)
 5. Видно, Яків пише до ранніх громад віруючих іудеїв, що знаходилися далеко від Єрусалима і, можливо, за межами Палестини (пор. 1:1)
- В. Аргументи на користь пізньої дати:
1. можливо, Яків відреагував (пор. 2:14-20) на Послання Павла до римлян (пор. 4:1 і далі), і взяв протилежний підхід, щоби виправити неправильне використання цього послання єретиками (пор. 2Петр. 3:15-16). В такому разі Послання Якова можна вважати «проміжним корегуванням курсу».
 2. Автор, очевидно, пише до людей, які добре знають основні християнські доктрини, тому що про ці доктрини тут нічого не сказано.

IV. АДРЕСАТИ

- А. Звернення до «дванадцяти племен, які в Розпорошенні» (1:1) є для нас головною підказкою. Також включення цього послання до «соборних послань» (тобто адресованих багатьом церквам) вказує на те, що це – енцикліка. Ясно, що одна помісна церква не має такого великого значення, як ціла група розпорошених віруючих, – у даному випадку, здається, християн іудейського походження, що проживають за межами Палестини.
- Б. Ця фраза в вірші 1:1 має три можливих способи тлумачення:
1. Іудеї – це малоймовірно, адже в цьому посланні часто вживається звернення «брати», немає головних євангельських істин про Ісуса, а в вірші 2:1 конкретно говориться про

віру в Христа. До того ж, після вавилонської неволі багато з дванадцяти племен вже не повернулися на свою батьківщину. Та сама метафора символічно означає віруючих в Об. 7:4-8.

2. Християни юдейського походження – цей варіант здається найбільш імовірним через юдейський колорит цієї книги та керівну посаду Якова в єрусалимській церкві.
3. Церква як духовний Ізраїль – цей варіант є можливим, тому що слово «розпорошення» вживається також в 1Петр. 1:1 і Павло говорить про церкву (віруючих юдейського та язичницького походження) як духовний Ізраїль (пор. Рим. 2:28-29; 4:16 і далі; Гал. 3:29; 6:16; 1Петр. 2:5,9).

V. ОБСТАВИНИ НАПИСАННЯ - Існує дві основні теорії:

- A. Спроба особливо застосувати новий завіт до християн іудейського походження I століття, які жили в язичницькій культурі.
- B. Дехто вірить, що причиною були переслідування християн іудейського походження з боку заможних іудеїв. Також можливо, що ці ранні християни страждали від антисемітського поводження язичників. Очевидно, ті християни переживали матеріальні скрути й переслідування (пор. 1:2-4,12; 2:6-7; 5:4-11,13-14).

VI. ЛІТЕРАТУРНИЙ ЖАНР

- A. Це послання-проповідь відображає глибоке знання літератури мудрості, як канонічної (Йов – Пісня над піснями), так і міжзавітного періоду (Книга Премудрості Ісуса, Сина Сираха, прибл. 180 р. до н.е.). В ній наголошується на практичному житті – діючій вірі (пор. 1:3-4).
- B. В деяких аспектах стиль цього послання дуже схожий на юдейських учителів мудрості та грецьких і римських мандрівних учителів моралі (таких як стоїки). Деякі приклади:
 1. вільна структура (перехід від однієї теми до іншої)
 2. часте використання наказового способу (54 рази)
 3. діатриба (уявний опонент задає питання, пор. 2:18; 4:13). Цей спосіб також використовується у книзі Малахії, в Посланні до римлян та в Першому Посланні Івана.
- B. Хоча прямих цитат із Старого Заповіту небагато (пор. 1:11; 2:8,11,23; 4:6), в цьому посланні, як і в книзі Об'явлення, дуже багато посилань на Старий Заповіт.
- Г. Структура Послання Якова майже довші за саму книгу. Це відображає рабиністичний спосіб переходу від однієї теми до іншої, щоб зосередити увагу читачів. Рабини називали цей спосіб «перлинами на нитці».
- Д. Послання Якова, здається, поєднує в собі кілька літературних жанрів Старого Заповіту: (1) мудреці (вчителі мудрості) та (2) пророки (такі як Амос або Єремія). Він використовує старозавітні істини, але «занурює» їх в нагірну проповідь Ісуса. (Див. нижче, «Зміст», «Б»).

VII. ЗМІСТ

- A. У Посланні Якова більше посилань на слова в Синоптичних Євангеліях, ніж у будь-якій іншій книзі Нового Заповіту (1:5,6,22; 2:5,8,13; 3:12,18; 4:10,12; 5:12). Не виключно навіть, що в Посланні Якова є деякі цитати Ісусових висловів (пор. 1:27; 2:13; 3:18; 4:11-12,17).
- B. Послання Якова нагадує нагірну проповідь Христа.

1:2	Мт. 5:1-2
1:4	Мт. 5:48
1:5	Мт. 7:7 (21:26)
1:12	Мт. 5:3-11
1:20	Мт. 5:22
1:22-25	Мт. 7:24-27
2:5	Мт. 5:3 (25:34)
2:8	Мт. 5:43; 7:12
2:13	Мт. 5:7 (6:14-15; 18:32-35)
3:6	Мт. 5:22,29,30
3:12	Мт. 7:16
3:18	Мт. 5:9; 7:16-17
4:4	Мт. 6:24
4:11-12	Мт. 7:1
4:13	Мт. 6:34
5:2	Мт. 6:19-20
5:10-11	Мт. 5:12
5:12	Мт. 5:34-37

В. Це – практичне богослов'я (віра без діл мертва). У 54 із 108 віршів використовується наказовий спосіб.

VIII. КАНОНІЗАЦІЯ

- А. Послання Якова було прийнято до канону пізно та з труднощами.
1. Воно не входило до канонічного списку з Рима під назвою «Мураторіїв фрагмент» (прибл. 200 р. н.е.)
 2. Воно не входило до канонічного списку з Північної Африки під назвою «Челтнемський список» («Cheltenham List»; прибл. 360 р. н.е., інша назва – «Каталог Карла Моммсена» [Karl Mommsen's catalog]).
 3. Воно не входило до давньолатинської версії Нового Заповіту.
 4. У Євсевія це послання стоїть в одному ряду із спірними книгами (Послання до євреїв, Якова, 2 Петра, 2 і 3 Івана, Юди та Об'явлення) (Євсевій, «Церковна історія» [Eusebius, *Hist. Eccl.* II:23:24-24; III:25:3]).
 5. Західна церква прийняла це послання лише в IV столітті, а Східна церква – лише після переглянутого сирійського перекладу під назвою Пешітта в V столітті.

6. Феодор Мопсуестійський (392-428 рр. н.е.), начальник антиохійської школи тлумачення Біблії, не приймав цього послання (він не приймав жодного з соборних послань).
7. Еразм мав сумніви щодо цього послання, а Мартін Лютер навіть називав його «солом'яним посланням», тому що вважав, що воно суперечить ученню про «виправдання вірою» в Посланнях до римлян та до галатів.

Б. Докази істинності Послання Якова:

1. На нього посилався в своїх творах Климент Римський (95 р. н.е.), а пізніше, в II столітті, – Ігнатій, Полікарп, Юстин Мученик та Ірреней.
2. На нього також є посилення в неканонічному, але популярному християнському творі під назвою «Пастир Герми» (*Shepherd of Hermas*), написаному в прибіл. 130 р. н.е.
3. Ориген (185-245 рр. н.е.) у своєму коментарі до Євангелія від Івана (XIX:23) прямо цитує Послання Якова.
4. У «Церковній історії» Євсевія (*Eusebius, Hist. Eccl. 2:23*) це послання стоїть в списку «спірних книг», але відзначається, що більшість церков приймали його.
5. Воно входить до переглянутої версії сирійського перекладу 412 р. н.е. (так званої «Пешітти»).
6. На сході Ориген та Іван Дамаскін, а на заході Ієронім та Августин доклали чимало зусиль для прийняття цієї книги до канону. Послання Якова офіційно стало канонічним на Гіппонському соборі 393 р. н.е. та Карфагенських соборах 397 та 419 рр. н.е.
7. Його приймали Іван Золотоустий (345-407 рр. н.е.) та Феодорит (393-457 рр. н.е.) – обидва начальники антиохійської школи тлумачення Біблії.

IX. КОРОТКЕ ВИЗНАЧЕННЯ СЛІВ І ВИРАЗІВ

1. «дванадцять племен», 1:1
2. в Розпорошенні, 1:1
3. «Майте» (досл. «Вважайте»), 1:2
4. випробувана, 1:12
5. вінець життя, 1:12
6. «нема переміни чи тіні відміни», 1:17
7. «виконавці слова», 1:22
8. закон досконалий, 1:25
9. «Та й демони вірують», 2:19
10. «більший осуд», 3:1
11. геєнна, 3:6
12. «не клянїться ні небом, ані землею», 5:12
13. намастивши його оливою, 5:14
14. «признавайтесь один перед одним у своїх прогріхах», 5:16

X. ГОЛОВНІ ОСОБИ

1. «Двоєдушна людина», 1:8
2. «Отець світил», 1:17
3. Рахав, 2:25
4. «Господь Саваот», 5:4
5. Йов, 5:11
6. пресвітери, 5:14
7. Ілля, 5:17

XI. МІСЦЯ НА МАПІ - НЕМАЄ

ХІІ. ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

1. Як вірш 1:2 може бути правдою?
2. Чим обмежена молитва? (1:5-8; 4:1-5)
3. Як у тексті 1:9-11 змінені очікувані в культурі ролі?
4. Як вірш 1:13 можна порівняти з Мт. 6:13?
5. Яким чином у вірші 1:22 викладено тему послання?
6. Про що говориться в тексті 2:1-7: про Богослужіння, або про суд? Чому?
7. Про яку подію в християнському житті йдеться в вірші 2:7?
8. Чому 2:10 є важливою істиною?
9. Чому вірш 2:17 спричинив так багато суперечок в церкві? (пор. 2:20)
10. Як Павло та Яків по-різному використовують приклад Авраама? (2:18-26)
11. Поясніть зміст віршів 3:1-5 своїми словами.
12. Опишіть різницю між земною мудрістю та Божою мудрістю. (3:15-17)
13. Чому 4:5 так важко тлумачити?
14. Чому текст 5:1-6 був дивним для віруючих юдейського походження?

ВСТУП ДО ПЕРШОГО СОБОРНОГО ПОСЛАННЯ СВ. АПОСТОЛА ПЕТРА

I. АВТОРСТВО

A. Докази внутрішнього характеру щодо авторства Апостола Петра

1. пряме твердження в 1:1

2. посилання на слова Ісуса та події Його життя і життя дванадцяти апостолів

а. приклади наведені з книги Е.Г. Сельвіна «Перше Послання Петра» (E. G. Selwyn, *The First Epistle of St. Peter*, 1946)

- (1) 1:3 - Ів. 21:27
- (2) 1:7-9 - Лк. 22:31; Мр. 8:29
- (3) 1:10-12 - Лк. 24:25 і далі; Дії 15:14 і далі
- (4) 3:15 - Мр. 14:29,71
- (5) 5:2 - Ів. 21:15 і далі

б. приклади наведені з книги Алана Стібса «Перше Соборне Послання Петра» (Alan Stibbs, *The First Epistle General of Peter*, 1971)

- (1) 1:16 - Мт. 5:48
- (2) 1:17 - Мт. 22:16
- (3) 1:18 - Мр. 10:45
- (4) 1:22 - Ів. 15:12
- (5) 2:4 - Мт. 21:42 і далі
- (6) 2:19 - Лк. 6:32; Мт. 5:39
- (7) 3:9 - Мт. 5:39
- (8) 3:14 - Мт. 5:10
- (9) 3:16 - Мт. 5:44; Лк. 6:28
- (10) 3:20 - Мт. 24:37-38
- (11) 4:11 - Мт. 5:16
- (12) 4:13 - Мт. 5:10 і далі
- (13) 4:18 - Мт. 24:22
- (14) 5:3 - Мт. 20:25
- (15) 5:7 - Мт. 6:25 і далі

3. слова та вирази, схожі на проповіді Петра в книзі Дій

- а. 1:20 - Дії 2:23
- б. 2:7-8 - Дії 4:10-11
- в. 2:24 - Дії 5:30; 10:39 (особ. вживання грецького слова *xylon* у значенні «хрест»)
- г. 4:5 - Дії 10:45

4. місіонерські служителі I століття, які були сучасниками Петра

- а. Силуан (Сила) - 5:12
- б. Марк (Іван Марк) - 5:13

B. Докази зовнішнього характеру щодо авторства Апостола Петра

1. рання церква швидко й повсюди прийняла це послання до канону

- а. подібні фрази, можливо, цитати, зустрічаються в «Листі до коринтян» Климента Римського (95 р. н.е.; Clement of Rome, *Letter to Corinthians*)
- б. подібні фрази, можливо, цитати, зустрічаються в «Посланні Варнави» (130 р. н.е.; *Epistle of Barnabas*)
- в. на це послання посилається Ієрапольський єпископ Папій (прибл. 140 р. н.е.); цитата з «Церковної історії» Євсевія (Eusebius, *His. Eccl.*)
- г. це послання цитує Полікарп у своєму «Посланні до филип'ян» (Polycarp, *Epistle to the Philippians* 8:1), але він не вказує назву 1 Петра (Полікарп вмер 155 р. н.е.)

- д. його цитує Ірєней (140-203 рр. н.е.)
- е. його цитує Ориген (185-253 рр. н.е.) На думку Оригена, вираз «мій син» у 1Петр. 5:13 вказує на те, що Марк написав Євангеліє від Петра.
- ж. його цитує Тертуліан (150-222 рр. н.е.)

В. Підстави для сумнівів в авторстві Апостола Петра

1. цього послання немає в Мураторіївому фрагменті – списку канонічних книг, складеному в Римі між 180 та 200 рр. н.е.
2. послання написане відмінним стилем грецького койне, що є дивним і неочікуваним від «невченого» (*a grammatos*, пор. Дії 4:13) риболова-галілеянина
3. воно схоже на Послання Павла до римлян та до ефесян
4. опис переслідувань в 1 Петра більш відповідає пізній даті написання
 - а. Доміціан (81-96 рр. н.е.)
 - б. Траян (98-117 рр. н.е.)

Г. Можливі відповіді на сумніви сучасних вчених

1. Мураторіїв фрагмент дійшов до нас в пошкодженому вигляді та без деяких частин тексту (пор. Б.Ф. Весткотт, «Загальний огляд історії канону Нового Заповіту» [В. F. Westcott, *A General Survey of the History of the Canon of the New Testament*, 6th ed., стор. 289]).
2. Петро не був невченим (пор. Дії 4:13), він просто не отримав освіти в визнаній рабиністичній школі. Очевидно, більшість іудеїв в Галілеї були двомовними з малого віку. Іншим важливим питанням є писар Петра. 1Петр. 5:12 наводить на думку, що Петро написав цього листа з допомогою Силуана (Сили).
3. І Петро, і Павло часто цитували поширені в ранній церкві літургійні або навчальні матеріали (катехізиси). До того ж вони протягом років підтримували зв'язок одне з одним (Дії, Гал. та 2Петр. 3:15-16).
На мою думку, найбільш переконливим поясненням схожості між творами Петра та Павла є те, що Павло користувався писарськими послугами місіонерського товариша Павла Сили (Силуана).
4. У Першому Посланні Петра не обов'язково відображається всеімперське переслідування віруючих. Якби Петро писав це послання в часи всеімперського переслідування, то навряд чи він закликав би читачів коритися владі (пор. 2:13-17).
Поступове погіршення психічної хвороби (манії величі) Нерона (54-68 рр. н.е.) призвело до переслідування віруючих з боку місцевих культів імператора, особливо в Малій Азії. Перше Послання Петра підходить до правління Нерона краще, ніж до правління Доміціана (81-96 рр. н.е.) або Траяна (98-117 рр. н.е.). Можливо навіть і таке, що це переслідування частково приходило від юдейських груп та місцевих урядовців або культів імператора.

Д. В самому Першому Посланні Петра немає нічого, що вказувало б на більш пізній період або більш пізнього автора.

II. ДАТА

- А. Дата написання послання очевидно пов'язана з його авторством.
- Б. За преданням, Петро та Павло обидва були страчені в Римі за правління Нерона, можливо, в 65 р. н.е. В такому випадку 1 Петра, мабуть, було написане прибіл. в 63-64 рр. н.е.
- В. Якщо Климент Римський (95 р. н.е.) дійсно посилається на 1 Петра, то дата написання приходить на середину I століття.

- Г. А.Т. Робертсон (A. T. Robertson) вважає, що Петро вмер в 67-68 рр. н.е. і написав 1 Петра в 65-66 рр. н.е. На мою думку, він вмер у 64-65 рр. н.е. і написав це послання незадовго до смерті.

III. АДРЕСАТИ

- А. Типово для листів I століття, адресати названі в вірші 1:1 «захожан[ам]и Розпорошення: Понту, Галатії, Каппадокії, Азії й Віфінії». Ці римські провінції (якщо припустити, що Галатія – то етнічна Галатія на півночі країни) знаходяться в північній частині сучасної Туреччини. Очевидно, то були місця, в яких ані Павло (пор. Дії 16:6), ані Петро (пор. 1:12) не проповідували Євангеліє. Можливо, ці церкви заснували юдейські віруючі, які повернулися додому після дня П'ятидесятниці (пор. Дії 2:9-11).
- Б. Хоча ті церкви були засновані віруючими юдейського походження за часів Петра, вони склалися переважно з язичників
1. вони раніше не знали Бога (1:14)
 2. вони впадкували марне життя від своїх пращурів (1:18)
 3. тепер вони стали Божим народом (2:9-10, тут обігрується Осія 1:9-10; 2:23)
 4. поміж поганами (2:12)
 5. перелік язичницьких пороків (4:3-4)
- В. Це послання має і юдейські елементи
1. вживання слів «захожани» та «розпорошення» («діаспора») вказує на юдейський контекст (пор. Ів. 7:35; Дії 7:6)
 2. використання текстів Старого Заповіту
 - а. Вих. 19 (пор. 2:5,9)
 - б. Іс. 53 (пор. 1:19; 2:22,24,25)Однак ці приклади не обов'язково вказують на юдейську церкву
 3. вони можуть вказувати на перенесення старозавітних титулів з Ізраїля на церкву (напр. «царське священство»)
 - а. 2:5
 - б. 2:9
 4. церковні навчальні матеріали (катехізис для новонавернених віруючих), в яких використовуються месіанські тексти Старого Заповіту
 - а. 1:19 - Іс. 53:7 (Ангець)
 - б. 2:22 - Іс. 53:5
 - в. 2:24 - Іс. 53:4,5,11,12
 - г. 2:25 - Іс. 53:6
- Г. Хоча Павло був покликаний особливо на служіння юдеям (пор. Гал. 2:8), він, як і Павло, служив як серед іудеїв, так і серед язичників (пор. Дії 10). Навернення Корнилія дало Петру розуміння вселенського характеру Євангелія! У 1 Петра це розуміння знайшло своє відображення.

IV. МЕТА НАПИСАННЯ ПОСЛАННЯ

- А. Перше Послання Петра має як доктринальний, так і практичний аспекти. Однак на відміну від Павла, який розділяв свої послання на доктринальну та практичну частини, у Петра вони зливаються в одне. Цю книгу набагато важче поділити на частини. Вона багато в чому схожа на проповідь, а не на лист.

- Б. Головною темою є страждання та переслідування. Ці теми обговорюються двома способами.
1. Ісус зображається найвищим прикладом страждання та неприйняття (пор. 1:11; 2:21,23; 3:18; 4:1,13; 5:1).
 2. Послідовники Ісуса закликається до наслідування Його прикладу і ставлення (пор. 1:6-7; 2:19; 3:13-17; 4:1,12-19; 5:9-10).
- В. Зважаючи на страждання та переслідування християн в перші роки християнства, не дивно, що автор так часто говорить про друге пришествя Христа. Ця книга, як і більшість новозавітних творів, є глибоко есхатологічною.

V. ЖАНР

- А. Початок та закінчення цього послання є типовими для греко-римської традиції I століття
- 1.1:1-2
 - а. автор
 - б. адресати
 - в. молитва
 - 2.5:12-14
 - а. заключні привітання
 - (1) від кого
 - (2) до кого
 - б. молитва
- Б. Головна частина послання нагадує скоріш проповідь, ніж лист. Дехто припускає, що це
1. спочатку була проповідь
 2. спочатку була літургія хрещення
 3. спочатку були матеріали катехізису ранньої церкви
- В. Лист неначебто закінчується славослів'ям у вірші 4:11, але жодний грецький рукопис не закінчується на цьому вірші. Можливо, що 4:12-5:11 служить підсумком усього листа.
- Г. Я вважаю, що 1 Петра було написане як циркулярний лист до церков, не заснованих самим Петром (як Послання Павла до колосян, адресоване до Колосів, Лаодикії та Іераполіса, пор. Кол. 4:13), але водночас – як загальне підбадьорення віруючих, щоб вони були готовими до неминучих проблем, як Послання Павла до галатів та до ефесян.
- Цим циркулярним характером можна пояснити, чому цей лист не має вступної та заключної частин, а також чому в ньому немає конкретних прикладів переслідування.

VI. КАНОНІЗАЦІЯ

- А. Я подаю цю категорію канонізації саме тут, в 1 Петра, тому що в 2 Петра це питання є дуже суперечливим.
- Б. 1 Петра входить до списку в «Церковній історії» Євсевія (Eusebius, *Eccl. His.* 3:3:25) як «незаперечно канонічна книга». У стародавній церкві не було жодних сумнівів щодо того, що ця книга була справжнім посланням Апостола Петра.
- В. Питання канонічності ускладнюється великою кількістю приписаних Петру апокрифів. Рання церква не прийняла жодного з них і визнала лише 1 Петра та 2 Петра істинними творами Апостола Петра.

1. Дії Петра
2. Дії Петра та Андрія
3. Дії Петра та Павла
4. Страждання Петра та Павла
5. Дії Петра та Дванадцяти Апостолів
6. Апокаліпсис Петра
7. Євангеліє від Петра
8. Страждання Петра
9. Проповідь Петра
10. Слов'янська версія Дій Петра

(Про кожен із цих псевдонімних творів більше говориться в «Ілюстрованій біблійній енциклопедії Зондерван» [*Zondervan Pictorial Encyclopedia of the Bible*, Том 4, стор. 721-723, 732-733, 740]). Жоден із цих творів, начебто приписуваних Петру, ніколи навіть всерйоз не розглядався для прийняття до канону Нового Заповіту. Одне це вже багато говорить про включення 1 і 2 Петра до канону.

ОСОБА ПЕТРА

I. ЙОГО СІМ'Я

- А. Сім'я Петра проживала в язичницькій Галілеї, в місті Віфсаїда на північному узбережжі Галілейського моря (або Тіверіядського моря, пор. Ів. 1:44), але, очевидно, в якийсь момент вони переселилися до Капернаума (пор. Мр. 1:21,29).
- Б. Батька Петра звали Йона (пор. Мт. 16:17) або Іван (пор. Ів. 1:42; 21:15-17).
- В. Першим іменем Петра було Симон (пор. Мр. 1:16,29,30,36); це ім'я було поширене в Палестині I століття. Воно було юдейською формою імені Симеона (пор. Дії 15:14; 2Петр. 1:1) – одного з дванадцяти племен Ізраїля (пор. Бут. 29:33; Вих. 1:1).
Ісус перейменував його на Петра (*Petros*, тобто «скеля») – це ім'я вказувало на силу та непохитність людини) в Мт. 16:18; Мр. 3:16; Лк. 6:14; Ів. 1:42. Арамейська форма *Cephas* (Кефас або Кифа; пор. Ів. 1:42; 1Кор. 1:12; 3:22; 9:5; 15:5; Гал. 1:18; 2:9,11,14). У Новому Заповіті ці два імені часто стоять разом (пор. Мт. 16:16; Лк. 5:8; Ів. 1:40; 6:8,68; 13:6,9,24,36; 18:10,15,25; 20:2,6; 21:2-3,7,11,15).
- Г. Брата Петра звали Андрій (пор. Мр. 1:16). Він був учнем Івана Христителя (пор. Ів. 1:35,40), а пізніше – віруючим та послідовником Ісуса (пор. Ів. 1:36-37). Він привів Симона до Ісуса (пор. Ів. 1:41) Через кілька місяців Ісус зустрів їх біля Галілейського моря та покликав бути Його найближчими учнями (пор. Мт. 4:18-20; Мр. 1:16-18; Лк. 5:1-11).
- Д. Петро був одружений (пор. Мр. 1:30; 1Кор. 9:5), але про його дітей нічого не говориться.

II. ЙОГО ПРОФЕСІЯ

- А. Сім'я Петра володіла кількома рибачькими човнами і навіть наймала робітників.
- Б. Не виключно, що його сім'я працювала в партнерстві з Яковом, Іваном та їхнім батьком Зеведеєм (пор. Лк. 5:10).
- В. Після смерті Ісуса Петро на короткий час повернувся до риболовства (пор. Ів. 21).

III. ЙОГО ХАРАКТЕР

- А. Сильні сторони Петра
1. Він був відданим послідовником, але занадто імпульсивним (пор. Мр. 9:5; Ів. 13:4-11).
 2. Він намагався діяти вірою, але часто терпів невдачі (напр, його спроба ходити по воді, пор. Мт. 14:28-31).
 3. Він був сміливим і готовим до смерті (пор. Мт. 26:51-52; Мр. 14:47; Лк. 22:49-51; Ів. 18:10-11).
 4. Після воскресіння Ісус особисто звернувся до Петра, як до дискредитованого лідера Дванадцяти Апостолів, в Ів. 21, і надав йому можливість покаятися й повернутися до своєї керівної ролі.
- Б. Слабкі сторони Петра
1. Він був схильним до юдейського законництва
 - а. їв разом із язичниками (Гал. 2:11-21)
 - б. дотримувався законів про їжу (Дії 10:9-16)

2. Він, як і всі апостоли, не зовсім розумів суть нових радикальних вчень Ісуса
 - а. Мр. 9:5-6
 - б. Ів. 13:6-11; 18:10-11
3. Ісус кілька разів дав сувору догану особисто Петру (Мр. 8:33; Мт. 16:23)
4. Він заснув і не молився в найтяжкіший для Ісуса час у Гефсиманії (Мр. 14:32-42; Мт. 26:36-46; Лк. 22:40-60)
5. Він кілька разів заявив, що не знає Ісуса (Мр. 14:66-72; Мт. 26:69-75; Лк. 22:56-62; Ів. 18:16-18,25-27)

IV. ЙОГО ЛІДЕРСТВО СЕРЕД АПОСТОЛІВ

- А. Існує чотири списки апостолів (пор. Мт. 10:2-4; Мр. 3:16-19; Лк. 6:14-16; Дії 1:13). Ім'я Петра завжди стоїть першим. Дванадцять Апостолів ділилися на три групи з чотирьох осіб. Я гадаю, що це дозволяло їм по черзі відвідувати свої сім'ї.
- Б. Петро часто виступав промовцем від групи апостолів (пор. Мт. 16:13-20; Мр. 8:27-30; Лк. 9:18-21). Ці тексти також використовувалися для того, щоб довести владу Петра над усією групою (пор. Мт. 16:18). Однак в цьому самому контексті Ісус докоряє Петру як знаряддю сатани (пор. Мт. 16:23; Мр. 8:33).
Також коли учні сперечалися про те, хто з них найбільший, Петру не була обіцяна така позиція (пор. Мт. 20:20-28, особ. в. 24; Мр. 9:33-37; 10:35-45).
- В. Петро не був керівником єрусалимської церкви. Ним був Яків, єдиноутробний брат Ісуса (пор. Дії 12:17; 15:13; 21:18; 1Кор. 15:7; Гал. 1:19; 2:9,12).

V. ЙОГО СЛУЖІННЯ ПІСЛЯ ВОСКРЕСІННЯ ІСУСА

- А. Керівну роль Петра ясно видно в перших главах книги Дій.
 1. Він керував заміною Юди іншим апостолом (пор. Дії 1:15-26).
 2. Він виголосив першу проповідь в день П'ятидесятниці (пор. Дії 2).
 3. Він зцілив кривого чоловіка та виголосив другу записану проповідь (пор. Дії 3:1-10; 3:11-26).
 4. Він сміливо звернувся до Синедріону в Діях 4.
 5. Він головував під час покарання Ананії та Сапфіри в Діях 5.
 6. Він виступив з промовою на Єрусалимському соборі в Діях 15:7-11.
 7. З ним пов'язані кілька інших подій та чудес у книзі Дій.
- Б. Однак Петро не завжди поводився згідно з Євангелієм
 1. В нього залишалося старозавітне мислення (пор. Гал. 2:11-14).
 2. Йому потрібно було особливе одкровення, щоб прийняти Корнілія (пор. Дії 10) та інших язичників.

VI. РОКИ, ПРО ЯКІ МАЙЖЕ НІЧОГО НЕ ВІДОМО

- А. Після Єрусалимського собору 15-ї глави Дій про Петра майже нічого не повідомляється
 1. Гал. 1:18
 2. Гал. 2:7-21
 3. 1Кор. 1:12; 3:22; 9:5; 15:5
- Б. Ранняцерковне предання
 1. Климент Римський у листі до коринтської церкви в 95 р. н.е. повідомляє про те, що Петро загинув мученицькою смертю в Римі.

2. Тертуліан (150-222 рр. н.е.) також повідомляє про мучеництво Петра в Римі за правління Нерона (54-68 рр. н.е.).
3. Климент Олександрійський (200 р. н.е.) каже, що Петро був убитий в Римі.
4. Ориген (252 р. н.е.) каже, що Петро помер мученицькою смертю, розп'ятий вниз головою в Римі.

VII. КОРОТКЕ ВИЗНАЧЕННЯ СЛІВ І ВИРАЗІВ

1. передбачення, 1:2
2. «окроплення кров'ю Ісуса Христа», 1:2
3. «відродив», 1:3
4. всілякі випробовування, 1:6
5. «досвідчення вашої віри», 1:7
6. «з'явлення Ісуса Христа», 1:7,13
7. душі, 1:9
8. «як непорочного й чистого Ягняти», 1:19
9. «призначений був іще перед закладами світу», 1:20
10. «Словом Божим живим та тривалим», 1:23
11. «щирого духовного молока», 2:2
12. «до Каменя живого», 2:4
13. «священство святе», 2:5
14. наріжний Камінь, 2:6
15. «камінь спотикання», 2:8
16. коріться, 2:13
17. «вмерли для гріхів та для праведности жили», 2:24
18. «Його ранами ви вздоровилися», 2:24
19. спочутливі, 3:8
20. запитає рахунку, 3:15
21. «хрищення... спасає тепер і нас», 3:21
22. випробовування, 4:12
23. «Противтєсь йому», 5:9

VIII. ГОЛОВНІ ОСОБИ

1. «Святий», 1:15
2. «Пастир і Опікун ваших душ», 2:25
3. пресвітери, 5:1
4. Архипастир, 5:4
5. Силуян, 5:12
6. Марк, 5:13

IX. МІСЦЯ НА МАПІ

1. Понт, 1:1
2. Галатія, 1:1
3. Каппадокія, 1:1
4. Азія, 1:1
5. Віфінія, 1:1
6. Сіон, 2:6
7. Вавилон, 5:13

Х. ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

1. Опишіть спадщину віруючих. (1:4-5)
2. Поясніть 1:11 своїми словами.
3. На що бажають дивитися Анголи? (1:12)
4. Як християни повинні виконувати вірш 1:16?
5. Як нам рости на спасіння? (2:2)
6. Чому вірші 2:5 і 9 важливі?
7. Як вірш 2:16 пов'язаний з Рим. 14?
8. Як вірш 3:3 стосується нас сьогодні?
9. Як наші стосунки з другом (або другою) впливають на наші молитви? (3:7)
10. Куди зійшов Ісус, щоб проповідувати духам, що у в'язниці були? (3:19)
11. Поясніть 3:22 в контексті гностичного богослов'я.
12. Яка загальна тема Першого Послання Петра?

ВСТУП ДО ДРУГОГО СОБОРНОГО ПОСЛАННЯ СВ. АПОСТОЛА ПЕТРА

I. ВСТУПНІ ЗАУВАЖЕННЯ

- А. Ціллю цього вступу не є детальний розгляд проблем, пов'язаних із авторством Другого Послання Петра. Я особисто прийшов до висновку, що немає серйозних причин для сумнівів щодо авторства Петра. В цьому мені допомогли три джерела.
1. Стаття Брюса Метцгера «Літературні підробки та канонічна псевдепіграфія» (Bruce M. Metzger, "Literary Forgeries and Canonical Pseudepigrapha") в «Журналі товариства біблійної літератури» (*The Journal of the Society of Biblical Literature*, 1972, стор. 3-24).
 2. Стаття Марка Дж. Крюгера «Автентичність Другого Послання Петра» (Michael J. Kruger, "The Authenticity of 2 Peter") в «Журналі євангельського богословського товариства» (*The Journal of the Evangelical Theological Society*, Том 42, №4, стор. 645-671).
 3. Книга Е.М.Б. Гріна «Перегляд Другого Послання Петра» (E. M. B. Green, *2 Peter Reconsidered*, Tyndale Press, 1961).
- Б. Коли я думаю про можливість того, що Друге Послання Петра не було написане Петром, в мене з'являється багато думок.
1. Моє переконання в тому, що ця книга є богонатхненною та істинною, не залежить від питання, хто її написав. Авторство впливає на герменевтику, але не на богонатхнення, адже богонатхнення книг Біблії є питанням віри та історичним процесом, який може бути задокументованим.
 2. Чому псевдонімія повинна мене непокоїти? Адже це було звичним явищем в греко-римському світі I століття (стаття Метцгера [Metzger]).
 3. Може, я неготовий навіть допустити таку можливість? Чи можу я чесно розглянути проведені вченими історичні та текстові дослідження? Може, традиція змушує мене робити певні висновки?
 4. Стародавня церква ставила під сумнів авторство Петра, але беззаперечно приймала сам текст (за винятком сирійської церкви). Текст є ортодоксальним, і з богословської точки зору він узгоджується з іншими новозавітними книгами та проповідями Петра в книзі Дій.
- В. Євсевій поділяв християнські тексти на три категорії:
1. прийняті
 2. спірні
 3. фальшиві (тобто апокрифи)
- 2 Петра, а також Якова, Юди, 2 і 3 Івана він відносив до 2-ї категорії (тобто «спірні»). Євсевій приймав 1 Петра, мав сумніви щодо 2 Петра та відкидав як фальшиві інші приписані Петру твори: (1) Дії Петра; (2) Євангеліє від Петра; (3) Проповідь Петра; (4) Апокаліпсис Петра.

II. АВТОРСТВО

- А. Це – найбільш спірна книга Нового Заповіту.
- Б. Сумніви мають причини як внутрішнього (стиль і зміст), так і зовнішнього (пізніє прийняття до канону) характеру.
1. Причини зовнішнього характеру
 - а. цього послання немає ані в списку Маркіона (145 р. н.е.), ані в Мураторіївому фрагменті (170 р. н.е.).
 - б. воно є в папірусах Бодмера P⁷² початку III століття

- в. воно не цитується прямо ранньохристиянськими авторами аж до III століття (Ориген та Мефодій)
- г. воно було офіційно прийняте до канону лише на Карфагенському соборі 397 р. н.е., очевидно, після листа Афанасія від 367 р. н.е. Східна церква не приймала це послання аж до VI століття
- д. його немає в сирійському перекладі V століття (Пешітта)
- е. Євсевій в 325 р. н.е. («Церковна історія» [Eusebius, *Ecclesiastical History* 3:25:3]) відносить його до спірних книг (2 Петра, Юди, Якова, 2 і 3 Івана)

2. Причини внутрішнього характеру

- а. стиль дуже відрізняється від 1 Петра (в 1 Петра грецька мова синтактична, а в 2 Петра – ні; Ієронім пояснював цю відмінність різними писарями)
- б. Текст 2 Петра написаний так званим «азійським» літературним стилем, характерним для деякої літератури Малої Азії
- в. великі проблеми виникли в зв'язку з посиланням на неканонічні джерела, але і в 1 Петра є посилання на 1 Еноха
- г. Друге Послання Петра та Послання Юди літературно пов'язані одне з одним (2Петр. 2:1-18 та Юд. 4-13 і 2Петр. 3:1-3 та Юд. 17-18); хто списав у кого – неясно
- д. у самому посланні сказано, що воно написане Апостолом Петром; 1:1,14,16-18; 3:1,15

В. Жанр

1. Чи це послання є листом, типовим для I століття?

- а. воно має типові початок та закінчення
- б. проте, здається, це – циркулярний лист до кількох церков, як і Послання до галатів, до ефесян, Якова та 1 Івана
- в. Можливо, це особливий іудейський жанр, що називається «заповітом» і має такі характерні риси:
 - (1) прощавальна промова
 - (а) Повторення Закону 31-33
 - (б) Ісус Навин 24
 - (в) завіт Дванадцяти патріархів
 - (г) Євангеліє від Івана 13-17
 - (д) Дії 20:17-28
 - (2) провіщення близької смерті (пор. 2 Тимофію)
 - (3) заклик до слухачів дотримуватися предання

2. Зв'язок між 2 Петра 2 та Посланням Юди

- а. Тут, очевидно, мало місце літературне запозичення.
- б. Посилання на неканонічні джерела змусило багатьох відкинути Послання Юди та 2 Петра, проте навіть у 1 Петра є посилання на 1 Еноха і в Павла є цитати з грецьких поетів.

3. У самій книзі говориться, що її написав Апостол Петро

- а. Його ім'я подається в вірші 1:1 як Симеон Петро. Петром його назвав Ісус (пор. Мт. 16). Симеон (не Симон) – то рідка і незвичайна форма імені. Якщо хтось старався писати від імені Петра, то дуже дивно, що він вибрав саме таку семітську форму написання цього імені, яка аж ніяк не є корисною для псевдонімії.
- б. Він стверджує, що був свідком преображення (пор. Мт. 17:1-8; Мр. 9:2-8; Лк. 9:28-36) в 1:16-18.
- в. Він стверджує, що написав першого листа (пор. 3:1), тобто 1 Петра.

4. Ортодоксія

- а. У цьому посланні немає нічого, що протирічить новозавітному апостольському вченню.

- б. Є декілька унікальних речей (про те, світ буде знищений вогнем, а також про Послання Павла як Писання), але нічого гностичного, адопціоністичного або явно єретичного немає.

III. ПРОБЛЕМИ ЗОВНІШНЬОГО ХАРАКТЕРУ

1. Євсевій поділяє християнські твори I і II століть на три категорії:
 - а. прийняті
 - б. спірні
 - в. фальшиві (тобто апокрифи)
Друге Послання Петра, а також Послання до євреїв, Якова та 2 і 3 Івана відносяться до категорії спірних книг.
2. 2 Петра немає в каноні Маркіона (154 р. н.е.), але Маркіон відкидав також багато інших книг Нового Заповіту.
3. 2 Петра немає в Мураторіївому фрагменті (180-200 рр. н.е.), але цей список, здається, був пошкоджений і в ньому також немає Послання до євреїв, Якова та 1 Петра.
4. Східна (сирійська) церква не приймала його
 - а. його немає в Пешітті (перша половина V століття)
 - б. воно не увійшло до Філоксеніани (Philoxeniana; 507 р. н.е.) з Іраку та до Гарклеанської версії (Harclean version; 616 р. н.е.) з Північної Африки
 - в. Іван Золотоустий та Феодор Мопсуестійський (начальники антиохійської школи тлумачення) відкидали всі соборні послання.
5. Здається, 2 Петра цитується в «Євангелії Істини» та «Апокрифі Івана», знайдених у гностичних текстах Наг-Хаммаді (пор. Ендрю К. Гельмболд, «Гностичні тексти Наг-Хаммаді та Біблія» [Andrew K. Helmbold, *The Nag Hammadi Gnostic Texts and the Bible*], стор. 91). Ці твори, написані коптською мовою, є перекладами більш ранніх грецьких текстів. Якщо в них є посилання на 2 Петра, то не може бути, щоб воно було написане у II столітті.
6. Ця книга входить до P⁷² і датується III або IV століттям в UBS⁴ (стор. 8).
7. Климент Римський (95 р. н.е.) посилається на нього або цитує його
 - а. 1 Климент 9:2 - 2Петр. 1:17
 - б. 1 Климент 23:3 - 2Петр. 3:4
 - в. 1 Климент 35:5 - 2Петр. 2:2
8. Можливо, на нього посилається Юстин Мученик (115-165 рр. н.е.) в своєму «Діалозі з Трифоном» (Justin Martyr, *Dialogue with Trypho*, 82:1) – 2Петр. 2:1. Лише в цих двох стародавніх християнських текстах вжито грецьке слово *pseudoprophetai*.
9. Можливо, Ірней (130-200 рр. н.е.) посилається на 2 Петра (його цитує Євсевій в «Церковній історії» [Eusebius, *His. Eccl.* 5:32:2] – 2Петр. 3:8 та 3:1:1 – 2Петр. 1:15).
10. Климент Олександрійський (150-215 рр. н.е.) написав перший коментар (він не зберігся) до Другого Послання Петра.
11. Він згадується в Пасхальному листі Афанасія (367 р. н.е.), де подається тогочасний список канонічних книг.
12. Послання було прийняте як канонічне на ранньоцерковних соборах в Лаодикії (372 р. н.е.) та Карфагені (397 р. н.е.).
13. Цікаво, що всі інші твори, неначебто написані Петром (Дії Петра, Дії Андрія та Петра, Дії Петра та Павла, Страждання Петра та Павла, Дії Петра та Дванадцяти Апостолів, Апокаліпсис Петра і Проповідь Петра), були відкинуті церквою як фальшиві (тобто апокрифи, небогонатхненні твори).

IV. ДАТА

- А. Вона залежить від авторства.
- Б. Якщо вважати автором Петра, то це послання було написане незадовго перед його смертю (пор. 1:14).
- В. За церковним преданням, Апостол Петро помер в Римі за правління кесаря Нерона. Нерон розпочав переслідування християн в 64 р. н.е. У 68 р. н.е. він наклав на себе руки.
- Г. Якщо це послання написав послідовник Петра від його імені, тоді його слід датувати 130-150 рр. н.е., тому що 2 Петра цитується «Апокаліпсисі Петра», а також в «Євангелії Істини» та «Апокрифі Івана» (*Apocalypse of Peter, The Gospel of Truth, Apocryphon of John*).
- Д. Видатний американський археолог В. Ф. Олбрайт (W. F. Albright) стверджує, що це послання було написане до 80 р. н.е., тому що воно схоже на Сувої Мертвого моря.

V. АДРЕСАТИ

- А. Якщо у 2Петр. 3:1 мова йде саме про Друге Послання Петра, то цільова аудиторія була тією самою (північна частина Туреччини).
- Б. Можливо, 2 Петра – то свідоцтво для заохочення всіх віруючих до стійкості в часи переслідувань, до протистояння лжевчителям і до вірного життя за євангельським преданням в очікуванні другого пришествя Христа.

VI. НАГОЛОСИ

- А. Боротьба з єрессю – мабуть, із антиноміанським гностицизмом (2:1-22; 3:15-18)
- Б. Обговорити затримку другого пришествя Христа (3:3-4). Тоді лжевчителі та інші грішники будуть осуджені, а Божі діти прославляться!

VII. ОБСТАВИНИ НАПИСАННЯ

- А. Як у 1 Петра головною темою були переслідування та страждання, та у 2 Петра головною темою є лжевчителі.
- Б. Точна природа лжевчення неясна, але вона може бути пов'язана з антиноміанським гностицизмом (пор. 2:1-22; 3:15-18). У цій книзі вживаються слова, які вживалися в гностицизмі та в містичних релігіях. Можливо, це було навмисним апологетичним прийомом для боротьби з їхнім богослов'ям.
- В. У цій книзі, як і в Другому Послання до солунян, розглядається тема другого пришествя, що затримується, але неодмінно станеться, і тоді Божі діти прославляться, а невіруючі будуть осуджені (пор. 3:3-4). Цікаво, що в 1 Петра друге пришествя Ісуса позначається словом *apocalypsis* (апокаліпсис), а в 2 Петра – *parousia* (парусія). Можливо, це пов'язано з різними писарями (Ієронім).

VIII. КОРОТКЕ ВИЗНАЧЕННЯ СЛІВ І ВИРАЗІВ

1. раб, 1:1
2. Божа сила, 1:3
3. побожність, 1:3
4. «учасники Божої Істоти», 1:4
5. «вічне Царство», 1:11
6. «я незабаром повинен покинути оселю свою», 1:14
7. «прихід Господа нашого Ісуса Христа», 1:16
8. «бувши самовидцями Його величі», 1:16
9. «Це Син Мій Улюблений», 1:17
10. «світова зірниця засяє», 1:19
11. неправдиві пророки, 2:1
12. учителі неправдиві, 2:1
13. «ангели, що згрішили», 2:4
14. ад (Tartarus), 2:4
15. «погорджує владою», 2:10
16. «не бояться зневажати слави», 2:10
17. «свята заповідь», 2:21
18. «прагнете скорого приходу Божого дня», 3:12
19. «неба нового й нової землі», 3:13
20. «нескверні та чисті», 3:14

IX. ГОЛОВНІ ОСОБИ

1. Ной, 2:5
2. Лот, 2:7
3. Валаам, 2:15

X. МІСЦЯ НА МАПІ - НЕМАЄ

XI. ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

1. Чи названий Ісус Богом у вірші 1:1?
2. Як вірш 1:10 стосується суверенності Бога та свободної волі людини?
3. Коли Ісус сказав Петру про Свою смерть? (1:14)
4. Перелічіть, як у 1-й главі відображені дні Петра з Ісусом.
5. Яка велика істина стверджується в віршах 1:20-21?
6. Перелічіть характерні риси лжевчителів в 2-й главі.
7. Чому фраза «відречуться від Владики, що викупив їх» в 2:1 є такою сумною?
8. Чим дивний вірш 2:8? (2:20)
9. Поясніть 2:20 своїми словами.
10. Що саме стверджують лжевчителі в вірші 3:4?
11. Чому сказано, що земля була складена із води? (3:5)
12. Який висновок можна зробити з 3:8?
13. Як 3:9b пов'язано з 1Тим. 2:4?
14. В якому іншому місці Біблії проголошується істина вірша 3:10?
15. Чому так важливо, що Петро згадує Павла?
16. Що є головною темою Другого Послання Петра?

ВСТУП ДО ПЕРШОГО СОБОРНОГО ПОСЛАННЯ СВ. АПОСТОЛА ІВАНА

I. УНІКАЛЬНІСТЬ ЦЬЄЇ КНИГИ

- А. Перше Послання Івана не є особистим листом чи посланням до однієї церкви; це більше «схвильований службовий лист зі штабу» (соборне послання):
1. В посланні немає традиційного вступу (від кого цей лист і для кого)
 2. В посланні немає особистих привітань або заключних слів.
- Б. В посланні немає згадок будь-яких імен, що є досить незвичним. Такий стиль письма зустрічається лише у тих книгах, які були написані до багатьох церков (наприклад, Послання до ефесян та Послання Якова). Єдиним новозавітним посланням, в якому не вказується ім'я автора, є Послання до євреїв. Однак очевидно, що Перше Послання Івана було написано до віруючих, які зіштовхнулися із внутрішньоцерковною проблемою лжевчителів.
- В. Цей лист є сильним богословським трактатом, який підтверджує:
1. Центральне місце Ісуса
 - а. Бога та людини у всій Його повноті
 - б. те, що спасіння приходить через віру в Ісуса Христа, а не через містичний досвід або таємне знання (лжевчителів)
 2. Критерії християнського стилю життя (три тести на підтвердження істинного християнства)
 - а. братня любов
 - б. послух
 - в. несприйняття гріховного світового порядку
 3. Упевненість в тому, що вічне спасіння досягається через віру в Ісуса з Назарета (дієслово «знати» вжито у Посланні 27 разів)
 4. Як розпізнати лжевчителів
- Г. З точки зору мовної складності тексти Івана (і особливо його Перше послання) можна охарактеризувати найпростішим варіантом грецького койне (порівняно з іншими новозавітними книгами), однак в його працях, як ні в кого іншого, розкриваються глибини вічних і незмінних Божих істин у Христі Ісусі (тобто, Бог є Світло, 1:5; Бог є Любов, 1 Ів. 4:8,16; Бог є Дух, 4:24).
- Д. Можливо, що Перше Послання Івана було супровідним листом до його Євангелія. Передумовою написання обох книг була єресь гностицизму, розповсюджена в I столітті. Якщо в Євангелії основний акцент був на благовісті для невіруючих, то Перше послання було написано вже до віруючих.
- Відомий коментатор Б.Ф. Весткотт (B. F. Westcott) говорив, що Євангеліє від Івана підтверджує божественність Ісуса, а Перше послання Івана – Його людську природу. Ці книги йдуть пліч-о-пліч!
- Е. Іван пише, використовуючи чорно-білі (дуалістичні) поняття. Такий стиль письма є характерним для Сувоїв Мертвого моря, а також для творів лжевчителів-гностиків. Структурно літературний дуалізм у Першому Посланні Івана виражається як через словесні образи (світло і темрява), так і через стилістичні форми (негативне твердження разом із позитивним). Це і відрізняє Послання від Євангелія, адже в останньому присутній вертикальний дуалізм (Ісус – згори, всі люди – знизу).

Ж. Дуже важко скласти якийсь структурований план Першого Послання Івана через те, що Іван періодично повторює одні й ті самі теми. Ця книга нагадує гобелен істин, сплечених разом у візерунок, який постійно повторюється (див. Білл Гендрікс «Килим із істини: Послання Івана» [Bill Hendricks, *Tapestries of Truth, The Letters of John*]).

II. АВТОР

А. Питання щодо авторства Першого послання є частиною дискусій щодо авторства всіх текстів від Івана – Євангелія, Першого, Другого та Третього Послання Івана, а також Об'явлення.

Б. Існують дві основні точки зору на це питання:

1. Традиційна позиція

- а. Отці Церкви одноставно вважали, що автором цього послання був улюблений апостол Христа – Іван
- б. Загальний огляд ранньохристиянських доказів
 - (1) Климент Римський (90 р. н.е.) робив посилання на текст Першого Послання Івана
 - (2) Полікарп Смирнський цитує Перше Послання Івана у своєму Посланні до филип'ян (Polycarp of Smyrna, *Philippians 7*) (110-140 рр. н.е.)
 - (3) Юстин Мученик цитує Перше Послання Івана у своїй «Розмові» (Justin Martyr, *Dialogue 123:9*) (150-160 рр. н.е.)
 - (4) Посилання на Перше Послання Івана містяться у творах:
 - (а) Ігнатія Антіохійського (точна дата написання невідома – прибл. початок II ст.)
 - (б) Папія Іерапольського (нар. прибл. в 50-60 рр. н.е., помер муч. смертю близько 155 р. н.е.)
 - (5) Ірений Ліонський (130-202 рр. н.е.) приписував Першому Посланню авторство саме Апостола Івана. Тертуліан, ранній апологет християнства, який написав 50 книг проти ересей, також часто цитував Перше Послання Івана
 - (6) Інші ранні твори, в яких підтверджувалося авторство Апостола Івана, були Клемент, Ориген та Діонісій – всі твоє з Олександрії, відповідно до Мураторійового фрагменту (180-200 рр. н.е.) та праць Євсевія (III століття н.е.)
 - (7) Ієронім (друга половина IV століття) підтверджував авторство Івана, однак при цьому наголошував, що не всі його сучасники підтримують таку позицію
 - (8) Феодор Мопсуестійський, єпископ Антіохії в 392-428 рр. н.е., заперечував авторство Івана.
- в. Якщо таки автором послання був Апостол Іван, то що ми знаємо про нього?
 - (1) Він був сином Зеведея та Саломії
 - (2) Він був рибакором разом зі своїм братом Яковом на Галілейському морі (можливо, вони навіть мали кілька човнів)
 - (3) Дехто вважає, що його матір була сестрою Марії, матері Ісуса (пор. Ів. 19:25; Мр. 15:20)
 - (4) Мабуть, він був досить заможним, оскільки мав:
 - (а) найманих слуг-робітників (пор. Мр. 1:20)
 - (б) декілька човнів
 - (в) будинок у Єрусалимі (пор. Мт. 20:20)
 - (5) У Івана був доступ до будинку Первосвященника у Єрусалимі – а це показує, що він був досить знаною людиною (пор. Ів. 18:15-16)

- (6) Саме Івану Ісус доручив опіку над Марією, Своєю матір'ю
- г. Предання ранньої церкви одноставно стверджує, що Іван пережив усіх інших апостолів і після смерті Марії у Єрусалимі переїхав у Малу Азію й поселився в Ефесі, найбільшому місті того регіону. Із цього міста його вислали на острів Патмос (недалеко від побережжя міста), а потім після звільнення він повернувся назад до Ефесу (Євсевій цитує Полікарпа, Папія та Іренея).

2. Позиція сучасних вчених

- а. Переважна більшість сучасних дослідників визнають явну схожість між всіма працями Івана, зокрема схожість фраз, словника та граматичних структур. Хорошим прикладом для підтвердження цього є використання яскравих контрастних понять у текстах: життя і смерть, істина і неправда. Таку ж яскраву дихотомію можна було побачити і в інших творах того часу, зокрема у Сувоях Мертвого моря та текстах гностиків, які вже тоді з'являлися.
- б. Існує декілька теорій стосовно внутрішнього взаємозв'язку між цими п'ятьма книгами, авторство яких традиційно приписується Івану. Дехто стверджує, що у всіх цих книг був один автор, інші – що їх було два, три і навіть більше. Видається, що найбільш правдоподібним поясненням є те, що всі ці праці є результатом інтелектуальної діяльності однієї людини, навіть якщо деякі з них, можливо, були записані його учнями.
- в. Я особисто вважаю, що автором всіх п'яти книг є Апостол Іван, який перебував у глибокій старості. Він написав їх наприкінці свого служіння у Ефесі.

3. Питання авторства книги є проблемою герменевтики, а не богонатхненності книги. В кінці кінців, автором всього Писання є Сам Бог!

III. ДАТА – Є очевидним, що це питання пов'язано з авторством книги:

- А. Якщо Апостол Іван написав ці листи (зокрема, Перше послання), то тут можна говорити про кінець I століття. До того часу гностичні хибні богословські/філософські доктрини вже були досить розповсюдженими. Крім того, таким чином стає логічною термінологія Першого послання («дітки»), оскільки так, швидше за все, міг звертатися старець до молодих за віком віруючих. Ієронім говорив, що Іван прожив ще 68 років після розп'яття Ісуса. Все це співпадає з цим преданням.
- Б. А.Т. Робертсон (A.T. Robertson) вважає, що Перше послання було написано в проміжку між 85 і 95 рр. н.е., а Євангеліє – приблизно в 95 р. н.е.
- В. І. Говард Маршалл в своєму «Новому Міжнародному Коментарі до Першого Послання Івана» (I. Howard Marshall, *The New International Commentary Series on 1 John*) стверджує, що в будь-якому випадку сучасні дослідники сходяться на думці, що всі твори Івана були написані в проміжку часу між 60 і 100 рр. н.е.

IV. АДРЕСАТИ ПОСЛАННЯ

- А. За преданням, ця книга була адресована до римської провінції Мала Азія (західна частина сучасної Туреччини), головним містом якої був Ефес.
- Б. Видається, що лист був надісланий окремій групі церков Малої Азії, які зіштовхнулися з проблемою лжевчителів (так само, як і церкви в Колосах і Ефесі), а саме (1) докетичного гностицизму, що відкидав людськість Христа, але визнавав Його божественність, та (2) антиноміанського гностицизму, що відокремлює етику та моральність від богослов'я.

- В. Августин (IV ст. н.е.) вважав, що це Послання було адресовано парфянам (у Вавилоні). З його думкою погоджувався Кассіодрус (початок VI ст. н.е.). Можливо, це стало результатом плутанини фраз «вибрана пані» і «та, яка у Вавилоні» в 1Петр. 5:13 та у 2Ів. 1.
- Г. Згідно з Мураторіївим фрагментом (раннім канонічним списком новозавітних книг, складеним в 180-200 рр. у Римі), це послання було написано «після настановлення його братів-учнів та єпископів» (у Малій Азії).

V. ЄРЕСЬ

- А. Очевидно, що послання саме по собі є реакцією проти контрактних видів лженауки (пор. «Якщо ми кажемо...» в 1Ів. 1:6 і далі та «той, хто каже...» в 1Ів. 2:9; 4:20 [діатриба]).
- Б. Основні доктрини цієї єресі можна дослідити завдяки змісту самого послання:
 - 1.заперечення боговтілення Ісуса Христа
 - 2.заперечення основної ролі Ісуса Христа в спасінні
 - 3.відсутність відповідного християнського образу життя
 - 4.акцент на знанні (часто таємному)
 - 5.тенденція в сторону особистої винятковості
- В. Релігійна обстановка I століття
Світогляд римлян першого століття характеризувався еkleктизмом, який включав в себе як західні, так і східні релігії. Боги грецького та римського пантеонів мали погану славу. Релігійні містериї користувалися популярністю через те, що вони наголошували на особистих відносинах з божеством та можливості отримання таємних знань. Світська грецька філософія була популярною та легко включалася до складу інших світоглядних систем. І в цей еkleктичний релігійний світ прийшла християнська віра, яка проголошувала ексклюзивність (Ісус – єдиний шлях до Бога; пор. Ів. 14:6). Яким би не було точне змістове наповнення єресі, очевидно, що вона була спробою зробити «обмеженість» християнства більш правдоподібною та прийнятною з інтелектуальної точки зору для широкої греко-римської публіки.
- Г. До якої саме групи гностиків Іван адресує своє послання (можливі варіанти):
 - 1.Гностицизм, який тільки зароджується
 - а. Основна доктрина цього виду гностицизму I століття підкреслювала онтологічний (вічний) дуалізм між духом та матерією. Дух (Вищий Бог) вважався добром, тоді як матерія була злом у всій своїй сутності. Подібна дихотомія відображає схожість з платонізмом і його протиставлення ідеального фізичному, небесного земному, невидимого видимому. Також надмірна увага приділялася важливості таємних знань (слів-паролів або таємних кодів, які дозволяли душі пройти через ангельські сфери [*еони*] і вийти на прямий доступ до вищого бога), які були необхідними для спасіння.
 - б. Було дві форми цього гностицизму, які могли бути підґрунтям для написання Першого Послання Івана:
 - (1) докетичний гностицизм, який заперечував справжню людськість Ісуса через те, що матерія вважалася злом
 - (2) гностицизм Сірентія, який ототожнював Христа з одним із багатьох *еонів* або ангельських сфер між добрим вищим богом та злою матерією. Такий «Дух Христа» вселився в Ісуса під час його хрещення та покинув його перед розп'яттям.
 - (3) одні представники із кожної із цих груп практикували аскетизм (все, чого бажає тіло, – це зло), а інші – антимоніанізм (дай тілу все, чого воно бажає).

Не існує письмових доказів, які б розкрили розвинуті форми гностицизму I століття. Такі документальні підтвердження з'явилися лише з середини II століття. Більш детально про гностицизм можна дізнатися з таких праць:

- (а) *The Gnostic Religion* by Hans Jonas, published by Beacon Press (Ганс Йонас, «Гностична релігія»)
- (б) *The Gnostic Gospels* by Elaine Pagels, published by Random House (Елейн Пейджелс, «Гностичне Євангеліє»)
- (в) *The Nag Hammadi Gnostic Texts and the Bible* by Andrew Helmbold (Ендрю Гельмбольд, «Гностичні тексти Наг-Хаммаді та Біблія»)

2. Ігнатій пропонує ще одне можливе джерело цієї ересі в своєму «Посланні до смирян» (*Ignatius, to the Smyrnaeans, iv-v*). Ці люди заперечували боговтілення Ісуса і вели спосіб життя антиноміанів.
3. І ще одним (менш правдоподібним) джерелом цієї ересі міг бути Меандр Антіохійський, про якого нам відомо з твору Іренея «Проти ересей» (*Irenaeus, Against Heresies, XXIII*). Він був послідовником Симона-самарянина та відстоював таємні знання.

Д. Ця ересь сьогодні

1. Дух цієї ересі зустрічається й сьогодні, коли люди намагаються поєднати християнські істини з іншими світоглядними доктринами.
2. Дух цієї ересі можна зустріти сьогодні, коли люди намагаються поставити на перше місце «правильну» доктрину, відкидаючи таким чином особисті відносини з Богом та образ життя по вірі.
3. Дух цієї ересі проявляється сьогодні й тоді, коли люди намагаються надати християнству ексклюзивності та інтелектуальної елітарності.
4. Дух цієї ересі існує сьогодні серед нас, коли релігійні люди впадають або в аскетизм або в антиноміанізм.

VI. МЕТА НАПИСАННЯ ПОСЛАННЯ

А. Послання має практичне значення для віруючих, зокрема, воно покликане:

1. дати їм радість (пор. 1:4)
2. надихнути їх жити побожно (пор. 1:7; 2:1)
3. дати їм повеління (і нагадати їм) любити не світ (пор. 2:15-17), але один одного (пор. 4:7-21)
4. утвердити їхню впевненість у власному спасінні в Христі (пор. 5:13)

Б. Послання має богословське значення для віруючих, зокрема, воно покликане

1. довести помилковість розділення божественної та людської природ Ісуса
2. довести помилковість заперечення духовного благочестивого способу життя на користь виключного інтелектуалізму
3. довести помилковість думки, що спасіння можна досягнути самотужки, окремо від інших

VII. КОРОТКЕ ВИЗНАЧЕННЯ СЛІВ І ВИРАЗІВ

1. від початку, 1:1
2. Слово життя, 1:1
3. життя вічне, 1:2
4. спільність (*koinōnia*), 1:3
5. Бог є світло, 1:5
6. ходимо, 1:6, 7
7. кров Ісуса, 1:7

8. Діточки мої, 2:1
9. убагання, 2:2; 4:10
- 10.пізнати, 2:3, 4, 18, 20, 21, і т.д.
- 11.пробуває, 2:6, 17, 24, 25, 27, і т.д.
- 12.нова заповідь, 2:7
- 13.ради Ймення Його, 2:12
- 14.світ, 2:15
- 15.остання година, 2:18
- 16.помазання, 2:20, 27
- 17.визнає, 2:23; 4:2, 3, 15, і т.д.
- 18.випробуйте духів, 4:1
- 19.день судний, 4:17
- 20.«дух, і вода, і кров», 5:8
- 21.гріх на смерть, 5:16
- 22.народився від Бога, 5:18
- 23.бережіться від ідолів, 5:21

VIII. ГОЛОВНІ ОСОБИ

1. Заступник, 2:1
2. неправдомовець, 2:4, 22
3. антихрист, 2:18; 4:3
4. багато антихристів, 2:18
5. ті, хто обманює вас, 2:26
6. диявол, 3:8, 10
7. Каїн, 3:12
8. лукавий, 5:18

IX. МІСЦЯ НА МАПІ - Немає

X. ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

1. Чому в 1Ів. 1:1-4 вживається так багато дієслів, що виражають п'ять чуттів (чули, бачили, розглядали, торкалися, бачили, чули)?
2. Чому хтось стане казати, що не має гріха? (1:8)
3. Чому 1:9 – такий важливий вірш? До кого він адресований?
4. Як вірш 1:10 пов'язаний із 3:6 і 9?
5. Як вірш 2:2 пов'язаний із Ів. 3:16?
6. Чому слово «пізнати» так часто вживається в Першому Посланні Івана? Визначте єврейські конотації цього слова.
7. Що означає часто повторювана фраза «Коли ж кажемо...»?
8. Яким саме лжевчителям протистоїть Іван? Поясніть, які їхні переконання суперечать біблійному християнству.
9. З якою доктриною пов'язаний вірш 3:2?
10. Чому вірші 3:6 і 9 так важко тлумачити?
11. Як вірш 4:8 пов'язаний із сварливими християнами?
12. В тексті 4:13-14 віддзеркалюється поняття Трійці. Поясніть це поняття своїми словами.
13. Поясніть 4:19 своїми словами.
14. У Першому Посланні Івана є три «тести», які дають віруючим впевненість у тому, що вони є справжніми християнами. Опишіть ці три тести.
15. Чому 5:13 – такий важливий вірш?

16. Чи 5:14-15 обіцяє віруючим, що на їхні молитви будуть завжди дані позитивні відповіді?
17. Що таке гріх на смерть? (5:16)
18. Чи 5:18 обіцяє віруючим, що сатана ніколи не буде випробовувати або спокушати їх?
Чому так або чому ні?
19. Що означає фраза «весь світ лежить у злі»?

ВСТУП ДО ДРУГОГО ТА ТРЕТЬОГО СОБОРНИХ ПОСЛАНЬ СВ. АПОСТОЛА ІВАНА

I. ВСТУПНІ ЗАУВАЖЕННЯ

- А. Третє Послання Івана називається так лише тому, що воно трохи коротше від Другого Послання Івана. Насправді я вважаю, що вони обидва є одним збалансованим листом, написаним наприкінці I ст. н.е. якійсь місцевій церкві, яка, можливо, знаходилася десь в римській провінції Мала Азія.
- Б. Якщо Друге послання стосується проблеми мандрівних проповідників-єретиків, то Третє послання є заохоченням до допомоги мандрівним християнським проповідникам.
- В. У 3 Івана говориться про трьох різних чоловіків:
1. Гай (благочестивий чоловік з церкви-адресата цього послання)
 - а. В інших місцях Біблії згадуються три чоловіки з цим іменем: Гай з Македонії (Дії 19:29), Гай з Дервії (Дії 20:4) та Гай з Коринта (Рим. 16:23; 1 Кор. 1:14).
 - б. У так званих «Апостольських постановках» Гая з Третього Послання Івана представлено як єпископа Пергамського, призначеного Іваном.
 2. Діотреф (баламут-безбожник з церкви-адресата цього послання)
 - а. Це єдина згадка про цього чоловіка у Новому Заповіті. Це ім'я є дуже рідкісним і буквально означає «вигодуваний Зевсом». Іронія в тому, що чоловік, названий на честь Зевса, виступав проти мандрівників, хоча сам Зевс був покровителем мандрівників.
 - б. Його позиція чітко описана в віршах 9-10.
 3. Димитрій (той, хто мав передати лист Івана помісній церкві)
 - а. Очевидно, що він був одним із місіонерів-мандрівників і йому було доручено віднести лист Апостола Івана, який знаходився в Ефесі.
 - б. В «Апостольських постановках» говориться, що Димитрій був єпископом Філадельфійським, якого також призначив Іван.
- Г. В ранній церкві були серйозні суперечки стосовно того, як оцінювати та підтримувати подорожуючих проповідників, учителів і євангелістів. Ось фрагменти з деяких ранніх неканонічних християнських джерел початку другого століття під назвою «Дідахе» (*The Didache*) або «Вчення Дванадцяти апостолів» (*The Teaching of the Twelve Apostles*):

РОЗДІЛ XI – СТОСОВНО ВЧИТЕЛІВ, АПОСТОЛІВ ТА ПРОРОКІВ

«Отож, коли хтось прийде до вас, щоб вас навчити всьому тому, про що йшла мова раніше, прийміть його. А якщо той, хто навчає, обравши інший шлях, подаватиме вам вчення, скероване на руйнування, то не слухайте його, *якщо ж воно* скероване на утвердження справедливості та пізнання Господа, прийміть його, як Господа. Щодо апостолів та пророків, чиніть з ними за настановою Євангелія так: Кожного апостола, який приходить до вас, прийміть, як Господа. І нехай не залишається, *хліба що* на один день, а коли буде потреба – то ще на один, якщо ж залишиться на три дні – то він лжепророк. Коли апостол відходить, нехай не бере з собою нічого, крім хліба, поки не зупиниться на нічліг, а якщо попросить грошей – то він лжепророк» (стор. 380).

РОЗДІЛ XII – ЯК ПРИЙМАТИ ХРИСТІЯН

«Якщо хтось скаже в душі: «дай мені грошей чи чогось іншого», – не слухайте його. Якщо ж він попросить дати для тих, хто в потребі, то нехай ніхто його не осуджує.

Кожен, хто приходить в ім'я Господнє, нехай буде прийнятий після того, як, випробувавши, ви його пізнаєте, бо матимете уяву про добро і зло. що той, хто приходить, – подорожній, то допоможіть йому наскільки можете, і нехай він не залишається у вас, хіба що на два чи три дні, якщо є необхідність. А якщо, будучи ремісником, він захоче у вас осісти, то нехай працює і їсть. А якщо він не знає ремесла, чиніть з ним на свій розсуд, щоби християнин не жив між вами бездіяльно. Коли ж він не захоче так робити, то він хриstopродавець. Остерігайтеся таких» (стор. 381).

II. КОРОТКЕ ВИЗНАЧЕННЯ СЛІВ І ВИРАЗІВ

1. «від початку», 1:1
2. «Бог є світло», 1:5
3. визнавав, 1:9
4. «Діточки мої», 2:1
5. заступник, 2:1
6. вблагання, 2:2
7. пізнати, 2:3
8. «в Нім пробуває», 2:6
9. «Не любіть світу», 2:15
10. «остання година» 2:18
11. помазання, 2:27
12. «дух, і вода, і кров», 5:8
13. «гріх на смерть», 5:16
14. «бережіться від ідолів», 5:21

III. ГОЛОВНІ ОСОБИ

1. Слово життя, 1:1
2. антихрист, 2:18 (2Ів. в. 7)
3. багато антихристів, 2:18
4. вибрана пані, 2Ів. в. 1
5. її діти, 2Ів. в. 1
6. «діти вибраної сестри твоєї», 2Ів. в. 13
7. Гай, 3Ів. в. 1
8. Діотреф, в. 9
9. Димитрій, в. 12

IV. МІСЦЯ НА МАПІ - НЕМАЄ

V. ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

1. Чому в 1:1-5 вживається так багато дієслів, що виражають п'ять чуттів?
2. Чому хтось стане казати, що не має гріха? (1:8)
3. Як вірш 2:2 пов'язаний із Ів. 3:16?
4. Поясніть 2:7-8 своїми словами.
5. Про що йдеться в тексті 2:12-14: про різні вікові групи в церкві чи про всіх християн?
6. Поясніть 2:22-23 в контексті гностичного богослов'я.
7. В чому полягає головна істина тексту 2:28-3:3?
8. Чому вірші 3:6 і 9 так важко тлумачити?
9. Як вірш 3:15 пов'язаний з нагірною проповіддю Христа?
10. Поясніть 3:20 своїми словами.
11. Як випробовувати духів? (4:1-6)

12. Як вірш 4:2 стосується гностичного богослов'я?
13. В чому полягає головна істина 4:7-24?
14. Як вірш 5:13 виступає однією з тем усієї книги?
15. Чи відповідає Бог на всі молитви? (5:14-15)
16. Про що йдеться в 2Ів. 10: про дім, або про церкву? Чому?
17. Чи обіцяє Іван здоров'я та матеріальне процвітання в 3Ів. 2?

ВСТУП ДО СОБОРНОГО ПОСЛАННЯ СВ. АПОСТОЛА ЮДИ

I. ВСТУПНІ ЗАУВАЖЕННЯ

- А. Послання Юди – страшна книга про небезпеку омани, непокори та осуду. Віруючі повинні завжди пильнувати себе. Їхнім захистом є:
1. покликання Отця, Його любов і сила
 2. знання Писання, благочестиве життя та милість до пораних віруючих братів та сестер.
- Б. Проте навіть попри всі застереження Послання Юди, його завершальна частина є чи не найсильнішою молитвою, в якій стверджується Божа сила, що може нас зберегти.
- В. Зв'язок між Посланнями Юди та 2 Петра неясний в таких питаннях:
1. котре з них було написане першим
 2. чому вони такі схожі й водночас такі різні
 3. як в одній описується загрожуюча ересь, а в другій – вже присутня ересь
 4. чи існував ранньоцерковний документ, з якого списували обидва автори
 5. чи стосується віруючих будь-які наведені тут приклади непокори
- Г. Ця книга ілюструє богословський баланс між
1. Божою силою, що береже віруючих (вв. 1,24)
 2. зусиллями самих віруючих, що бережуть себе (в. 21)

II. АВТОР

- А. Юда характеризує себе двома виразами:
1. «раб Ісуса Христа» – Це не зовсім той вираз, яким зазвичай характеризував себе Павло, хоча в перекладі обидва вирази є схожими. Павло завжди ставить іменник «раб» напочатку, а далі вживає описову фразу в родовому відмінку. Те саме стосується й 2 Петра.
Проте в Юди порядок слів той само, що і в Якова (описова фраза в родовому відмінку стоїть першою).
 2. «брат Якова» – У Новому Заповіті є багато Яковів, але тут вжито лише саме ім'я без будь-яких описів, і це нагадує нам Як. 1:1. Яків, єдиноутробний брат Ісуса, був керівником єрусалимської церкви під час місіонерських подорожей Павла (пор. Дії 15). Припускається, що обидва єдиноутробні брати зі скромності не говорили про свій кровний зв'язок із Ісусом.
- Б. Такий простий вступ відображає людину, що була добре відомою й активною (пор. 1Кор. 9:3) в ранній церкві, але про яку не збереглося жодної інформації. Якби хтось у пізніший період захотів написати листа від імені когось із минулого (псевдограф), то Юда був би далеко не найкращим кандидатом.
- В. Стародавнє предання про те, що Юда був єврейським християнином та єдиноутробним братом Ісуса (пор. Мт. 13:55; Мр. 6:3), ґрунтується на кількох припущеннях
1. сімейний зв'язок з Яковом (пор. Як. 1:1)
 2. широке використання Старого Заповіту
 3. характерне для єврейської літератури використання числа «три»
 - а. три старозавітні відступництва
 - б. три старозавітні персонажі
 - в. вступні привітання

- (1) три дієприкметники: «покликані», «улюблені», «збережені»
- (2) молитва про три: «милість», «мир», «любов»

Г. Послання Юди написане в відмінному стилі й формі грецького койне. Юда мабуть був добре знайомий з людьми із різних країн (пор. 1Кор. 9:5).

За характером він дуже схожий на Якова: він дуже серйозно ставиться до поклику жити благочестиво в цьому світі гріха й непокори.

IV. ДАТА

А. Дата точно не відома, є лише припущення.

Б. Розгляньмо деякі параметри

1. це послання було написане за життя Юди, якщо він дійсно був молодшим братом Якова та єдинокровним братом Ісуса

2. літературний зв'язок з Другим Посланням Петра. Із двадцяти п'яти віршів Послання Юди шістьнадцять (вв. 3-18) певним чином пов'язані з 2Петр. 2:1-18. Якщо автором 2 Петра є саме Апостол Петро, то дата написання має бути близькою до його життя (він помер в 64 р. н.е.). Однак неясно, хто цитує кого:

а. У 2 Петра цитується Послання Юди

б. У Посланні Юди цитується 2 Петра

в. в обох посланнях цитується катехізис ранньої церкви або церковне предання

В. Судячи по змісту цієї книги, вона була написана в середині I століття. Прошло вже чимало часу, ересь сформувалася. Роки діяльності Апостолів недавно закінчилися (вв. 18-19). Однак єдине богослов'я ще не сформувалося. Юда говорить про моральні проблеми лжевчителів, але не торкається їхніх доктринальних помилок. Він наводить приклади зі Старого Заповіту, але не із вчення Ісуса (цитати або історії).

Г. Євсей в «Церковній історії» (Пет. 2:1-18., *Historical Ecclesiasticus* III:19:1-20:6) пересказує таке предання:

1. онуків Юди забрали до Рима, де вони предстали перед Доміціаном і були звинувачені в зраді

2. вони були нащадками юдейських царів

3. вони були родичами Ісуса з Назарета

Доміціан царював у 81-96 рр. н.е.

Д. Можлива дата між 60-ми та 80-ми роками.

V. АДРЕСАТИ ПОСЛАННЯ ТА ОБСТАВИНИ НАПИСАННЯ

А. Ранньохристиянська церква не мала суцільного богослов'я; навіть Апостоли наголошували на різних аспектах Євангелія. Коли Апостоли почали вмирати (або принаймні дуже мало з них залишалось, і вони знаходилися занадто далеко, щоб з ними можна було порадитись), а друге пришествя Христа далі затримувалося, перед ранньою церквою постала задача прийняти певні «стандарти» євангельського вчення. Такими стандартами стали Старий Заповіт, слова та притчі Ісуса і проповіді Апостолів.

Б. Послання Юди було написане в перехідний період, коли не було чіткого авторитету. Ці віруючі (неясно, чи в помісній церкві, чи в географічній місцевості) зазнавали впливу неправильних богословських/філософських вчень. Що нам відомо про цю ересь:

1. ці еретики брали участь у зібраннях церкви («на ваших вечереях любови», пор. в. 12)

2. ці єретики були аморальними вчителями, що маніпулювали людьми та спричинили поділення серед Божого народу (пор. в. 19)

3. ці єретики, здається, використовували «ангелів» у своєму богослов'ї

4. ці єретики, здається, наголошували на «знанні» (*gnosis*)

Хто знайомий з греко-римським світом I і II століть, той розуміє, що ці характеристики належать філософсько-богословському руху, відомому під назвою «гностицизм».

Безумовно, ці єретики II століття мали багато спільного з близькосхідними ідеями.

Характерні для гностицизму елементи дуалізму присутні в Сувоях Мертвого моря. Багато книг Нового Заповіту (Еф. – Кол., Пастирські послання, 1 і 2 Івана) були написані для боротьби з подібними лжевченнями або лжевчителями.

VI. МЕТА НАПИСАННЯ ПОСЛАННЯ

А. Автор хотів написати про «наше спільне спасіння» (пор. в. 3).

Б. Проникнення лжевчень та лжевчителів всередину церкви, навіть в її вечері спілкування (пор. в. 12), змусило автора торкнутися важливої теми «віри, раз даної святим» (пор. вв. 3,20). Його метою була ортодоксія, але він підходив до цієї теми через благочестиве життя (ортопраксію), а не через доктрину (це дуже схоже на Якова 2:14-24). Як люди живуть – то вікно до їхнього богослов'я.

В. Автор хоче підбадьорити віруючих, щоб вони

1. духовно зростали (пор. в. 20)

2. були впевненими в спасінні (пор. вв. 21,24-25)

3. допомагали тим, хто падає (пор. вв. 22-23)

VII. КАНОНІЗАЦІЯ

А. Ця книга була спочатку прийнята до канону (пор. цитата з Климента Римського, прибл. 94 р. н.е.), потім поставлена під сумнів, і зрештою остаточно прийнята (на Нікейському соборі, 325 р. н.е. та на Карфагенському соборі, 397 р. н.е.).

Б. Головною проблемою для надання цьому посланню канонічного статусу було те, що в ній цитувалися неканонічні книги (1 Енох та Вознесіння Мойсея). Ці книги, особливо 1 Енох, були поширені серед віруючих I століття та впливали на їхнє богослов'я.

1. Чому ця було проблемою? Хіба це наводить на думку, що неканонічні книги є авторитетними?

а. У Старому Заповіті є цитати з небогонатхненних творів (пор. Чис. 21:14-15,26-30 [пророцтва Валаама в Чис. 22-23]; Єг. 10:13; 2Сам. 1:18 і далі; 1Цар. 11:41; 14:19,29; 15:7,23,31)

б. Ісус використовував у Своїх ілюстраціях неканонічні джерела (пор. Мт. 23:35)

в. Степан теж використовував неканонічні джерела (пор. Дії 7:4,14-16)

г. Павло часто використовував неканонічні джерела

(1) Рабиністичний Мідраш про Христа як скелю, що йшла за синами Ізраїля в часи блукання в пустелі (пор. 1Кор. 10:4)

(2) імена чарівників фараона з Вих. 7:11,22; 8:7 (пор. 2Тим. 3:8) були взяті з іудейських творів міжзавітного періоду

(3) Грецькі письменники

а) поет Арат (Дії 17:28)

б) поет Менандер (1Кор. 15:33)

в) поет Епіменід або Евріпід (Тит. 1:12)

д. Яків використав рабиністичне предання в Як. 5:17

- е. Іван використав міфологію близькосхідних космологій в Об. 12:3
2. Чому Юда використовував ці неканонічні джерела?
- а. можливо, лжевчителі використовували їх
 - б. можливо, адресати послання читали та поважали ці твори

В. Підстави для канонічності Послання Юди

1. на нього робили посилання або його цитували

- а. Климент Римський (94-97 р. н.е.)
- б. Полікарп (110-150 рр. н.е.)
- в. Іреней (130-202 рр. н.е.)
- г. Тертуліан (150-220 рр. н.е.)
- д. Афінагор (177 р. н.е.)
- е. Ориген (185-254 рр. н.е.)

(Ці дані взяті з «Міжнародного критичного коментаря» [International Critical Commentary, стор. 305-308])

2. його ім'я згадують

- а. Климент Олександрійський (150-215 рр. н.е.)
- б. Кирило Єрусалимський (315-386 рр. н.е.)
- в. Ієронім (340-420 рр. н.е.)
- г. Августин (400 р. н.е.)

3. воно входить до канонічних списків

- а. Мураторіїв фрагмент (200 р. н.е.)
- б. Вагоссіо (206 р. н.е.)
- в. Список Афанасія (367 р. н.е.)

4. воно затверджене на таких соборах

- а. Нікейський собор (325 р. н.е.)
- б. Гіппонський собор (393 р. н.е.)
- в. Карфагенські собори (397 та 419 рр. н.е.)

5. воно входить до таких перекладів:

- а. давньолатинський (150-170 рр. н.е.)
- б. сирійський переглянутий, Пешітта (V ст. н.е.)

Г. Пізніше церква була невпевненою щодо канонічного (богонатхненного) статусу Послання Юди. Євсевій відносив її до спірних книг («Церковна історія» [Eusebius, *Hist. Eccl.* III:25]). Іван Золотоустий та Ієронім повідомляють, що причиною суперечок щодо цього послання було те, що в ньому цитуються неканонічні джерела. Рання сирійська церква не приймала цю книгу, а також 2 Петра, 2 і 3 Івана. Можливо, причиною було те, що в цьому регіоні імперії великий вплив мали гностичні вчення, що спиралися на юдейську ангелологію, і Послання Юди та 1 Петра підливали олії до вогню аргументів лжевчителів.

Д. Слід сказати кілька слів про 1 Еноха. Цей твір був спочатку написаний єврейською мовою (але єврейський оригінал не зберігся, окрім кількох арамейських фрагментів серед Сувоїв Мертвого моря), а потім перекладений на грецьку (збереглися лише окремі фрагменти), і пізніше (до 600 р. н.е.) – на ефіопську (зберігся один екземпляр). Ця книга була написана в міжзавітний період, але неодноразово редагувалася, як видно з ефіопського екземпляру. В ранній церкві ця книга мала величезний вплив; Тертуліан цитував її як Писання. Вона також цитується в Посланні Варнави (як Писання), в творах Іреней та Климента Олександрійського. З часом ця книга втратила авторитет в ранній церкві (до IV століття).

VIII. КОРОТКЕ ВИЗНАЧЕННЯ СЛІВ І ВИРАЗІВ

1. «наше спільне спасіння», в. 3
2. «за віру, раз дану святим», в. 3
3. розпуста, в. 4
4. «житло своє», в. 6
5. «у вічних кайданах під темрявою», в. 6
6. «ходили за іншим тілом», в. 7
7. «вічного огню», в. 7
8. «вечері любові», в. 12
9. святі, в. 14
10. «моліться Духом Святим», в. 20
11. «Єдиний Бог», в. 25

IX. ГОЛОВНІ ОСОБИ

1. «крадькома повходили деякі люди», в. 4
2. «Ангели, що не зберегли початкового стану свого», в. 6
3. Михаїл, в. 9
4. Валаам, в. 11
5. Корей, в. 11
6. Енох, в. 14
7. «Тому, Хто може», в. 24

X. МІСЦЯ НА МАПІ

1. Єгипет, в. 5
2. Содом і Гоморра, в. 7

XI. ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

1. Про яких лжевчителів говорить Юда? (пор. 8-13)
2. Чому Юда цитує неканонічні книги? (вв. 9, 14-15)
3. Як берегти себе самих у Божій любові? (в. 21)
4. Що є головною темою Послання Юди?
5. Як Послання Юди пов'язане з Другим Посланням Петра?

ВСТУП ТО СТАРОЗАВІТНОГО ПРОРОЦТВА

I. ВСТУП

A. Вступні зауваження:

1. В громаді віруючих немає єдиної думки про тлумачення пророцтва. Про інші істини протягом століть сформувалася ортодоксальна позиція, але про пророцтво – ні.
2. Існує декілька добре визначених стадій старозавітного пророцтва:
 - а. пророки до монархії (до царя Саула):
 - (1) покликані особисто
 - (а) Авраам – Бут. 20:7
 - (б) Мойсей – Чис. 12:6-8; Повт. Зак. 18:15; 34:10
 - (в) Аарон – Вих. 7:1 (промоваць Мойсея)
 - (г) Маріям – Вих. 15:20
 - (д) Медад та Елдад – Чис. 11:24-30
 - (е) Девора – Суд 4:4
 - (ж) неназваний пророк – Суд. 6:7-10
 - (з) Самуїл – 1Сам. 3:20
 - (2) пророки як група – Повт. Зак. 13:1-5; 18:20-22
 - (3) група або гурт пророків – 1Сам. 10:5-13; 19:20; 1Цар. 20:35,41; 22:6,10-13; 2Цар. 2:3,7; 4:1,38; 5:22; 6:1, тощо.
 - (4) Месію названо пророком – Повт. Зак. 18:15-18
 - б. пророки за часів монархії, що не писали книг (а зверталися до царя усно):
 - (1) Гад – 1Сам. 22:5; 2Сам. 24:11; 1Хр. 29:29
 - (2) Натан – 2Сам. 7:2; 12:25; 1Цар. 1:22
 - (3) Ахійя – 1Цар. 11:29
 - (4) Єгу – 1Цар. 16:1,7,12
 - (5) неназваний пророк – 1Цар. 18:4,13; 20:13,22
 - (6) Ілля – 1Цар. 18 - 2Цар. 2
 - (7) Міхей – 1Цар. 22
 - (8) Єлисей – 2Цар. 2:8,13
 - в. класичні пророки, що писали книги (вони зверталися до всього народу, а також до царя): – Ісаїя - Малахія (крім Даниїла)

B. Біблійні терміни

1. *Ro'eh* (Ро'е) = «провидець», 1Сам. 9:9. У цьому вірші повідомляється, що цей термін змінився терміном *Nabi* (Наві'). *Ro'eh* (Ро'е) – то загальний термін, що походить від слова «бачити» («той, хто бачить»). Провидець «бачив» Божі дороги, розумів Його задуми, і тому з ним радилися, коли хотіли дізнатися про волю Богу в конкретному випадку.
2. *Hozeh* (Хозе) = «прозорливць», 2Сам. 24:11. По суті, це слово є синонімом *Ro'eh*. Воно походить від більш рідкісного слова «бачити». Цей дієприкметник часто вживається в значенні «пророк».
3. *Nabi'* (Наві') = «пророк»; цей термін походить від кореня, спорідненого аккадському *Nabu* (Набу; «кликати») та арабському *Naba'a* (Наба'а; «звіщати»). Цей термін вживається в Старому Заповіті в значенні «пророк» найчастіше – понад 300 разів. Точна етимологія цього слова невідома, але зараз найкращим варіантом здається «кликати». Можливо, для розуміння значення цього слова найкраще згадати слова ЯХВЕ, що він сказав Мойсею: «Я поставив тебе замість Бога для фараона, а твій брат Аарон буде пророк твій» (пор. Вих. 4:10-16; 7:1; Повт. Зак. 5:5). Пророк – то людина, яка звертається до людей зі словами Бога (пор. Ам. 3:8; Єр. 1:7,17; Єз. 3:4.)

4. Всі ці терміни означають служіння пророка в 1Хр. 29:29; Самуїл – *Ro'eh*; Натан – *Nabi'* та Гад – *Hoze'h*.
5. Фраза *ish ha - 'elohim* ('іш га-Елогім), тобто «Божий чоловік», також має широке значення Божого промовця. Вона вживається в Старому Заповіті 76 разів у значенні «пророк».
6. Грецьке слово «*prophet*» («профет») складається з двох частин: (1) *pro* = «перед» або «для»; (2) *phemi* = «говорити».

II. ВИЗНАЧЕННЯ ПРОРОЦТВА

- A. Слово «пророцтво» в єврейській мові має ширший семантичний обсяг, ніж в англійській. Історичні книги від Ісуса Навина до Царів включно (крім Рут) юдеї називають «ранніми пророками». Авраам (Бут. 20:7; Пс. 105:5) і Мойсей (Повт. Зак. 18:18) визнаються пророками (а також Маріям, Вих. 15:20). Отже стережіться, щоб не обмежувати старозавітне поняття пророка нашим розумінням!
- B. «Пророцтво можна визначити як таке розуміння історії, що приймає значення лише в божественній цілі та божественній участі» («Біблійний словник для тлумача» [*Interpreter's Dictionary of the Bible*], Том 3, стор. 896).
- B. «Пророк не є ані філософом, ані систематичним богословом; він – посередник завіту, який передає Божому народу Боже Слово, щоб реформувати їхнє теперішнє і тим самим сформувати їхнє майбутнє» (стаття «Пророки та пророцтво» в Енциклопедії Джудаїка [*"Prophets and Prophecy," Encyclopedia Judaica*], Том 13, стор. 1152).

III. МЕТА ПРОРОЦТВА

- A. Через пророцтво Бог промовляє до Свого народу, веде їх і дає їм надію, керуючи їхнім життям та світовими подіями. Слова пророків в основному були звернені до всієї громади, і їхньою метою було дорікання, підбадьорення, заклик до віри та покаяння, а також навчання Божого народу про Себе та Свої плани. До того ж, пророцтво часто повинно було ясно показати, кого саме Бог обрав промовцем (Повт. Зак. 13:1-3; 18:20-22). Зрештою, все це втілювалося в Месії.
- B. Пророк часто брав якусь історичну або богословську кризу свого часу та використовував її як образ есхатологічних подій. Такий погляд на історію через призму кінцевих часів (телеологічний) є унікальним в Ізраїлі і пов'язаний з їхнім відчуттям божественного обрання та обітниць завіту.
- B. Служіння пророка, здається, балансує (Єр. 18:18) та поступово займає місце служіння первосвященника як шляху до пізнання Божої волі. Урім і туммім замінюються вербальним посланням Божого промовця. Служіння пророка в Ізраїлі, здається, закінчилося після Малахії і відновилося лише через 400 років, з появою Івана Христителя. Неясно, що спільного має дар «пророцтва» в Новому Заповіті з «пророцтвом» Старого Заповіту. Новозавітні пророки (Дії 11:27-28; 13:1; 14:29,32,37; 15:32; 1Кор. 12:10,28-29; Еф. 4:11) не приносять нового одкровення, але звіщають Божу волю в ситуаціях, пов'язаних із завітом.
- G. Пророцтво не є виключно або переважно провісницького характеру. Провісництво може бути одним із способів підтвердження служіння прорка, але слід зазначити, що «менш ніж 2% старозавітного пророцтва є месіанським. Менш ніж 5% стосується конкретно новозавітних часів. Менш ніж 1% стосується майбутніх подій» (Фі та Стюарт, «Як читати

Біблію і бачити всю її цінність» [Fee & Stuart, *How to Read the Bible for All Its Worth*], стор. 166).

- Д. Пророки представляють Бога перед народом, як священники представляють народ перед Богом. Це загальне твердження. Є винятки, такі як Авакум, який звертався до Бога з запитаннями.
- Е. Однією з причин, чому нам так важко зрозуміти пророків, є наше незнання структури їхніх книг. Писання пророків не є хронологічними. Вони здаються тематичними, але не завжди так, як очікується. В них часто не видно явного історичного фону, періоду часу або чіткого розділу між різними промовами. Ці книжки важко: (1) прочитати за один раз; (2) поділити на частини за темами; і (3) встановити головну істину або авторський задум в кожній з промов.

IV. ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРОРОЦТВА

- А. У Старому Заповіті, здається, відбувалося поступове формування поняття «пророк», «пророцтво». В ранньому Ізраїлі з'явилася спільнота пророків під керівництвом сильного харизматичного лідера, такого як Ілля або Єлісей. Іноді цю групу називали «синами пророків» (2Цар. 2). Для пророків характерним був стан екстазу (1Сам. 10:10-13; 19:18-24).
- Б. Однак цей період швидко пройшов, і з'явилися окремі пророки. Були пророки (як істинні, так і лживі), що трималися царя і жили в палаці (Гад, Натан). Також були незалежні пророки, іноді ніяк не пов'язані зі статус-кво ізраїльського суспільства (Амос). Пророками бували чоловіки й жінки (2Цар. 22:14).
- В. Пророк часто звіщав про майбутнє, залежно від відгуку людини. Нерідко завданням пророка було відкриття всесвітнього Божого плану для всього створіння, що зовсім не залежав від відгуку людей. Цей всесвітній есхатологічний план був винятковим серед пророків стародавнього Близького Сходу. Провіщення та вірність завіту – то два фокуси пророцьких послань (пор. Фі та Стюарт [Fee and Stuart], стор. 150). Це значить, що пророки фокусувалися переважно на колективних посланнях. Вони, хоч не завжди, але як правило зверталися до всього народу.
- Г. Більшість пророцтв були усними. Пізніше вони були об'єднані за темою, хронологічно, або за іншими моделями, що були характерні для літератури Близького Сходу і сьогодні нам невідомі. Оскільки ці пророцтва були усними, вони не мають такої структури, як письмові. Саме тому ці книжки так важко читати від початку до кінця і розуміти без ознайомлення з історичним фоном.
- Д. Пророки передають свої послання за різними моделями:
 1. Сцена суду – Бог викликає Свій народ на суд, де ЯХВЕ виступає в ролі чоловіка, який розриває шлюб зі своєю жінкою (Ізраїлем) за її невірність (Осія 4; Михей 6).
 2. Жалоблива пісня – такі тексти відрізняються особливим розміром та словами «горе» (Ісаія 5; Авакум 2).
 3. Проголошення благословіння завіту – акцент ставиться на умовному характері завіту, і проголошуються майбутні наслідки, як позитивні, так і негативні (Повт. Зак. 27-28).

V. БІБЛІЙНІ ВИМОГИ ДО ІСТИННОГО ПРОРОКА

- A. Повт. Зак. 13:1-5 (провіщення/ознаки)
- B. Повт. Зак. 18:9-22 (лжепророки/істинні пророки)
- B. Пророками або пророчицями називаються як чоловіки, так і жінки
 - 1. Маріям – Вих. 15
 - 2. Девора – Суд. 4:4-6
 - 3. Хулда – 2Цар. 22:14-20; 2Хр. 34:22-28

В оточуючих народів пророки визнавалися за віщунством. В Ізраїлі вони визнавалися так:

- 4. богословське випробування – ім'я ЯХВЕ
- 5. історичне випробування – правильне провіщення

VI. КОРИСНІ ПРАВИЛА ДЛЯ ТЛУМАЧЕННЯ ПРОРОЦТВА

- A. Знайдіть задум пророка (або редактора), визначивши історичний фон та літературний контекст кожної промови. Часто його задум буде пов'язаний з певним порушенням Мойсеєвого завіту.
- B. Прочтіть та витлумачте всю промову, а не лише її окрему частину; схематично опишіть її зміст. Встановіть, як ця промова пов'язана з оточуючими її промовами. Постарайтесь поділити на частини всю книгу.
- B. Дотримуйтесь буквального тлумачення тексту, доки не зустрінете в самому тексті щось, що вказує на вживання переносного значення; потім висловіть фігуративну фразу в прозі.
- Г. Проаналізуйте символічну дію на тлі історичного фону та паралельних місць. Пам'ятайте, що це стародавня близькосхідна література, а не сучасна західна.
- Д. Будьте обережними з провіщенням:
 - 1. Чи воно відноситься виключно до часів автора?
 - 2. Чи здійснилося воно в подальшій історії Ізраїля?
 - 3. Чи відноситься воно до майбутньої події?
 - 4. Чи здійснюється воно зараз і водночас здійсниться в майбутньому?
 - 5. Керуйтеся в своїх відповідях авторами Біблії, а не сучасними авторами.Зверніть особливу увагу на наступне:
 - 1. Чи залежить провіщення від відгуку людини?
 - 2. Чи ясно, кому адресовано пророцтво (і чому)?
 - 3. Чи існує можливість багаторазового здійснення цього пророцтва з біблійної та/або історичної точки зору?
 - 4. Новозавітні автори були під божественним натхненням і могли бачити Месію в багатьох місцях Старого Заповіту, де нам це не так явно видно. Здається, вони використовують типологію або гру слів. Оскільки ми не маємо богонатхнення, краще залишити цей підхід виключно їм.

VII. КОРИСНІ КНИГИ

- А. *A Guide to Biblical Prophecy* by Carl E. Armerding and W. Ward Gasque (Карл Е. Армердінг та В. Ворд Гаск, «Посібник з біблійного пророцтва»)
- Б. *How to Read the Bible for All It Is Worth* by Gordon Fee and Douglas Stuart (Гордон Фі та Дуглас Стюарт, «Як читати Біблію і бачити всю її цінність»)
- В. *My Servants the Prophets* by Edward J. Young (Едвард Дж. Янг, «Мої раби пророки»)
- Г. *Plowshares and Pruning Hooks: Rethinking the Language of Biblical Prophecy and Apocalyptic* by D. Brent Sandy (Д. Brent Сенді, «Лемеші й серпи: перегляд пророцької та апокаліптичної мови Біблії»)
- Д. *Cracking the Old Testament Code*, D. Brent Sandy and Ronald L. Giese, Jr. (Д. Brent Сенді та Рональд Л. Гіз, «Розшифрування коду Старого Заповіту»)

КРИТИЧНА ВСТУПНА СТАТТЯ – КНИГА ОБ'ЯВЛЕННЯ (Чому в християн так багато догматичних тлумачень Об'явлення)

За багато років вивчення есхатології я дізнався про те, що більшість християн не мають уявлення про систематизовану хронологію подій кінцевих часів і навіть не цікавляться цим. Деякі християни приділяють занадто велику увагу цій стороні християнства з богословських, психологічних або конфесійних причин. Такі християни неначебно одержимі тим, як все буде в кінці, і вони не помічають характерної для Євангелія невідкладності! Віруючі не можуть ніяк вплинути на Божий есхатологічний план (щодо кінцевих часів), але вони можуть взяти участь в ділі проповіді Євангелія (пор. Мт. 28:19-20; Лк. 24:47; Дії 1:8). Більшість віруючих стверджують друге пришествя Христа та кульмінацію Божих обітниць в кінцеві часи. Проблеми тлумачення, пов'язані з розумінням цієї короткочасної кульмінації, походять із кількох біблійних парадоксів.

1. протиріччя між старозавітними пророцькими моделями та новозавітними апостольськими моделями
2. протиріччя між біблійним єдинобожжям (один Бог для всіх) та обранням Ізраїля (особливий народ)
3. протиріччя між умовним аспектом біблійних завітів і обітниць («якщо... то...») та безумовної вірності Бога у відкупленні грішного людства
4. протиріччя між близькосхідними літературними жанрами та сучасними західними літературними моделями
5. протиріччя Божого Царства, що настало вже зараз, але ще настане в майбутньому.
6. протиріччя між вірою в близьке пришествя Христа та вірою в те, що спершу повинні відбутися певні події.

Окремо розгляньмо кожне з цих протиріч.

ПЕРШЕ ПРОТИРІЧЧЯ (расові, національні та географічні категорії Старого Заповіту і всі віруючі в усьому світі)

Старозавітні пророки звіщали відновлення юдейського царства в Палестині з центром в Єрусалимі, де всі народи землі зберуться разом, щоб прославляти Царя з роду Давида й служити Йому, але ні Ісус, ні новозавітні Апостоли ніколи не ставлять цю тему в центр уваги. Хіба Старий Заповіт не є богонатхненним (пор. Мт. 5:17-19)? Чи автори Нового Заповіту пропустили важливі події кінцевих часів?

Є декілька важливих джерел інформації стосовно кінця світу:

1. Пророки Старого Заповіту (Ісая, Михей, Малахія)
2. Апокаліптичні тексти Старого Заповіту (пор. Єз. 37-39; Дан. 7-12; Зах.)
3. Неканонічні юдейські апокаліптичні тексти міжзавітного періоду (такі як книга Еноха, на яку є посилання в Посланні Юди)
4. Сам Ісус (пор. Мт. 24; Мр. 13; Лк. 21)
5. твори Павла (пор. 1Кор. 15; 2Кор 5; 1Сол. 4-5; 2Сол. 2)
6. твори Івана (1 Івана та Об'явлення).

Чи всі ці тексти ясно навчають про кінцеві часи (події, хронологію, дійових осіб)? Якщо ні, то чому? Хіба всі вони не є богонатхненними (окрім іудейських текстів міжзавітного періоду)?

Дух відкривав старозавітним авторам істини в зрозумілих для них термінах та категоріях. Однак через поступове одкровення Дух розширив ці старозавітні есхатологічні концепти до всесвітнього рівня («таємниця Христа», пор. Еф. 2:11-3:13. Див. Спеціальну тему до 10:7). Ось деякі доречні приклади:

1. Місто Єрусалим у Старому Заповіті слугувало метафорою Божого народу (Сіон), але в Новому Заповіті воно сприймається як термін, що виражає всіх прийнятих Богом розкаяних віруючих (новий Єрусалим в Об'явленні 21-22). Богословське розширення буквального, фізичного міста в значенні нового Божого народу (віруючих іудеїв і язичників) було передвіщено ще в Божій обітниці Бут. 3:15 одразу після гріхопадіння, коли ще не було ні юдеїв, ні юдейської столиці. Навіть покликання Авраама (пор. Бут. 12:1-3) стосувалося язичників (пор. Бут. 12:3; Вих. 19:5).

2. У Старому Заповіті ворогами Божого народу були оточуючі народи стародавнього Близького Сходу, але в Новому Заповіті поняття ворогів було розширене й охоплює всіх невіруючих людей, які противляться Богу і спонукаються сатаною. Битва перейшла з географічної, регіональної війни на рівень всесвітнього, космічного протистояння (пор. Послання до колосян).
3. Обіцянка землі (країни), така важлива в Старому Заповіті (Божі обітниці патріархам у книзі Буття; пор. Бут. 12:7; 13:15; 15:7-15; 17:8), тепер стала обіцянкою всього світу (всієї землі). Новий Єрусалим сходить на новостворену землю, а не лише на Близький Схід (пор. Об. 21-22).
4. Серед інших прикладів розширення старозавітних концептів можна згадати такі: (1) тепер насіння Авраама – то духовно обрізані особи (пор. Рим. 2:28-29); (2) тепер народ завіту включає в себе й язичників (пор. Ос. 1:10; 2:23, що цитується в Рим. 9:24-26; також Лев. 26:12; Вих. 29:45, що цитується в 2Кор. 6:16-18; та Вих. 19:5; Повт. Зак. 14:2, що цитується в Тит. 2:14); (3) тепер храм – то Ісус, і через Нього – помісна церква (пор. 1Кор. 3:16) або окрема віруюча людина (пор. 1Кор. 6:19); (4) навіть Ізраїль та фрази, що описують його в Старому Заповіті, тепер означають весь Божий народ (пор. «Ізраїль», пор. Рим. 9:6; Гал. 6:16; «царське священство» 1Петр. 2:5, 9-10; Об. 1:6)

Пророцька модель здійснилася, розширилася й стала охоплювати більше, ніж спочатку. Ісус та апостольські автори представляють кінцеві часи не так, як пророки Старого Заповіту (пор. Мартін Вингаарден, «Майбутнє Царства в пророцтвах та їхньому здійсненні» [Martin Wyngaarden, *The Future of The Kingdom in Prophecy and Fulfillment*]). Сучасні тлумачі, що силкуються сприймати цю старозавітню модель буквально або нормативно, перекидають книгу Об'явлення, неначе це юдейська книга, і надають окремим неоднозначним висловам Ісуса та Павла явно неправильне значення, яке відповідає їхнім власним уявленням! Автори Нового Заповіту не заперечують слів пророків Старого Заповіту, але розкривають їхній кінцевий універсальний сенс. В есхатології Ісуса або Павла немає організованої, логічної системи. Вони головним чином переслідують ціль відкуплення або пасторського піклування.

Однак навіть в самому Новому Заповіті є протиріччя. Немає чіткої систематизації есхатологічних подій. У книзі Об'явлення, як не дивно, кінцеві часи описуються переважно через посилення на Старий Заповіт, а не через вчення Ісуса (пор. Мт. 24; Мр. 13)! Ця книга написана в літературному жанрі, який розпочали Єзекіїль, Даниїл та Захарія, а потім розвинули автори міжзавітного періоду (іудейська апокаліптична література). Можливо, таким чином Іван поєднував Старий та Новий завіти. Цей твір показує стару як світ людську непокору та Божу рішучість у відкупленні людства! Однак слід зазначити, що хоча в книзі Об'явлення використовуються фрази, персонажи та події зі Старого Заповіту, вони тлумачаться через призму Рима I століття.

ДРУГЕ ПРОТИРІЧЧЯ (єдинобожжя і обраний народ)

В центрі уваги Біблії знаходиться єдиний Бог-Творець, Який є духовною особою (пор. Вих. 8:10; Іс. 44:24; 45:5-7,14,18,21-22; 46:9; Єр. 10:6-7). У добу написання Старого Заповіту його винятковість полягала в його єдинобожжі. Всі оточуючі народи були багатобожцями. Єдність Бога є серцем старозавітного одкровення (пор. Повт. Зак. 6:4).

Створіння – то сцена, на якій має відбуватися спілкування між Богом і людьми, створеними за Його образом та подобою (пор. Бут. 1:26-27). Однак людство впало в непослух, згрішило проти Божої любові, Божого керівництва та Божого задуму (пор. Бут. 3). Божа любов та Божий задум були настільки сильними та певними, що Бог обіцяв відкупити грішне людство (пор. Бут. 3:15)!

Це протиріччя виникає тоді, коли Бог обирає одну людину, одну сім'ю та один народ для того, щоб через них спасти всіх інших людей. Боже обрання Авраама та юдеїв як царське священство (пор. Вих. 19:4-6) призвело до гордості замість служіння і до почуття винятковості замість прийняття всіх інших. Боже покликання Авраама містило в собі задум благословіння для всього людства (пор. Бут. 12:3). Слід пам'ятати і наголошувати на тому, що старозавітне обрання було обранням на служіння, а не на спасіння. Весь Ізраїль ніколи не був у правильних стосунках із Богом, і його вічне спасіння ніколи не залежало від походження (пор. Ів. 8:31-59; Мт. 3:9), але завжди залежало від особистої віри та послуху (пор. Бут. 15:6, що цитується в Рим. 4). Ізраїль знехтував своєю місією, перетворив доручення на привілей, служіння на особливе положення! Бог обрав одного, щоб обрати всіх!

ТРЕТЄ ПРОТИРІЧЧЯ (умовні завіти і безумовні завіти)

Є богословське протиріччя або парадокс між умовними та безумовними завітами. Правда, що Божий задум/план відкуплення є безумовним (пор. Бут. 15:12-21). Однак обов'язок людини відгукнутися на Божий заклик є умовним!

Вираз «якщо... то...» зустрічається як у Старому Заповіту, так і в Новому Заповіті. Бог вірний, але людство невірне. Це протиріччя стало причиною великого непорозуміння. Тлумачі зазвичай зосереджують увагу лише на одному «розі дилеми»: або на Божій вірності, або на людських зусиллях; або на суверенності Бога, або на свободній волі людини. Обидві істини є біблійними та необхідними.

Це пов'язане з есхатологією, зі старозавітними Божими обітницями, даними Ізраїлю. Коли Бог обіцяє, то цим все сказано! Правда ж? Бог пов'язаний Своїми обітницями, бо Він них залежить Його репутація (пор. Єз. 36:22-38). Протиріччя безумовних та умовних завітів вирішується в Христі (пор. Іс. 53), а не в Ізраїлі! Остаточна вірність Бога проявляється в відкупленні всіх, хто кається й вірить, незалежно від того, хто був батьком чи матір'ю людини! Ключем до всіх Божих завітів та обітниць є Христос, а не Ізраїль. Якщо в Біблії є щось тимчасове з богословської точки зору, то це не Церква, але Ізраїль (пор. Дії 7 та Гал. 3).

Місія всесвітньої проповіді Євангелія перейшла до Церкви (пор. Мт. 28:19-20; Лк. 24:47; Дії 1:8). Це все ще умовний завіт! І це зовсім не означає, що Бог відкинув юдеїв (пор. Рим. 9-11). Цілком можливо, що в кінцеві часи віруючий Ізраїль відіграватиме особливу роль (пор. Зах. 12:10).

ЧЕТВЕРТЕ ПРОТИРІЧЧЯ (близькосхідні літературні моделі й західні моделі).

Жанр є суттєво важливим елементом для правильного тлумачення Біблії. Церква розвивалася в західному (грецькому) культурному середовищі. Східна література набагато більш образна, метафорична й символічна, ніж сучасна західна література. В ній істина проголошується не відкрито, але через опис людей, зустрічей та подій. Християни провинилися тим, що тлумачили біблійне пророцтво (як Старого, так і Нового Заповітів) згідно зі своїми історичними та літературними моделями. Кожне покоління всіх народів тлумачило Об'явлення згідно з власною культурою, історією та освіченістю. І всі до єдиного були неправі! Думати, що сучасна західна культура є фокусом біблійного пророцтва, – то гордість!

Жанр, в якому писав первісний богонатхненний автор, є його «літературним контрактом» із читачем. Книга Об'явлення написана не в жанрі історичної розповіді. Вона поєднує в собі листи (гл. 1-3), пророцтва та – більшою частиною – апокаліптичну літературу. Неправильно тлумачити Біблію так, щоб вона означала більше, ніж задумав первісний автор, або менше, ніж він задумав! В такій книзі, як Об'явлення, гордість та догматизм тлумачів є навіть ще більш недоречними.

Церква так і не дійшла згоди щодо правильного тлумачення цієї книги. Моя мета – почути й зрозуміти всю Біблію, а не лише її окремі вибрані частини. Як книга, написана східними мислителями, Біблія передає істину через конфліктуєчі пари. Наша західна тенденція до прямого формулювання істин не є неправильною, але є незбалансованою! Я вважаю, що для того, щоб хоча б почати виходити з глухого кута в тлумаченні цієї книги, нам слід звернути увагу на те, як мінялася її ціль для різних поколінь віруючих. Для більшості тлумачів є очевидним, що книгу Об'явлення слід тлумачити в світлі часів її написання та її жанру. Історичний підхід до Об'явлення вимагає визначити, як цю книгу розуміли або могли розуміти перші її читачі. Сучасні тлумачі не можуть зрозуміти точного значення багатьох символів цієї книги. Першою ціллю Об'явлення було підбадьорення віруючих в часи переслідувань. Ця книга показувала, що Бог керує історією (як і пророки Старого Заповіту); вона стверджувала, що історія рухається до свого задуманого Богом кінця: до осуду або благословіння (як і пророки Старого Заповіту). В ній мовою іудейської апокаліптичної літератури I століття стверджується Божа любов, присутність, сила та всемогутність!

Об'явлення виконує ту саму богословську функцію для кожного покоління віруючих. В ньому описується космічна боротьба добра і зла. Деталі з I століття, можливо, нам незрозумілі, але могутні й утішні істини – ясні. Поки сучасні західні тлумачі силкуються підвести деталі книги Об'явлення до своєї сучасної історії, стара традиція неправильних тлумачень продовжується!

Цілком можливо, що деталі цієї книги знову стануть буквально зрозумілими (як колись прояснилися деталі старозавітних пророцтв стосовно народження, життя і смерті Христа) для останнього покоління віруючих, що зазнаватимуть утиску противних Богу лідера (пор. 2Сол. 2) та культури. Ніхто не може

знати ці буквальні здійснення книги Об'явлення до часу історично очевидного здійснення слів Ісуса (пор. Мт. 24; Мр. 13; Лк. 21) та Павла (пор. 1Кор. 15; 1Сол. 4-5; 2Сол. 2). Тут є недоречними будь-які здогадки, припущення та догматизм. Апокаліптична література допускає таку «гнучкість». Дяка Богові за образи та символи, що перевищують історичну розповідь! Бог керує всім! Він царює! Він прийде!

Більшість сучасних коментарів не зважають на жанр цієї книги! Сучасні західні тлумачі часто шукають в ній чітку й логічну богословську систему і поступають несправедливо з двозначним, символічним, драматичним жанром юдейської апокаліптичної літератури. Цю істину добре висловив Ральф П. Мартін у своїй статті «Підходи до новозавітної екзегези» (Ralph P. Martin, "Approaches to New Testament Exegesis") в книзі «Тлумачення Нового Заповіту» під редакцією І. Говарда Маршалла (*New Testament Interpretation*, edited by I. Howard Marshall):

«Якщо ми не визнаємо драматичний характер цього твору і не будемо надавати значення тому, як мова використовується в ньому для вираження релігійної істини, ми, на превеликий жаль, будемо неправильно розуміти Апокаліпсис та марно намагатимемось тлумачити його видіння як прозу, що розповідає про події, які відбуваються в конкретному місці та в конкретному часі. Такі спроби призведуть нас до всіляких проблем у тлумаченні. І ще гірше те, що таке тлумачення призводить до спотворення основного змісту апокаліптичного тексту, таким чином зводячи нанівець велику цінність цієї частини Нового Заповіту як драматичного опису Божого царювання у Христі міфопоетичною мовою і парадоксу Його правління, в якому поєднуються могутність і любов (пор. 5:5,6; Лев і Агнець)» (стор. 235).

В. Рендольф Тате в своїй книзі «Біблійні тлумачення» (W. Randolph Tate, *Biblical Interpretations*) пише:

«Біблійні книги інших жанрів ніколи не читалися з таким завзяттям і з такими депресивними результатами, як апокаліптичні книги, зокрема Даниїл та Об'явлення. Цей жанр переніс жахливу історію неправильного тлумачення через глибоке нерозуміння специфіки його літературних форм, структури та цілі. Оскільки в самому апокаліпсисі написано, що він відкриває те, що має скоро відбутися, до цієї книги часто підходили як до дорожньої карти майбутнього. Трагічною помилкою в такому підході є припущення, ніби все написане в цій книзі стосується часів життя читача, а не автора. Такий хибний підхід до апокаліптичної літератури, зокрема до книги Об'явлення, призводить до сприйняття тексту як певної «криптограми», за допомогою якої можна тлумачити символи в цьому тексті через призму сучасних подій. По-перше, тлумач повинен усвідомлювати, що в апокаліптичних творах повідомлення передаються через символи. Буквально тлумачити символ, використаний автором метафорично, – значить тлумачити його неправильно. Питання не в тому, чи є події, описані в апокаліптичному творі, історичними. Можливо, вони й історичні: або відбулися, або відбудуться, – але автор розповідає про них і передає смисл через образи та архетипи» (стор. 137).

Я хотів би навести цитату із «Словника біблійної символіки» під ред. Райкена, Вільгоста та Лонгмана III (*Dictionary of Biblical Imagery*, edited by Ryken, Wilhost and Longman III):

«Сучасні читачі часто не розуміють цього жанру та бувають розчаровані. Неочікувані символи та картини з потойбічного світу сприймаються як химерні та неузгоджені з більшою частиною Писання. Багато читачів сприймають цю книгу в прямому значенні та, силкуючись розібратися в тому, «коли що відбудуватиметься», не розуміють власне наміру апокаліптичного твору» (стор. 35).

П'ЯТЕ ПРОТИРІЧЧЯ (Боже Царство, що настало вже зараз, але ще настане в майбутньому)

Боже Царство настало вже зараз, але ще настане в майбутньому. Цей богословський парадокс найсильніше проявляється в есхатології. Якщо очікувати буквального здійснення всіх старозавітних пророцтв стосовно Ізраїля, то Боже Царство в основному зводиться до відновлення Ізраїля в певній географічній місцевості та його богословської винятковості! В такому випадку необхідно, щоб Церква була таємно підхоплена на небо у 5-й главі, після чого всі описані в книзі події повинні стосуватися лише Ізраїля.

Але якщо у фокусі знаходиться Царство Месії, обіцяного в Старому Заповіті, тоді воно з'являється в першому пришесті Христа і на передній план виходять боговтілення, життя, вчення, смерть і воскресіння Христа. Богословський акцент ставиться на теперішньому спасінні. Царство вже настало, Старий Заповіт здійснився через дароване всім спасіння Христа, а не через Його тисячолітнє царювання над деякими людьми!

Правда, що Біблія говорить про обидва пришестя Христа, але на якому з них треба ставити наголос? Мені здається, що більшість старозавітних пророцтв стосуються першого пришестя, заснування месіанського царства (пор. Дан. 2). Це багато в чому аналогічно вічному царюванню Бога (пор. Дан. 7). У Старому Заповіті в фокусі знаходиться вічне царювання Бога, однак воно проявляється в служінні Месії (пор. 1Кор. 15:26-27). Питання не в тому, котре з них є істинним, адже обидва є істинними. Питання в тому, на якому з них ставиться акцент. Слід зазначити, що деякі тлумачі приділяють таку велику увагу тисячолітньому царству Месії (Об. 20), що зовсім не помічають біблійного наголосу на вічному царстві Отця. Царювання Христа є попереднім етапом. Як два пришестя Христа не були звіщені ясно в Старому Заповіті, так і тимчасове царювання Месії!

Ключовою темою проповіді та вчення Ісуса було Боже Царство. Воно є як вже зараз (у спасінні та служінні), так і в майбутньому (коли воно прийде в силі та пошириться на всіх). Об'явлення звіщає месіанське тисячолітнє царство (пор. Об. 20) як тимчасове, а не вічне (пор. Об. 21-22). У Старому Заповіті не видно необхідності цього тимчасового царювання, і навіть месіанське царство в 7-й главі Даниїла є вічним, а не тисячолітнім.

ШОСТЕ ПРОТИРІЧЧЯ (близьке пришестя Христа і затримка *Parousia* [Парусії])

Більшість віруючих навчені, що Ісус скоро прийде на землю, раптом і несподівано (пор. Мт. 10:23; 24:27,34,44; Мр. 9:1; 13:30). Але до цього часу кожне покоління віруючих помилялося в своїх очікуваннях! Близьке (швидке) повернення Ісуса було надією кожного покоління, згідно з вірною обітницею, але воно стане реальністю лише для одного покоління (причому переслідуваного). Віруючі повинні жити так, неначе Він прийде вже завтра, але планувати й здійснювати Велике доручення (пор. Мт. 28:19-20) на випадок, якщо Він затримається.

Деякі тексти в Євангеліях (пор. Мр. 13:10; Лк. 17:2; 18:8) та в Першому і Другому Посланнях до солунян оснований на затримці другого пришестя (*Parousia* [Парусії]). Спершу мають відбутися деякі історичні події:

євангелізація всього світу (пор. Мт. 24:15; Мр. 13:10)

об'явлення «людини гріха» (пор. Мт. 24:15; 2Сол. 2; Об. 13)

велике переслідування (пор. Мт. 24:21,24; Об. 13)

Тут є сильна двозначність (пор. Мт. 24:42-51; Мр. 13:32-36)! Живи щодня так, неначе сьогодні твій останній день, але плануй та готуйся до майбутнього служіння!

ПОСЛІДОВНІСТЬ ТА БАЛАНС

Слід зазначити, що різні школи сучасного есхатологічного тлумачення всі мають якусь частину правди. Вони добре пояснюють і тлумачать деякі тексти. Проблема в тому, що вони не мають послідовності та балансу. Вони часто використовують біблійний текст, щоб заповнити свій вже готовий богословський «скелет». Біблія не дає нам логічної, хронологічної й систематичної есхатології. Це нагадує сімейний фотоальбом. Фотографії справжні, але не завжди розміщені в правильному порядку, в контексті, у логічній послідовності. Деякі фотографії випали з альбому, і наступні покоління роду точно не знають, куди саме їх треба вставити. Ключем до правильного тлумачення книги Об'явлення є задум первісного автора, що відкривається в вибраному ним літературному жанрі. Більшість тлумачів намагаються використовувати свої «екзегетичні знаряддя», якими вони користуються при тлумаченні інших текстів, у тлумаченні книги Об'явлення. Вони зосереджують увагу на Старому Заповіті, замість того, щоб дати можливість учням Ісуса та Павла закласти богословський фундамент, а книзі Об'явлення – слугувати ілюстрацією до цих вчень.

Мушу зізнатися, що приступаю до цього коментаря з певним страхом та тремтінням, і не стільки через прокляття Об. 22:18-19, скільки через глибокі суперечки, що виникають у Божому народі стосовно тлумачення цієї книги. Я люблю Боже одкровення. Воно правдиве, а кожна людина неправдива (пор. Рим. 3:4)! Я би просив вас використовувати цей коментар як спонування до роздумів, а не як остаточну догму; як «дорожний знак», а не «дорожню карту»; як роздуми «Може бути...», а не як проголошення «Так говорить Господь!» Я добре усвідомлюю свої власні недолугі погляди, упередження й богословські рамки. Я бачив їх і в інших тлумачів. Майже здається, що кожен знаходить в Об'явленні те, чого бажає. Сам жанр твору дозволяє його неправильне використання! Однак цей жанр не випадково потрапив до Біблії. Не

випадково й те, що книга цього жанру є завершальним «словом». Через цю книгу Бог навчає Своїх дітей у кожному поколінні. Бог хоче, щоб ми розуміли! Давайте об'єднуватися, а не поділятися на ворожі групи! Давайте стояти на тому, що ясне і головне, а не на тому, що можливе й припустиме. Хай Бог всім нам допоможе!

Нижче перелічіть ваші власні думки про те, як слід тлумачити книгу Об'явлення. Кожен з нас підходить до тлумачення цієї книги зі своїми упередженнями, і визначивши їх, ми можемо подолати їхній вплив та обмежити наш догматизм.

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.

ВСТУП ДО ОБ'ЯВЛЕННЯ СВЯТОГО ІВАНА БОГОСЛОВА

I. ВСТУПНІ ЗАУВАЖЕННЯ

А. Протягом більшої частини свого дорослого богословського життя я вважав, що хто вірить в Біблію – той повинен приймати її «буквально» (і це, безумовно, правильно по відношенню до історичної розповіді). Проте мені ставало дедалі ясніше, що приймати буквально пророцтво, поезію, притчі та апокаліптичну літературу – значить не розуміти самої суті богонатхненного тексту. Ключем до правильного розуміння Біблії є авторський задум, а не буквализм. Тлумачити Біблію так, щоб вона означала більше, ніж задумав первісний автор (конкретизація доктрин), – так само небезпечно та оманливо, як і тлумачити так, щоб вона означала менше, ніж він задумав! Слід приділяти належну увагу ширшому контексту, історичному фону та авторському задуму, вираженим в самому тексті та в вибраному автором жанрі. Жанр є «літературним контрактом» автора з читачем. Небажання зрозуміти цю істину призводить до неправильного тлумачення!

Книга Об'явлення безперечно є істинною, але вона не написана в жанрі історичної розповіді, і тому її не слід сприймати буквально. Сам жанр цієї книги «кричить» про це, якщо тільки ми готові почути його крик. Це зовсім не означає, що книга не є богонатхненною або істинною. Це означає лиш те, що її текст написаний образною, шифрованою, символічною, метафоричною або фантастичною мовою. Іудеї та християни I століття, на відміну від нас, були знайомі з подібними творами. В сучасній літературі дещо схожим є християнський символізм у «Володарях перснів» (*Lord of the Rings*) або «Хроніках Нарнії» (*Chronicles of Narnia*).

Б. Книга Об'явлення написана в унікальному юдейському літературному жанрі – апокаліптичному. В важкі часи вона часто допомагала людям, зміцнюючи їх в переконанні, що Бог керує історією людства і несе спасіння Своему народу. Для цього літературного виду характерні:

1. сильне відчуття вселенської суверенності Бога (монотеїзм та детермінізм)
2. боротьба між добром і злом, цим злим віком і прийдешнім віком праведності (дуалізм)
3. використання слів із секретними кодами (зазвичай із старозавітної літератури або з юдейської апокаліптичної літератури міжзавітного періоду)
4. використання кольорів, чисел, тварин, іноді тварино-людей
5. використання видінь та снів, але зазвичай через посередництво й тлумачення анголів
6. головний фокус на вирішальних подіях кінцевих часів (новий вого віку)
7. використання певної системи символів, а не реальності, для передачі Божого повідомлення про кінцеві часи
8. Деякі приклади цього жанру:

а. Старий Заповіт

- (1) Ісаїя 24-27, 56-66
- (2) Єзекіїль 37-48
- (3) Даниїл 7-12
- (4) Йоїл 2:28-3:21
- (5) Захарія 1-6, 12-14

б. Новий Заповіт

- (1) Євангеліє від Матвія 24, від Марка 13, від Луки 21, 1 Коринтян 15 (частково)
- (2) 2 Солунян 2 (в більшості)
- (3) Об'явлення (глави 4-22)

в. Дан. 7-12 та Об. 4-22 – класичні приклади цього жанру в Біблії

9. неканонічні книги (взято з книги Д.С. Рассела, «Метод та послання іудейської апокаліптичної літератури» [D. S. Russell, *The Method and Message of Jewish Apocalyptic*], стор. 37-38)

- а. 1 Енох, 2 Енох (Таємниці Еноха)
- б. Книга Ювілеїв
- в. Оракули Сивілл III, IV, V
- г. Завіт Дванадцяти патріархів
- д. Псалми Соломона
- е. Вознесіння Мойсея
- ж. Мучеництво Ісаї
- з. Апокаліпсис Мойсея (Життя Адама та Єви)
- и. Апокаліпсис Авраама
- к. Завіт Авраама
- л. Друга книга Ездри (Четверта книга Ездри)
- м. Друга і Третя книги Баруха

10. В цьому жанрі є відчуття дуальності. Тут дійсність сприймається як ряд дуалізмів, контрастів, конфліктів (які так часто зустрічаються в творах Івана) між такими протилежними явищами:

- а. небо – земля
- б. злий вік (злі люди та злі ангели) – новий вік праведності (благочестиві люди й Божі ангели)
- в. нинішнє життя – прийдешнє життя

Усі ці протилежні явища ведуть до завершення, що його неодмінно здійснить Бог. Це вже не той світ, який задумав був Бог, але Бог постійно діє й веде до здійснення Своєї волі щодо відновлення Своїх близьких відносин з людьми, що почалися ще в Еденському саді. Христос є переломним моментом в Божому плані, і ці нинішні дуалізми існують з причини двох пришесть Христа.

В. Ці апокаліптичні твори ніколи не існували в усній формі. Це художні твори з жорсткою структурою. Їхня структура є суттєво важливою для правильного тлумачення. В структурі книги Об'явлення важливими є сім літературних частин, які виступають паралельними одна до одної, напр. сім печаток, сім сурем та сім саш. З кожним циклом суд стає дедалі суворішим: печатки – знищення чверті; сурми – знищення третини; чаші – повне знищення всього. У кожній літературній частині відбувається друге пришестя Христа або якісь есхатологічні події: (1) шоста печатка, 6:12-17; (2) сьома сурма, 11:15-18; суд ангелів кінцевих часів 14:14-20; (3) сьома чаша, 16:17-21 і знову в 19:11-21, а потім ще раз в 22:6-16. Це вказує на те, що ця книга не є хронологічно послідовною розповіддю; це драма в кількох діях, де розповідається про той самий період часу в дедалі страшніших мотивах старозавітного суду (пор. Джеймс Блевінс, «Об'явлення як драма» та «Жанр книги Об'явлення» [James Blevins, *Revelation as Drama and "The Genre of Revelation" in Review and Expositor*, Sept. 1980, стор. 393-408]).

Книга складається з семи літературних частин, пролога та епілога

1. пролог, 1:1-8
2. гл. 1-3 (Христос та сім церков)
3. 4:1-8:1 (небо та сім печаток)
4. 8:2-11:1 (сім ангелів з сурмами)
5. гл. 12-14 (дві громади та їхні керівники)
6. гл. 15-16 (сім ангелів з чашами)
7. гл. 17-19 (Вавилон та суд над ним)
8. гл. 20-22 (суд та нові небо і земля)
9. епілог, 22:6-21

А ось як цю книгу поділяє на частини Вільям Гендріксен у книзі «Більш ніж переможці» (William Hendriksen, *More Than Conquerors*)

1. гл. 1-3 (Христос посеред семи свічників)
2. гл. 4-7 (Книга, запечатана сімома печатками)
3. гл. 8-11 (сім сурем суду)
4. гл. 12-14 (жінка та дитина чоловічої статі, що їх переслідував змії та його помічники [звірина і розпусниця])
5. гл. 15-16 (сім чаш гніву)
6. гл. 17-19 (падіння великої розпусниці та звірин)
7. гл. 20-22 (суд над змієм (сатаною), а після нього нові небо і земля, новий Єрусалим), стор. 28

У книзі «Більш ніж переможці» Вільям Гендріксен (William Hendriksen, *More Than Conquerors*) стверджує, що книга Об'явлення складається з семи частин: 1-3; 4-7; 8-11; 12-14; 15-16; 20-22. Усі вони є паралельними й відносяться до періоду між першим та другим пришествями Христа. Кожна частина завершується певним аспектом суду і другого пришествия Христа (стор. 22-31).

Хоча я цілком погоджуюсь із драматичним паралелізмом печаток, сурем та чаш і мене також приваблює паралель між гл. 17-19 та 20-22 (друге пришествя описується в віршах 19:11-21, а потім знову в 22:6-16), я не бачу, щоб кожна з цих частин завершалася *Parousia* (Парусією), особ. гл. 1-3 (хіба що якщо бачити якийсь аспект суду та Його пришествия в кінці кожного з послань семи церквам; пор. 2:5,7,11,16-17,25-26; 3:5; 10:12,18-21). Таке семиразове повторення все більше стає можливим ключем до розуміння паралельної структури всієї книги.

Г. Очевидно, що число «сім» відіграє важливу роль в структурі книги. Це видно з семи церков, семи печаток, семи сурем та семи чаш. Інші приклади «семи»:

1. 7 благословінь, 1:3; 14:13; 16:15; 19:9; 20:6; 22:7,14
2. 7 свічників, 1:12
3. 7 Божих духів, 1:4; 3:1; 4:5; 5:6
4. 7 зірок, 1:16,20; 2:1
5. 7 вогняних світильників, 4:5
6. 7 печаток на сувої, 5:1
7. 7 рогів і 7 очей Агнця, 5:6
8. прославлення 7 характеристик Ісуса, 5:12
9. 7 ознак в природі, 6:12-14
10. 7 типів людей, 6:15
11. прославлення 7 характеристик Бога, 7:12
12. 7 ангелів перед Богом, 8:2,6
13. 7 сурем, що їх мали сім ангелів, 8:6 (15:1,6,7,8; 17:1; 21:9)
14. 7 ознак, 12:1,3; 13:13,14; 15:1; 16:14; 19:20
15. 7 голів і 7 вінців червоноогняного змія, 12:3
16. 7 голів морської звірини, 13:1; 17:3,8
17. 7 ангелів, 14:6-20
18. 7 кар, 15:1; 21:9
19. 7 гір, 17:9
20. 7 царів, 17:10
21. 7 речей, яких вже не буде в гл. 21-22 (21:1,4 [чотири рази]; 21:25; 22:3)

Д. Тлумачення цієї книги є найбільш уразливим до богословських упереджень. Упередження людини впливають на тлумачення неясних деталей. Ці богословські упередження діють на кількох рівнях

1. походження символів

- а. посилання на Старий Заповіт
 - (1) старозавітні теми, такі як створіння, гріхопадіння, потоп, вихід з Єгипту, відбудова Єрусалима
 - (2) сотні посилань на пророків (не прямих цитат)
 - б. іудейська література міжзавітного періоду (1 Енох, 2 Барух, Оракули Сивілл, 2 Ездра)
 - в. греко-римський світ I століття
 - г. стародавні близькосхідні космологічні історії створіння (особ. Об. 12)
2. період часу, який охоплюється в книзі
 - а. I століття
 - б. всі століття
 - в. останнє покоління
 3. систематичні богословські рамки
 - а. претеристичні
 - б. істористичні
 - в. футуристичні
 - г. ідеалістичні
 4. богословські позиції відносно гл. 20
 - а. міленіалізм
 - б. пост-міленіалізм
 - в. пре-міленіалізм
 - г. диспенсациональний пре-міленіалізм

На тлі герменевтичного розходження (різні підходи до тлумачення) та недоречного догматизму (ставалення всезнайки), як тлумач повинен підходити до цієї книги?

1. слід погодитися з тим, що сучасні західні християни не розуміють цього жанру та не усвідомлюють історичних посилань, які були добре зрозумілими християнам I століття.
 2. слід погодитися з тим, що кожне покоління християн пристосовувало книгу Об'явлення до свого власного історичного фону.
 3. Давайте читати Біблію, перш ніж читати систематичні богослов'я. Шукайте літературний контекст кожного видіння/пророцтва та сформулюйте головну істину одним оповідним реченням. Головна істина є однаковою для кожного покоління віруючих, але конкретні деталі можуть бути актуальними лише для першого та/або останнього покоління віруючих. Деталі можуть бути актуальними, але їхню ціль відкриває історія, а не богослов'я.
 4. Сліх пам'ятати, що ця книга в першу чергу є словом утіхи та заохочення до вірності віруючих в часи переслідування з боку невіруючих. Ця книга була написана не для того, щоб задовольняти цікавість кожного покоління віруючих або розписати детальну програму подій кінцевих часів.
 5. Можна з впевненістю сказати, що грішне людське суспільство рухається до зіткнення з Божим Царством. Спочатку буде казатися, що світ вийшов із битви переможцем (як на Голгофі), але зачекаймо: Бог керує історією, життям і смертю. Його народ перемагає разом із Ним!
- Е. Попри труднощі тлумачення цієї книги та її неясність, вона вчить нас важливим істинам та є богонатхненним словом від Бога до Його народу в усі часи. Варто докласти зусиль, щоб вивчати цю унікальну книгу. Її стратегічне положення в новозавітному каноні говорить про важливість її вчення. Алан Джонсон в «Тлумачному коментарі до Біблії» (Alan Johnson, *The Expositor's Bible Commentary*, Том 12) говорить: «І дійсно, цілком можливо, що, за винятком Євангелій, Апокаліпсис містить в собі найбільш глибокий та зворушливий виклад християнського вчення й учнівства в усьому Святому Писанні. Ані фанатизм деяких читачів, що зосередили увагу на пророцтві, а не на Христі, ані розмаїтість кутів

зору тлумачів не повинні знеохочувати нас до пошуків християнської істини в цій чудовій книзі» (стор. 399).

Пам'ятайте, що це насправді останні слова Ісуса Його церкви! Сучасна церква не сміє нехтувати ними або применшувати їх! Ці слова готують віруючих до переслідування та конфлікту в світлі суверенності Бога (єдинобожжя), реальності лукавого (обмежений дуалізм), триваючих наслідків гріхопадіння (людська непокора) та Божих обітниць про відкуплення людства (безумовний завіт, пор. Бут. 3:15; 12:1-3; Вих. 19:5-6; Ів. 3:16; 2Кор. 5:21).

II. АВТОР

- A. Докази внутрішнього характеру на користь авторства Апостола Івана
1. Автор чотири рази назвав себе Іваном (пор. 1:1,4,9; 22:8)
 2. Він також назвав себе
 - а. рабом (пор. 1:1; 22:6)
 - б. братом і спільником у біді (пор. 1:9)
 - в. пророком (пор. 22:9); і він назвав свою книгу пророцтвом (пор. 1:3; 22:7,10,18,19)
 3. Він добре знайомий із Старим Заповітом (використовує не Септуагінту, але Таргуми), а також із правилами стосовно шкіни та синагоги
- B. Докази зовнішнього характеру на користь авторства Апостола Івана – з творів ранньохристиянських авторів
1. Апостол Іван, син Зеведеїв
 - а. Юстин Мученик (Рим, 110-165 рр. н.е.) в «Діалозі з Трифоном» (Justin Martyr, *Dialogue with Trypho*, 81:4)
 - б. Іреней (Ліон, 120-202 рр. н.е.) в «Проти єресей» (Irenaeus, *Against Heresies* IV. 14,2; 17,6; 21,3; V.16.1; 28,2; 30,3; 34,6; 35,2)
 - в. Тертуліан (Північна Африка, 145-220 рр. н.е.) в «Проти Праксея» (Tertullian, *Against Praxeas* 27)
 - г. Ориген (Ориген; Олександрія, 181-252 рр. н.е.) а таких творах:
 - (1) «Про душу» (*On the Soul*, L:8:1)
 - (2) «Проти Маркіона» (*Against Marcion*, II:5)
 - (3) «Проти єретиків» (*Against Heretics*, III:14, 25)
 - (4) «Проти Цельса» (*Against Celsus*, VI:6, 32; VIII:17)
 - д. Мураторіїв канон (Рим, 180-200 р. н.е.)
 2. Інші кандидати
 - а. Іван Марк – Його першим згадав Діонісій, Єпископ Олександрійський (247-264 рр. н.е.), який заперечував авторство Апостола Івана, але саму книгу вважав канонічною. Він пояснював своє заперечення слововжитком та анонімним характером інших творів Івана. Він переконав Євсевія Кесарійського.
 - б. Старець Іван – Ця версія походить від цитати Папія в «Церковній історії» Євсевія (Eusebius, *Eccl. His.* 3.39.1-7). Однак під «старцем» Папій мабуть мав на увазі саме Апостола Івана, а не іншого автора.
 - в. Іван Христитель – (з пізнішими редакторськими додатками) цю версію запропонував Дж. Массингберд Форд в Тлумачній Біблії «Anchor» (J. Massyngherde Ford, *Anchor Bible commentary*), виходячи головним чином із того, що Іван Христитель називав Ісуса «Агнцем». Єдиним іншим текстом, де Ісус називається «Агнцем», є Об'явлення.
- B. Діонісій, Єпископ Олександрійський (247-264 рр. н.е.) та учень Оригена, першим висловив сумніви (його книга не збереглася, але його цитує Євсевій Кесарійський, який погоджувався із ним) стосовно авторства Апостола Івана з таких причин:

1. Апостол Іван не називав себе Іваном ані в Євангелії, ані в посланнях; але книга Об'явлення написана від «Івана»
 2. книга Об'явлення відрізняється за структурою від Євангелія та послань
 3. слововжиток в Об'явленні відрізняється від того, що в Євангелії та посланнях
 4. граматичний стиль Об'явлення є якісно нижчим від стилю Євангелія та послань
- Г. Серед сучасних вчених найсерйозніше заперечення авторства Апостола Івана, мабуть, викладено в книзі «Святий Іван» Р.Г. Чарлза (R. H. Charles, *Saint John*, Том I, стор. xxxixff).
- Д. Більшість сучасних вчених заперечують традиційне авторство багатьох книг Нового Заповіту. Гарним прикладом цієї тенденції стосовно авторства книги Об'явлення може послужити Реймонд І. Браун (Raymond E. Brown), відомий католицький дослідник Апостола Івана. У вступному томі «Тлумачної Біблії "Anchor"» (Anchor Bible Commentary) сказано, що Об'явлення було «написане юдейським християнським пророком Іваном, але не сином Зедедеєвим, автором Євангелія від Івана або Послань Івана» (стор. 774).
- Е. Питання авторства багато в чому залишається неясним. Об'явлення має чимало паралелей із іншими творами Апостола Івана, але має також і чимало відмінностей. Ключ до розуміння цієї книги знаходиться не в людського автора, але в божественного! Автор вірив, що він – богонатхненний пророк (пор. 1:3; 22:7,10,18,19).

III. ДАТА

- А. Дата написання цієї книги невід'ємно пов'язана з авторством та перспективою тлумачення (див. Історичні теорії, «В»).
- Б. Можливі дати:
1. Традиційною датою вважається царювання Доміціана (81-96 рр. н.е.), тому що ця дата найбільше відповідає доказам внутрішнього характеру
 - а. Ірєней (його цитує Євсевій), «Проти ересей» (Irenaeus, *Against Heresies*, 5.30.3). «[Це переслідування] було не дуже давно, майже в нашому поколінні, в кінці правління Доміціана»
 - б. Климент Олександрійський
 - в. Ориген Олександрійський
 - г. Євсевій Кесарійський, «Церковна історія» (Eusebius of Caesarea, *Church History*, iii.23.1)
 - д. Вікторин, «Апокаліпсис» (Victorinus, *Apocalypse* x.11)
 - е. Ієронім
 2. Автор III століття Єпіфаній (Ephraim, *Haer*, 51.12, 32) стверджував, що Іван написав цю книгу після свого звільнення з Патмосу за правління Клавдія (41-54 рр. н.е.).
 3. Інші вважали, що ця книга була написана за правління Нерона (54-68 рр. н.е.), тому що:
 - а. вона явно написана на фоні переслідувань з боку культу імператора
 - б. Якщо написати «Кесарь нерон» (*Caesar Nero*) єврейською мовою та підрахувати числові значення літер, то суммою буде число звірини – 666
 - в. Якщо претеристи мають рацію і в Об'явленні Івана дійсно говориться про зруйнування Єрусалима, і якщо ця книга є пророцтвом, то вона була написана до 70 р. н.е.

IV. ПЕРВІСНА АУДИТОРІЯ

- А. Як видно з вірша 1:4, первісною аудиторією, до якої була написана ця книга, були сім церков у римській провінції Азія. Послання цим семи церквам написані в порядку, що відповідає маршруту, за яким ці послання були доставлені до тих церков.
- Б. Зміст книги Об'явлення унікальним чином відноситься до всіх церков та віруючих, яких переслідує система цього світу.
- В. Ця книга, як остання в каноні Нового Заповіту, несе в собі послання завершення всього для віруючих всіх часів.

V. ОБСТАВИНИ НАПИСАННЯ

- А. Ця книга була написана на фоні відділення помісних церков від законного захисту, що його Рим надавав іудаїзму. Офіційно цей розрив стався прибіл. в 70 р. н.е., коли рабини з Явне встановили формулу присяги, що змушувала членів помісних синагог проклинати Ісуса з Назарета.
- Б. Римські документи вказують на те, що поклоніння імператору спричинило великий конфлікт з церквою від правління Нерона (54-68 рр. н.е.) до правління Доміціана (81-96 рр. н.е.). Однак в документах нічого не говориться про офіційне всеімперське переслідування. Як видно, книга Об'явлення відображає посилення місцевих культів поклоніння імператору в східних провінціях Римської імперії (пор. «Biblical Archaeology Review» за травень / червень 1993 р., стор. 29-37).

VI. СИНТАКСИС

- А. У грецькому тексті є багато граматичних проблем.
- Б. Деякі можливі причини цих проблем
 1. Арамейське мислення Івана.
 2. Він не мав писаря, який би писав для нього на Патмосі.
 3. Він був занадто схвильований видіннями.
 4. Він навмисне так писав для підсилення ефекту.
 5. Жанр книги (апокаліптичний) був надміру образним.
- В. Подібні граматичні чудернацтва зустрічаються і в інших апокаліптичних творах. Отже, книга Об'явлення не була написана поганим граматичним стилем, але такий стиль міг бути характерною рисою жанру.

VII. КАНОНІЧНІСТЬ

- А. Східна церква на перших порах відкидала цю книгу; Об'явлення не ввійшло до Пешітти (сирійської версії Біблії V століття).
- Б. Напочатку IV століття Євсевій, наслідуючи приклад Діонісія Олександрійського III століття, стверджував, що Об'явлення написав не Апостол Іван. Євсевій відніс цю книгу до числа «спірних», але включив її до свого списку канонічних книг (пор. «Церковна історія» [Eusebius, *Ecclesiastical History*, III:24:18; III:25:4; III:39:6]).

- В. На Лаодикійському соборі (прибл. 360 р. н.е.) Об'явлення було виключено із списку канонічних книг. Ієронім не визнавав цю книгу канонічною, але Карфагенський собор (397 р. н.е.) прийняв її до канону. Об'явлення було прийняте до церковного канону шляхом компромісу, за умовами якого канонічними визнавалися Послання до євреїв та Об'явлення.
- Г. Слід зазначити, що ми, віруючі, віримо в те, що Святий Дух керував історичним процесом формування християнського канону.
- Д. Два великі богослови протестанської реформації не визнавали книги Об'явлення частиною християнської доктрини:
 1. Мартін Лютер називав її «ані пророцькою, ані апостольською», тим самим фактично заперечуючи її богонатхнення.
 2. Жан Кальвін, який написав коментар до кожної книги Нового Заповіту за винятком Об'явлення, тим самим фактично відкидав її богонатхнення.

VIII. ІСТОРИЧНІ ВАРІАНТИ ТЛУМАЧЕННЯ

- А. Відомо, що цю книгу дуже важко тлумачити, і тому будь-який догматизм тут є недоречним!
- Б. Символи взяті з
 1. старозавітних апокаліптичних текстів
 - а. Даниїла
 - б. Єзекіїля
 - в. Захарії
 - г. Ісаї
 2. іудейської апокаліптичної літератури міжзавітного періоду
 3. історичного фону греко-римського світу I століття (особливо Об. 17)
 4. стародавніх близькосхідних міфологічних оповідань про створіння (особливо Об. 12)
- В. Загалом є чотири види «тлумачних рамок» або підходів
 1. ПРЕТЕРИСТИ – ця група вважає, що Об'явлення переважно або винятково стосується церков в римській провінції Азія I століття. Всі деталі й пророцтва здійснилися в I столітті.
 2. ІСТОРИСТИ – ця група сприймає Об'явлення як огляд історії перш за все західної цивілізації та в певному сенсі римо-католицької церкви. Послання до семи церков в 2-й та 3-й главах часто тлумачаться як описи певних періодів часу. Дехто вважає їх синхронними в часі, а дехто – хронологічно послідовними.
 3. ФУТУРИСТИ – ця група вважає, що книга Об'явлення розповідає про події, які відбудуться незадовго перед і одразу після Парусії (другого пришествя Христа), і що все написане здійсниться буквально та історично.
 4. ІДЕАЛІСТИ – ця група вважає Об'явлення повністю символічною розповіддю про боротьбу між добром і злом, без будь-яких історичних фактів.

Всі ці групи мають долю істини, але всі вони не помічають навмисної двозначності вибраного Іваном жанру та образів. Проблема не в тому, хто правий, але в балансі.

IX. ЦІЛЬ КНИГИ

- А. Ціль книги Об'явлення – показати, що Бог керує історією і що все досягне своєї вершини в Ньому. Вірні повинні триматися віри й надії серед переслідувань та агресії системи цього світу. У фокусі книги знаходяться переслідування (поклоніння імператору в східних провінціях) та вірність (лжевчителі та компроміс із культурою) віруючих в I столітті і в

- усіх століттях (пор. 2:10). Слід пам'ятати, що пророки говорили про майбутнє з метою реформувати теперішній стан народу. Об'явлення стосується не лише кінця світу, але й життя у світі. Роберт Л. Сенсі в своїй статті «Есхатологія Біблії» в «Тлумачному коментарі до Біблії», Том 1 (*The Expositors Bible Commentary, Vol. I, "The Eschatology of the Bible,"* Robert L. Sancy) відзначив, що «біблійні пророки приділяли увагу перш за все не часу та хронологічному порядку майбутніх подій. Для них набагато важливішим був стан їхніх сучасників, і вони описували велике есхатологічне пришестя Бога для суду над неправедними та благословіння благочестивих з ціллю етичного впливу на теперішній стан народу» (стор. 104).
- Б. Гарний підсумок загальної цілі книг поданий в короткому вступі до англійських перекладів TEV та NJB
1. TEV, стор. 1122, «Об'явлення Івана було написано в добу, коли християн переслідували за віру в Ісуса Христа як Господа. Головною метою автора було дати своїм читачам надію, підбадьорити їх та закликати залишатися вірними в часи страждань та переслідувань».
 2. NJB, стор. 1416, «Посланням надії та багатим символізмом цієї книги можна підсумувати всю Біблію. Це – видіння про визволення Божого народу від випробувань і про обітницю славного майбуття. Це послання передається символами, взятими з усієї Біблії, так що кожна ознака, кожна тварина, кожний колір і кожне число викликає відповідні асоціації в читача, знайомого зі Старим Заповітом. Таким чином, це – таємниче й інакомовне об'явлення того, що має статися, хоча природний символізм великих актів поклоніння та останнє видіння про месіанську велич нового Святого міста є досить ясними. В іудаїзмі від часів Даниїла існувала традиція таких творів, написаних для підбадьорення Божого народу під час переслідування зі впевненістю в остаточному спасінні та перемозі».
- В. Для тлумача важливо давати пріоритет темі відкуплення.
1. Бог через Христа здійснив особисте, колективне та вселенське спасіння.
 2. Боже відкуплення є і духовним, і фізичним. Церква спаслася, але не знаходиться в повній безпеці! Колись вона матиме таку небезпеку!
 3. Бог не перестав любити грішне, непокорне, егоцентричне людство. Божий гнів в печатках та сурмах служить спасінню (пор. 9:20-21; 14:6-7; 16:9,11; 21:7; 22:17).
 4. Бог відновлює не лише грішне людство, але й грішне створіння (пор. Рим. 8:18-25). Зло на всіх рівнях буде вичищено!
Часті спроби Бога спасти загибле людство Євангелієм возвеличує милостивий характер Бога. Суди чаш відбуваються не тому, що Бог не любить людей, але через їхнє запекле зло. Бог судить зло та засуджує людину лише тоді, коли вона знову і знову відмовляється каятися. Книга завершується євангельським закликком (пор. 22:17).
- Г. Цю книгу не можна сприймати як хронологічний виклад подій другого пришестя, коли і як вони відбуватимуться. Її часто тлумачили як «таємницю» західної історії (сім церков розглядали як сім історичних діб). Кожне покоління пристосовувало апокаліптичні символи до своєї історії, і досі всі помилялися.
- Деталі цих пророцтв ставатимуть дедалі яснішими для останнього покоління віруючих, що страждатиме від антихриста. Буквальне тлумачення цієї книги призвело до того, що одні перестали приділяти їй увагу (Кальвін), інші нехтували нею (Лютер, «ані апостольська, ані пророцька»), а дехто приділив їй занадто багато уваги (міленіалісти).

Х. КЛЮЧІ ДО ТЛУМАЧЕННЯ ВІД БОБА АТЛІ

- А. Слід брати до уваги старозавітний аспект
1. старозавітний апокаліптичний жанр є глибоко символічним
 2. В Об'явленні є дуже багато посилань на Старий Заповіт (за деякими підрахунками, із 404 віршів цієї книги в 275 віршах є посилання на старозавітні тексти); ці символи були перетлумачені в умовах Римської імперії I століття.
 3. У пророцтві текучі події слугують прообразом есхатологічних подій. Ці історичні події, що відбувалися в I столітті, часто вказують на завершальні історичні події кінцевих часів.
- Б. Загальна структура книги допомагає нам побачити авторський задум
1. Печатки, сурми та чаші в основному відносяться до одного періоду часу (гл. 6-16). Об'явлення – це драма в послідовних діях.
 2. Не виключно, що гл. 17-19 є паралельними до гл. 20-22. Окремі частини 19-ї глави (19:11-21) повторюються в 20:7-10.
 3. Див. сім літературних частин у Вступних Зауваженнях, «В».
- В. При тлумаченні книги слід брати до уваги історичний контекст
1. Поклоніння імператору
 2. Переслідування в східних провінціях
 3. Біблія не може зараз означати те, чого вона ніколи не означала. Об'явлення слід тлумачити перш за все відносно до років Івана. Текст може мати кілька здійснень чи застосувань, але всі вони повинні корінитися в I столітті.
- Г. Значення деяких таємничих слів було втрачене через культурні, лінгвістичні або життєві обставини. Можливо, самі події кінцевих часів проллють світло на правильне тлумачення цих символів. Не намагайтесь «змусити» всі деталі цієї апокаліптичної драми відповідати якимось конкретним речам. Сучасні тлумачі повинні шукати головну істину в кожному з цих видінь.
- Д. Я хотів би підсумувати деякі ключові елементи тлумачення
1. Історичні джерела символізму
 - а. Старозавітні теми, посилання на Старий Заповіт
 - б. Міфологія стародавнього Близького Сходу
 - в. Апокаліптична література міжзавітного періоду
 - г. Історична обстановка греко-римського світу I століття
 2. Способи визначення автором свого символізму
 - а. Розмови з ангелами-поводирями
 - б. Гімн небесного хору
 - в. Автор сам пояснює значення
 3. Структура книги (драматичний паралелізм)
- Е. Допоміжні посібники
1. Мої улюблені коментарі до книги Об'явлення написані Джорджем Елдоном Леддом (George Eldon Ladd) та Аланом Ф. Джонсоном (Alan F. Johnson). Вони не погоджуються між собою. Між благочестивими, освіченими і щирими богословами є так багато розбіжностей, що тут слід зробити застереження. Я хотів би навести цитату з «Коментаря до книги Об'явлення» Алана Джонсона (Alan Johnson, *Commentary on Revelation*, Zondervan):
«Зважаючи на використання складних образів та видінь від 4:1 і до кінця книги Об'явлення та на питання, як цей матеріал пов'язаний із гл. 1-3, не дивно, що

коментатори дуже відрізняються в своєму погляді на ці глави. Наша проблема пов'язана з тлумаченням: *Що* означають ці образи й видіння? Інша проблема стосується хронології: *Коли* відбудуться ці події? Більш того, чи тлумачить Іван образи, які він часто використовує, згідно з їхніми старозавітними джерелами, чи вільно надає їм нового значення? Що тут є символічним, а що буквального? Відповіді на такі питання визначають підхід тлумача. Оскільки на більшість із цих питань неможливо дати догматичних відповідей, слід толерантно ставитися до різних підходів, надіючись на те, що Дух допоможе нам в наших щирих бесідах і поведе нас далі в розумінні Апокаліпсису» (стор. 69).

2. Для загального вступу до теми зв'язку Об'явлення зі Старим Заповітом, можу порекомендувати книги Джона П. Мілтона «Тлумачення пророцтв» (John P. Milton, *Prophecy Interpreted*) та Джона Брайта «Авторитет Старого Заповіту» (John Bright, *The Authority of the Old Testament*). Для гарного розгляду зв'язку Об'явлення з Павлом можу порекомендувати книгу Джеймса Стюарта «Людина у Христі» (James S. Stewart, *A Man In Christ*).

XI. КОРОТКЕ ВИЗНАЧЕННЯ СЛІВ І ВИРАЗІВ

1. «що незабаром статися має», 1:1,3
2. «Він із хмарами йде», 1:7
3. амінь, 1:7
4. «Альфа й Омега», 1:8
5. «з уст Його меч обосічний виходив», 1:16
6. «ключі від смерти й аду», 1:18
7. «ти покинув свою першу любов», 2:4
8. «переможцеві», 2:7
9. «дерево життя, яке в раю Божім», 2:7
10. «зборище (синагога) сатани», 2:9; 3:9
11. «друга смерть», 2:11
12. «глибини сатани», 2:24
13. «книга життя», 3:5
14. «ключ Давидів», 3:7
15. Єрусалим Новий, 3:12
16. «у дусі я був», 4:2
17. море скляне, 4:6
18. книга, 5:1
19. сім печаток, 5:1
20. «Агнець, як заколений», 5:6
21. «сім рогів і сім очей», 5:6
22. «велике горе», 7:14
23. «золота кадильниця», 8:3
24. «криниця безодня», 9:2
25. Алілуя, 19:1
26. «весільна вечеря Агнця», 19:9
27. «чавило вина лютого гніву Бога Вседержителя», 19:15
28. «зв'язав його на тисячу років», 20:2
29. Новий Єрусалим, 21:2
30. «зоря ясна і досвітня», 22:16

XII. ГОЛОВНІ ОСОБИ

1. «послав Своїм Анголом», 1:1
2. Іван, 1:1
3. «сім духів», 1:4
4. Вседержитель, 1:8
5. Хто описується в 1:12-16?
Звідки походить цей опис?
6. Николаїти, 2:6,15
7. Єзавель, 2:20
8. старці, 4:4,10
9. Лев, що з племени Юдиного, 5:5
- 10.«кінь білий, а той, хто на ньому сидів, мав лука», 6:2
- 11.«під жертівником душі побитих», 6:9
- 12.«покладемо печатки... на їхніх чолах», 7:3
- 13.«натовп великий», 7:9
- 14.«зоря, що спала із неба», 9:1
- 15.«інший потужний Ангол», 10:1
- 16.«два свідки», 11:3
- 17.Жінка, 12:1
- 18.«змій червоноогняний, великий», 12:3
- 19.«дитина... чоловічої статі», 12:5
- 20.«звірина, що виходила з моря», 13:1
- 21.«інша звірина, що виходила з землі», 13:11
- 22.Вавилон, 14:8
- 23.велика розпусниця, 17:1
- 24.«білий кінь, а Той, Хто на ньому сидів», 19:11
- 25.Гор і Магог, 20:8

XIII. МІСЦЯ НА МАПІ

1. Патмос, 1:9
2. Ефес, 1:11
3. Смірна, 1:11
4. Пергама, 1:11
5. Тіятіри, 1:11
6. Сард, 1:11
7. Філядельфія, 1:11
8. Лаодикія, 1:11
9. Сіонська гора, 14:1

XIV. ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

1. До якого жанру відноситься книга Об'явлення? Перелічіть характеристики цього жанру.
2. Чому в гл. 2 і 3 говориться про сім церков?
3. Чому всі племена землі будуть плакати за Ним? (1:7)
4. Перелічіть усе, чого «сім» в 1-й главі
5. Що означає вираз, що Ісус зрушить свічника церкви з його місця? (2:5)
6. Перелічіть головні елементи послання до кожної з семи церков.
7. На якому фоні відбуваються події глав 4-5?
8. Які відношення між сімома печатками, сімома сурмами та сімома чашами?
9. Хто такі сім вершники в гл. 6? Звідки походить цей образ?

10. Хто такі 144 000? Чому іудейські племена перелічені в неправильному порядку?
11. Чому суд стає дедалі суворішим: від знищення чверті в печатках до знищення третини в сурмах і до повного знищення в чашах?
12. Хто така армія 200 000 000 в 9:13-19?
13. Опишіть війну на небі в 12:7-10.
14. Чому Бог дозволяє звірині провадити війну зо святыми? (13:7)
15. Як звірина імітує Христа?
16. Хто братиме участь в першому воскресінні? (2:4-6) Хто братиме участь у другому воскресінні?
17. В чому значимість вірша 22:3?
18. Яким чином вірш 22:5 пов'язаний з 20:4?
19. Поясніть 22:18-19 своїми словами.
20. Що є головною темою книги Об'явлення?

ДОДАТОК 1

СЛОВНИК

Автографи. Так називають оригінальні рукописи Біблії. Проте всі оригінальні рукописи були загублені. Залишилися тільки копії копій. Саме тому ми маємо багато різночитань єврейських та грецьких рукописів і стародавніх версій.

Авторитет біблійного тексту. Цей термін вживається в дуже конкретному значенні. Він визначається як розуміння того, що первісний автор сказав у свій час, і застосування тієї істини в наші дні. Під а.б.т. зазвичай мається на увазі погляд на Біблію як єдиний авторитетний провідник для нас. Однак, зважаючи на сучасні неправильні тлумачення, я обмежив це поняття Біблією з тлумаченням на основі історико-граматичного методу.

Адопціонізм. Це був один з поглядів на відношення Ісуса з Богом в період раннього християнства. По суті цей погляд стверджував, що Ісус був звичайною людиною і Бог всиновив Його особливим чином під час Його хрещення (пор. Мт. 3:17; Мр. 1:11) або воскресіння (пор. Рим. 1:4). Ісус проводив настільки взірцеве життя, що Бог в якийсь момент (при хрещенні або воскресінні) прийняв Його як Свого «Сина» (пор. Рим. 1:4; Фил. 2:9). Таким був погляд меншості в ранній церкві та в VIII столітті. Згідно з цим поглядом, не Бог став людиною (боговтілення), а навпаки, людина стала Богом!

Важко знайти слова, щоб описати, як Ісус, Божий Син, предвічний Бог, був нагороджений або звеличений за взірцеве життя. Якщо Він уже був Богом, то як Він міг бути нагородженим? Якщо Він володів предвічною божественною славою, то як Він міг отримати більшу честь? Хоча нам важко це зрозуміти, Отець дав Ісусу особливу честь за Його досконале виконання волі Отця.

Алегорія. Цей тип тлумачення Біблії спочатку появився в олександрійському іудаїзмі й був поширений Філоном Олександрійським. Його суть полягає в бажанні зробити Писання доцільним в певній культурі або філософській системі, ігноруючи історичний фон і / або літературний контекст Біблії. Цей метод приводить до пошуку прихованого або духовного сенсу в кожному тексті Писання. Слід зазначити, що Ісус в Мт. 13 і Павло в Гал. 4 навчають істинам за допомогою алегорії. Але це була не власне алегорія, а певний вид типології.

Аналітичний лексикон. Довідник, що надає можливість досліднику Біблії визначити кожен грецьку форму в Новому Заповіті. Форми та основні визначення подаються тут в грецькому алфавитному порядку. При використанні разом з підрядним перекладом, а.л. дозволяє віруючим читачам, що не володіють грецькою мовою, аналізувати новозавітні грецькі граматичні та синтаксичні форми.

Аналогія Писання. Цей термін виражає такий погляд, що вся Біблія є богонатхненною й різні її частини не можуть суперечити одна одній, але доповнюють одна одну. Таке попереднє ствердження є основою для використання паралельних місць при тлумаченні біблійного тексту.

Антитетичний. Один з трьох описових термінів, що вживаються для позначення зв'язку між строками єврейської поезії. Він означав строки з протилежним значенням в поезії (пор. Пр. 10:1, 15:1).

Антиохійська школа. Цей метод тлумачення Біблії з'явився в сирійському місті Антиохія в III ст. н.е. як реакція на алегоричний метод єгипетської Олександрії. Суть цього методу полягає в фокусі на історичному значенні Біблії. За цим методом, Біблія тлумачиться як звичайна людська література. Ця школа втягнулася в суперечки про те, чи мав Христос дві природи (несторіанство), чи одну (повністю Бог і повністю людина). Римо-католицька церква об'явила цю школу єретичною, і школа перемістилася в Персію, але мала дуже мале значення. Її основні герменевтичні принципи пізніше стали принципами тлумачення протестантських реформаторів Лютера та Кальвіна.

Антропоморфічний. Це слово означає «такий, що володіє властивими людині ознаками» і вживається в нашій релігійній мові щодо Бога. Воно походить від грецького слова «людство» і означає, що ми говоримо про Бога так, ніби Він є чоловіком. Бог описується фізичними, психічними, соціологічними та психологічними термінами, що вживаються щодо людей (пор. Бут. 3:8; 1Цар. 22:19-23). Це, звичайно, лише аналогія. Однак ми не маємо в нашій мові ніяких інших категорій чи термінів, крім людських. Тому наше пізнання Бога, яким би істинним воно не було, є обмеженим.

Апокаліптична література. Це був переважно, а може навіть і виключно, іудейський жанр, шифроване письмо, що використовувалося в часи вторгнення або окупації іудеїв з боку іноземних держав. А.л. оснований на переконанні, що Бог є особою, відкупителем, що Він керує подіями в світі й особливо цікавиться й піклується про Ізраїля. Ця література звіщає остаточну перемогу через особливі дії Бога.

Вона повна символів і фантастичних таємничих образів. В ній істина часто виражається кольорами, числами, видіннями, снами, втручанням ангелів, секретними кодовими словами; в ній часто має місце різкий дуалізм добра і зла.

Прикладами цього жанру є: (1) в Старому Заповіті – Єзекіїль (гл. 36-48), Даниїл (гл. 7-12), Захарія; (2) в Новому Заповіті – Євангеліє від Матвія 24; Євангеліє від Марка 13; Друге послання до солунян та Об'явлення.

Апологет (апологетика). Цей термін походить від грецького кореня «правовий захист». Це – особлива богословська дисципліна, що надає докази та раціональні основи християнської віри.

Апріорі (*a priori*). Це слово є синонімом виразу «попереднє твердження». Воно означає думки, основані на визначеннях, принципах або положеннях, що вважалися правдивими й приймалися без належного дослідження або аналізу.

Аристотель. Давньогрецький філософ, учень Платона та вчитель Олександра Македонського. Його філософія до сих пір впливає на багато галузей сучасної науки, тому що Аристотель наголошував на важливості спостереження й класифікації, а це – одна з засад наукового методу.

Аріанство. Арій був пресвітером в олександрійській церкві в III – на початку IV ст. Він стверджував передвічне існування Ісуса, але заперечував Його божественність (не визнавав Його єдиносущим Отцю), можливо, зважаючи на Пр. 8:22-31. Проти нього виступив єпископ олександрійської церкви, розпочавши (у 318 р. н.е.) суперечку, що тривала протягом багатьох років. Аріанство стало офіційним віросповіданням східної церкви. Нікейський собор 325 р. н.е. засудив Арія та підтвердив повну божественність Сина та Його рівність Отцю.

Бези. Грецький і латинський рукопис VI ст. н.е. Позначається літерою «D». Містить в собі Євангелія, книгу Дій та деякі загальні послання. Для цього рукопису характерні численні додатки переписчиків. На його основі було створено «загальноприйнятий текст» (Textus Receptus), велику грецький рукописну традицію, що стоїть за Біблією короля Якова (King James Version).

Богонатхнення. Це поняття вказує на те, як Бог промовляє до людей, керуючи біблійними авторами, щоб вони точно й чітко записали Його одкровення. Загалом це поняття передається трьома термінами: (1) одкровення або богоявлення – дії Бога в історії людства; (2) богонатхнення – коли Бог дав деяким обраним людям правильне розуміння Своїх дій і вони записали його для всього людства; і (3) просвітлення – коли Бог дав людям Свого Духа, щоб вони могли розуміти й пізнавати Його.

Буквальний (або Дослівний). Так називається історичний текстовий метод герменевтики, що походив з Антіохії. Згідно з цим методом, в тлумаченні за основу береться нормальний, явний сенс людської мови, хоча визнається й наявність метафоричної мови.

Ватіканус. Грецький рукопис IV ст. н.е., знайдений в ватиканській бібліотеці. Спочатку в нього входив Старий Заповіт, апокрифи та Новий Заповіт. Однак деякі його частини були загублені (Буття, Псалми, Послання до євреїв, Пастирські послання, Посання Филімону та Одкровення). Цей рукопис є дуже важливим для визначення оригінального тексту автографів. Він позначається великою літерою «B».

Вища критика. Процес тлумачення Біблії з фокусом на історичному фоні та літературній структурі даної книги Біблії.

Вузькоконфесійність. Упередження, які обмежені певними богословськими/культурними середовищами чи групами. Вузькоконфесійність не визнає транскультурного характеру біблійної істини чи її застосування.

Вульгата. Так називається латинський переклад Біблії, здійснений Ієронімом в 380-х рр. н.е. Вульгата стала головним або «загальноприйнятим» перекладом римо-католицької церкви.

Герменевтика. Принципи, що ними керується екзегеза. Герменевтика є і системою певних правил, і мистецтвом / даром. Біблійна або священна герменевтика як правило поділяється на дві категорії: загальні принципи та окремі принципи. Вони стосуються різних типів літератури в Біблії. Кожний окремий тип (жанр) має свої особливі правила, але є загальні положення й процеси, що стосуються всіх жанрів.

Гностицизм. Ми знаємо про цю ересь в основному з гностичних творів II ст. Однак перші гностичні ідеї з'явилися вже в I ст.

Деякі вчення гностичних вчителів II ст. Валентинія й Керинфа такі: (1) матерія й дух співіснували від вічності (онтологічний дуалізм). Матерія – то зло, а дух – добро. Оскільки Бог є дух, Він не може безпосередньо займатися злом матерією; (2) є еманції (*еони* або ангельські сфери) між Богом та матерією. Останньою або найнижчою з них був ЯХВЕ Старого Заповіту, Хто створив всесвіт (*kosmos*); (3) Ісус був еманцією, як ЯХВЕ, але вищим від Нього, ближчим до істинного Бога. Деякі гностики вважали Христа найвищою еманцією, але все таки нижчим від Бога і, звичайно, не втіленим Богом (пор. Ів. 1:14). Оскільки матерія є злом, Ісус не міг мати людське тіло і при цьому бути божественним. Він був духовним привидом (пор. Ів. 1:1-3; 4:1-6); і (4) спасіння досягалось через віру в Ісуса та особливе знання,

яким володіли лише особливі люди. Знання (паролі) було необхідним для того, щоб пройти через небесні сфери. Іудейське законництво теж було необхідним для того, щоб досягти Бога.

Гностичні лжевчителі відстоювали дві протилежні етичні системи: (1) одні вважали спосіб життя, поведінку ніяк не пов'язаними зі спасінням. Для них спасіння та духовність були виключно питанням таємного знання (паролей), що проводило їх через ангельські сфери (*еони*); (2) інші вважали спосіб життя, поведінку вирішальними для спасіння. Такі люди проголошували аскетичне життя доказом істинної духовності.

Двозначність. Це слово означає невизначеність написаного тексту, коли є два чи більше можливих значень або коли йдеться водночас про дві або більше речей. Можливо, Іван вживав двозначність навмисне (двозначні фрази).

Дедуктивний. Метод логіки або мислення, в якому умовивід здійснюється в напрямі від загальних принципів до окремих застосувань. Дедуктивний метод є протилежним індуктивному, що рухається від окремих спостережень до загальних висновків (теорій).

Динамічний еквівалент. Одна з теорій перекладу Біблії. Переклад Біблії можна розглядати як широкий спектр, що починається з перекладу «слово в слово», де кожне єврейське або грецьке слово позначається відповідником в цільовій мові, і закінчується на «перифразі», де передається лише думка автора, а не оригінальні слова та фрази. Між цими двома теоріями перекладу знаходиться «динамічний еквівалент», в якому серйозне ставлення до оригінального тексту поєднується з використанням сучасних граматичних форм та ідіом. Ці різні теорії перекладу добре описані в книзі Гордона Фі та Дугласа Стюарта «Як читати Біблію і бачити всю її цінність» (Fee, Stuart, *How to Read the Bible For All Its Worth*, стор. 35) та у «Вступі до перекладу TEV» Роберта Бретчера (Robert Bratcher, Introduction to the TEV).

Діалектичний. Метод пізнання, що приймає положення, які здаються суперечливими або парадоксальними, і шукає єдиної відповіді для вирішення конфлікту між двома сторонами парадоксу. Багато біблійних доктрин складають діалектичні пари: передвизначення і свободна воля, безпека й стійкість, віра й діла, рішення й учнівство, християнська свобода й християнська відповідальність.

Діаспора. Цей термін вживався палестинськими іудеями щодо інших іудеїв, що жили за географічними межами обіцяної землі.

Ейзегеза. Протилежність екзегези. Якщо екзегеза «виводить» сенс із оригінального авторського задуму, то ейзегеза «привносить» в нього іншу ідею або погляд.

Екзегеза. Практика тлумачення конкретного тексту. Екзегеза означає «виводити» (текст) з метою зрозуміти оригінальний авторський задум в світлі історичного фону, літературного контексту, синтаксису та значення слів у той період.

Еклектика. Цей термін вживається в зв'язку з текстовою критикою. Він означає вибір окремих читань з різних грецьких рукописів для створення тексту, близького до оригінальних автографів. Еклектика відкидає думку, що оригінал може бути представленим якоюсь однією сім'єю грецьких рукописів.

Етимологія. Аспект вивчення слова, що намагається встановити оригінальне значення слова. Кореневе значення слова допомагає встановити значення, в якому слово вживається в конкретному випадку. В процесі тлумачення головною є не етимологія, а значення слова в час його вживання.

Жанр. Цей термін походить від французького слова, що означає різні типи літератури. Суть терміна полягає в поділенні літературних форм на категорії за спільними характеристиками: історична розповідь, поезія, притча, апокаліптичний твір, юридичний текст, тощо.

Загальноприйнятий текст (Textus Receptus). Назва грецького Нового Заповіту, виданого в 1633 р. н.е. Ельзевіром. Насправді це – редакція грецького Нового Заповіту, створена на основі кількох грецьких рукописів пізнього періоду та латинських версій Еразма (1510-1535), Степануса (1546-1559) й Ельзевіра (1624-1678). А.Т. Робертсон в своїй книзі «Вступ до текстуальної критики Нового Заповіту» (А. Т. Robertson, *An Introduction to the Textual Criticism of the New Testament*, стор. 27) каже, що «візантійський текст – то практично Textus Receptus». Візантійський текст – найменш цінний з трьох сімей ранньогрецьких рукописів (західна, олександрійська та візантійська). В нього ввійшли численні помилки, допущені переписувачами протягом століть. Однак А.Т. Робертсон також зазначає, що «Textus Receptus зберіг для нас досить точний текст» (стор. 21). Ця грецька рукописна традиція (особливо третє видання Еразма 1522 р.) лежить в основі Біблії Короля Якова 1611 р.

Законництво. Ставлення людини, що надає надмірне значення законам або ритуалам. Людина з таким ставленням схильна покладати надію на виконання законів як засобу для того, щоб заслужити Боже прийняття. Законництво призводить до зневажання стосунків і звеличення вчинків (в тому числі виконання обрядів), хоча ОБИДВА є важливими аспектами завітних стосунків між святим Богом та грішним людством.

Ідіома. Це слово означає фрази в різних мовах і культурах, що мають особливе значенням, не пов'язане зі значеннями окремих слів. Напр.: «страшенна насолода» або «ти просто вбив мене». В Біблії теж є такі фрази.

Індуктивний. Метод логіки або мислення, в якому умовивід здійснюється в напрямі від окремого до загального. Це – емпіричний метод сучасної науки, що в основному базується на підході Аристотеля.

Канон. Цей термін означає тексти, які вважаються унікально богонатхненними. Він вживається щодо текстів Старого та Нового Заповіту.

Коментар. Спеціальний тип книги для дослідників Біблії. В коментарі викладається загальна інформація про дану книгу Біблії, а потім дається пояснення значення кожного розділу книги. У деяких коментарів головний акцент стоїть на застосуванні тексту, а в інших міститься більш технічне дослідження тексту. Коментарі є корисними, але повинні використовуватися дослідником Біблії після проведення самостійного вивчення. Тлумачення коментарів ні в якому разі не можна приймати без критики. Корисно порівнювати декілька коментарів, написаних з різних богословських поглядів.

Література мудрості. Цей літературний жанр був поширеним в стародавньому Близькому Сході (і поширений в сучасному світі). По суті, цей жанр слугував вихованню нового покоління в принципах успішного життя через поезію, притчи або нариси. Л.м. була адресована насамперед окремій людині, а не колективу чи суспільству. В ній немає посилань на історію, але вона основана на життєвому досвіді й спостереженні.

Частина Біблії від Йова до Пісні над Піснями теж навчає про присутність ЯХВЕ та поклоніння Йому, але цей релігійний світогляд не завжди виражається явно в усякому людському досвіді.

Цей жанр сам по собі виражає загальні істини й не може бути застосованим до кожної конкретної ситуації. Є загальні твердження, що не завжди стосуються кожної окремої ситуації.

Мудреці відважувалися ставити важкі питання про життя. Часто вони кидали виклик традиційним релігійним поглядам (Йов та Еклезіяст). Вони створюють напругу та баланс із простими відповідями про життєві трагедії.

Літературний жанр. Окремі форми, в яких може здійснюватися людське спілкування, такі як поезія або історична розповідь. Окрім загальних принципів усіх жанрів літератури, кожен літературний вид має свої особливі герменевтичні принципи.

Літературний уривок. Цей термін означає великі фрагменти, на які можна поділити біблійну книгу за ходом думок автора. Л.у. може складатися з п'яти віршів, абзаців, або цілих глав. Він може виступати як окремий текст з центральною темою.

Манускрипт (або Рукопис). Цей термін означає різні копії грецького Нового Заповіту. Їх звичайно поділяють на різні типи (1) за матеріалом, на якому вони написані (папірус, шкіра), або (2) за формою письма (великими літерами або рядковим письмом). Скорочено позначається «MS» (манускрипт, одна) або «MSS» (манускрипти, множина).

Масоретський текст. Єврейські рукописи Старого Заповіту IX ст. н.е., створені поколіннями іудейських богословів, з оголосами та іншими текстовими позначками. Вони є головним першотекстом наших англійських перекладів Старого Заповіту. М.т. був історично підтверджений єврейськими манускриптами, зокрема книги пророка Ісаї, із Сувоїв Мертвого моря. Скорочено позначається як «MT».

Метонімія. Це – троп, в основі якого лежить перенесення назви одного поняття на інше, що перебуває з ним у певному зв'язку. Наприклад, вираз «чайник закипів» насправді означає: «закипіла вода, що в чайнику».

Мова опису. Цей термін вживається щодо ідіом, якими написаний Старий Заповіт. В Біблії наш світ зображається таким, яким ми сприймаємо його п'ятьма почуттями. Біблія не була написана науковою мовою і автори не писали її як наукову працю.

Несторіанство. Нестор був патріархом Константинопольським в V столітті. Він навчався в Антіохії Сирійській. Він стверджував, що Ісус мав дві природи – повністю людську та повністю божественну. Цей його погляд відрізнявся від ортодоксального Олександрійського погляду на одну природу Христа. Головним занепокоєнням Нестора було використання титулу «Богоматері» щодо Марії. Проти Нестора виступив Кирило Олександрійський і його власна антіохійська освіта. Антіохія була центром історико-граматичного й текстуального підходу до тлумачення Біблії, а Олександрія була центром алегоричної школи тлумачення. Вкінці Нестор був усунутий з посади й відправлений в заслання.

Нижча критика. Див. «текстуальна критика».

Одкровення. Так називають поняття, що Бог промовляє до людей. Загалом це поняття передається трьома термінами: (1) одкровення або богоявлення – дії Бога в історії людства; (2) богонатхнення – коли Бог дав деяким обраним людям правильне розуміння Своїх дій і вони записали його для всього людства; і (3) просвітлення – коли Бог дав людям Свого Духа, щоб вони могли розуміти й пізнавати Його.

Одухотворення. Цей термін є синонімом алегоризації в тому сенсі, що він відкидає історичний і літературний контекст даного тексту та тлумачить його за іншими критеріями.

Олександрійська школа. Цей метод тлумачення Біблії з'явився в єгипетському місті Олександрії в II ст. н.е. Він оснований на принципах тлумачення Філона, послідовника Платона. Його часто називають алегоричним методом. Цей метод панував в церкві до часу реформації. Його стовпами були Ориген та Августин. Див. Мойзес Сілва, «Чи церква неправильно тлумачила Біблію?» (Moises Silva, *Has The Church Misread The Bible?*) (Academic, 1987)

Олександрійський кодекс. Цей грецький рукопис V століття з єгипетського міста Олександрія містить в собі Старий Заповіт, апокрифи й більшість Нового Заповіту. Він є важливим свідомством відносно всього Нового Заповіту (окрім деяких частин Євангелія від Матвія, Євангелія від Івана та Другого Послання до коринтян). Коли цей рукопис за позначкою «А» та рукопис за позначкою «В» (Ватіканус) сходяться щодо певного читання, то в більшості випадків більшість вчених вважають це читання оригінальним.

Папірус. Тип матеріалу для письма з Єгипту. Його виробляли з рослини, що росла на берегах ріки. Саме на папірусах написані найдавніші екземпляри грецького Нового Заповіту.

Парадокс. Істини, які здаються суперечливими, але насправді обидві з них є істинами, хоча між ними й існує напруга. Вони «обрамлюють» істину з різних сторін. Багато біблійних істин подаються в парадоксальних (або діалектичних) парах. Біблійні істини є не окремими зірками, але сузір'ями, візерунками об'єднаних між собою зірок.

Паралельні місця. Це пов'язано з переконанням, що вся Біблія дана Богом та найкраще тлумачить сама себе й збалансовує парадоксальні істини. П.м. також допомагають тлумачити неясні або двозначні тексти Біблії, знаходити найясніший текст на дану тему та досліджувати всі інші аспекти біблійного вчення про дану тему.

Первісний автор. Це термін означає дійсних авторів Писання.

Перифраз. Один з підходів до перекладу Біблії. Переклад Біблії можна розглядати як широкий спектр, що починається з перекладу «слово в слово», де кожне єврейське або грецьке слово позначається відповідником в цільовій мові, і закінчується на «перифразі», де передається лише думка автора, а не оригінальні слова та фрази. Між цими двома теоріями перекладу знаходиться «динамічний еквівалент», в якому серйозне ставлення до оригінального тексту поєднується з використанням сучасних граматичних форм та ідіом. Ці різні теорії перекладу добре описані в книзі Гордона Фі та Дугласа Стюарта «Як читати Біблію і бачити всю її цінність» (Fee, Stuart, *How to Read the Bible For All Its Worth*, стор. 35).

Підрядник. Це – один з інструментів для дослідників Біблії, що дозволяє тим, хто не володіє біблійними мовами, аналізувати їхні значення й структуру. В підряднику подається переклад кожного слова прямо під

текстом оригіналу. Цей інструмент разом з «аналітичним лексиконом» подає форми й основні визначення єврейських та грецьких слів.

Платон. Давньогрецький філософ, чия філософія мала величезний вплив на ранню церкву через богословів з єгипетської Олександрії, а пізніше через Августина. Платон стверджував, що все в світі є ілюзорним, лише подобою духовного архетипу. Пізніше богослови прирівняли Платонові «форми/ідеї» до духовного світу.

Попередні твердження. Це означає погляд на речі, що склався наперед. Ми часто підходимо до Писання з уже сформованими поглядами та судженнями на різні теми. Такий підхід також називають упередженням, позицією апіорі (*a priori*) або допущенням.

Пошук доказів у тексті. Практика тлумачення Писання шляхом цитування вірша, не беручи до уваги його безпосередній контекст або ширший контекст в літературному уривку. Така практика відриває вірші від оригінального авторського наміру і зазвичай мотивується бажанням використати авторитет Біблії, щоб довести власну думку.

Природне одкровення. Одна з категорій Богопізнання. В неї входить природний порядок (Рим. 1:19-20) та моральна свідомість (Рим. 2:14-15). Про п.о. йдеться в Пс. 19:1-6 та Рим. 1-2. Воно відрізняється від особливого одкровення, що є конкретною формою Богопізнання, коли Бог відкриває Себе через Біблію і, найвищою мірою, через Ісуса з Назарета.

Особливого значення цій богословській категорії надають християнські вчені з руху «старої землі» (напр., твори Хью Росса (Hugh Ross)). На основі цієї категорії вони стверджують, що вся істина є Божою істиною. Природа відкриває нам двері до пізнання про Бога; це відрізняється від особливого одкровення (Біблії). П.о. дає сучасній науці свободу вивчати природний порядок. На мою думку, це – чудова можливість для свідoctва сучасним західним науковим колам.

Просвітлення. Так називають поняття, що Бог промовляє до людей. Загалом це поняття передається трьома термінами: (1) одкровення або богоявлення – дії Бога в історії людства; (2) богонатхнення – коли Бог дав деяким обраним людям правильне розуміння Своїх дій і вони записали його для всього людства; і (3) просвітлення – коли Бог дав людям Свого Духа, щоб вони могли розуміти й пізнавати Його.

Рабиністичний іудаїзм. Цей період історії іудейського народу почався з вавилонської неволі (586-538 рр. до н.е.). З падінням впливу священників і храму центром життя іудеїв стали помісні синагоги. Ці місцеві центри іудейської культури, спільности, поклоніння та вивчення Біблії стали провідними в національно-релігійному житті народу. В часи Ісуса ця «релігія писарів» була паралельною релігії священників. Після падіння Єрусалима в 70 р. н.е. ця форма іудаїзму, в якій переважали фарисеї, визначала напрямок іудейського релігійного життя. Для р.і. характерне практичне, законницьке тлумачення Тори згідно з усною традицією (Талмудом).

Світобачення і світогляд. Обидва ці філософські терміни пов'язані зі створінням. Термін «світобачення» пов'язаний з питанням «як» відбулося створіння, а термін «світогляд» – з питанням «Хто» творив. Ці терміни відповідають такому тлумаченню, що в главах 1-2 книги Буття йдеться насамперед про те, Хто створив світ, а не як Він це робив.

Семантичний обсяг. Повний спектр значень, асоційованих із даним словом, або різні конотації слова в різних контекстах.

Септуагінта. Назва грецького перекладу єврейського Старого Заповіту. За традицією, цей переклад було здійснено за сімдесят днів сімдесятьма богословами для Олександрійської бібліотеки в Єгипті. Традиційно, датою написання Септуагінти вважається 250 р. до н.е. (але насправді ця робота могла тривати понад ста років). Важливість цього перекладу в тому, що (1) він дає нам ще один стародавній текст, який можна порівнювати з єврейським масоретським текстом; (2) він показує нам стан іудейського тлумачення Біблії в III - II ст. до н.е.; (3) він показує нам іудейські месіанські погляди до відкинення Ісуса іудеями. Септуагінта позначається скороченням «LXX».

Симфонія. Один з інструментів для дослідників Біблії. В ньому дається список кожного слова в Старому й Новому Заповітах. Симфонія є корисною з кількох сторін: (1) точне встановлення грецького слова, що лежить за будь-яким словом перекладу; (2) порівняння місць Писання, де вжито те саме єврейське або грецьке слово; (3) встановлення випадків перекладу двох різних єврейських або грецьких слів одним словом; (4) встановлення частоти вживання слів в текстах окремих книг або авторів; (5) допомога досліднику в знаходженні потрібного місця Писання (пор. Волтер Кларк, «Як користуватися посібниками з грецької мови Нового Заповіту» - Walter Clark, *How to Use New Testament Greek Study Aids*, стор. 54-55).

Синайський кодекс. Грецький рукопис IV ст. н.е., знайдений німецьким вченим Тішендорфом (Tischendorf) в монастирі Святої Катерини на Джебель Муса, традиційному місці гори Синай. Цей рукопис позначається першою літерою єврейського алфавіту «алеф» (א). Він містить в собі Старий Заповіт і повний Новий Заповіт. С.к. – один із найбільш стародавніх унікальних манускриптів.

Синонім. Слова або вирази, що є однаковими або схожими за значенням (хоча в дійсності повного семантичного збігу двох слів не буває). Вони настільки близькі, що можуть замінювати одне одного в реченні без втрати значення. Цим терміном також позначається одна з трьох форм паралелізму в єврейській поезії. В цьому сенсі синонімами називаються дві строки поезії, що виражають одну й ту саму істину (пор. Пс. 103:3).

Синтаксис. Це грецьке слово означає будову речення і вказує на те, як частини речення поєднуються для виразу завершеної думки.

Синтетичний. Це – один з трьох термінів, що означають типи єврейської поезії. Він означає поетичні строки, що будуються одна на одній в кумулятивному сенсі й іноді називаються «кліматичними» (пор. Пс. 19:7-9).

Систематичне богослов'я. Стадія тлумачення, на якій робиться спроба привести біблійні істини в єдиний логічний порядок. Це – скоріш логічний, ніж історичний, виклад християнського богослов'я в категоріях (Бог, людина, гріх, спасіння, тощо).

Сувої Мертвого моря. Низка стародавніх текстів, написаних на єврейській та арамейській мовах, що були знайдені біля Мертвого моря в 1947 р. Це була релігійна бібліотека іудейських сектантів I ст. Римська окупація та зелотські війни 60-х років змусили їх ховати ці сувої в герметично закупорених глиняних посудинах в печерах. Ці сувої допомогли нам зрозуміти історичний фон Палестини I ст. й підтвердили, що масоретський текст є точним і датується принаймні кінцем доби до н.е. С.м.м. позначаються скороченням «DSS».

Талмуд. Назва іудейської усної традиції. Іудеї вірили, що Сам Бог дав Мойсею Талмуд на горі Сінай. В дійсності, здається, Талмуд є збіркою мудрості іудейських вчителів, накопиченої протягом багатьох років. Є дві письмових версії Талмуда: вавилонська і коротша, незавершена палестинська.

Текстуальна критика. Ця наука вивчає тексти рукописів Біблії. Т.к. необхідна тому, що оригінальних рукописів не існує, а копії відрізняються одна від одної. Вона намагається пояснити різночитання та (наскільки це можливо) відтворити оригінальний текст автографів Старого й Нового Заповіту. Т.к. часто називають «нижчою критикою».

Типологія. Особливий спосіб тлумачення. Зазвичай він здійснюється шляхом розкриття новозавітної істини через тексти Старого Заповіту. Ця категорія герменевтики була важливим елементом олександрійського методу. Щоб не зловживати цим типом тлумачення, треба обмежити його використання особливими випадками, записаними в Новому Заповіті.

Тора. Цей термін по-єврейськи означає «вчення». Тора стала офіційною назвою книг Мойсея (від Буття до Повторення Закону). Для іудеїв це – найавторитетніший розділ єврейського канону.

Упередження. Цей термін означає сильну схильність до чого-небудь або до певного погляду. Це такий образ мислення, в якому неможлива об'єктивність щодо чого-небудь або певного погляду. Це – ставлення, що склалося наперед.

Фрагмент. Базовий літературний уривок прозового твору, що пов'язаний з однією центральною думкою. Якщо ми будемо держатися цієї думки, то не загубимо первісного авторського задуму серед другорядних думок.

Фрагменти Мураторіїв. Перелік каноничних книг Нового Заповіту, написаний в Римі ще до 200 р. н.е. В ньому записані двадцять сім книг Нового Заповіту, як у протестантській Біблії. Це ясно показує, що помісні церкви в різних частинах Римської імперії «практично» встановили канон ще задовго до великих церковних соборів IV століття.

Христоцентричний. Цей термін означає центральність Ісуса. Він пов'язаний з переконанням, що Ісус є Господь всієї Біблії. На Ісуса вказує Старий Заповіт, Він є завершенням і ціллю Старого Заповіту (пор. Мт. 5:17-48).

ЯХВЕ. Це – завітне ім'я Бога в Старому Заповіті. Воно визначається в Вих. 3:14. Це – **спонукальна** форма єврейського слова «бути». Іудеї боялися вимовляти це ім'я без потреби, і тому вони заміняли його єврейським словом *Адонай*, «Пан, Господь». Ось чому ім'я ЯХВЕ в Біблії перекладається як «Господь».

ДОДАТОК 2

ТЕКСТУАЛЬНА КРИТИКА

Цю тему буде розглянуто таким чином, щоб пояснити текстові примітки в цьому коментарі. Розгляд буде здійснюватися за таким планом:

- I. Текстові джерела нашої англійської Біблії
 - A. Старий Заповіт
 - Б. Новий Заповіт
 - II. Коротке пояснення проблем і теорій «нижчої критики», що також називається «текстуальною критикою».
 - III. Пропоновані джерела для додаткового читання
-
- I. Текстові джерела нашої англійської Біблії
 - A. Старий Заповіт
 1. Масоретський текст (MT) – єврейський консонантний текст, затверджений рабином Акібою в 100 р. н.е. Оголоси, наголоси, примітки на полях, розділові знаки, тощо – все це було додано до тексту починаючи з VI ст. н.е. до IX ст. н.е. Це зробила сім'я іудейських богословів, відомих як масорети. Вони використовували ту саму текстову форму, що була в Мішні, Талмуді, Таргумах, Пешітті й Вульгаті.
 2. Септуагінта (LXX) – За традицією, переклад Септуагінту (грецький переклад Старого Заповіту) було здійснено 70 іудейськими вченими за 70 днів в Олександрійській бібліотеці за підтримки Птолемея II (285-246 рр. до н.е.). Цей переклад начебто був замовлений одним іудейським начальником, що проживав в Олександрії. Ця традиція основана на «Посланні Арістея». Септуагінта в багатьох місцях слідує єврейській текстовій традиції, що відрізняється від тексту рабина Акіби (MT).
 3. Сувої Мертвого моря (DSS) – Сувої Мертвого моря були написані в римську епоху до нашої ери (200 р. до н.е. - 70 р. н.е.) іудейською сектою «ессенів». Єврейські рукописи, знайдені в деяких місцях навколо Мертвого моря, належать до дещо ішньої єврейської текстової сім'ї, ніж MT та LXX.
 4. Кілька прикладів того, як порівняння цих текстів допомагає тлумачам зрозуміти Старий Заповіт.
 - а. Як LXX допомогла перекладачам та богословам зрозуміти MT
 - (1) Іс. 52:14 у LXX: «Як багато будуть здивовані Ним».
 - (2) Іс. 52:14 у MT: «Як багато хто дивувались Тобою».
 - (3) В Іс. 52:15 затверджується варіант LXX
 - (a) LXX: «отак численні народи будуть здивовані Ним»
 - (б) MT: «отак Він окропить численні народи»
 - б. Як DSS допомогли перекладачам та богословам зрозуміти MT
 - (1) Іс. 21:8 у DSS: «тоді прозорливець крикнув, На сторожовій вежі я стою...»
 - (2) Іс. 21:8 у MT: «і я крикнув, лев! Господи мій! Я завжди стою на сторожовій вежі вдень...»
 - в. LXX і DSS разом допомогли прояснити Іс. 53:11
 - (1) LXX і DSS: «після муки душі Його Він побачить світло, Він буде задоволений»
 - (2) MT: «Він побачить... мук душі Своєї, Він буде задоволений»

Б. Новий Заповіт

1. Ми сьогодні маємо понад 5300 рукописів повного Нового Заповіту або його частин. Приблизно 85 з них написано на папірусі, а 268 рукописів написано великими літерами (унціали). Пізніше, десь у IX ст. н.е., з'явилося рядкове письмо (мінускул). Грецьких рукописів, написаних таким письмом, приблизно 2700. Ми також маємо приблизно 2100 екземплярів так званого лекціонарія: списків текстів Писання, що застосовувалися під час богослужінь для біблійних читань.
2. Приблизно 85 грецьких папірусів з частинами Нового Заповіту зберігаються в музеях. Деякі з них відносяться до II ст. н.е., але більшість – до III й IV ст. н.е. Жоден з цих манускриптів не містить в собі всього Нового Заповіту. Хоча ці рукописи є найдавнішими екземплярами Нового Заповіту, це не значить, що в них менше різночитань. Багато з них переписувалися спішно і не дуже уважно, тому що помісні церкви мали нагальну потребу в цих текстах. Саме тому в них є чимало різночитань.
3. Синайський кодекс, що позначається єврейською літерою *א* (*алеф*) або номером нуль один (01), було знайдено Тішендорфом (Tischendorf) в монастирі Святої Катерини на горі Синай. Він датується IV ст. н.е. та містить в собі Септуагінту й грецький Новий Заповіт. Він належить до типу «Олександрійського тексту».
4. Олександрійський кодекс, що позначається літерою «A» або номером нуль два (02), є грецьким рукописом V століття, що його було знайдено в єгипетському місті Олександрія.
5. Ватиканський кодекс, що позначається літерою «B» або номером нуль три (03), було знайдено в Ватиканській бібліотеці в Римі й датується серединою IV ст. н.е. Він містить в собі Старий Заповіт в перекладі Септуагінти та грецький Новий Заповіт. Він належить до типу «Олександрійського тексту».
6. Кодекс Єфрема, що позначається літерою «C» або номером нуль чотири (04), є грецьким рукописом V століття, що його було частково знищено.
7. Кодекс Бези, що позначається літерою «D» або номером нуль п'ять (05), є грецьким рукописом V чи VI століття. Так званий «Західний текст» представлено насамперед цим кодексом. В ньому є багато додатків, і він був головним грецьким джерелом для англійського перекладу короля Якова.
8. Манускрипти Нового Заповіту можна розділити на три або чотири сім'ї, що мають певні спільні характеристики.
 - а. Олександрійський текст з Єгипту
 - (1) P⁷⁵, P⁶⁶ (приблизно 200 р. н.е.) - Євангелії
 - (2) P⁴⁶ (приблизно 225 р. н.е.) - Послання Павла
 - (3) P⁷² (приблизно 225-250 рр. н.е.) - Послання Петар та Юди
 - (4) Кодекс В, Ватіканус (приблизно 325 р. н.е.) - весь Старий Заповіт та Новий Заповіт
 - (5) Ориген цитував з цього тексту
 - (6) інші манускрипти, що відносяться до цього типу, - א, C, L, W та 33
 - б. Західний текст з Північної Африки
 - (1) цитати з північноафриканських отців церкви, Тертуліана, Кипріяна та давньолатинського перекладу
 - (2) цитати з Іренея
 - (3) цитати з Татіана та давньосирійського перекладу
 - (4) Кодекс Бези, «D», відноситься до цього типу тексту
 - в. Східний візантійський текст з Константинополя
 - (1) цей тип тексту виявляється в понад 80% від 5300 манускриптів
 - (2) його цитують отці церкви с Антіохії Сирійської, каппадокійські отці, Іван Золотоустий та Теодорет
 - (3) Кодекс «A» - тільки в Євангеліях

- (4) Кодекс «Е» (VIII століття) - для в'яого Нового Заповіту
- г. Четвертим типом може бути «Кесарійський» з Палестини
 - (1) Його видно головним чином тільки в Євангелії від Марка
 - (2) він частково представлений в P⁴⁵ та W

II. Проблеми й теорії «нижчої критики» або «текстуальної критики».

A. Як з'явилися різночитання

1. через неуважність або випадково (більшість різночитань)
 - а. пропущення частини тексту через те, що переписувач перескочив на схоже слово далі в тексті (гомойотелевтон)
 - (1) пропущення подвійної літери, слова або фрази (гаплографія)
 - (2) подвійне написання фрази або строки грецького тексту (діттографія)
 - б. помилка через неправильно почуте слово при записуванні тексту під диктовку (ітацизм) В таких випадках часто записувалося близьке за звучанням грецьке слово.
 - в. В найдавніших грецьких текстах не було поділу на глави та вірші, майже або зовсім не було розділових знаків і зовсім не було пробілу між словами. Пробіл між іншими літерами створює інші слова.
2. навмисне
 - а. зміни робилися для покращення граматичної форми переписуваного тексту
 - б. зміни робилися для того, щоб привести текст у відповідність з іншими біблійними текстами (гармонізація паралелей)
 - в. зміни робилися поєднанням двох чи більше варіантів різночитань в один довгий текст (поєднання)
 - г. зміни робилися для того, щоб виправити те, що переписчики вважали проблемою в тексті (пор. 1 Кор. 11:27 та 1 Пв. 5:7-8)
 - д. один переписчик дописував на полях додаткову інформацію щодо історичного фону або належного тлумачення тексту, а наступний переписувач вставляв цей додаток в сам текст (пор. Ів. 5:4)

B. Основні положення текстуальної критики (логічні принципи визначення ориганілу при різночитанні)

1. найбільш недоладно побудований або незвичайний з граматичної точки зору варіант скоріш за все є ориганальним
2. найкоротший варіант скоріш за все є ориганальним
3. при всіх інших рівних умовах більш давній текст має більшу вагу, тому що стоїть ближче до ориганалу
4. манускрипти, що є географічно розмаїтими, зазвичай містять в собі ориганальне читання
5. перевага надається доктринально слабкішим текстам, особливо в богословських питаннях, що були важливими в часи переписування рукописів, напр. Трійця в 1 Пв. 5:7-8.
6. текст, що може найкраще пояснити походження інших варіантів
7. дві цитати, що допомагають досягти балансу в цих різночитаннях
 - а. З книги Дж. Гаролд Грінлі, «Вступ до текстуальної критики Нового Заповіту» (J. Harold Greenlee, *Introduction to New Testament Textual Criticism*) «Жодна християнська доктрина не повинна ґрунтуватися на спірному тексті; і дослідник Нового Заповіту має остерігатися бажання зробити свій текст більш ортодоксальним або доктринально сильнішим від богонатхненного ориганалу» (стор. 68).
 - б. В.А. Крісвел (W. A. Criswell) сказав Греґу Герісону (Greg Garrison) з «Бірмінгем ньюз» (*The Birmingham News*), що він (Крісвел) не вірить в богонатхненність кожного слова Біблії, «у всякому разі не вірю в

богонатхненність кожного слова, що було донесено сучасній публіці через століття перекладів». Крісвел сказав:

«Я дуже вірю в текстуальну критику. І тому я вважаю, що друга половина 16-ї глави Євангелія від Марка – то ересь; цей текст не є богонатхненним, він є просто вигадкою... При дослідженні найдавніших рукописів виявляється, що в Євангелії від Марка зовсім не було такої заключної частини. Хтось її дописав...»

Цей старий баптист, що вірує в непохибність Біблії, також стверджує, що і 5-а глава Євангелія від Івана має більш пізню вставку, в випадку при купальні Віфесді. Щодо різних розповідей про самогубство Юди (пор. Мт. 27 та Дії 1), Крісвел каже, що «це просто різні погляди на самогубство. Якщо в Біблії щось сказано, то значить, воно має причину. І в Біблії є дві розповіді про самогубство Юди». Крісвел додає: «Текстуальна критика сама по собі чудова наука. Вона не ефемерна і не зухвала. Вона динамічна й центральна...»

III. Проблеми рукописів (текстуальна критика).

A. Пропоновані джерела для додаткового читання

1. R. H. Harrison, *Biblical Criticism: Historical, Literary and Textual* (Р.Н. Гаррісон, «Біблійна критика: історична, літературна та текстуальна»)
2. Bruce M. Metzger, *The Text of the New Testament: Its Transmission, Corruption and Restoration* (Брюс М. Метцгер, «Текст Нового Заповіту: його переписування, перекручення та відновлення»)
3. J. H. Greenlee, *Introduction to New Testament Textual Criticism* (Дж.Г. Грінлі, «Вступ до текстуальної критики Нового Заповіту»)

ДОДАТОК 3

ГРЕЦЬКІ ГРАМАТИЧНІ ТЕРМІНИ

Загальногрецький діалект койне, що його часто називають елліністичним, був спільною мовою Присередземномор'я від часу завоювань Олександра Македонського (336-323 до н.е.) протягом приблизно восьмиста років (300 до н.е. - 500 н.е.). Він був не просто спрощеною класичною грецькою мовою, але в багатьох аспектах новою формою грецької мови, що стала другою мовою народів стародавнього Близького Сходу та Присередземномор'я.

Грецька мова Нового Заповіту є унікальною також через те, що першою мовою авторів Нового Заповіту, окрім Луки та автора Послання до євреїв, напевно, була арамейська. І тому їхні тексти написані під впливом ідіом та структурних форм арамейської мови. Також вони читали й цитували Септуагінту (грецький переклад Старого Заповіту), що вона теж була написана грецьким койне. До того ж Септуагінта була створена іудейськими богословами, для яких грецька мова не була рідною.

Це ще раз нагадує нам, що Новий Заповіт не можна вкладати в рамки граматичної структури. Він є унікальним, але він має багато спільного з (1) Септуагінтою, (2) іудейськими творами такими авторів, як Йосип Флавій, і (3) папірусами, знайденими в Єгипті. Як же нам слід підходити до граматичного аналізу Нового Заповіту?

Грамматичні особливості грецького койне взагалі та новозавітного грецького койне є досить гнучкими. В час написання Нового Заповіту відбувалося спрощення граматики. Ми будемо керуватися насамперед контекстом. Слова мають значення лише в ширшому контексті, і тому граматичну структуру можна зрозуміти лише в світлі (1) стилю конкретного автора та (2) конкретного контексту. Неможливо дати остаточні визначення грецьким формам та структурам.

У грецькому койне головну роль відігравало дієслово. Ключ до тлумачення часто знаходиться в типі та формі ДІЄСЛІВ. В більшості головних речень ДІЄСЛОВО стоїть першим, тим самим підкреслюється його важливе місце. Аналізуючи грецьке ДІЄСЛОВО, треба брати до уваги три аспекти: (1) основний наголос ЧАСУ, СТАНУ та СПОСОБУ (морфологія); (2) головне значення конкретного ДІЄСЛОВА (лексикографія); та (3) розвиток контексту (синтаксис).

I. ЧАС

А. Час або аспект, пов'язаний з відношенням ДІЄСЛІВ до доконаної чи недоконаної дії. Це часто називають «ПЕРФЕКТОМ» та «ІМПЕРФЕКТОМ».

1. ПЕРФЕКТНІ ЧАСИ вказують на минулу дію, результат якої існує і тепер. Повідомляється лиш те, що дана дія відбулася! Коли вона розпочалася, чи продовжувалася вона або досягла кульмінації – про це не повідомляється.
2. ІМПЕРФЕКТНІ ЧАСИ вказують на триваючий процес даної дії. Дія може бути описана як послідовна, неперервна, поступова, тощо.

Б. Часи можна категоризувати згідно з поглядом автора на розвиток дії

1. Дія відбулася = АОРИСТ
2. Дія відбулася й її результат існує і тепер = ПЕРФЕКТ

3. Дія відбулася в минулому й її результати існували тоді, але тепер вже не існують = ПЛЮСКВАМПЕРФЕКТ
4. Дія відбувається = ТЕПЕРІШНІЙ ЧАС
5. Дія відбувалася = ІМПЕРФЕКТ
6. Дія відбудеться = МАЙБУТНІЙ ЧАС

Конкретним прикладом того, як ці ЧАСИ допомагають у тлумаченні, може слугувати слово «спасати». Це слово вживається в різних часах, які вказують на процес та кульмінацію спасіння:

1. АОРИСТ – «спаслися» (пор. Рим. 8:24)
2. ПЕРФЕКТ – «спаслися й результат існує і тепер» (пор. Еф. 2:5,8)
3. ТЕПЕРІШНІЙ ЧАС – «спасається» (пор. 1Кор. 1:18; 15:2)
4. МАЙБУТНІЙ ЧАС – «спасемося» (пор. Рим. 5:9, 10; 10:9)

В. Зосереджуючи увагу на ЧАСІ ДІЄСЛОВА, тлумачі шукають причину, чому саме автор вирішив вжити саме цей ЧАС. Стандартним «простим» часом був АОРИСТ. Це була звичайна «неспецифічна», «немаркована» або «непозначена» форма ДІЄСЛОВА. Вона може виражати широкий спектр значень, що конкретно визначаються контекстом. Ця форма просто стверджує, що щось відбулося, сталося. Вона має аспект минулого часу лише в ДІЙСНОМУ СПОСОБІ. Інші ЧАСИ виявляють більш конкретні аспекти. Які саме?

1. ЧАС ПЕРФЕКТА. Вказує на доконану дію з триваючим результатом. В якомусь сенсі цей час поєднує в собі АОРИСТ і ТЕПЕРІШНІЙ ЧАС. У фокусі зазвичай знаходиться триваючий результат дії або завершення дії (напр.: Еф. 2:5 і 8: «ви спаслися й залишаєтеся спасеними»).
2. ЧАС ПЛЮСКВАМПЕРФЕКТА. Цей час подібний ПЕРФЕКТУ, але триваючого результату більш не існує. Напр.: Ів. 18:16 «Петро стояв біля дверей надворі».
3. ТЕПЕРІШНІЙ ЧАС. Вказує на недоконану або незавершену дію. У фокусі зазвичай знаходиться продовження події. Напр.: Ів. 3:6 і 9: «Кожен, хто в Ньому перебуває, не продовжує грішити». «Кожен, хто родився від Бога, не продовжує чинити гріх».
4. ЧАС ІМПЕРФЕКТА. У цьому часі зв'язок з ТЕПЕРІШНІМ ЧАСОМ є аналогічним до зв'язку між ПЕРФЕКТОМ та ПЛЮСКВАМПЕРФЕКТОМ. ІМПЕРФЕКТ вказує на недоконану дію, що відбувалася, але тепер припинилася, або на початок дії в минулому. Напр.: Мт. 3:5: «тоді весь Єрусалим продовжував виходити до нього» або «тоді весь Єрусалим почав виходити до нього».
5. МАЙБУТНІЙ ЧАС. Вказує на дію, що відбудеться в майбутньому. В фокусі цього часу стоїть потенціал дії, а не її здійснення. Цей час нерідко виражає певність дії. Напр.: Мт. 5:4-9: «Блаженні... бо вони будуть...»

II. СТАН

- А. СТАН визначає відношення між дією ДІЄСЛОВА та його СУБ'ЄКТОМ.
- Б. АКТИВНИЙ СТАН був звичайним очікуваним і «ненаголошеним» способом ствердження того, що суб'єкт виконує дію ДІЄСЛОВА.
- В. ПАСИВНИЙ СТАН вказував на те, що суб'єкт підлягав дії ДІЄСЛОВА, яку виконував інший, зовнішній суб'єкт. Цей зовнішній суб'єкт, що виконував дію, позначався в грецькому Новому Заповіті такими ПРИЙМЕННИКАМИ й відмінками:
 1. особовий прямиий суб'єкт – *hupo* у ВІДДІЛЬНОМУ ВІДМІНКУ (пор. Мт. 1:22; Дії 22:30).
 2. особовий непрямиий суб'єкт – *dia* у ВІДДІЛЬНОМУ ВІДМІНКУ (пор. Мт. 1:22).
 3. безособовий суб'єкт – як правило, *en* в ОРУДНОМУ ВІДМІНКУ.
 4. іноді або особовий, або безособовий суб'єкт – лише ОРУДНИЙ ВІДМІНОК.

- Г. МЕДАЛЬНИЙ СТАН вказує на те, що суб'єкт сам виконує дію ДІЄСЛОВА і сам безпосередньо зазнає дії цього ДІЄСЛОВА. Цей стан часто називають станом підвищеного особистого інтересу. У цій конструкції якимось чином ставиться наголос на суб'єкті головного або підрядного речення. В англійській мові такої конструкції немає. В грецькій мові вона може передавати широкий спектр значень і перекладатися по-різному. Деякі приклади цієї форми:
1. ЗВОТНИЙ – пряма дія суб'єкта над собою. Напр.: Мт. 27:5 «повісився».
 2. ПІДСИЛЮВАЛЬНИЙ – суб'єкт виконує дію для самого себе. Напр.: 2Кор. 11:14 «Сам сатана прикидається ангелом світла».
 3. ВЗАЄМНИЙ – взаємодія двох суб'єктів. Напр.: Мт. 26:4 «вони радилися».

III. СПОСІБ

- А. У грецькому койне є чотири СПОСОБИ ДІЄСЛОВА. Вони позначають зв'язок між ДІЄСЛОВИМ та дійсністю, принаймні в уявленні автора. СПОСОБИ поділяються на дві великі категорії: такі, що вказують на дійсність (ДІЙСНИЙ СПОСІБ), і такі, що вказують на потенційність (КОН'ЮНКТИВ, НАКАЗОВИЙ СПОСІБ та ОПТАТИВ).
- Б. ДІЙСНИЙ СПОСІБ – це звичайний спосіб для вираження дії, що відбулася або відбувалася, принаймні в уявленні автора. Це був єдиний спосіб дієслова в грецькій мові, що виражав конкретний час, і навіть в ньому цей аспект був другорядним.
- В. КОН'ЮНКТИВ означає можливу дію, яка ще не відбулася, але можливо відбудеться в майбутньому. Цей спосіб має багато спільного з МАЙБУТНІМ ЧАСОМ ДІЙСНОГО СПОСОБУ. Різниця в тому, що КОН'ЮНКТИВ виражає певний сумнів. В англійській мові цей спосіб часто виражається словами «could», «would», «may», або «might» (міг, міг би).
- Г. ОПТАТИВ виражає побажання, що є теоретично можливим. Цей спосіб віддаляється від дійсності на один крок далі, ніж КОН'ЮНКТИВ. ОПТАТИВ виражає можливість за певних умов. Оптатив зустрічається рідко в Новому Заповіті. Найчастіше він вживається в відомому вислові Павла «Зовсім ні!» – п'ятнадцять разів (пор. Рим. 3:4, 6, 31; 6:2, 15; 7:7, 13; 9:14; 11:1, 11; 1Кор. 6:15; Гал. 2:17; 3:21; 6:14).
- Д. НАКАЗОВИЙ СПОСІБ виражає наказ можливої дії, але наголос ставиться на намірі того, хто говорить. Можливість залежить від волі особи, якій адресовано наказ, і від її дій. НАКАЗОВИЙ СПОСІБ особливо вживався в молитвах та проханнях до третьої особи. У Новому Заповіті такі накази стоять тільки в ТЕПЕРІШНЬОМУ ЧАСІ та АОРИСТІ.
- Е. У деяких граматиках ДІЄПРИКМЕТНИКИ відносяться до окремого типу СПОСОБУ ДІЄСЛОВА. ДІЄПРИКМЕТНИКИ дуже часто вживаються в грецькому Новому Заповіті. Вони перекладаються відповідно до головного ДІЄСЛОВА, з яким вони зв'язані. Є багато варіантів перекладу ДІЄПРИКМЕТНИКІВ. Найкраще порівнювати декілька англійських перекладів. Для цього дуже корисною є книга видавництва «Бейкер» (Baker) «Біблія в двадцяти шести перекладах» (*The Bible in Twenty Six Translations*).
- Ж. Нормальним або «немаркованим» способом повідомлення про подію був АОРИСТ АКТИВНОГО СТАНУ ДІЙСНОГО СПОСОБУ. Всі інші ДІЄСЛІВНІ ЧАСИ, СТАНИ або СПОСОБИ вживалися автором для передачі певного специфічного значення, і це треба брати до уваги в процесі тлумачення.

- IV. Ті, хто не знає грецької мови, можуть одержати необхідну інформацію з наступних посібників (англійською мовою):
- A. Фріберг, Барбара і Тімоті, «Аналітичний грецький Новий Заповіт» (Friberg, Barbara and Timothy. *Analytical Greek New Testament*. Grand Rapids: Baker, 1988).
 - Б. Маршалл, Альфред, «Підрядковий грецько-англійський Новий Заповіт» (Marshall, Alfred. *Interlinear Greek-English New Testament*. Grand Rapids: Zondervan, 1976).
 - В. Мунс, Вільям Д., «Аналітичний лексикон до грецького Нового Заповіту» (Mounce, William D. *The Analytical Lexicon to the Greek New Testament*. Grand Rapids: Zondervan, 1993).
 - Г. Саммерз, Рей, «Основи грецької мови Нового Заповіту» (Summers, Ray. *Essentials of New Testament Greek*. Nashville: Broadman, 1950).
 - Д. Академічно акредитовані заочні курси грецького койне проводяться Біблійним інститутом Муді в м. Чикаго штату Іллінойс.

V. ІМЕННИКИ

- A. За синтаксисом ІМЕННИКИ класифікуються по ВІДМІНКАХ. ВІДМІНОК – то граматична категорія ІМЕННИКА, що виражає його відношення до ДІЄСЛОВА та інших частин речення. У грецькому койне багато функцій ВІДМІНКА виконувались ПРИЙМЕННИКАМИ. Оскільки форми ВІДМІНКА могли позначати різні відношення, то ПРИЙМЕННИКИ з часом стали ясніше розрізняти ці можливі функції.
- Б. У грецькій мові є вісім ВІДМІНКІВ:
 1. НАЗИВНИЙ ВІДМІНОК вживався для називання й зазвичай виступав ПІДМЕТОМ в реченні. Він також вживався в ІМЕННОМУ ПРИСУДКУ та ПРИКМЕТНИКАХ зі сполучними ДІЄСЛОВАМИ «бути» або «стати».
 2. РОДОВИЙ ВІДМІНОК вживався для описання та зазвичай вказував на певний атрибут або якість слова, до якого відносився. Він відповідав на запитання «Який?» і на англійську мову часто перекладався ПРИЙМЕННИКОМ «of».
 3. ВІДДІЛЬНИЙ ВІДМІНОК мав ту саму словозмінну форму, що й РОДОВИЙ ВІДМІНОК, але вживався для вираження відділення. Він зазвичай виражав відділення від певної точки в часі або просторі, від джерела або ступеня і на англійську мову часто перекладався ПРИЙМЕННИКОМ «from».
 4. ДАВАЛЬНИЙ ВІДМІНОК вживався для описання особистого інтересу. Він міг виражати позитивний або негативний аспект. Він часто виступав НЕПРЯМИМ ДОДАТКОМ. На англійську мову він часто перекладався ПРИЙМЕННИКОМ «to».
 5. МІСЦЕВИЙ ВІДМІНОК мав ту саму словозмінну форму, що й ДАВАЛЬНИЙ ВІДМІНОК, але вказував на положення чи розташування в просторі, часі або логічних межах. На англійську мову він часто перекладався ПРИЙМЕННИКАМИ «in, on, at, among, during, by, upon, beside».
 6. ОРУДНИЙ ВІДМІНОК мав ту саму словозмінну форму, що й ДАВАЛЬНИЙ та МІСЦЕВИЙ відмінки. Він виражав засіб або зв'язок. На англійську мову він часто перекладався ПРИЙМЕННИКАМИ «by» або «with».
 7. ЗНАХІДНИЙ ВІДМІНОК вживався для вираження завершення дії й виражав обмеження. Він головним чином виступав в ролі ПРЯМОГО ДОДАТКА й відповідав на запитання «Наскільки?» або «В якій мірі?»
 8. Кличний ВІДМІНОК вживався для прямого звертання.

VI. СПОЛУЧНИКИ ТА СЛОВА-ЗВ'ЯЗКИ

- А. Грецька мова є дуже точною завдяки багатьом зв'язкам. Вони з'єднують думки (ПРОСТІ РЕЧЕННЯ, СКЛАДНІ РЕЧЕННЯ ТА АБЗАЦИ). Вони настільки поширені, що їхня відсутність (асиндетон) часто є суттєво важливою для екзегези. Фактично, ці СПОЛУЧНИКИ ТА СЛОВА-ЗВ'ЯЗКИ вказують на напрямок думок автора. Часто вони відіграють вирішальну роль у встановленні думки, що її автор намагався висловити.
- Б. Далі подаємо список деяких СПОЛУЧНИКІВ ТА СЛІВ-ЗВ'ЯЗОК і їхніх значень (цю інформацію взято головним чином з «Довідника з граматики грецької мови Нового Заповіту» Г.Е. Дани та Джуліуса К. Менті (H. E. Dana and Julius K. Mantey, *A Manual Grammar of the Greek New Testament*).
1. Сполучники часу
 - а. *epei, epeidē, hopote, hōs, hote, hotan* (КОН'ЮНКТИВ) – «коли»
 - б. *heōs* – «в той час, як»
 - в. *hotan, epan* (КОН'ЮНКТИВ) – «кожного разу, коли»
 - г. *heōs, achri, mechri* (КОН'ЮНКТИВ) – «поки»
 - д. *prōv* (ІНФІНІТИВ) – «перед»
 - е. *hōs* – «відколи», «коли»
 2. Логічні СПОЛУЧНИКИ
 - а. Цільові
 - (1) *hina* (КОН'ЮНКТИВ), *hopōs* (КОН'ЮНКТИВ), *hōs* – «для того, щоб», «щоб»
 - (2) *hōste* (АРТИКУЛЯРНИЙ ІНФІНІТИВ ЗНАХІДНОГО ВІДМІНКА) – «щоб»
 - (3) *pros* (АРТИКУЛЯРНИЙ ІНФІНІТИВ ЗНАХІДНОГО ВІДМІНКА) або *eis* (АРТИКУЛЯРНИЙ ІНФІНІТИВ ЗНАХІДНОГО ВІДМІНКА) – «щоб»
 - б. Наслідкові (цілові й наслідкові сполучники тісно пов'язані між собою)
 - (1) *hōste* (ІНФІНІТИВ, найпоширеніший) – «для того, щоб», «і тому»
 - (2) *hiva* (КОН'ЮНКТИВ) – «щоб»
 - (3) *ara* – «таким чином»
 - в. Причинні
 - (1) *gar* (причина/наслідок) – «бо», «тому що»
 - (2) *dioti, hotiy* – «тому що»
 - (3) *epei, epeidē, hōs* – «оскільки»
 - (4) *dia* (зі знахідним відмінком) та (з артикулярним інфінітивом) – «тому що»
 - г. Висновкові
 - (1) *ara, poionun, hōste* – «тому»
 - (2) *dio* (найсильніший висновковий СПОЛУЧНИК) – «через що», «унаслідок чого», «тому»
 - (3) *oun* – «тому», «таким чином», «отже»
 - (4) *toionoun* – «відповідно»
 - д. Протиставні або контрастні
 - (1) *alla* (сильний ПРОТИСТАВНИЙ СПОЛУЧНИК) – «але», «хіба що»
 - (2) *de* – «але», «однак», «проте», «з іншого боку»
 - (3) *kai* – «але»
 - (4) *mentoi, oun* – «однак»
 - (5) *plēn* – «тим не менш» (переважно в Євангелії від Луки)
 - (6) *oun* – «однак»
 - е. Порівняльні
 - (1) *hōs, kathōs* (вводять ПОРІВНЯЛЬНІ РЕЧЕННЯ)
 - (2) *kata* (в складених словах, *katho, kathoti, kathōsper, kathaper*)
 - (3) *hosos* (у Посланні до євреїв)
 - (4) *ē* – «ніж»

ж. З'єднувальні

- (1) *de* – «і», «та», «тепер»
- (2) *kai* – «і»
- (3) *tei* – «і», «та»
- (4) *hina, oun* – «що»
- (5) *oun* – «тоді» (в Євангелії від Івана)

3. Випадки емфатичного вжитку

- а. *alla* – «звичайно», «так», «фактично»
- б. *ara* – «насправді», «звичайно», «дійсно»
- в. *gar* – «але дійсно», «звичайно», «насправді»
- г. *de* – «насправді»
- д. *ean* – «навіть»
- е. *kai* – «навіть», «насправді», «дійсно»
- ж. *mentoi* – «насправді»
- з. *oun* – «дійсно», «авжеж»

VII. УМОВНІ РЕЧЕННЯ

- А. Складне речення, що містить в собі одне або більше простих умовних речень, називається **УМОВНИМ РЕЧЕННЯМ**. Ця граматична структура допомагає в тлумаченні, тому що вказує на умови або причини, за яких відбувається або не відбувається дія головного ДІЄСЛОВА. **УМОВНІ РЕЧЕННЯ** бувають чотирьох типів: від передбачення правдивості речей з авторської точки зору або його літературного задуму, до лише вираження побажання.
- Б. **УМОВНЕ РЕЧЕННЯ ПЕРШОГО ТИПУ** виражає дію або стан, що вважалися правдивими з авторської точки зору або за його літературним задумом, хоча автор вживав умовний сполучник «коли» або «якщо». В деяких контекстах його можна перекладати як «оскільки» (пор. Мт. 4:3; Рим. 8:31). Однак це не значить, що всі **УМОВНІ РЕЧЕННЯ ПЕРШОГО ТИПУ** відповідають дійсності. Часто вони вживалися для того, щоб навести аргумент у спорі або викрити якусь помилку (пор. Мт. 12:27).
- В. **УМОВНЕ РЕЧЕННЯ ДРУГОГО ТИПУ** часто називають «всупереч фактам». В ньому стверджувалося те, що не відповідає дійсності, з метою висловити певну думку. Напр.:
1. «Коли б був Він пророк, - а Він не пророк, - то Він би знав, хто ото й яка жінка до Нього торкається, - але Він цього не знає» (Лк. 7:39)
 2. «Коли б ви Мойсеєві вірили, - а ви йому не вірите, - то й Мені б ви повірили, - але ви Мені не вірите» (Ів. 5:46)
 3. «Бо коли б догоджав я ще людям, - а я їм не догоджаю, - то я не був би рабом Христовим, - а я – Його раб» (Гал. 1:10)
- Г. **УМОВНЕ РЕЧЕННЯ ТРЕТЬОГО ТИПУ** вказує на потенційну майбутню дію та часто стверджує ймовірність цієї дії. Зазвичай, воно виражає умовність. Дія головного ДІЄСЛОВА обумовлена дією речення зі сполучником «якщо/коли». Напр.: Ів.: 1:6-10; 2:4,6,9,15,20,21,24,29; 3:21; 4:20; 5:14,16.
- Д. **УМОВНЕ РЕЧЕННЯ ЧЕТВЕРТОГО ТИПУ** виражає дію з найменшою ймовірністю. Цей тип рідко вживається в Новому Заповіті. Фактично, немає повного **УМОВНОГО РЕЧЕННЯ ЧЕТВЕРТОГО ТИПУ**, в якому обидві частини умови відповідають цьому визначенню. Як приклад часткового **УМОВНОГО РЕЧЕННЯ ЧЕТВЕРТОГО ТИПУ** можна навести першу частину речення в 1Петр. 3:14. Прикладом часткового **УМОВНОГО РЕЧЕННЯ ЧЕТВЕРТОГО ТИПУ** є заключна частина Дій 8:31.

VIII. ЗАБОРОНИ

- A. ТЕПЕРІШНІЙ ЧАС НАКАЗОВОГО СПОСОБУ з ЧАСТКОЮ МЄ часто (але не виключно) підкреслює переривання дії, яка вже в процесі. Напр.: «перестаньте складати собі скарби на землі...» (Мт. 6:19); «перестаньте журитися про своє життя...» (Мт. 6:25); «перестаньте віддавати гріху члени вашого тіла як знаряддя неправди...» (Рим. 6:13); «ви повинні перестати засмучувати Святого Духа Божого» (Еф. 4:30); «перестаньте впиватися вином...» (Еф. 5:18).
- Б. АОРИСТ КОН'ЮНКТИВА з ЧАСТКОЮ МЄ наголошує: «навіть не починайте дію». Напр.: «Навіть не починаєте думати, що...» (Мт. 5:17); «ніколи не починайте журитися...» (Мт. 6:31); «треба ніколи не соромитися...» (2Тим. 1:8).
- В. ПОДВІЙНЕ ЗАПЕРЕЧЕННЯ з КОН'ЮНКТИВОМ є дуже емоційним запереченням. «Ніколи, ні, ніколи» або «за жодних обставин не...» Напр.: «він ніколи, ні, ніколи не скуштує смерті» (Ів. 8:51); «Я ніколи, ні, ніколи не...» (1Кор. 8:13).

IX. АРТИКЛЬ

- A. У грецькому койне визначений артикль вживався подібно до англійського «the». Головною функцією цього артикля було вказувати на щось, привертати увагу до слова, імені або фрази. Різні автори Нового Заповіту вживали артикль по-різному. ВИЗНАЧЕНИЙ АРТИКЛЬ міг також слугувати
 - 1. засобом протиставлення й порівняння, як вказівний ЗАЙМЕННИК;
 - 2. для називання вже згаданого ПІДМЕТА або особи;
 - 3. способом визначення ПІДМЕТА в реченні зі сполучним ДІЄСЛОВИМ. Напр.: «Бог є Дух» (Ів. 4:24); «Бог є світло» (Ів. 1:5); «Бог є любов» (Ів. 4:8,16).
- Б. У грецькому койне немає НЕВИЗНАЧЕНОГО АРТИКЛЯ, подібного англійському «a/an». Відсутність ВИЗНАЧЕНОГО АРТИКЛЯ може означати
 - 1. фокус на характеристиках або якості чогось
 - 2. фокус на категорії чогось
- В. Авторі Нового Заповіту вживали АРТИКЛЬ по-різному.

X. СПОСОБИ НАГОЛОШЕННЯ В ГРЕЦЬКОМУ НОВОМУ ЗАПОВІТІ

- A. Різні автори Нового Заповіту використовують різні способи наголошення. Найпослідовнішими й найформальнішими були Лука та автор Послання до євреїв.
- Б. Ми вже зазначили, що АОРИСТ АКТИВНОГО СТАНУ ДІЙСНОГО СПОСОБУ був стандартною, немаркованою, ненаголошеною формою; але всі інші ДІЄСЛІВНІ ЧАСИ, СТАНИ та СПОСОБИ слід брати до уваги в процесі тлумачення. Це зовсім не означає, що АОРИСТ АКТИВНОГО СТАНУ ДІЙСНОГО СПОСОБУ не вживався в особливому граматичному значенні. (Напр.: Рим. 6:10 [двічі]).
- В. Порядок слів у грецькому койне
 - 1. Грецький койне, на відміну від англійської, був флективною мовою, що не залежала від порядку слів. Отже автор міг міняти звичайний, очікуваний порядок слів, щоб показати
 - а. що він хоче підкреслити для читача
 - б. що, на його думку, здивує читача
 - в. про що автор глибоко переживає
 - 2. Питання звичного порядку слів у грецькій мові все ще залишається невирішеним. Однак звичним вважається такий порядок:
 - а. для сполучних ДІЄСЛІВ

(1) ДІЄСЛОВО

(2) ПІДМЕТ

(3) ДОДАТОК

б. для ПЕРЕХІДНИХ ДІЄСЛІВ

(1) ДІЄСЛОВО

(2) ПІДМЕТ

(3) ПРЯМИЙ ДОДАТОК

(4) НЕПРЯМИЙ ДОДАТОК

(5) ФРАЗА З ПРИЙМЕННИКОМ

в. для ІМЕННИХ ФРАЗ

(1) ІМЕННИК

(2) ОЗНАЧЕННЯ

(3) ФРАЗА З ПРИЙМЕННИКОМ

3. Порядок слів може бути вкрай важливим екзегетичним моментом. Напр.:

а. «правицю вони подали мені й Варнаві спільноти». Фраза «правиця спільноти» тут роз'єднана й перша частина поставлена на початок речення для наголосу (Гал. 2:9).

б. «з Христом» стоїть на початку. Його смерть була центральною (Гал. 2:20).

в. Фразу «багато разів і різними способами» (Євр. 1:1) було поставлено в початок речення. Тут виділено те, як Бог являв Себе людям, а не сам факт одкровення.

Г. Для наголошення на певних моментах зазвичай вживалися такі способи:

1. Повторення ЗАЙМЕННИКА, який вже виражений в словозмінній формі ДІЄСЛОВА. Напр.: «Я, Сам, неодмінно буду з вами...» (Мт. 28:20).

2. Відсутність очікуваного СПОЛУЧНИКА або іншого засобу зв'язку між словами, фразами або реченнями. Це називається «асиндетон» («безсполучниковість»). Засіб зв'язку є очікуваним, і його відсутність привертає увагу. Напр.:

а. Заповіді блаженства, Мт. 5:3 і далі (наголос на переліку)

б. Ів. 14:1 (нова тема)

в. Рим. 9:1 (новий розділ)

г. 2Кор. 12:20 (наголос на переліку)

3. Повторення слів та фраз у даному контексті. Напр.: «на хвалу Його слави» (Еф. 1:6, 12 і 14). Ця фраза вживалася з метою показати роботу кожної особи Трійці.

4. Вживання ідіоми або гри слів (звуків)

а. евфемізм – заміна слів, пов'язаних з темами, на які накладено табу, напр.: замість смерті «сон» (Ів. 11:11-14), замість статевих органів «ноги» (Рут 3:7-8; 1Сам. 24:3).

б. заміна Божого імені іншими словами, напр.: «Царство небесне» (Мт. 3:2) або «голос з неба» (Мт. 3:17).

в. ТРОПИ

(1) неймовірні перебільшення (Мт. 3:9; 5:29-30; 19:24)

(2) пом'якшення (Мт. 3:5; Дії 2:36)

(3) персоніфікації (1Кор. 15:55)

(4) іронія (Гал. 5:12)

(5) поетичні тексти (Фил. 2:6-11)

(6) гра слів (звуків)

(а) «церква»

(і) «церква» (Еф. 3:21)

(іі) «покликання» (Еф. 4:1,4)

(ііі) «покликані» (Еф. 4:1,4)

(б) «вільний»

(і) «вільна жінка» (Гал. 4:31)

(іі) «воля» (Гал. 5:1)

(ііі) «визволив» (Гал. 5:1)

- г. ідіоматичні звороти – звороти, властиві для певної культури та мови
- (1) переносне використання слова «їжа» (Ів. 4:31-34)
 - (2) переносне використання слова «храм» (Ів. 2:19; Мт. 26:61)
 - (3) єврейська ідіома порівняння «ненавидіти» (Бут. 29:31; Повт. Зак. 21:15; Лк. 14:26; Ів. 12:25; Рим. 9:13)
 - (4) «Всі» та «багато». Пор. Іс. 53:6 («усі») з 53:11 та 12 («багато»). Ці слова є синонімами, як видно з Рим. 5:18 та 19.
5. Використання повної фрази замість одного слова. Напр.: «Господь Ісус Христос».
 6. Особливе використання слова *autos*
 - а. коли з АРТИКЛЕМ (в ролі означення), воно перекладається як «той самий».
 - б. коли без АРТИКЛЯ (в ролі присудка), воно перекладається як ПІДСИЛЮВАЛЬНИЙ ЗВОРОТНИЙ ЗАЙМЕННИК – «сам», «сама», тощо.

Д. Дослідники Біблії, які не володіють грецькою мовою, можуть встановлювати місце наголосу такими способами:

1. Використання аналітичного лексикона та підрядкового грецько-англійського тексту.
2. Порівняння англійських перекладів, особливо зроблених на основі різних теорій перекладу. Напр.: порівняння «дослівного» перекладу (KJV, NKJV, ASV, NASB, RSV, NRSV) з «динамічним еквівалентом» (Williams, NIV, NEB, REB, JB, NJB, TEV). В нагоді може стати книга видавництва «Бейкер» (Baker) «Біблія в двадцяти шести перекладах» (*The Bible in Twenty-Six Translations*).
3. Використання розширеного перекладу Біблії «*The Emphasized Bible*» Джозефа Брайанта Ротергема (Joseph Bryant Rotherham, Kregel, 1994).
4. Використання дуже буквального перекладу.
 - а. «Американська стандартна версія» (*The American Standard Version*) 1901 р.
 - б. «Дослівний переклад Біблії, виконаний Янгом» (*Young's Literal Translation of the Bible*, Guardian Press, 1976).

Вивчення граматики – справа важка, але необхідна для правильного тлумачення. Ці короткі визначення, коментарі та приклади призначені для заохочення читачів, які не володіють грецькою мовою, щоб допомогти їм користуватися граматичними примітками в цьому томі. Звичайно, ці визначення дуже спрощені та не повинні використовуватися догматично й жорстко. Вони повинні бути сходинками до кращого розуміння синтаксису Нового Заповіту. Сподіваємося, що ці визначення допоможуть читачам розуміти й примітки в інших посібниках, таких як спеціальні коментарі до Нового Заповіту.

Нам треба вміти підтверджувати свої тлумачення на основі інформації, що знаходиться в текстах Біблії. Важливою частиною цієї інформації є граMATика; інші частини – то історичний фон, літературний контекст, використання лексики того часу і паралельні місця.